$10.00

ב"ה

מהדורת קאבאטשניק

לוח יומי
הלכה למעשה

חג הפסח ה'תשפ"ו

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
הרה"ת ר' **מנחם מענדל** שי' וזוגתו מרת **מלכה** שתחי'
ובניהם: **אברהם, ארי' זאב וישראל איסר** שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
החתן **מאיר שלום** שי' והכלה מרת **מירל** שתחי'
בליזינסקי

לרגל יום חתונתם בשעטומו"צ ביום ה', ר"ח ניסן תשפ"ו

יה"ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

ולזכות הוריהם: **גד יעקב** וזוגתו **חנה** ומשפחתם שיחיו **בליזינסקי, נחמי' משה** וזוגתו **דבורה** ומשפחתם שיחיו **דייטש**

לזכות
הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי' וזוגתו מרת **חנה** שיחיו **מרזוב**

בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן,
מאריאשא, מרים מושקא
ובת שבע שיחיו **מרזוב**

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
הרב הגאון הרה"ת **אהרן יעקב**
בן הרה"ג הרה"ת מרדכי אליהו ע"ה
שוויי

זכה להיות מלמד ומגיד שיעור בישיבת תו"ת ליובאוויטש במאנטרעאל וניו יארק במשך יותר ממ"ג שנה
ואח"כ נבחר להיות מו"צ וחבר בבד"צ של ק"ק קראון הייטס במשך טו"ב שנים
נפטר ערב שבת קדש ל' ניסן א' דר"ח אייר ה'תש"פ
והובא למנוחות בו ביום אחרי חצות

ת'נ'צ'ב'ה'

לעילוי נשמת
ר' **אברהם** ע"ה בן ר' אליהו ע"ה
מיכאלשוולי
נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים הייעוד "הקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם

לזכות מרת **טויבא בת־שבע** בת **הינדא**
לרגל יום הולדתה אחרון של של פסח
לשנת הצלחה

לזכות
ר' **חיים דניא־ל** וזוגתו ומשפחתו
שיחיו
פיקרסקי
להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
מרת **שרה פעסל** בת **אסתר מלכה**
לרגל יום הולדתה שביעי של פסח
לשנת הצלחה

לזכות
הקדושים שנהרגו על קידוש ה'
בסידני
יום א' דחנוכה שנה זו
השם יקום דמם
והקיצו ורננו שוכני עפר
והם בראשם

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל **daytodayguide@gmail.com**

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000
לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחג הפסח ה'תשפ"ו

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, **שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב,** שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאו"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו,** מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול"..

תוכן ומפתח

פתח דבר ..... ו

שלשים יום קודם החג ..... ח

לימוד הלכות החג / מעות חיטים / זהירות מאכילת מצה / זהירות מחמץ / מבצע מצה

עניני חודש ניסן ..... ט

תחנון / תענית / בית החיים / אמירת הנשיא / ברכת האילנות / ההכנות לי"א ניסן

הכנות לחג ..... יא

קניות / שמחת יו"ט / דינים חומרות והידורים במאכלי פסח / מכירת חמץ / תרופות / נקיון הבית מחמץ / מכתבים כלליים ומברקים / הגעלת כלים / תספורת

שבת קודש פרשת ויקרא, ג' ניסן ..... כ

שבת קודש פרשת צו, י' ניסן, שבת הגדול ..... כא

יום ראשון, יום הבהיר י"א ניסן ..... כג

יום שלישי, י"ג ("אחד") ניסן ..... כד

ליל רביעי, אור לארבעה עשר בניסן, ליל בדיקת חמץ ..... כה

הכנות לבדיקת חמץ / דין הנוסע מביתו והמתארח אצל אחרים / ערבית / פרטי דיני בדיקת חמץ / אחר הבדיקה

יום רביעי, י"ד ניסן, ערב פסח ..... כח

דיני תענית בכורות / ביעור וביטול חמץ / חמץ שהונח בפחי הזבל / איסור עשיית מלאכה / הכנות לליל הסדר / עירוב תבשילין / עירובי חצרות / הכנות ליום טוב

ליל חמישי, ט"ו ניסן, ליל א' דחג המצות ..... מא

איסור הוצאה ביום טוב / הכנה לסדר / רשימת השינויים במנהג חב"ד ביחס להנדפס בסידור אדמו"ר הזקן / רשימת המצוות השייכות לליל הסדר / רשימת ה"שיעורים" לליל הסדר / היין / רשימת הדברים שצריכים "הסיבה"

לילות הסדר ..... נ

קידוש / מגיד

יום חמישי, ט"ו ניסן, א' דחג המצות ..... ס

הלל / קריאת התורה / מוסף–מוריד הטל

רחיצה ביו"ט ..... סה

מים חמין / מים צוננים / סבון / מקוה

ליל ששי, ט"ז ניסן, ליל ב' דחג המצות, אחד לעומר ..... סט

ערבית / ספירת העומר

סדר השני ..... ע

יום ועש"ק, ט"ז ניסן, ב' דחג המצות, אחד לעומר ..... עא

יום שבת קודש, י"ז ניסן, א' דחול המועד, שני לעומר ..... עד

חול המועד פסח

יום ראשון, י"ח (ח"י) ניסן, ב' דחול המועד, שלשה לעומר ..... עח

יום שלישי, כ' ניסן, ערב "שביעי של פסח", חמשה לעומר ..... עח

ליל רביעי, ליל כ"א ניסן, שביעי של פסח, ששה לעומר ..... פ

ניעורים כל הלילה

יום רביעי, כ"א ניסן, יום שביעי של פסח, ששה לעומר ..... פא
שחרית
ליל חמישי, ליל כ"ב ניסן, ליל אחרון של פסח, שבעה לעומר ..... פה
יום חמישי, כ"ב ניסן, אחרון של פסח, שבעה לעומר ..... פו
סעודת משיח
יום ועש"ק, כ"ג ניסן, אסרו חג הפסח, שמונה לעומר ..... צא
חמץ שעבר עליו הפסח / אסרו חג
שבת קודש פרשת שמיני, כ"ד ניסן, תשעה לעומר ..... צג
סיום חודש ניסן
הלכתא למשיחא – נספח ..... צז
רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח / פרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם / קצת דיני אכילת קדשים
הכשרת כלים לפסח: מה ואיך להכשיר ..... ק
קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא ..... קח
מורה שיעור בלימוד רמב"ם היומי ..... צד

לזכות

הרה"ג הרה"ח הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א
מד"א וחבר הבד"צ דשכונתינו

כאן צוה ה' את הברכה

בקשר עם יום הולדתו – **החמישים וחמש** – ביום ד' ניסן
לשנת הצלחה בגשמיות וברוחניות בטוב הנראה והנגלה
"יאריך ימים על ממלכתו"
וימשיך בהצלחה מופלגה בעבודתו בקודש
להכין "שכונת המלך"
לקבלת פני משיח צדקנו תיכף ומיד ממש

* * *

ע"י ידידיו, תלמידיו, מושפעיו
מעריציו, תושבי ועסקני השכונה

זמני מכירת חמץ

אצל מארי דאתרא וחברי הבד"צ שליט"א

ניתן לשמוע בקו הטלפון של הבד"צ

718 604 8000

פתח דבר

על־פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עקרי הלכות ומנהגים לחג הפסח הבעל"ט, במתכונת של לוח יומי. בחוברת זו באו דינים ומנהגים מר"ח ניסן עד כ"ד ניסן, כולל מדריך מקיף להגעלת כלים, קיצור דיני שכחה וטעות. ועוד.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. הגדה של פסח עם ליקוטי טעמים מנהגים. ספר המנהגים־חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת אתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' ג'ריז יש לכתוב 3217), ואז בעזה"י תמצא את מבוקשך. להלכה יומית, יש להזין באזור החיפוש מספר ההלכה יומית (לדוגמא הלכה יומית תסד). עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט. **מפאת קוצר היריעה, נדפסו המילואים בקובץ בפ"ע.**

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"[1], מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש[2], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, וועט "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**[3]]".

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה־עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"[4].

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות

---

1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתחה"מ דוקא. ואכ"מ).
עוד מקורות ושקו"ט בזה – ראה במילואים (א).

2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"[5].

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון[6]**.**

בברכת חג הפסח כשר ושמח

מערכת "לוח יומי"
ר"ח ניסן תשפ"ו
ברוקלין נ.י.

5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.
6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

שלשים יום קודם החג

לימוד הלכות החג

מפורים ואילך שואלין ודורשין בהלכות פסח.

הלכתא למשיחא: "חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו שמפורים[7] ואילך ידרשו הלכות פסח . . לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום[8].

מצוה על כל אחד ואחד שילמוד הלכות הרגל קודם הרגל עד שיהיה בקי בהם וידע המעשה אשר יעשה.

מעות חיטים[9]

מנהג פשוט בכל ישראל שכל קהל וקהל משימים מס על בני עירן לצורך חטים לפסח (ושאר צרכי הפסח) לקנות ולחלקם לעניי עירן. ובלשון הרב[10]: "צושטעלן אלע צרכי החג צו די וואס דארפן דערצו אנקומען – די צרכי הסדר (מצות, ד' כוסות וכו'), און צרכי יום טוב בכלל (בגדי יום טוב, ומאכלי יום טוב), וכיו"ב."

גם נשים מהדרות בכך[11].

זהירות מאכילת מצה

"מפורים ואילך"[12], נזהרים מאכילת מצה[13]. והמנהג להימנע אף ממצות חמץ[14] אבל אין נמנעים מלאכול מצה עשירה וקנייידלאך וכיו"ב.

זהירות מחמץ

כל שלשים יום לפני הפסח טוב ליזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח[15].

מבצע מצה

ב"שלשלת היחס" שבהקדמת 'לוח היום יום' מובא על שנת תשי"ד: "מעורר ע"ד זיכוי את הרבים ב"מצות שמורה" לחג הפסח".

בספר המנהגים – חב"ד: "מתקנת כ"ק אדמו"ר שליט"א, להשתדל, ובפרט רב, שו"ב כו' וכל עוסקי

7) ומה שלא מתחילים מי"ג אדר, שלשים יום שלמים לפני י"ד ניסן, זמן הקרבת קרבן פסח, ובדיקת וביעור חמץ – ראה תוס' בכורות נו, ב. טורי אבן מגילה ל, א. ונת' באריכות בשיחת ש"פ תזריע תשד"מ. וראה שיחת י"א ניסן תשל"ד.

8) שו"ע אדה"ז ריש הלכות פסח.

9) בנוגע להשתמשות בדמי מעשר ל"מעות חטים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'ריז.

10) ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 411.

11) ובשיחות קודש נתבאר שמצות הצדקה מודגשת במיוחד בנשים. ובמדינות אלו שהבעלים נותנים ביד נשותיהם סכומים גדולים ואינם מקפידים על כך, הרי שגם סכומים אלו נכנסים בגדר "דבר מועט" שמותר לקבל מנשים. בארצות־הברית חלוקת הסכומים לעניני צדקה, בכמה וכמה ענינים, נתונה יותר בידי הנשים מאשר בידי האנשים.

12) שלושים יום לפני פסח – ראה לעיל בענין לימוד הלכות החג ("שואלין ודורשין") ובהנסמן שם. וכ"ה בס' קדושת ישראל אות מב. אבל ראה בלוח כולל חב"ד.

13) לפי ש"בימים אלו (ש)מתחילים כבר ענין המצה" – לקו"ש חי"א ע' 293. וראה בארוכה בשו"ת אתרא דרב סי' יג'תרלד.

14) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"ו.

15) ובכמה מקומות נזכר שתוך שלשים יום קודם הפסח יש לחוש יותר בנוגע לחמץ. ויש בזה כמה פרטים וחילוקי דינים. ומהם: הזהירות לא לשאוב בכלי חמץ מיין שהוכן לפסח תוך ל' יום. כשראה שהכניסו למקום שפטור מבדיקה חמץ תוך ל' יום. בגדים שנתכבסו ע"י תערובת חמץ או ניירות שנדבקו בחמץ תוך ל' יום. היוצא מביתו תוך ל' יום ובדעתו שלא לחזור עד אחר הפסח או לעולם. העושה אוצר תוך ל' יום ובדעתו שלא לפנותו עד אחר הפסח. ועוד.

בצ"צ לשלוח לחגה"פ למכיריהם – עכ"פ להסדרים – מצות עגולות אפויות־יד, ודוקא – מצות שמורה[16], וכן במקומות שמסדרים סדרים כלליים (כמו במלונים וכדומה) יסדרו זה המסדרים."

בספר השיחות תנש"א[17]: "ויש לעורר . . אין די ערטער וואו מ'פראוועט סדרים ציבוריים וכלליים – זיינען דא כמה מקומות וואו מ'האט געמאכט הכנות צופראוועט נאר איין סדר (צוליב דעם וואס עס פעלט געלט וכיו"ב). ונחוץ וכדאי ביותר, אז מ'זאל זיך משתדל זיין ביותר מאכן בייד סדרים, על כל פנים – טיילן די הוצאות אויף בייד נעכט, ובודאי – וועט מען דערצו ניט דארפן אנקומען, ווייל דער אויבערשטער וועט זיכער בענטשן און צושטעלן צו די עוסקים בזה כל המצטרך, און נאכמער דערפון."

בלקוטי שיחות[18]: "און ניט באנוגענען זיך דערמיט אליין, נאר זען ווירקן אויך אויף אנדערע . . בשעת ער וועט עסן שמורה־מצות – וועלן זיך צומאכן אלע פשוט'ע־מצה־בעקעריי־עין, וויילע אלע וועלן אנהויבן נוצן שמורה.

ענייני חודש ניסן

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל[19].

חודש ניסן הוא ראש וראשון לגבי חודש תשרי שאינו בערך כלל להגילויים דחודש תשרי מכיון שהגילוי דחודש ניסן הוא מעצומ"ה ית' לפני הצמצום שלמעלה מכל הענינים[20].

"עיקר ההמשכה הוא בחודש ניסן, דהצירוף הוא שם הוי' כסדרן, והיינו אמיתית הגילוי דשם הוי' שם העצם . . דכשהגיע ניסן היינו שכבר נמשך הגילוי מלמעלה בחינת הגילוי דעצמות אוא"ס"[21].

נוהגין לעשות כולו – כל חודש ניסן – קודש כעין יום טוב. וכתב השל"ה[22]: "הפסוק רומז "החודש הזה לכם ראש חדשים" כלומר החודש כולו הוא ראשי חדשים כי כל יום ויום הוא כראש חודש". ובשיחת ש"פ צו תשכ"ד, שכיון שכן טוב ונכון לערוך התוועדויות – כעין יו"ט – בכל יום מימי חודש ניסן.

תחנון

בכל חודש ניסן אין אומרים תחנון ולא אב הרחמים לפני מוסף בשבת ולא צו"צ [=צדקתך] שבמנחה בשבת.

בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

תענית

אין מתענין בכל חודש ניסן אפילו תענית יחיד ואפילו בערב ר"ח אייר. ואפילו תענית יארצייט אין מתענין בכל החדש. אבל הבכורים מתענים בערב פסח. והחתן והכלה ביום חופתם נוהגין להתענות אפילו בר"ח ניסן[23].

---

16) בכ"מ שצריך לתת לפחות כזית. ובשיחת י"א ניסן תשכ"ב: לכל הפחות ה"כזיתים", ומה טוב – מצה האמצעית, ומה טוב – שלש מצות. ובשיחת ש"פ אחרי תשכ"ז: לכל הפחות עבור הסדרים, או לכל חג הפסח. וראה פירוט יותר להלן "דינים חומרות והידורים במאכלי פסח", בהערה).

17) ח"א ע' 411.

18) ח"א ע' 154.

19) כן הלכה, כדעת ר"י בר"ה יא, א (ע"פ הכלל דר"א ור"י הלכה כר"י), שבמדרש (שמו"ר פט"ו, יא) הכריע וסתם כדעתו, כי ניסן הוא בחי' אתעדל"ע (ראה הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ד ע' קצה הערה 8). ובזח"ג (רמט, א) דכן אוקמוה מרי מתניתין. וראה גם זח"ב קד, א. וראה לקו"ש ח"א ע' 235. ח"ג ע' 975 הערה 6. ועוד.

20) ממאמר ד"ה החודש תשמ"ז עיי"ש ואותיות מחכימות.

21) ד"ה החודש הזה אעת"ר ע' סד ואילך – נעתק גם בלקו"ש חכ"ב ע' 243 בהערה ד"ה חודש ניסן.

22) הובא ונתבאר בסה"מ תרכ"ו ע' ג. לקו"ש ח"ב ע' 489. ובשיחת ש"פ קדושים תשי"ז שכל החודש הוא "זמן חרותנו" ונקרא במדרש בשם "חודש של גאולה". וראה גם שיחת ש"פ שמיני תשח"י. וראה אג"ק חי"ב ע' תה. חט"ו ע' נא. ועוד.

23) אבל לא באסרו חג (כמו שנתבאר במקומו).

בית החיים

אין המנהג בניסן ללכת על בית החיים להתפלל על הקברים. ומי שיש לו יארצייט בניסן הולך אל קבר אבות בערב ראש חודש ניסן. ומי שלא הלך בערב ראש חודש ניסן ויש לו יארצייט בניסן יש להתיר לו לילך בניסן, אך לא יאמר כל התחינות שאומרים בשאר ימות השנה. אבל בקברי צדיקים (שאין הולכים על הקבר להזכיר נשמתו ולהתפלל על שכיבתו שתהא במנוחה לתקן מנוחתו אלא להתפלל על החיים שיהי' מליץ יושר בעדם) המנהג לילך גם בימי ניסן[24].

אמירת הנשיא

נוהגין מראש חודש ואילך לקרות פרשת הנשיא שהקריב בו ביום וביום י"ג פרשת "זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה" שהוא נגד שבט לוי. אחר אמירת הנשיא אומרים יהי רצון הנדפס בסידור, וגם כהנים ולויים אומרים אותו[25].

נשים וגרים אומרים הנשיא וה"יהי רצון" כרגיל[26] (ואין לשנות הנוסח[27]).

שכח ולא אמר הנשיא ישלימו בלילה עד עלות השחר (עם ה"יהי רצון")[28].

במקור חיים[29] הוסיף "לי נראה [ללמוד ולכוון] גם כוונתם בהקרבתם ע"פ דברי רז"ל ב[מדרש] רבה".

"מצוה לחזק המנהג [דאמירת הנשיאים[30] וה"יה"ר"[31]] באופן של חמורין עלי ו"חביבין עלי [דברי סופרים] כו', עד לחביבות של מנהג ישראל (ע"ד המבואר בנוגע למנהג הקפות בשמח"ת)[32]".

"ע"פ מארז"ל "כל העוסק בתורת כו' מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כו'", מובן, שמר"ח ניסן ואילך מקריב כאו"א מישראל קרבן הנשיא[33]".

ברכת האילנות[34]

היוצא[35] בימי ניסן ["בימי ניסן" כפשוטו – בדוקא[36]] וראה[37] אילנות[38] שמוציאין פרח צריך לברך:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲ־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לֵיהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם.

ואינו מברך אלא בפעם הראשונה שרואה בכל שנה. ואחרי שבירך בראיה הראשונה אינו מברך שוב. ואם לא בירך בראיה הראשונה יש לברך על הראיה השניה בלא שם ומלכות.

---

24) ראה שו"ת מלמד להועיל יו"ד סי' קמה. דבר יהושע ח"ב ס"פ. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרפג. שם סי' ג'תתמו. וש"נ.

25) ונת' בלקו"ש חכ"ג ע' 59 הע' 51. ובארוכה – בלקו"ש חל"ב ע' 20 ואילך. וראה גם ר"ד משיחת ש"פ מצורע תשמ"א. שבת שובה ושמח"ת וש"פ ויקרא תשמ"ב. ויקרא תשמ"ג. ש"פ צו תשכ"ד.

26) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'רכד.

27) ראה עד"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרצד.

28) ואם שכח עד למחרת, אומרו בלא ה"יהי רצון". וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'שלא.

29) לבעהמ"ס חות יאיר או"ח רסתכ"ט, הובא בלקו"ש חל"ב ע' 21 הע' 27.

30) בחשיבות קריאת פרשת הנשיאים – ראה לקו"ת ברכה צח, ג. אוה"ת נשא ע' רנד. לקו"ש חל"ב ע' 19 ואילך. סה"ש תש"נ ע' 393. ועוד.

31) במעלת היה"ר – שלא מצינו דוגמתה בתפלות ועניני "זכרון" דכל השנה – ראה בארוכה לקו"ש חל"ב ע' 20 ואילך. נדפס גם בסה"ש תשמ"ז ע' 371 ואילך (משיחת ש"פ ויקרא תשמ"ז. וראה גם בר"ד משיחה הנ"ל).

32) סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 380 הע' 85.

33) סה"ש תנש"א ח"א ע' 387 הע' 65.

34) וראה גם אג"ק חט"ז ע' שכח בשלילת הקס"ד שלא לברך ברכה זו. וראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

35) בנוגע להפסיק מלימודו לברך ברכה זו (וברכת שככה לו וכו') – ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

36) ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

ומי שאיחר ולא בירך בניסן יברך אחר כך בלא שם ומלכות (ראה א"א מבוטשאטש שם. כה"ח שם).

ולאלו הנמצאים בארצות הדרומיות (ששקו"ט אם ניסן דוקא היינו רק לארצות הצפוניות או בכלל) – אפשר לברך על אילן שבעציץ, כדלקמן בהערה.

37) וסומא לא יברך. ויש מפקפקים – ראה בסוף הקובץ במילואים (ה) שקו"ט בזה.

38) ואפשר לברך על אילן הנטוע בעציץ, ראה פרטים בשו"ת באתרא דרב סי' יד'שלה.

אין מברכים על אילן סרק. אבל אפשר לברך על אילן המוציא פירות אף שאינם עומדים לאכילה[39].

מברכים כשהאילנות מוציאים פרח ועדיין לא גדלו הפירות. יש מהדרים לראות שני אילנות. גם נשים מברכות. יש אומרים שאין לברך על עצי ערלה (אלא אם כן בספק ערלה[40]) ולא על עץ מורכב. לדעת רוב הפוסקים אפשר לברך גם בשבת ויו"ט.

איחר מלברך עד שנפל הפרח וגדלו הפירות, טוב לברך בלא שם ומלכות[41].

ההכנות לי"א ניסן

יהי רצון אז מ'זאל אויסנוצן . . דעם צייט וואס ס'איז נאך געבליבן ביז י"א ניסן, אויף ממלא זיין די אלע החלטות טובות וואס מ'האט געהאט אין דעם, און נאך מוסיף זיין אין החלטות טובות כהנה וכהנה[42].

כאן המקום אויך להוסיף: אזוי ווי ס'איז דאך דא אזוינע וואס גרייטן זיך בהנוגע צו יום הולדת וכו' און מ'טראכט אין וואס זאל דאס באשטיין, אין ענין הצדקה . . און ענין התורה וכו'. איז כאן המקום להעיר (מיט אן עי"ן) און להאיר (מיט אן אל"ף), אז צום אלעם ערשטן דארף מען דאס פארבינדן מיט ענין פון **תורה**. און ניט נאר פון א ענין הצדקה וואס גייט אוועק **אויף** תורה. איז דאס טאקע "תמכין דאורייתא" און "ותומכי' מאושר" זאגט ער אין זהר אז "מאושר", א"ת מאושר אלא מראשו, אז דאס איז ממשיך פון ראש און מקור כל הברכות דורך דערויף וואס ער איז "תמכין דאורייתא", אבער אעפ"כ קומט דאס ניט צו לימוד התורה (אע"פ וואס פריער שטייט "זבולון בצאתך" און דערנאך ערשט "וישכר באוהלך"). דאס מיינט פשוט אין אנדערע ווערטער, אז אין וואס פאר אן ענין עס זאל ניט זיין, דארף בא יעדערן זיין – אט דער וואס וויל – אויף א מתנה בכלל איז דאך ניט שייך שטעלן קיין תנאים, אבער א מתנה איז דאך פארבונדן מיט גורם זיין א **נחת רוח** – איז וואס עס זאל נאר זיין, צדקה באופן כך אדער פעולות טובות באופן כך ומעשים טובים באופן כך – איז נכון ורצוי וטוב וישר ונעים וכו' (מיט אלע פופצן תוארים וואס ער זאגט אין "אמת ויציב"), אז עס זאל זיין בא יעדערן דער ענין פון הוספה אין ענין פון לימוד התורה. וכאמור – סיי אין נגלה און סיי אין פנימיות[43].

הכנות לחג

קניות

לקנות[44] **מצות שמורה**[45].

לקנות **יין** עבור החג. ומצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו[46].

לקנות הגדות וסידורים. כמו כן, מפות למצה[47] וגביעים[48].

בשיחת ש"פ ויקרא תשמ"ז ניתנה ההוראה הבאה: "וואלט געווען זייער כדאי און זייער פאסיק – אז פאר חג הפסח זאל יעדער אידיש קינד באקומען זיין אייגענע "הגדה של פסח", און מה טוב – א "הגדה" באגלייט מיט ציורים וכו' פון די פארשידענע מצוות און פאסירונגען (אין סיפור יציאת מצרים) וועגן וועלכע עס רעדט זיך אין דער "הגדה" – וואס (די ציורים) מאכן דעם אינהאלט פון

39) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ח'סח.

40) עכ"פ בחו"ל.

בגוף הענין שאין לברך בעצי ערלה – ראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

41) אבל אם בנוסף לפירות נשארו עדיין גם פרחים, אפשר לברך בשם ומלכות.

(המקורות – ראה בסוף הקובץ במילואים (ז)).

42) מר"ד יו"ד שבט תשל"ג (ע"פ סרט הקלטה).

43) מר"ד פורים תשל"ב (ע"פ סרט הקלטה. ונדפס בשיחות קודש ח"א ע' 539).

44) אפשר לצאת ידי חובת מצה במצה שעברה עלי' י"ב חודש או יותר.

ומ"מ, אם כל השנה אין שומרים אותה מחימוץ צריכה ביעור – ראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

45) בנוגע למצות מסולת נקי' או קמח מלא ("ראזעווע") – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תרלה.

בדאי אפשר, ניתן להשתמש גם במצות מכוסמין. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'סב. ושם סי' כ'יד לגבי מצות משבולת שועל.

46) בפי' משובח – ראה במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב. וראה אצלנו בלוח יומי לפורים דיני הטוב והמטיב בהערה.

47) בנוגע לכתיבת נוסח הברכות לאכילת מצה עם שם ה' על המפה – ראה שו"ת באתרא דרב יט'שמה.

48) מנהג אנ"ש הוא להשתמש בגביע לקידוש בלי רגל – ראה מזה בשו"ת אתרא דרב סי' חי'תתקפה בארוכה.

דער "הגדה" נאך מער צוגענגלעך פאר קינדער. און דארט אויך אנשרייבן "להשם הארץ ומלואה", און אונטער דעם – דעם קינד'ס נאמען."

ובשיחת ש"פ ויקרא תשמ"ח[49]: ומה טוב – אז פאר יום טוב זאל מען קויפן א קינד א נייעם סידור וכיו"ב. במכ"ש דערפון וואס ע"פ דין דארף מען אים קויפן קליות ואגוזים – דברי רשות.

אסור לאדם שיאמר על שום מין בהמה חיה ועוף "בשר זה לפסח הוא", אלא יאמר "בשר זה ליום טוב". וכן לא יאמר אדם לשלוחו "הילך מעות הללו וקח לי בהם בשר לפסח", אלא יאמר "קח לי בשר ליום טוב". אבל על דגים ועל כל שאר דברים שאינן מין בשר כלל, מותר לומר "זה יהא לפסח". ויש מחמירין שלא לומר על שום דבר "זה לפסח", חוץ מן החטים וכיוצא בהם מדברים הצריכים שימור מחימוץ (שהשומע שהוא אומר חטים אלו לפסח יהא סבור שאומר "חטים אלו אצניעם ואשמרם מחימוץ לצורך הפסח"). וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה. לא אסרו אלא לומר "בשר זה לפסח", אבל לומר "בשר זה על פסח" (כמו שהוא המנהג לומר כן בלשון אשכנז – "אויף פסח") מותר.

במכתב כללי מי"א ניסן תשמ"ז: אידן, ובמיוחד אידישע בעל־הבית'טעס, אויך קינדער און קינדערלעך, ווארפן זיך אריין אין די הכנות צו פסח מיט טעג און טעג פריער, און אפילו יחידי סגולה[50] וועלכע זיינען זיך נוהג אריבערצוגיין[51] אין אן אנדערע א "פסח'דיקע דירה" אויף פסח, געפינען ריבוי הכנות אין צוזאמענהאנג מיט פסח און פירן זיי דורך בחפזון און בזריזות.

להסיר מכשול: מי שמקבל משלוחי מזון על בסיס קבוע מחברות מקוונות עליו לבטל את ההזמנה לפני החג (אלא אם כן ברור שאין בהם שום חשש חמץ).

שמחת יו"ט

כל שמונת ימי הפסח חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו, ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחן? הנשים קונה להן[52] בגדים ותכשיטים[53] כפי ממונו. [ואנשים וקטנים[54] – כמפורט בדיני יום א' דפסח].

דינים חומרות והידורים במאכלי פסח

המנהג הפשוט שנוהגים בכל החומרות במשך חג הפסח, החל משעת סוף זמן אכילת חמץ[55], וכן גם באחרון של פסח[56], וגם כשמבשלים לפני החג עבור חג הפסח.

האריז"ל כתב הנזהר ממשהו[57] חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה. – ואולי הכוונה שלא יאונה לו כל און בשוגג, שהרי בודאי בעל בחירה הוא גם אז[58].

השומר פסח מחמץ כהלכתו ויחמיר בו כל החומרות שמחמירים המחמירים יועיל לנפשו מאד כל השנה.

מצות מצה ומצות חמץ ניתנו תחילה לישראל במצרים וקיבלום עליהם באהבה ובחיבה והחמירו

---

49) סה"ש ח"א ע' 343. וראה סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 227.

50) ובהערה שם: להעיר מדרכי חיים ושלום (מנהגי בעל המנחת אלעזר) הל' פסח סתקע"ב: בכל ימי הפסח הי' בביתו בית תבשיל מיוחד (שהי' סגור כל השנה עם כל הכלים) ונפתח משנה לשנה לימי הפסח.

51) ובהערה שם: לא ראיתי ולא שמעתי רבותינו נשיאינו נוהגים כן.

52) דיוק הלשון "קונה להן" ולא שהן לובשות בגדים חדשים – אף שפשוט שהשמחה היא מהלבישה (ולא מהקני') – ראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

53) ע"ד מנעלים – ראה בסוף הקובץ במילואים (י). (ושם, אם חייב לקנות בגדים חדשים בכל רגל ממש).

54) ובסה"ש תשמ"ח (ח"א ע' 317 הע' 120)) מעיר מל' הרמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח: קליות ואגוזים **ומגדנות**. ועיי"ש עוד (הע' 119): ופשיטא – לא לרגוז עליהם, ח"ו, היתכן שכשאשר מדברים אודות ענינים הכי נעלים, יצי"מ כו' זקוקים הם ל"קליות ואגוזים"?! אלא, לכל לראש, יש לשמחם לפי מעמדם ומצבם, ואח"כ **יסביר** להם ענייני יצי"מ וכו'.

55) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תצ.

ורק במנהגים מסויימים שנזכרו לקמן יש שהקלו בערב פסח, או בבישול לפני פסח.

56) לבד ממצה שרוי' – ראה להלן בלוח באחש"פ.

57) ומה שאינו נראה לעין אינו בכלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקנז.

58) ונתבאר בשיחות אחש"פ ופסח שני תש"מ.

בהם בכלליהם ובפרטיהם וכל המאריך בדקדוקיהם מאריכים לו ימיו ושנותיו.

בתשובת אדמו"ר הזקן הובא שכתב האריז"ל להחמיר כל[59] החומרות בפסח.

כתבו בספרים, שכל אחד ואחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים בפסח ואינו יוהרא ולא דבר תמוה. ואין לא תתגודדו, כי משפחה משפחה מנהג אבותיהם בידיהם. וכבר כתב הרמ"א שאין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הוקבעו[60]. וכן מבואר בספרים, בנוגע לחומרות שיש שנוהגים בהם ואחרים אינם נוהגים כן, שאין להלעיג על שום מנהג וחומרא רק להניח לכל אחד להתנהג בדרכו הטוב.

ולאידך[61], אם ירצה האדם להחמיר תמיד גם זה איננה דרך כבושה כי פעמים רבות הוא חומרא דאתי לידי קולא. ויש ליזהר גם שלא יהא הטפל חמור מהעיקר. ומבואר בספרים, שעבודת ה' צ"ל בהדרגה ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול. וצריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם ולפי התנאים המתלווים להם לפי העת לפי החברה לפי הנושא ולפי המקום. ויש מי שרוצה לעשות מצוה וחסידות, ויחנו בחסירות, ומיחזי כיוהרא, ונותן מקום לחטוא ולדבר עליו תועה, והכל לפי מה שהוא אדם ולפי המקום ולפי הענין[62].

לא יאמר אדם "כמה טורח פסח זה", כי רשע מה הוא אומר: "מה העבודה הזאת לכם = מה טורח זה לכם". ועכשיו אין העולם נזהרין בזה, ויש שלומד עליהם זכות שאינו נקרא רשע אלא כשאומר "מה טורח זה" על טורח הקרבת הפסח, שהיא מצוה מן התורה, ונראה מדבריו שמצות התורה הן עליו לטורח, מה שאין כן בזמן הזה כשאומר על גודל הזהירות וחומרות יתירות "כמה טורח", אין איסור בדבר[63].

מצה עשירה: עיסה שנילושה במי פירות ולא נתערב בהם שום מים בעולם אין זה חמץ מעיקר הדין, אבל כבר נהגו במדינות אלו להחמיר שלא ללוש אפילו במי פירות בלבד[64]. ואם עבר ולש אפילו אפאה מיד אין אוכלין אותה בפסח. ואין לשנות המנהג[65] אם לא לחולה או זקן הצריכים לכך.

מצת מכונה: במכתב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: הרבנים הגדולים ז"ל יראי ה' וחרדים לדבר הוי' אשר בדור שלפנינו[66] אסרו את המאשין ומהם אשר לא רצו לגלות הטעמים שלהם בכדי שלא יסתרו אותם אבל פסקו בתוקף לאיסור ומהם שכותבים שהוא חמץ גמור איך ימלא לבנו לעבור ח"ו על דבריהם[67] . . וכאשר כבודו שואל מאתי אני איני מסכים על זה בשום אופן ואין לנו לחדש דברים כי אם לילך בדרך הישרה שהניחו לנו רבותינו הק' זצוקללה"ה.

במכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: על דבר המצות מאשינאווע, והנה אשיב רק בהנוגע לו, כי

---

59) ורק במנהג תמידי עלינו להתנהג בפסח בכל זהירות דקדוקי המצוה ולהתרחק מכל שימצא ולחוש לדעת המחמירים, אבל אם יקרה איזה שאלה בעובדא פרטית מזה אין אומר שצריכים להחמיר ועלינו לראות מש"כ הפוסקים אם לאיסור או להיתר. וגם קאי רק בעובדא בפסח עצמו ולא מה שנעשה קודם הפסח – שו"ת חבלים בנעימים סי"ח בכוונת אדה"ז.

60) ולהעיר מיוסף אומץ לר"י יוזפא סתרצ"ט: אף שחומרות אלו גדולות הן עד מאוד וכמעט לבלי צורך מכל מקום מנהג יפה הוא לבער החמץ כל מה דאפשר. וראה משנ"ב סתמ"ב סקכ"ח.

61) בהבא לקמן, ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יט'שכח. וש"נ.

62) ולהעיר, שבשנת תרצ"ב סיפר כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שאביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, היה אומר שאין לנהוג בהדורים בחג המצות. – הטעם שלא יחול בקבלה בנדר. ובמק"א, מובא שהתבטא: פאר חומרות האב איך זייער מורא.

63) ולהעיר מאג"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"ב ע' תקכו, במכתב לזוגתו הרבנית: הנני מבקשך דוא זאלסט זעך ניט אן שטרייענגען מיט דעם פסח מאכן דוא דארפסט היטין דעם גיזונד און השי"ת זאל דיך היטין אין אללעס.

64) לפי שחוששין שמא נתערב בהם מים כל שהוא, ואם נתערב בהם מים אפילו כל שהוא הרי אלו מחמיצים חימוץ גמור שחייבים עליו כרת ולא עוד אלא שממהרים להחמיץ העיסה יותר ממים לבדם.

65) כי יש מי שאומר שמעיקר הדין מי פירות הן מחמיצים, ולא עוד אלא שהן ממהרין להחמיץ יותר ממים.

66) להעיר שבשו"ת באר משה ירושלמסקי ח"א בכלל תפארת ע' שנה מנה בין האוסרים כ"ק אדמו"ר הצמח צדק "כאשר העיד תלמידו רבינו הגאון הצדיק מופת הדור מוהרש"ז מלובלין זללה"ה בעל תורת חסד שראה בעצמו תשובה כי"ק באיסור מאשין מצות".

67) וראה אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"א ע' שטז (חלקו נעתק בפנים) בחששות שבמצת מכונה.

ולהעיר מסה"ש תרצ"ה ע' 527, שבשנת "תרס"ג ראה אדנ"ע אפי' ע"י מאשין בווינא, ולא הי' שבע רצון לא מהמכונה גופא כ"א מהואליקעס [=המרדדים] הפירורים וכו'."

אלא, שבהרבה מהמכונות דאז לא פעלו המכונות ע"י חשמל רק ע"י גלגלים, ואילו בזמן האחרון משתמשים במכונות חשמליות שהאדם רק לוחץ על כפתור. ואכ"מ יותר.

בכללות ענין מצה זו אין אני חפץ לדבר והוא דבר הידוע לכל. אמנם בדבר שאלתו מה יעשה, הנה בלתי ספק אצלי אשר בודאי ישנה במדינתם שמורה מהודרה . . אפוי' בתנור כנהוג אצלינו ונאפות בידים . . כי האפשר הדבר אשר לא יהיה מצת שמורה כחוק.

ובר"ד משיחת י"ג ניסן תשי"א, במענה לשאלה האם ליתן מצות מכונה לילדים: צו וואס? מצה איז דאך א ענין פון אמונה, דארף מען אויף דעם ארבעטן פון קינדווייז אן. עס שטייט אין התינוק יודע לקרות אבא עד שיטעום טעם דגן, מיינט מען דאס ניט קיין מאשינאווע. שרוי' אדער אנדערע הידורים מאכט ניט אויס[68], אבער ניט קיין מאשינאווע.

בשיחות קודש בנוגע ל"במבצע מצה" הודגש: "דוקא קיילעכדיקע, דוקא האנט מצה[69] און דוקא מצה שמורה"[70].

קטניות: אורז ושאר מיני קטניות אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל, ויש אוסרים והמנהג באשכנז להחמיר ואין לשנות. וגזרו בכל מיני קטניות והעובר עליו חייב מיתה בידי שמים ועובר על לא תסור. ואף אם יתכנשו בית דינו של שמואל הרמתי ואליהו ובית דינו וכל גדולי ישראל אף עמהם אין בידם להתיר קטניות בפסח[71]. וגם בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אסור לבשל קטניות.

בכלל קטניות: אורז, אפונה, בוטנים, דוחן, חומוס, חמניות, חרדל, כוסמת, פרג, פולים, עדשים, סויה, קינואה[72], שומשום, תירס, ועוד הרבה מינים שלא נתפרטו כאן[73]. גם שמן קטניות[74] (שמן בוטנים, חמניות, לפתית (=קנולה, רייפסיד) סויה, שומשום, וכדומה[75]) אסור[76].

לא נהגו בהם אלא איסור אכילה אבל מותר ליהנות מהם בפסח וכן מותר להשהותם עמו בבית.

לחולה ולקטן הנצרכים לכך מותר לבשל ולהאכיל קטניות. וצריכים בדיקה רבה קודם שיעשה מהם תבשיל לברור מהם גרעיני דגן שדרכן להימצא ביניהם. ויש לייחד כלים מיוחדים לכך. ואם אפשר ללוש במי פירות, עדיף. ויחלטנו תחילה ברותחין, והיינו ליתנם בתוך המים כשהמים רותחים כבר. ועדיף לבשל שאר קטניות מאורז דוחן וכוסמת.

פירות יבשים, סוכר ועוד: בפוסקים הובא שבכמה מקומות נהגו גם שלא לאכול שום פירות

---

68) אבל ראה לקמן שמצד ענין החינוך יש להזהר גם בזה.

69) ובאג"ק חי"א ע' רחצ: "בהנוגע למצה ע"י מאשין – בשדי חמד מע' חומ"צ סי"ג. בהגדת המבאר (פיעטרקוב, רדע"ת). שערים המצוינים בהלכה על קצשו"ע סק"י בסופו". וכן נסמן עד"ז בלקו"ש ח"א ע' 244 הערה 19 בנוגע למבצע מצה (הנעתק כאן בפנים).

70) והיינו בעיקר עבור ליל הסדר (ראה לעיל "מבצע מצה"). וראה לקו"ש שם ע' 243: זעקס מצות".

וידוע שנשלחו ע"פ הוראה מרבותינו נשיאינו מצות מכונה לימי הפסח לכמה מקומות. אבל להעיר משיחת ש"פ אחרי תשכ"ז: לכל הפחות עבור הסדרים, או לכל חג הפסח.

ולאחרונה נתפרסם מענה בכתי"ק "ימציא להם עכ"פ 6 מצות שמורה וישתדל שבכ"י מימי חה"פ (נוסף על הסדרים) תאכל אחותו עכ"פ כזית מהשמורה". ובפשטות, היינו (גם) מחמת שיש "קצת מצוה" בכל יום בפסח (ראה להלן בלוח לחוה"מ).

71) **הלכתא למשיחא:** בשו"ת תשובה מאהבה או"ח סי' רנט (שדבריו הובאו בפנים) מסיים: עד שנזכה ונחי' ונראה ונירש טובה בארץ חמדה טובה ורחבה ויוליכנו לארצנו כימי עולם וכשנים קדמוניות אז נאכל גם אורז ומיני קטניות.

72) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תסג.

73) ויש שהחמירו גם בקפה. ורוב הפוסקים כתבו להקל.

ויש שנמנעו משתיית תה.

ויש שהזכירו מנהג להימנע מגרעיני אבטיח ודלעת. ויש שהחמירו אפילו שלא לאכול פירות וירקות שהגרעינים נאכלים, שדומה לקטניות, וכגון מלפפונים וחצילים.

והעולם אומרים שבמאכלים מסויימים נמנעו מפני שלא הי' מצוי בימיהם. אבל להעיר שמצינו שכמה מהצדיקים לא אבו לאכול "מאכלים חדשים", כי מאכלי פסח צריכים הרבה סייעתא דשמיא, ולכן אותם המאכלים אשר אכלו אבותינו ואבות אבותינו מכבר הרי התפללו עליהם ואפשר לסמוך עליהם ולאכלם, משא"כ "מאכלים חדשים" הרי אין עליהם כ"כ בקשות ותפילות להשי"ת שיהיו שמורים על צד היותר טוב. והמליצו גם ע"ז "אל תטוש תורת אמך".

74) אבל השמנים שאינם נעשים ממיני קטניות מותרים, ובפרט – כשנעשה לשם פסח. ויש המחמירים שלא להשתמש בשום שמן, ורק בשומן מן החי (=שמאלץ). וראה שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קסג סק"ז, במי שרוצה לשנות מנהג זה.

75) ושמן כותנה מותר מן הדין. ויש המחמירים גם בזה. וראה אג"ק חכ"א ע' צו.

76) תפוחי אדמה אינן בכלל קטניות. ויש שהחמירו בקמח מתפוחי אדמה. ורוב הפוסקים כתבו להקל.

יבשים. וכן החמירו גם בסוכר[77], מיני מלוחים, צפורן, כרכום, ודבש ועוד[78]. אבל אם ידוע שאין בהם חשש חימוץ אין צריך להחמיר בהם. ויש שנמנעו מלהשתמש בהם גם עם הכשר לפסח משום אל תטוש תורת אמך.

בכמה מקומות הובא בנוגע לסוכר, שיבשל אותו קודם פסח כדי שהיה לח בלח קודם פסח. וכבר כתבו הפוסקים, שצריך חקירת חכם איך ומה נעשה כי דבר זה משתנה לפי המקום ולפי הזמן. רבותינו נשיאינו לא השתמשו בסוכר כלל בפסח[79].

מצה שרויה: נזהרים ביותר ממצה שרוי' (מלבד באחרון של פסח **שמהדרין** לשרות, ראה אצלנו שם). ולכן המצות שעל השולחן מכוסות, שמא יפלו עליהם מים. וכן שלא יפול מפירורי השמורה במים או במרק. והמנהג להחמיר שלא להשתמש גם בכלים שיש בהם חשש שרוי' עד לשנה הבאה.

אין מנהגי ליובאוויטש איז אז די שמורה וואס ליגט אויפן טיש בשעת'ן עסן זאל זיין צוגעדעקט, צוליב דעם חשש פון שרוי', עס זאל זיך ניט פארגיסן אויף די שמורה א טראפן וואסער אדער זופ, און עס זאל ניט אריינפאלן קיין ברעקל שמורה אין די וואסער אדער אין די זופ.

קודם ששופכין מים, או משקין שמים מעורבים בהם, לכוס או לקערה, בודקין שלא יהיו בכלי פירורי מצה.

למים אמצעים ואחרונים אין להעביר ידיו על שפתיו.

מצד ענין החינוך צריכים גם קטנים להזהר ממצה שרוי'[80].

במי פירות פשיטא דאין להחמיר כלל בכל הפסח[81]. ופשוט, שזהו רק אם אין חשש של תערובת מים.

כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לא הי' אוכל מצה שמורה ביחד עם דגים או בשר מצד חשש שרוי', רק עם יין[82].

הערינג: אין אוכלים בפסח דגים מלוחים שקורין הערינ"ג, וכן דגים כבושים.

תבלינים: זה מכמה שנים אשר מנהגנו לא לקחת קידה [=זנגביל[83]] וקנמון[84] [בחרוסת] מחשש תערובת חמץ.

יין שרף: המנהג שלא להשתמש ביין שרף בפסח[85].

77) בפוסקים הובא שאף סוג הסוכר שאין בו חשש חמץ נוהגין למוכרו לנכרי.

אמנם, בימינו אין כמעט חשש חמץ ורק צריכים השגחה משום חומרא דמשהו חמץ בפסח. ובזמננו שהסוכר עם הכשר מהודר לפסח, ואין אפילו חשש רחוק, אין טעם ע"פ דין להימנע.

78) ויש שנמנעו גם מחלב. והאריכו מזה בפוסקים. ובלאו הכי, הרבה נמנעים מחמת שהוא מוצר תעשייתי.

79) מסופר שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע התבטא בקשר לזה: איך האב ניט האלט אז מען מאכט מיר נאך.

ובר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט: במענה לשאלה מדוע לא נדפס בס' המנהגים שהמהדרים אין משתמשים בסוכר בפסח (כמו שנזכר שהמהדרים אין שותים גם מים חוץ לסוכה): א) את זה הורה כ"ק מו"ח אדמו"ר להדפיס. ב) לא כל המנהגים נמצאים לע"ע בספר המנהגים. ג) איני יודע אם זה הוראה לרבים. אם יהודי יעשה בעצמו צוקער או שיודע בבירור שאין חשש מדוע יש לאסור עליו.

80) ובמק"א בנוגע לקטנים: שרוי' אדער אנדערע הידורים מאכט ניט אויס אבער ניט קיין מאשינאווע. ויש לחלק בקל.

81) ויש שהחמירו גם בזה מכמה טעמים.

82) ובמק"א: רק עם "שמורה־מילך" או יין, בלי חשש תערובת מים. וראה גם אצלנו התמים גל' ז (ניסן תשס"א) הע' 4. והיינו, בבת אחת, ביחד ממש. וראה גם סה"ש תרצ"ב ע' 41 ובהנסמן שם. שלא לאכול קצת דגים ואח"כ מצה, וכן איפכא (שיש שסיפרו מפי השמועה על רבותינו נשיאינו שנזהרו גם בזה) – לא ראינו אצל כ"ק אד"ש ליזהר בזה (אף שכידוע קינח פיו הק' הרבה אחרי המצה).

83) כ"ה בפע"ח שער חג המצות פ"ו. וראה דרישה או"ח סקל"ג סק"ט. א"ר סרט"ז סק"ג. תק"ן לקוטים אות תטז. אור חדש על הלכות ברכות כלל כז סי"א. מאורי אור בחלק קן טהור לכריתות ו, א – ריא, א. חומר בקודש לבעל תפא"י פ"ב סס"ח. אשי ישראל על תורת העולה לרמ"א פל"ז.

אבל להעיר מתוס' כריתות טז, א ד"ב בה'. פיה"מ לרמב"ם שבת פ"ט מ"ה. ובענייננו – מט"מ סתרי"ב. ס' הכוונות מאורות נתן שער פסח ויצי"מ (במהדורת תשע"ט – ע' תריח).

84) וראה גם דרכי חיים ושלום סתקצ"א. וראה הנסמן במעדני שמואל סי' קיז סקל"ד אות ו. קובץ תל תלפיות חו' לג ע' לד.

וכן שאר תבלינים תעשייתיים. וראה לקמן.

85) ובשו"ת הצמח צדק הובא ש"אשתקד נשלח תשובה לכל המדינות מהגאון ר' עקיבא איגר נ"י שהחמיר מאד וצווח ככרוכיא להיזהר

צנון: אדמו"ר הצמח צדק אסר אכילת צנון בפסח בלי טעם[86].

קילוף: נוהגים שלא לאכול פירות וירקות אא"כ נקלפו תחילה[87]. ובפרט בימינו שמרססים על הפירות וירקות בחומרים שונים.

ביצים: נוהגים שלא להשתמש בפסח בקדרה שבישלו בה ביצים בקליפתן. ונשים נוהגות שיש להם קדירה מיוחדת לבישול ביצים בפסח. אין המנהג אצלנו לשטוף כל הביצים לפני פסח[88]. ומכל מקום במקום שיש חשש חמץ יש לשטוף במים צוננים לפני הבישול[89].

לקנות ולבשל לפני החג: המנהג העיקרי שנהגו בו אבותינו הראשונים הוא שלא לקנות שמן דבש וחלב בתוך הפסח מחניות של גוים מטעם דשכיחי פירורין של פת בעת אכילת הגוים ויתערבו במשקין הנזכרים. ומפי השמועה, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע הי' צריך לאכול בפסח שקדים מתוקים לשם רפואה, והקפיד שיקנו אותם קודם הפסח בחנות שאין מוכרים שם כלל דברים של חמץ. והרבה נוהגים לקנות כל המוצרים לפני פסח[90]. וכן מבשלים הכל לפני פסח.

אכילה אצל אחרים: רבינו הזקן אמר: פסח דארף איינער דעם אנדערען ניט מכבד זיין באכילה ושתי', אבער נעמען אליין מעג מען. ובמק"א: נאר מ'דארף געבען א אפשרות צו נעמען. ועוד נזכר בזה: היינו מכבד זיין אדער מקפיד זיין וואס מען איז ניט טועם, איז פסח ניט אזוי, מען דארף ניט איינג מאכן מצד ההידורים של פסח, אבל נעמען אליין קען מען.

בכמה מקומות נהגו שלא לסעוד אצל אחרים, כי לא כל אדם שוים בזהירותם והמרבה ליזהר ה"ז משובח.. ואפילו מי שאינו נוהג חומרות, מה טוב שבימי הפסח יקיים "אשרי יושבי ביתך" יותר מבשאר ימות השנה. והנוהג בישראל שבחג הפסח נמצאים ביחד איש וביתו (ובביתו) ובפרט ראש המשפחה. נוסף על שקשה ביותר להדר כפי הרצון בעניני פסח – כשנמצאים במקום אחר. וקל להבין.

כמו כן, נוהגים להימנע ממוצרים תעשייתיים[91] עד כמה שאפשר[92], ובמיוחד – בתבלינים.

חפצים על השולחן: מובא בפוסקים שנמנעים מליתן על השולחן חפצים שאינם מיוחדים לפסח, שחוששים שמא יפול מחמץ נוקשה שבהן לתוך מאכל.

כיסוי המדפים: כתבו הפוסקים שטוב להניח חתיכת דפין או סמרטוטין על כל דף ודף כדי שלא ישתמש להדיא בגופו.

מסננת בכיור: מי שרוצה לשאוב בפסח מבארות של נכרים או מבארות של ישראל שלא נזהר בהן מחמץ כל השנה טוב[93] שיסנן המים בבגד נקי בכל פעם ששואב. ולכן, נהגו להניח מסננת בד

בעשיית יי"ש לפסח". ומסופר שהתבטא ע"ז הצמח צדק, שכיון שאסר רעק"א מטעם הכמוס [בלשונו: ונוסף על כל זאת אי גם יהיבנא להו כי כן הוא שנעשה משקה זה באמת בלי שום תערובת חמץ עוד רחוק בעיני ורוחי זרה למשתי אותו בימי דפסחא מטעם הכמוס עמדי וצפון בקרבי העת לא עת לגלותו כיום] "קענען מיר ניט אריבער גיין". וראה הנסמן באוצר מנהגי חב"ד ניסן ע' נד.

86) וכבר הובא המנהג בפוסקים, וגם בנוגע לשום. וכתבו שאף שאין לזה טעם אין להקל בפני עם הארץ. ועכ"ז, בכ"מ נהגו בחומרא זו.

87) ויש מקום להקל שלא לקלוף במבשל לפני פסח. ותלוי במנהג.

88) אבל יש לבדוק קודם פסח שלא נדבק לכלוך בביצים, וכן נכון לבדוק התבניות של הביצים שאינן מלוכלכות.

89) והעירו גם ששטיפת הביצים עלולה להחדיר חיידקים לתוך הביצה, ולכן גם מטעם זה יש לרוחצם רק סמוך לשימוש, וחמירא סכנתא מאיסורא.

90) ובמועד לכל חי ס"ב סכ"ד: מנהג עירנו להכריז להזהיר לכל עם הקהל שיקנו הפירות שלשה ימים קודם הפסח וכו' והטעם כדי שיהיה להם שהות לבררם היטב ולנקותם כראוי ושיהיה להם ביטול קודם הפסח, וזה צריך גם כן להזהר במלח שיבררו היטב שלא ימצא חטה או שעורה וכיוצא.

91) הפוסקים הזהירו אודות הנחיצות להיזהר ביותר בהכשרים והשגחות למוצרי פסח – ראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

92) והקלו רק בדברים הנחוצים ומוכרחים דלא סגי בלאו הכי, ובדברים פשוטים ולא מורכבים, ורק כשקשה לעשות בעצמו, ורק כשנעשה קודם הפסח, וכמובן – רק בהשגחה מעולה (ראה בהערה הקודמת).

93) אבל מעיקר הדין אין מחזיקין איסור מספק.

ובמקום שיש ודאי פירורי חמץ במים – חייב לסנן מן הדין (ראה שו"ע אדה"ז סתס"ז סמ"ז, ודלא כמחמירים שסינון אינו מועיל מחמת שדרכו של לחם להתפורר ונימס במים). ואין לחוש ששאר המים נאסרים, גם אחרי הסינון – לפי שה"ז צונן בצונן (אף שיש חמחמירים גם בזה). ואין לחוש שנכבש מעל"ע, שהמים נובעים תמיד (ראה שו"ת טוטו"ד סוסי' ריד. ערוה"ש סתס"ז סל"ג). אמנם, כשיש משקה חמץ לא מהני סינון.

והאריכו בכ"מ במה שא"צ להכין מים לפני פסח שיתבטל בששים, ואין חוששים למחמירים במשהו חמץ צונן בצונן, או משקה חמץ שאין

בכיור[94].

נגיעת הפותחן ביין: בלקוטי דיבורים מובא בין ההכנות לפסח: להסיר החותמות מעל בקבוקי היין – ובפרט אותם שהיו בהם אותיות – ולהסיר המגופה במקצתה והיו נזהרים שלא יגע ברזל הפראפענציהער [=הפותחן] ביין.

כלי או אוכל שנפל על הרצפה: כתבו הפוסקים שאם נפל אוכל או כלי במקום שרגילים ליתן חמץ אסור לאכלו בפסח אפילו אם הגעילו אותו מקום קודם פסח. וכל זה חומרות יתירות כי די בחומרא של הגעלה. ולמעשה, נוהגים להימנע מלהשתמש במאכלים וכלים שנפלו על הרצפה עד לשנה הבאה.

הזכרת לחם: בכמה מקומות שאין להזכיר שם לחם בפסח. ומפי השמועה שכ"ק אד"ש אמר גם בנוגע לתיבת חמץ[95], שלא כדאי להזכירו בפסח.

מכירת חמץ

מכירת חמץ במשרדי הבד"צ (בשעות הנקובות כאן בראש הלוח). מומלץ להגיע מוקדם.

דיני מכירת חמץ, פורטו בנספח בסוף הלוח.

תרופות

מי שמוכרח ליטול תרופות[96] במשך החג[97], אין לו לפסוק על עצמו להחמיר ולהימנע מלהשתמש בהם בחג, אלא עליו לקבל הוראת היתר לכך מרב מורה הוראה[98].

כל הבירורים שצריכים לעשות אצל הרבנים במשרד הבד"צ לקראת חג הפסח (כבשאלת התרופות הנ"ל וכיוצא בזה), אין לדחותם לרגע האחרון.

נקיון הבית מחמץ

ניתן להתחיל במצות בדיקת חמץ לפני ליל י"ד, ליל בדיקת חמץ. ובדיקה זו חייבת להיות בלילה לאור הנר, אבל ללא ברכה, וצריך ליזהר שלא להכניס לשם עוד חמץ. וישייר חדר אחד לבודקו בליל י"ד בברכה.

דוגמא פרקטית: באם ייכנס למקום העבודה במשך החג, ולכן אינו כוללו במכירה, אין צריך לבודקו דוקא בליל בדיקת חמץ, אלא יכול לבודקו לפני כן, בלילה אחר כנ"ל, ובתנאי שאחרי הבדיקה לא יכניס לשם עוד חמץ.

סינון מועיל (מחמת שהוא משהו שאינו יכול ליתן טעם, ואינו מורגש כלל, אם מחמת שהנהרות גדולים או שהמים נובעים ומתחלפים. וצירפו דעת השאילתות שחמץ בטל בששים, ובפרט במשהו חמץ של נכרי ושל הפקר שי"א שאין אוסר תערובתו. וי"א שאינו אוסר במחובר. ועוד שכמ"פ נטל"פ (שמעיקר הדין מותר בפסח)).

94) ומפי השמועה שבביקור כ"ק אד"ש במוסדות החינוך קודם הסדר העיר שיש לבדוק מפעם לפעם אם לא נתפסו שם דברים בלתי רצויים.

95) וראה היכל הברכה פ' ראה יב, כא, שחמץ בפסח סם המות אלקים אחרים לא יזכירנו ולא ישמע על פיו.

96) בויטמינים יש להחמיר יותר מבתרופות (ראה הערה הבאה), לפי שאינו לרפואה רק לחזק מזגו. ועוד, שכמ"פ מעורב חמץ בהם עצמם ולא כבתרופות שהוא רק לדבק. אבל, במקום חולי וחולשה אפשר להקל כשהוא דרך לעיסה.

97) שאינו נחשב אוכל כלל. וכשעטוף בדבר אחר עדיף טפי, שכל מה שאפשר לעשות בהיתר עושים.

ול"ש אחשבי', כשאוכל לרפואה לרוה"פ (ראה שו"ת הרדב"ז ח"א סמ"ד. כת"ס או"ח סי' קיא. יד אברהם יו"ד סקנ"ה ס"ג ובדרכ"ת שם סקכ"ח. יד"י יו"ד סק"ג בפיה"א סק"ח. אג"מ או"ח ח"ב סצ"ב. ושאני דין התריאק"ה – שידוע שהוא אוכל גמור ונאכל גם לבריאים (ראה רבינו מנוח חומ"צ פ"ד ה"י ויב). ואפשר דמיירי בבריא, או בחולה שלא נפל למשכב (ראה מחנ"א דלקמן בדעת הרמב"ם). ועוד, דשאני תריאקה שהחמץ גופא לא נפסל מאכילת כלב. או כלך לד"ז, שא"צ לחמץ עבור הרפואה (ראה קובץ פעמי יעקב חו' סד ע"פ תשוה"ג סל"ד). ועוי"ל, דשאני תריאקה שדרך עשייתו כך, והו"ל כדרך הנאתו, ומה"ט אסור לחולה ולא מחמת אחשבי' (כ"מ דעת אדה"ז סתמ"ב סכ"ב שלא הזכיר כאן אחשבי'. וכן בט"ז סק"ג. וי"ל, דמה"ט אינו כנפל מאליו. ובאמת ברא"ש פסחים פ"ב ס"א, לגבי אלמר"י, משמע דתרוויהו צריכי, אחשבי' ואורחי' בהכי). ואילו בתרופות הוא שלדה"נ).

גם למחמירים בדין אחשבי' לרפואה, כשהחמץ נמצא רק לדבק ודעתו על סממני הרפואה ל"ש אחשבי' (כבחמץ שנפל מאליו) – חזו"א סקט"ז סק"ח. שו"ת מנח"ש ח"א סי"ז. ובתריאק"ה החמץ גופא הוא המרפא. אבל ראה שו"ת אול"צ ח"ג ס"ח סק"ב. ועוד, שכמ"פ הוא חמץ נוקשה. וכמ"פ נשתנה והו"ל עפרא בעלמא. ועוד, שאינו דרך אכילה אלא דרך בליעה (ראה שו"ת מנח"ש שם. ועוד).

כן להעיר מרמב"ם יסוה"ת פ"ה ה"ח, שמותר גם שלא במקום סכנה כשאין הנאה לחיך. ומיירי גם כשעירב דבר מר בפסח. והב"ד במג"א סתפ"ז סק"ב. אבל במחנ"א הל' מאכ"א ד"ה עמדתי, שהוא רק בחולה.

98) ראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'תרצו.

כשמנקים חדר ורוצים להכניס לשם חפצים לפסח [או אלו המזיזים ארונות ומקרר וכדומה], כדאי שבלילה, אחרי הניקוי, יבדקו את החדר מחמץ לאור הנר (או פנס חשמלי) ללא ברכה, טרם הכנסת חפצי הפסח, ולא לסמוך על הבדיקה בליל י"ד[99].

תזכורת: יש לזכור לנקות היטב את המקלדת של המחשב מחמץ.

מכתבים כלליים ומברקים

מכתבים כלליים: מכתבים כלליים בנוגע לפסח שחל בחמישי בשבת – ראה בהערה[100].

הגעלת כלים

לפרטי דיני הגעלת כלים – ראה בנספח בסוף הלוח.

"ולפי שרבו מאד הדקדוקים בהלכות הגעלה ואין הכל בקיאין בהם לפיכך ראוי ונכון שבעל תורה הבקי בהלכות הגעלה הוא יגעיל את הכלים ולא כמו שנוהגין עכשיו".

כלים חדשים אינם צריכים הגעלה[101].

בטעם המנהג להכשיר השולחנות והשיש וגם לכסותם – ראה הנסמן בהערה[102].

תספורת

יש להסתפר לכבוד החג שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול.

יום חמישי, א' ניסן, ראש חודש

בראש חודש מתגלה בכאו"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל ענייניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שעי"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו'".[103]

באחד בניסן ראש השנה למלכים (מלכי ישראל) ולרגלים. "אותו היום נטל עשר עטרות[104]".

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם - באחד בניסן בני ארח בן יהודה[105].

לדינים, ומנהגים, ומעלת חודש ניסן, ראה לעיל עניני חודש ניסן.

בתפלה ובברכת המזון מוסיפים יעלה ויבוא.

בברכת המזון: הרחמן לר"ח.

במעין שלש: "וזכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה".

בשחרית: חצי הלל[106]. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום ("היום יום חמישי בשבת".

---

99) ראה אוהב שלום קאמינקא ח"א ע' פ. בדיקת חמץ וביעורו ע' קכד. מקור בהלכה סתל"ג. ועוד.

וברשימת הגר"י ע"ה לנדא (נדפס בקובץ יגדי"ת גליון נב ע' קנ) בשם אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבכלל כשמכשירים חדר קודם הפסח לפסח, על פי הרוב שוכחים אחר כך לגמרי לבדקו, ואם גם בודקים אותו היא בדיקה מוטעית, מען נארט זיך, כי אז כבר מונחים שם כמה דברים, ואינה עולה הבדיקה יפה, ויש לבדוק את החדר בעת שמכשירים אותו כמו מי שהולך בדרך, כי בזמן המוגבל לבדיקה הבדיקה היא רק בדיקה מוטעית, ועל כן יש לבדוק קודם בלי ברכה.

וראה שד"ח מערכת חומ"צ ס"ה סק"א. שיעורי קנה בשם פסח פ"א סכ"ט.

100) ראה מכתבים כלליים דשנת תשמ"ב ותשמ"ט (ועוד) – לקו"ש חכ"ב ע' 255 ואילך. סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 771 ואילך. לקו"ש חל"ב ע' 216 ואילך.

101) ויש שהחמירו. וגם למחמירים די בהגעלה וא"צ ליבון. ועצה פשוטה לעשות ליבון קל, להניח על האש לכמה דקות עד שתהא היד סולדת בו – ראה הלכה יומית אות תקעט ובהערות וציונים. שו"ת באתרא דרב סי' מא'תקצב.

102) ראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'תרצו.

103) סה"ש תשנ"ב ע' 123. ובהערה 20 שם: ובהדגשה יתירה כשנכנסים . . ליום השבת שאין לו בן זוג (כמו שישראל אין להם בן זוג בחי' היחידה בימים.

104) שבת פז, סע"ב – הובא בפרש"י ר"פ שמיני (מסדר עולם (פ"ז)). וראה בארוכה סה"ש תשמ"ח ע' 335 ואילך.

105) תענית פ"ד מ"ה. ועיי"ש בתויו"ט. אבל להעיר ממשמעות פירש"י עירובין מא, א ד"ה מבני סנאב, שכולם היו ע"פ הגורל.

106) בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. אין אומרים א־ל ארך אפים (וכן בכל חודש ניסן)[107]. קריאת התורה.

בקריאת התורה: ארבעה קרואים בפרשה של ר"ח. לכהן קוראים שלשה פסוקים עד "עלה תמיד". ללוי חוזרים וקוראים מפסוק "ואמרת להם" עד "רביעית ההין". לשלישי ממשיכין מן "עלת תמיד" עד "ונסכה". לרביעי מן "ובראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה. חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפלין דר"ת, [מזמור[108] תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף[109]. דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: הקרבנות החל מהיום באים מהתרומה חדשה - מתרומת "מחצית השקל" של השנה.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

אחרי תפילת מוסף[110] (ותהלים) אומרים[111] "ויהי ביום כלות גו' ויהי המקריב ביום הראשון וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

מצוה להרבות בסעודת ראש חודש.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

> בשיחת ש"פ ויקרא תנש"א נתבאר שאף שההלכה היא ששואלין ודורשין בהלכות הפסח ל' יום קודם החג, דלא כדעת רשב"ג (הסובר שתי שבתות קודם הפסח, דהיינו היום – ר"ח ניסן), מ"מ אלו ואלו דברי אלוקים חיים. ובפרט שבזה אפשר לקיים ב' הדעות במעשה בפועל, ע"י שבר"ח מוסיפים בלימוד ההלכות באופן נעלה יותר הן בכמות הזמן והן באיכות הלימוד. וכן בנוגע להוספה במעות חיטים. עיי"ש.

מנחה: יעלה ויבוא.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה[112], וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש[113] או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

יום ועש"ק פרשת ויקרא, ב' ניסן

יום הילולא של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע. נסתלק אור ליום א' ב' ניסן שנת תר"ף בראסטאב. ושם מ"כ[114].

---

107) ראה שיחת ו' תשרי תשל"ה. וכ"ה במענה בקשר להדפסת סידור תהלת ה' הוצאת תשל"ח "לציין בשוה"ג ההוראה שא"א אא"פ בכ"י שא"א תחנון" (צילום גוכתי"ק נתפרסם בקובץ התמים (החדש) חוברת לד ע' 72. תשורה דלקמן ע' 38. ונעתק בסידור רבינו הזקן עם ציונים והערות הנדמ"ח ח"ג ע' א'תמו. וראה בסקירה שבתשורה לנישואי זילברשטרום־קטן כ"ה שבט תשע"ז ע' 35 ואילך).

וזאת, למרות מש"כ בסידור אדה"ז רק בנוגע לע"פ. וראה גם השלמה לשו"ע רבנו הזקן להרה"ג והרה"ח וכו' ר' נחמי' ז"ל מדובראוונא בעהמ"ס דברי נחמי' סי' קלא ס"ט, נסמן בס' המנהגים ע' 13. וכן ראינו במעשה רב.

108) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כז'תקיז. וש"נ.

109) בנוגע להוראה מפי השמועה ע"ד אמירת "קוה" ו"אין כאלקינו" בר"ח מתוך סדר התפלה לשבת בסידור, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'קצו.

110) וראה גם שיחת ש"פ צו תשמ"ז שכך מנהג ישראל.

111) וראה בשיחת י"ג ניסן תשמ"ו שנקרא בפי כל "אמירת" או "קריאת" הנשיאים שאינו ענין של לימוד והבנה, כ"א אמירה וקריאה בתושב"כ, וכן תפלה – אמירת היה"ר אח"כ, באופן השוה לכל נפש. אבל להעיר ממקור חיים דלקמן.

112) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

113) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

114) ובכ"מ בשיחות ואגרות קודש שהוא גם "יום התחלת הנשיאות של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו". וראה בארוכה שיחת ב' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום השני גו' נשיא ישששכר וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש בשעה **6:49** (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת ויקרא, ג' ניסן

יש נזהרים שלא לקדש בשעה ראשונה של הלילה דהיינו בשעה שביעית אחר חצות היום, אלא לאחר שעה תוך הלילה. והכוונה לשעה בת ששים רגעים, וע"פ מה שראיתי נוהגין – שש שעות אחר חצות האמצעי. **בנוא יארק, היינו משעה 6:56 עד שעה 7:56**[115] **(שעון קיץ).**

אין אומרים "אב הרחמים" (וכן בכל חודש ניסן).

אחרי תפילת מוסף (ותהלים) אומרים "ביום השלישי נשיא לבני זבולן וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

אין אומרים "צדקתך" (וכן בכל חודש ניסן).

מוצאי שבת קודש בשעה **7:50**.

על פי הקבלה אין לקדש הלבנה עד אחר ז' ימים למולד[116].

יום רביעי, ז' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

הלכתא למשיחא: בקשר לחנוכת ביהמ"ק השלישי, כתוב ביחזקאל[117]: "וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי וכפרתם את הבית". ובפירוש הפסוק - הנה לפירש"י שם, יתחילו לעתיד שבעת ימי המילואים בר"ח ניסן ויגמרו בז' בניסן[118].

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם: כל ישראל מוזהרים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים[119]. ובפרט, לפני הפסח, שכל ישראל, האנשים והנשים, מוזהרים להקריב קרבן פסח בערב פסח, והיא מצות עשה שיש בה כרת, ויש "להזהיר את ישראל לטהר [בכדי] שיעשו פסחיהן בטהרה"[120]. לפיכך, כל הטמאים שצריכים לספור שבעה נקיים ולטבול, ולהביא קרבן ביום השמיני[121] עליהם להתחיל מהיום למנות שבעה ימים (לאחרי שהפסיקו בטהרה אתמול), בכדי לעשות הפסח בטהרה. לגבי טמא מת - ראה למחר (ח' ניסן).

יום חמישי, ח' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום השמיני נשיא לבני מנשה וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

תשמ"ח (בסה"ש במקומו). ובלקו"ש חל"ב עמ' 23 ובהערה 38.

115) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתכד. ובכללות הענין שם, סי' ג'שנ.

116) וראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 68. וש"נ.

117) מה, כ – הפטורת פ' החודש.

118) וראה לקו"ש חכ"ב ע' 198. וברד"ק שם ש"זה יהי' חידוש לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש". וראה מנחות מה, ב: פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. ועיי"ש עוד בגמרא.

119) וראה לקו"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

120) וראה לקו"ש חל"ו ע' 208.

121) ומהם: זב בעל ג' ראיות, זבה גדולה, ואולי גם נדה שטובלת בליל שמיני (לאחרי חומרא דר' זירא שסופרת שבעה נקיים). [ולהעיר מב"ח יו"ד סוסי' קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. וראה השקו"ט בהערה שבתחילת הקובץ].

הלכתא למשיחא: הטמא בטומאת מת (וכעת כולנו טמאי מתים) עליו להתחיל מהיום[122] ליזהר מטומאת מת, בכדי לעשות הפסח בטהרה. [ואפילו לשיטות שטומאת מת הותרה בציבור - בקרבן פסח מהדרינן אטהורים, כלומר, משתדלים לכתחילה להקריב בטהרה]. וכן כל הטמאים טומאת שבעה, עליהם להזהר מטומאה מהיום.

יום ועש"ק פרשת צו, ט' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום התשיעי נשיא לבני בנימין וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

הלכתא למשיחא: לכתחילה, מצוה לבקר את קרבן הפסח שלא יהיה בו מום ד' ימים קודם השחיטה[123].

קריאת שמו"ת לפרשת צו.

זמן הדלקת נרות שבת קודש בשעה **6:57** (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת צו, י' ניסן, שבת הגדול

קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול[124]. ובקביעות שנה זו (שיו"ד ניסן חל בשבת) – חל גם באותו יום בחודש.

לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה וסימן פקדו ופסחו [פקדו לשון ציווי כלומר צו קורין סמוך לפסח].

הפטרה לפרשת צו: כה אמר ה' גו' אבדה האמונה ונכרתה מפיהם. כה אמר ה' אל יתהלל גו' חפצתי נאם ה' (ומדלגין הפסוקים שבינתים)[125]. ואין מפטירים הפטרת שבת הגדול, הנאמרת רק בקביעות ערב פסח שחל בשבת[126].

אין אומרים אב הרחמים [וכן בכל השבתות שבחודש ניסן].

אחרי תפילת מוסף (ותהלים) אומרים "ביום העשירי נשיא לבני דן וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

הלכתא למשיחא: הטמא בטומאת מת (וכעת כולנו טמאי מת) צריך להזות עליו מאפר פרה אדומה ביום השלישי והשביעי. נמצא שהיום הוא האפשרות האחרונה להזות ביום השלישי ולהיטהר מטומאת מת, כדי להקריב בטהרה קרבן פסח[127].

הלכתא למשיחא: "לעתיד יהי' יום הכפורים ביו"ד בניסן"[128].

בעשרה בניסן מתה מרים, וקבעו בו תענית כשחל בחול[129]. אבל, המנהג שאין מתענים[130].

ב770: מנחה מוקדמת. קריאת התורה בפרשת שמיני.

---

122) ראה ראב"ד הלכות קרבן פסח פ"ו ה"ב. תוד"ה שחל – פסחים צ, ב. ולדעת הרמב"ם – בטומאת מת שהנזיר מגלח, מתחיל מאתמול. וי"א שכן הוא גם בשאר טומאות, לפי שאין שוחטין על טבול יום לכתחילה.

ולהעיר שבקביעות שנה זו (תשפ"ו) נמצא שחל שלישי שלו להיות בשבת. ושקו"ט אם הזאת שלישי דוחה שבת – ראה צל"ח פסחים פ, א שהזאת שלישי דוחה שבת. וראה גם שו"ת נוב"י (בתשובה לבנו) מהדו"ת או"ח סי' קטו. אבל כבר הקשו עליו מפיה"מ פסחים רפ"ו. וראה רמב"ם עבודת יו"כ פ"א ה"ד. פרה אדומה פ"ב ה"ו. – ראה בכ"ז הגהות ברוך טעם לצל"ח שם. מנ"ח מ' קפה. שו"ת אבנ"ז חו"מ סע"ב. ועוד. ועפ"ז, יצטרך להזהר מטומאה מיום ז' ניסן. ויל"ע אם י"ל שהעמידו דבריהם במקום כרת גם מצד חשש מתקן (ולא רק במקום חשש שמא יעבירנו) ובפרט כשהוא לפני זמן החיוב. וצ"ע.

123) בקביעות שנה זו, שיו"ד ניסן חל בשב"ק. ושקו"ט אם ביקור דוחה שבת – ראה תוספתא שבת פי"ז הי"ז ובחזון יחזקאל שם. וראה שמועת חיים ערכין פ"ב סמ"ד. ולהעיר מלקו"ש חי"ז ע' 58. ואכ"מ.

124) פרטי הנס מובאים בטור ובשו"ע אדה"ז רסי' תל. ונתבאר בריבוי מקומות בלקוטי שיחות.

125) ירמי' ז, כא–כח. ט, כב–כג.

126) בהנהגות ב' ניסן פאריז צ"ח, בה חל ע"פ **בערב** שבת: "ביחידות אומרים ב' ההפטרות". והיינו לענין אמירת שנים מקרא ואחד תרגום. ואכ"מ.

127) וראה לעיל יום ח' ניסן בהערה. ושם, גם בנוגע לקביעות שנה זו.

128) אהבת יהונתן פרשת החדש, עיי"ש הטעם.

129) כמ"ש בסימן תק"פ שהוא מהימים שראוי להתענות בהן.

130) וראה מג"א סתכ"ט סק"ו.

אין אומרים "צדקתך" [וכן בכל השבתות שבחודש ניסן].

אחרי מנחה[131] אומרים ההגדה (לפי שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והנסים) מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו".

בשיחת שבת הגדול תשמ"ח[132] בזה"ל: בחג הפסח ישנה הדגשה מיוחדת בנוגע לטף – שעושים כו"כ דברים כדי שלא ישנו התינוקות, ומזה מובן גם בנוגע לשבת שלפני הפסח, שבת הגדול, שמסבירים להם וכו'. – וראה ראבי"ה[133]: נהגו התינוקות להקדים ולקרות האגדה ביום שבת הגדול. . כדי להסדיר בפיהן ויבינו בפסח וישאלו. וכ"ה בגליון מהרי"ל[134]: ואמר מהר"י סגל דיש לחזור האגדה של פסח עם הנערים בשבת הגדול. – אבל לא ראיתי נוהגים כן, ואולי גם ע"ז אחז"ל דלא ראיתי אינו ראי'[135].

נהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו, והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשון[136].

ב770: דרשת שבת הגדול ע"י הרבנים חברי הבד"צ בשעה **7:30** לפנות ערב.

מוצאי שבת קודש, אור ליום הבהיר י"א ניסן

זמן צאת השבת בשעה **7:58**.

ערבית. אין אומרים ויהי נועם וגו' ואתה קדוש וגו'.

קידוש לבנה (למי שלא הספיק[137]).

הבדלה. ויתן לך[138].

המשתמשים בצפורן עבור בשמים: יש לזכור להצניע כעת (לאחר הבדלה) את הצפורן, בין הדברים הנמכרים במכירת חמץ, מאחר ובפסח אין משתמשים בצפורן עבור בשמים להבדלה.

התוועדות י"א ניסן ב770 בשעה 10:00 בערב.

> בשיחת י"א ניסן ה'תשמ"ח נאמר: יש לנצל יום זה [י"א בניסן] באופן שעל ידו יתוסף בכל עניני תורה ומצוותיה ומתוך שמחה ע"י התוועדות של שמחה, במעמד כו"כ מישראל אנשים נשים וטף (כמובן עם מחיצה ע"פ שו"ע) שמחה של מצוה ושמחה של תורה, עד לשמחה גשמית הקשורה עם הגוף הגשמי, ע"י אכילה ושתיה לחם לבב אנוש יסעד, ובפרט מאכל המשמח ומשקה המשמח – ופשיטא בהגבלות הידועות (ד' כוסיות, וכוסיות קטנות, וגם זה – לאו כל מוחא סביל כו') ואין להאריך בדבר הפשוט ומובן גם לקטנים בשכל, שמצד עצמם עלולים לחשוב שע"י הנהגה אחרת כו' ידגישו את שייכותם ל"שמחה של מצוה"... שלא בערך מכפי שנצטוו ע"י זקני המשפיעים, עד לציווי של נשיא דורנו, בלשון צחה וברורה.
>
> וכאן המקום לעורר גם אודות יום הולדתו של הרמב"ם, מורה הנבוכים בדורו ובדורות שלאח"ז עד סוף כל הדורות, בערב פסח, לערוך בו התוועדות של שמחה הקשורה עם עניני תורה ומצוותיה, בהשתתפות רבים מישראל, אנשים נשים וטף, ובלשונו של הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו, "לקטן ולגדול", ומכיון שבערב פסח אין הזמן מתאים לעריכת התוועדות ברוב עם הדרת מלך, יעשו זאת בסמיכות

---

131) מנהג העולם (והובא הענין בשו"ע אדה"ז סרצ"ב ס"ו. סת"ל ס"ב) שפוסקין בשבת זו לומר ברכי נפשי וט"ו שיר המעלות. אבל בסידור רבינו הזקן לא הובא כלל.

טעם הפשוט להמנהג – כיון שאומרים הגדה, וביו"ט אין אומרים (ראה בלבוש או"ח סתרס"ט), ואח"כ מתחילין לומר פרקי אבות. וראה גם סידור יעב"ץ – מנחת שבת. ביהגר"א או"ח סוסי' רצב. חי' חת"ס או"ח סת"ל. וע"ד החסידות – לקו"ש חל"ז ע' 12 ובהנסמן שם.

132) סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 364 הע' 67. הציטוט דלקמן מועתק מהשיחה, אלא שהמראי מקומות הועברו כאן בשולי הגליון.

133) סימן תכה.

134) דף יו"ד סע"ב.

135) עדיות פ"ב מ"ב. ועוד.

136) נתבאר בלקו"ש ח"ג ע' 953 ואילך.

137) בנוגע ההמתנה למוצאי שבת – ראה בסוף הקובץ במילואים (יב).

138) המבדילים בביהכ"נ אומרים ויתן לך ואח"כ קידוש לבנה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תתנ.

לערב פסח, ואדרבה כשנעשה שלא בזמנו צריך להיות באופן של פירסום עוד יותר.

מלוה מלכה: "לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת בכל מיני סידור הנהוגים אצלו בעריכת השולחן לסעודה גמורה, אף על פי שעכשיו לא יאכל אלא כזית [ואם אינו אוכל כביצה – יטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים], הן מחמת שאין לו יותר . . מכל מקום יש לו לעשות הכנה וסידור השולחן כגון פריסת מפה[139] וכיוצא בזה כמו לסעודה גמורה כדי ללוות את השבת ביציאתו דרך כבוד כמו בכניסתו".

יום ראשון, יום הבהיר י"א ניסן

בי"א בניסן – "ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל את בני ישראל ("הילודים במדבר") אל גבעת הערלות" (כי "בעשרה לא מהילי משום חולשא דאורחא")[140].

יום הולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א בשנת תרס"ב. (בקובץ התמים מובא שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב אמר מאמר דא"ח באותו יום, ערב שבת קודש אחר מנחה). בגודל מעלת יום זה – ראה הנסמן בהערה[141].

מתחילים באמירת קאפיטל קכה בתהלים[142].

כדאי צו זאגן יעדער טאג בל"נ . . דעם רבינ'ס קאפיטל תהלים . . וואס דאס איז אלץ א כלי אויף דעם קיום ברכותיו במילואן וואס ער האט אייך געבענשט[143].

ומהנכון אשר בכל יום יאמר בל"נ דעם רבינס קאפיטל תהלים . . ואיזה פעמים בשבוע ילמד תורת הדא"ח של כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ . . אשר זהו כלי רחב להמשכת ברכות צדיק הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, בעוה"ז עולם המעשה[144].

בשיחת י"ג ניסן ה'תנש"א נאמר: "בודאי ישנם כו"כ שכבר למדו פירושי הפסוקים דמזמור זה כפי שנתבארו בפנימיות התורה וכבר נתפרסמו בדפוס – פירסום שהוא לדורות".

פירושים לקאפיטל קכה, נדפסו בתהלים ע"פ תהלות מנחם ובקובץ י"א ניסן – שנת הקכ"ה. וראה בהערה[145].

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר[146] וגו'". ואח"כ ה"יהי רצון".

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת שמיני בפעם הראשונה.

וכאן המקום לעורר גם אודות יום הולדתו של הרמב"ם, מורה הנבוכים בדורו ובדורות שלאח"ז עד סוף כל הדורות, בערב פסח, לערוך בו התוועדות של שמחה הקשורה עם עניני תורה ומצוותיה, בהשתתפות רבים מישראל, אנשים נשים וטף, ובלשונו של הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו, "לקטן ולגדול", ומכיון שבערב פסח אין הזמן מתאים לעריכת התוועדות ברוב עם הדרת מלך, יעשו זאת בסמיכות לערב פסח, ואדרבה כשנעשה שלא בזמנו צריך להיות באופן של פירסום עוד יותר.

---

139) ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתקט.

140) יהושע ה, ג (ה). יבמות עא, ב.

141) ראה בלקוטי לוי"צ אגרות במכתבים לי"א ניסן – חלקם נסמנו להלן בהערה. ובכ"מ בשיחות קודש, אפס קצהו הובאו בס' יום מלכנו, ובקובץ צדיק למלך חוברת א' (י"א ניסן תשנ"ב) שער אחד עשר בניסן.

142) ראה סה"מ קונטרסים ח"ג ע' כג הערה 4. ספר המנהגים ע' 17. ולהעיר משיחת י"ב תמוז תש"כ (שיחות קודש ע' 349 ואילך) שזה נוגע לנשמת בעל יום ההולדת, גם אצל צדיקי הדור.

143) אג"ק ח"ג ע' שנז.

144) אג"ק ח"ג ע' שסט.

145) ראה שיחת כ"ף מרחשון תשמ"ה (שיחו"ק ע' כו ואילך. שם ע' מב ואילך).

146) ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכג–ה. שם ע' תיט. ד"ה ביום עשתי עשר תשל"א (סה"מ מלוקט ח"ג ע' צט ואילך) ותשל"ב. וראה גם הנסמן בכמה מכתבים כלליים ד"ה י"א ניסן וד"ה נשיא לבני אשר.

ההוראה מהנשיא די"א ניסן – ראה שיחת י"א ניסן תשמ"ה.

וראה סה"ש תש"נ ע' 395, שאשר הו"ע התעוגג, שקשור עם בחי' היחידה, עצם הנפש, ושם ע"ד השייכות לבחי' אחד עשר שלמעלה מעשר ספירות (ראה גם סה"ש תשמ"ט ע' 389. ושם ע' 390: עפ"ז י"ל שלידת עם ישראל בחג הפסח מתחילה ביום "אחד עשר" בניסן. וראה גם סה"ש תשנ"ב ע' 350 הערה 50). ובהערה 42 (וש"נ), ש"אשר" בגימטריא תק"א שמורה על בחי' שלמעלה מסדר השתלשלות.

הלכתא למשיחא: לא הספיק לבקר את קרבן הפסח (לבדוק שאין בו מומים), יבקר היום (לשיטה שד' ימים כולל יום השחיטה).

יום שני, י"ב ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

במעלת יום י"ב ניסן, סיום וגמר פרשת הנשיאים – ראה הנסמן בהערה[147].

הגעלת כלים: יש (מהמדקדקים) שנוהגין להגעיל ג' ימים קודם הפסח.

יום שלישי, י"ג ("אחד") ניסן

הילולא של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק[148] (נסתלק בשנת תרכ"ו ומנוחתו כבוד בליובאוויטש).

"מען געפינט זיך אין א זמן פון עת רצון – וואס י"ג ניסן איז דער יום ההילולא פון כ"ק אדמו"ר הצ"צ, און אויך דער יום ההילולא פון דעם ב"י – מרא דארעא ישראל[149] . . קומט נאך צו די נתינת כח און זכות פון די יומין זכאין פון חודש ניסן, און אין חודש ניסן עצמו – דער יום הילולא פון צמח צדק, וואס משיח נקרא בשם צמח, און ער איז ממשיך דעם צמח וצדקה דורך זיינע פסקי דינים און הלכה, סיי אין נגלה דתורה סיי אין פנימיות התורה; דער יום ההילולא פון דעם ב"י וואס ער האט ארויסגעגעבן דעם "שולחן ערוך לפניהם" עד סוף כל הדורות – אין נגלה דתורה, צוזאמען מיטן "מגיד מישרים" – די ענינים פון רזי תורה[150]".

"היינט איז דאך דער יום הסתלקות פון דעם צמח צדק, וואס דער נאמען זיינער ע"ש ספרו, אבער ביחד עם זה איז דאס אויכעט די נעמען פון משיח צדקנו כמדובר כמ"פ . . און ער האט זיך אויכעט עוסק געווען און מפרסם געווען בכמה ממאמריו אזוי ווי עס דארף זיין דער אחכה לו בכל יום שיבוא[151]".

במה שאין אומרים תחנון ביום י"ג ניסן – ראה בהערה[152].

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים פרשת "זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה"[153]. ואין אומרים "יהי רצון"[154].

אלו שיש להם שיניים תותבות, וכן אלו שיש להם "פלטות" ו"גשרים" לישור השיניים, ו"סתימות" עליהם להימנע מאכילת ושתיית דברים חמים (בשיעור שהיד סולדת בהם) או חריפים[155] של חמץ

---

147) ראה בארוכה שיחת ש"פ צו, י"ב ניסן תש"נ (סה"ש תש"נ ח"ב ע' 393 ואילך).

148) ואולי י"ל – גם יום התחלת הנשיאות של ממלא מקומו אדמו"ר מהר"ש (לקו"ש חל"ב עמ' 23 הערה 39. וש"נ).

149) בסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 357 הערה 2: ידוע הפתגם שהסתלקותו של הב"י (וכן הצ"צ) בי"ג ניסן מרומזת בכתוב (אסתר ג, יב) "ויקראו **סופרי המלך** (ע"ש חיבור השו"ע) בחודש הראשון (ניסן) בשלשה עשר יום בו". (ונתפרסמו עלי ההגהה לשיחה הנ"ל, שכ"ק אד"ש כתב ע"ז "לציין מקומו". (ברשימות דברים חיטריק (הוצאת תשמ"ט) ח"ג ע' קמב כתב שכ"ה בלקו"ד. וליתא. ובס' עדן ציון ע' פב הביא כן בשם כ"ק אד"ש שכתב "שמעתי מכבר וכו'". אבל ראה מגדל עז ע' רסג הערה 15, שנתברר אח"כ שאי"ז מכ"ק אד"ש. וראה השתלשלות הדברים בכרם חב"ד ניסן תשמ"ז ע' 69 הערה 15. ונמצא הוא בכתבי רח"א ביחאווסקי ע' קלט. וראה גם בטאון חב"ד ניסן תשכ"ו ע' 24)).

150) לקו"ש חכ"ב ע' 203. שם ע' 211.

151) ר"ד משיחת י"ג ניסן תש"נ (מסרט הקלטה).

152) בשו"ע אדה"ז סתכ"ט ס"ט: אין כאן פנוי אלא יום י"ג שלא הי' בו יו"ט וכו' א"כ יצא רוב החודש בקדושה לפיכך נוהגין לעשותו כולו קודש כעין יו"ט. ובשיחת י"ג ניסן תשמ"ו שמצוה ליישב שהרי בלא"ה הוא כנגד שבט לוי. וראה המענה (מימי הספירה תשמ"ה) שבתשורה מחתונת זילבר ה' כסלו תשנ"ח ע' 8. ובשו"ת הצ"צ [בעל ההילולא] או"ח סי' קטז: עי' במהרי"ל וכו' מביא שם שיום י"ג יש בו יו"ט דהיינו שיום י"ג הי' איסור חג ליו"ט של הנשיאים ונכון הוא. וראה הנלקט בס' גוילי אפרים פ"ח במעלת יום י"ג ניסן.

153) סידור תורה אור וסידור תהלת ה'. ועוד. וכ"ה בהגהות לסידור רבינו הזקן ע' כו וע' סד. לקו"ש חל"ב ע' 19 הע' 1. סה"ש תש"נ ח"ב ע' 396 ובהע' 51. ונתבאר בשיחת י"ג ניסן תשמ"ה. תשמ"ו. תנש"א. י"ב ניסן תשמ"ז. ועוד. וראה סה"ש שם ע' 394 הע' 24, בלשון אדה"ז בשו"ע שלא נזכר להדיא שקוראים "זאת חנוכת המזבח" ביום י"ג. וראה גם בר"ד משיחת ש"פ ויקרא תשמ"ז (וחלקו נמצא בלקו"ש שם. וראה שם הע' 21) ההוראה בעבודת ה'. (אבל ראה ספר המנהגים ע' 36 וגוכתי"ק נדפס בתשורה לחתונת ברוק, כ"ג אלול תש"ע).

154) ובשיחת ש"פ צו תש"נ (בלתי מוגה) שמעולם לא ראיתי שיהי' איזה נוסח יה"ר מיוחד ליום י"ג ניסן.

155) בטעם ההיתר לאכול דברים חריפים (או חמים) במשך החג – ראה שו"ת מנחת שלמה מהדו"ת סי' נ. ובארוכה – שו"ת מאזני צדק ח"ג סל"ו ואילך.

במשך 24 שעות לפני "הגעלתם". ה"הגעלה" בדרך כלל היא למחר לפני סוף זמן איסור אכילת חמץ (מחר ב–**10:51**), ולכן יש לחשב את ה–24 שעות קודם הזמן הזה.

מכירת חמץ במשרד הבד"צ היום מהשעה 12 לפני הצהריים ועד **7:45** בערב (ושוב, לאחר בדיקת חמץ, מהשעה **11:00** בלילה ועד לשעה **1:00** לפנות בוקר). **באם נוסעים למקום אחר לחג חשוב לעדכן על כך את הרב.**

כל חדר הצריך בדיקה צריך לכבדו [=לטאטא ולנקות את החדר] קודם הבדיקה – ביום י"ג ניסן[156]. ויזהיר כל אדם את בני ביתו שיכבדו גם תחת המטות.

ליל רביעי, אור לארבעה עשר בניסן, ליל בדיקת חמץ

הכנות לבדיקת חמץ

כבר נתפשט המנהג להניח במקומות שונים בבית פתיתי חמץ קשה[157], כדי שלא יתפרר, כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר [וסגור לגמרי באופן שלא יפתח, אבל לא בנייר כסף שיכול לעכב את שריפתם היטב], זמן מה קודם הבדיקה כדי שימצאם הבודק. ועל פי הקבלה יש להניח עשרה פתיתין.

רצוי להכין מראש רשימה מפורטת עם המקום המדוייק בו הונח כל אחד מעשרת הפתיתין.

נכון להשתדל שבכל הפתיתין יחדיו יהיה לפחות שיעור "כזית" (שכאשר מקבצם ביחד בשק הנייר וכו' ובכף העץ[158], יקיים מצוות ביעור חמץ מדאורייתא, אף ששורפים קודם זמן האיסור[159]).

קודם שיתחיל לבדוק צריך להצניע כל החמץ המוכן ומונח – בבית או בשאר חדרים הצריכים בדיקה – לאכול ממנה בלילה ולמחר עד שעת הביעור, שישמרנו יפה מפני התינוקות והעכברים. וכיצד ישמרנו מפניהם? מצניעו בתיבה וכיוצא בה, מקום שאין התינוקות ועכברים יכולין ליטול משם, או יתלנו באויר, או יכפה עליו כלי רחב, ויניחנו במקום גבוה קצת שלא יוכלו התינוקות ליטלו משם, ולא יכפה עליו כלי קטן וצר, מפני שהעכברים יכולין לגלותו.

דין הנוסע מביתו והמתארח אצל אחרים

מי שבכוונתו לנסוע בערב פסח כדי להיות בחג במקום אחר ומוכר את כל החמץ שבבית לגוי, עליו להשאיר לפחות חדר אחד שאינו נמכר, ולערוך הלילה, ליל י"ד ניסן, בדיקת חמץ בחדר זה. באם הוא עוזב את הבית **לפני** ליל י"ד ניסן, עליו לעשות בדיקת חמץ במקום בו הוא נמצא בליל י"ד ניסן.

באם מתאכסן בליל י"ד ניסן אצל אחרים, אם בעל הבית לא נמצא בביתו – חייב לבדוק עבור

156) משנ"ב סתל"ג סקמ"ז.

157) בפנימיות הענינים – ראה לקו"ש ח"מ (ב) ע' 141.

158) ויש שכתב לבאר בטעם הנחת החמץ בכף עץ וכו', שהוא מה"ט גופא שיצטרפו יחד לכזית בתוך הכלי. ויומתק שמשתמשים בכף דייקא, לרמז ש"עשה כל מה שבכחך אחת" (חגיגה כג, ב).

עוד בטעם ההשתמשות בכף עץ – מחמת הסברא שצריך לשרוף בעצים דוקא (ראה הגהות הרש"ש שבת סו, א ד"ה כוורת, והב"ד בכ"מ – ראה מנחת פתים או"ח סתמ"ה. אר"ח ספינקא סק"ד. מעדני שמואל סקי"א סקנ"ד. מסגרת השלחן סקי"ג סק"א. חק לישראל (להר"י וועלץ – תרנ"ו) דיני ע"פ שחל להיות בשבת הע' לג. נחלי אמונה ציגלמאן לע"פ (יט, ב) בשם הר"מ שפירא. וראה מוע"ז ח"ג סקצ"ו בהע'. אבל ראה בשו"ת מנח"י או"ח ח"ב סנ"ג).

ויש שהציעו שכיון שהשתמשו במשך השנה בכף לחמץ (ראה שו"ת משנ"ה דלקמן), ואא"פ להגעילו כיון שהוא מעץ, צריך לבערו, וממילא השתמשו בו גם לבדיקה. ובפוסקים (רמ"א סתמ"ה ס"ג) הובא ע"ד כלי שלוקח לבדיקה, ושאם לא מצא חמץ שורפו (ונהגו לשרוף הכלי בכל אופן משום לא פלוג). ובסדה"י סדר חגה"פ: ויקח עמו כלי אחד שישום בו כל החמץ שמצא כי הוא מצוה ליחדו בפני עצמו ולא יתערב באחר כדי שישרוף אותו כדין וכדת. וראה לענייננו בשו"ת משנ"ה ח"י סרס"ז ד"ה עוד.

159) יש שכתבו שבנוסף לכך יש להקפיד שבכל א' מעשרת הפתיתין יהיה פחות משיעור כזית, כדי שאם יאבד א' מהם לא יצטרך לבדוק שוב. ברם, מקום לומר שלדעת אדמו"ר הזקן שגם על פחות מכזית עוברים ב"בל יראה ובל ימצא" מדרבנן (ובמק"א – באו"א. ואכ"מ) גם אם יאבד א' יצטרך לבדוק שוב. ודוחק לחלק ולומר שכאשר החצי שיעור אינו לפניו אין עליו יותר חובת בדיקה. אמנם, עדיין ישנה מעלה מסויימת בפחות מכזית, שאם יאבד א' מהפתיתין, עדיף שיהא פחות מכזית, כי בכזית יש דרדא ד"בל יראה" מדאורייתא ובאכילתו יש חיוב כרת, משא"כ בפחות מכזית. (ועוד כתבו שבפירורים קטנים אם מטונפים א"ח בבדיקה. אבל בד"כ עוטפים הפתיתים כך שאינן מתטנפים). ולהעיר, שיש המורים בדוקא שלפחות א' מהפתיתים יהא בגודל כזית, לצאת להשיטה שאין חובת בדיקה וביעור בפחות מכזית.

בעל הבית. אם בעל הבית נמצא שם ובודק חמצו בביתו, יניח שם האורח חמץ משלו[160], ויוכל גם לבדוק שם בעצמו[161] (אף שמן הדין גם בעל־הבית יכול לבדוק את חמצו של האורח בתור שלוחו). באם אין לו חמץ משלו, מעיקר הדין אינו חייב במצות בדיקה. ומי שרוצה להחמיר, יחמיר על עצמו להביא חמץ משלו ולבדוק. ואם אין לו חמץ משלו[162], יש שהציעו לקנות (בקנין המועיל כגון קנין סודר) מבעל־הבית את החדר בו הוא מתאכסן[163]. ומכל מקום[164], יתכוון לצאת בברכת בעל־הבית, ויזהר לבדוק תחלה בחדר הסמוך למקום ששמע הברכה, כדלקמן.

כמו חצי שעה לפני צאת הכוכבים אסור לאכול[165] (אבל טעימה בעלמא – מזונות או פת פחות מכביצה ופירות אפילו הרבה – מותר עד זמן הבדיקה) וללמוד (אלא אם כן בשיעור קבוע או אם ממנה שומר[166]) ולעשות מלאכה ולהיכנס למרחץ. התחיל קודם החצי־שעה הנ"ל, מותר להמשיך אבל יפסיק כשמגיע זמן הבדיקה.

ערבית

בדיקת חמץ אחר תפילת ערבית. "בשו"ע יש בזה חילוקים. . והמנהג המקובל הוא כנ"ל – תמיד לאחר תפילת ערבית[167]".

תפלת ערבית בשעה **7:51**.

מתפללים **מיד** בזמנה. "כיון שקבעו [חז"ל] זמן [לבדיקת חמץ], אם כן מי שאינו בודק בתחילת זה הזמן אינו נקרא עצל אלא עבריין שעבר על גזירת חכמים[168]". וצריך האדם להיות זריז ומהיר על ככה שלא יתעצל ויתעכב בשום ענין כי אפילו לקבוע למוד לא התירו שמא ימשך אלא אחר שהתפלל ערבית יצא לבדוק מיד.

תזכורת: למי שלא הספיק – קידוש לבנה.

נתאחר ולא בדק מיד, חייב לבדוק מיד באותה שעה שנזכר, ואסור בכל הדברים הללו [לאכול וכו', כנ"ל] עד שיבדוק[169].

פרטי דיני בדיקת חמץ

יש מהמדקדקים ליטול ידיהם קודם הבדיקה. מאחר שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל, מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות.

וקודם שיתחיל לבדוק יברך ברוך כו' על ביעור חמץ. אמירת הברכה במקום שמתחיל לבדוק.

ויעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה. ו"אפשר לומר. . דמצוה לזכות את בני ביתו גם כן במצוה זו, שהרי עושים מצוה בבדיקתם, אף שאין החיוב עליהם". ומצוה מן המובחר שלא לסמוך לכתחלה בבדיקת חמץ אלא על אנשים בני חורין שהגיעו לכלל המצות דהיינו מי"ג שנה ואילך.

160) אבל על מה שאוכל האורח משל בעל הבית, אין על האורח חיוב בדיקה. וכבני ביתו של בעה"ב האוכלים משלו (ראה שו"ע אדה"ז סתל"ב ס"ח). ועוד יל"ע – ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

161) ואף שאין הבית שלו – חייב בבדיקה.
אבל אינו מברך. וראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

162) ראה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סרצ"א.

163) ואם יחדו חדר לו ולמשפחתו (אבל בלא קבלת קנין) – ראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

164) ראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

165) באם אחרים בודקים עבורו, מותר לו לאכול – ראה שו"ע אדה"ז סת"ע ס"ז. וראה מג"א סתל"א סק"ה.

166) או אפי' שעון מעורר, ובתנאי שמפסיק מיד בהישמע הצלצול.

167) ולהעיר מלקוטי שיחות חלק יז ע' 434. ונתקשו בזה בכ"מ. ולכאורה הכוונה, שאף שכ"ה מצד הדין, וכן נהג כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, אבל מאחר שמנהגנו להאריך ביותר בבדיקה ע"כ המנהג המקובל לבדוק תמיד לאחר ערבית. וראה שלחן מנחם ח"ג ע' רעא. אגורה באהלך להגר"מ פרקש שליט"א ח"א סי"ד. קובץ העו"ב ש"פ מצורע תשס"ג. קובץ הערות שערי גאולה (קרית גת) יו"ד שבט תשפ"ו.

168) קונטרס אחרון סק"א לשו"ע אדה"ז סי' תלא.

169) ראה שו"ע אדה"ז סתל"א ס"ה. סתל"ה ס"ב. ופשטא דמילתא דקאי גם קודם זמן איסורו. וכ"מ בשו"ת הצ"צ או"ח סקט"ז בהגה לשו"ע אדה"ז סתל"א ס"ז. ודלא כחמ"מ סתל"א סוס"ה. תהל"ד סתל"א ס"ב (ח"ג ס"ו). והאריך בשאילת חיים (אבערלאנדער) פסח סי"ב סק"ג. וגם לדידהו – היינו רק מחמת הקדמת תפלה (ובלא"ה המנהג אצלנו לבדוק תמיד אחר ערבית), אבל אסור בשאר דברים עד שיבדוק. וראה בארוכה בקובץ הערות שערי גאולה שם.

ולא ישיחו בינתים. ויזהרו לבדוק תחלה בחדר הסמוך למקום ששמעו הברכה ולא ילכו לבדוק תיכף אחר הברכה לחדר אחר.

בנוגע לבחורי ישיבה – ראוי שכל חברי החדר ימנו אחד מהם לבדוק החמץ שבחדר. באם רוצים לבדוק בעצמם, ישמעו את הברכה ממנו, באם אפשר, ואח"כ יבדקו בחלק מהחדר.

לא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה אפילו מעניני הבדיקה. ואם שח בינתיים שיחה שאינה מענין הבדיקה כלל, צריך לחזור ולברך.

נכון שלא ישיח שלא מענייני הבדיקה כל זמן בדיקתו.

הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר, שאור הנר יפה לבדיקה וחיפוש במחבואות בחורים ובסדקים. ואין בודקין לאור האבוקה אלא לאור נר קטן יחידי. לכתחילה יש ליזהר שלא לבדוק כי אם בנר של שעוה. במקום חשש שריפה וסכנה – עליו להשתמש בפנס חשמלי. אין צורך לכבות החשמל בשעת בדיקה, ואדרבה – עדיף שלא לכבות[170].

בודקין על ידי נוצת עוף[171]. מניח החמץ שמוצא בשק קטן של נייר[172].

וצריך לחפש לאור הנר בכל המחבואות גם בסדקים שבקרקע.

חייב לבדוק ולחפש אחרי חמצו בכל המקומות שיש לחוש ולהסתפק שמא הכניס לשם חמץ באקראי. לפיכך כל חדרי הבית והעליות, אפילו אותן שברי לו שלא אכל בהן חמץ מעולם, הרי הם צריכים בדיקה כדינה בלילה לאור הנר [אלא אם כן אין דרך להכניס שם חמץ].

גם אחר שכיבדו היטב בכל המקומות צריך לחזור ולבדוק בכל המקומות לאור הנר בחורים ובסדקים הצריכין בדיקה שמא יש שם מעט חמץ[173].

בבית שהתינוקות מצויין בו, אפילו חורים הנמוכים מג' טפחים צריכין בדיקה, שמא הצניעו שם התינוקות מעט חמץ.

יש לזכור לבדוק את המכונית (לאור פנס חשמלי[174]).

באם בכוונתו להיכנס למקום העבודה (משרד וכדומה) במשך החג, ולכן אינו כוללו במכירה, אזי צריך לבודקו מחמץ. ואין להפסיק בשיחה עד גמר כל הבדיקה, כולל הרכב ומקום העבודה, כנ"ל.

מנהגנו להאריך **ביותר** בבדיקת חמץ.

אחר הבדיקה

רבים מהמון עם טועים וסוברים שכל החמץ שמוצא בבדיקתו מחוייב לשרוף, והיא טעות, רק שמחויב לבער החמץ מרשותו[175], ואם מוצא לחם יפה ראוי לאכילה יבערנו מן העולם ע"י אכילה

170) שאור הנר מאיר טוב בחורין וסדקין, ובשאר המקומות – אור החשמל מסייע לראות יותר טוב. ורק ביום מצינו שאור הנר אינו מאיר ומבהיק יפה, והוא מחמת ניצוצי השמש, ולא כשיש אור אחר. ובכ"מ משמע שגם בבית אפל מאיר בלילה יותר. ולא מצינו כשבודק ביום שצריך להאפיל החדר, ואדרבה – בכ"מ שצריך לבדוק לאור הנר גם ביום. וכן לא מצינו שאסור שיהא נר נוסף, עכ"פ גדול ומאיר יותר, בעת הבדיקה. ואדרבה, מפורש שעדיף כך – ראה יוסף אומץ סתשי"ג. ובמציאות, אור הנר מאיר יפה גם כשיש חשמל. וכן הסכמת רוב ככל אחרוני הזמן. ומפי השמועה, שכן מעשה רב.

171) ראה ח"י סתל"ג סקכ"ה לגדור עם הנוצה מהסדקים והחורים.

172) והמנהג הרווח שאין משתמשים בכף עץ בשעת הבדיקה עד גמר הבדיקה. וכ"מ בהגש"פ עם לקו"ט במקומו. ויש שנהגו לטאטא החמץ עם הנוצה לתוך הכף של עץ (וראה קובץ העו"ב גליון תלט וגליון תתקעז).

ובכל אופן, בגמר הבדיקה מניח השק הנוצה ושירי הנר בקערורית כף עץ, כדלקמן.

173) שהכיבוד אינו מועיל כלום למה שבחורים וסדקים – וראה בסוף הקובץ במילואים (יז).

174) ואולי יש ללמד זכות על המקילים לבדוק ביום, כשחלונות המכונית מזכוכית צלולה (משא"כ זכוכית בזמנם), דלא גרע מאכסדרה שלאורה נבדקת. ואף שגם באכסדרה לכתחילה יש לבדוק בלילה, ה"ט שלא לבטל תקנת חכמים שתיקנו לבדוק בלילה בשעה שבנ"א מצויין **בבתיהם** (שו"ע אדה"ז סתל"ג ס"ה. ומשמעות כל הפוסקים שכ"ה אפילו בהשאיר חדר א' לבדוק אור לי"ד, וכנראה בכדי שלא לחלוק בין ביעור לביעור בנוגע לבדיקה בלילה דוקא), משא"כ במכונית, כיון שעיקר דין תשביתו ל"ש בזה (עפמש"כ הח"י סתל"ו סקי"ז בנוגע לבדיקת הכיסים. וראה גם שו"ע אדה"ז שם סכ"א, ובמ"מ עה"ג מציין לח"י). ועצ"ע.

175) ואם רוצה לבער קודם שעה ששית אינו צריך לבערו מן העולם לנמרי אלא די לו במה שמבערו מרשותו דהיינו שימכרנו לנכרי או יתננו לו במתנה גמורה. וכן אם קודם שהגיע זמן הביעור הוציא החמץ מרשותו והפקירו והניחו במקום שהוא מופקר לכל כגון בדרכים ובחובות שרשות לכל אדם לעבור שם וליטול החמץ, אפילו אם לא נטלו שום אדם והרי הוא מונח שם כל ימי הפסח ובעליו רואין אותו

או ע"י נתינה לגוי, ובלבד שיבערנו מרשותו[176].

אחר הבדיקה רצוי למנות את הפתיתים שבשק ולראות שמניינם עשרה (או, באם הוכנה מראש רשימה עם פירוט מקום הנחת הפתיתים וכיו"ב – כנ"ל – לסמן בה את הפתיתין שנמצאו).

באם קרה ואחר הבדיקה והחיפוש לא נמצא א' הפתיתין, מעיקר הדין יש לערוך מחדש את הבדיקה בכל הבית (אך ללא ברכה). ואם יודע באיזה חדר נמצא – יבדוק רק שם. באם בדק שוב ועדיין לא נמצא הפתית החסר אז יש לסמוך בדיעבד על הביטול.

בגמר הבדיקה מניח שק הנ"ל, הנוצה ושירי הנר – אם ישנם – בקערורית כף־עץ, מעטף הכל בנייר (אבל לא יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף) ומהדק ע"י חוט שכורכו סביב הנייר כמה פעמים וקושרו.

ואחר הבדיקה יזהר בחמץ שמשייר, להצניעו למחר לשרפה או לאכילה, לשמרו שלא יוליכוהו אנה ואנה שלא יתפרר ויתגרר ממנו על ידי תינוקות או עכברים. ואין זו עצה ותקנה טובה בלבד, אלא הטילו חכמים דין וחובת זהירות בחמץ, ומי שאינו נזהר עובר באיסור.

וכשם שנזהרים בחמץ הנמצא בבדיקה לעוטפו ולגונזו במקום משומר ביותר עד לשריפת החמץ שלמחרת, כך יש להזהר גם בשאר החמץ שעדיין בבית, שאסור להשאירו פתוח ולהרשות לקטנים להגיע אליו ולהסתובב עמו בבית.

לזכור להכניס למקומות הנמכרים לגוי את הדברים האחרונים של החמץ. לסגור ולנעול ולסמן את כל המקומות הנמכרים.

וגם צריך לבטל אחר הבדיקה ויאמר כל חמירא וכו'.

ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאלו אינו ואינו חשוב כלום והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל וכשגומר בלבו כך הרי הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר גמור ושוב אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא. ומכל מקום תיקנו חכמים שיוציא דברים הללו בפיו ויאמר כל חמירא וכו'.

בארצות הללו שאין עמי הארץ מבינים לשון ארמי צריך ללמדם ולהזהירם שיאמרו נוסח הביטול בלשון שהם מבינים שהרי עיקר הביטול הוא בלב לפיכך צריך להבין בלב מה שהוא מוציא בשפתיו.

תרגום כל חמירא בשפה המדוברת: "כל חמץ ושאור שיש ברשותי שלא ראיתיו, ושלא פיניתיו[177] ושלא ידעתיו יהא בטל ויהא הפקר כעפר הארץ".

כשמבטל החמץ **בליל י"ד** מיד אחר הבדיקה אינו מבטל אלא החמץ שאינו ידוע לו שלא מצאו בבדיקה אבל חמץ הידוע לו שדעתו לאכול ממנו בלילה ולמחר עד שעה ה' אף אם ביטלו אינו מבוטל.

שכח לבדוק בזמנה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ה: מ'האט געזען בא רבותינו נשיאינו אז לאחרי בדיקת חמץ האבן זיי זיך געזעצט עסען א סעודה מיט לחם[178].

יום רביעי, י"ד ניסן, ערב פסח

יום הולדת הרמב"ם. "נולד ערב פסח יום השבת שעה ושליש אחר חצי היום".

כתב השל"ה: בערב פסח יקיים אדם שויתי ה' לנגדי תמיד בכל היום כולו בעבודת השם יתברך ביראה ובאהבה. ובמכתבי ר' עקיבא איגר: בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם הי' לנו יו"ט בשמחה

מונח שם, אין צריך לבערו. וצריך שיפקירנו לגמרי בפיו ובלבו, ולא יהיה בדעתו בשעת הפקר לחזור ולזכות בו לאחר הפסח.

176) אלא שנהגו להשאיר פרוסה לקיים מצות ביעור, מן העולם, והמנהג בשריפה כבנותר. וע"פ הקבלה, לשרוף עשרה פתיתין.

177) ראה בסוף הקובץ במילואים (יח).

178) וברשימה אחרת: כפי שראו בהנהגת רבותינו נשיאינו שלאחרי בדיקת חמץ אכלו סעודה של חמץ, אלא שנזהרו ביותר כו'. ומשמעות הדברים דקאי (גם) בלילה. וכל' אדה"ז בשו"ע סתל"ד ס"ב: "החמץ המוכן ומונח בבית כו' לאכול ממנה בלילה ולמחר עד שעה ה'". וראה הנסמן בהערה להלן בלוח מחר.

ובשחיטת הפסח וקריאת הלל, וכעת בעוונותינו הרבים צריכים עכ"פ לעשות זכר לזה ולנהוג בו קדושת היום להיות ירא וחרד ועוסק במצוות כל היום בביעור ובביטול חמץ ובתיקון והכנסת הסדר, ואחר חצות היום אסור מדינא במלאכה.

אסור לאכול מצה כל היום מעמוד השחר ואילך. [ומנהגנו שלא לאכול מצה מפורים ואילך]. קטן או קטנה שאינן יודעין מה שמספרים להם ביציאת מצרים מותר להאכילם מצה בערב פסח כל היום ואפילו בלילה קודם קידוש. אבל קטן וקטנה שיש בהם דעת להבין מה שמספרים להם ביציאת מצרים בלילה אסור להאכילם מצה בערב פסח.

יש נוהגין שלא לאכול מרור בערב פסח כדי שיאכלנו בלילה לתיאבון וכן שלא לאכול ביום טוב ראשון של פסח כדי לאכלו בליל שני לתיאבון. מנהג חב"ד: התחל מבוקר ערב פסח עד אחרי כורך של סדר השני אין אוכלין מכל המינים – הנכנסים בחרוסת[179] ומרור וגם תבשיל של מרור בכלל. [אך מותר לאכול עוף ובשר, ביצים, תפוחי אדמה ובצל – אף שכל אלו שייכים לזרוע ביצה וכרפס].

בערב פסח שחרית משכימין לבית הכנסת[180] כדי שיגמור סעודתו[181] קודם שעה ד'.

בתפילת שחרית דהיום, ערב פסח, אין אומרים (אחר "ברוך שאמר") "מזמור לתודה" (וכן בחול המועד). ואין מאריכים בתפלה. נכון לבדוק ולנער כיס הטלית והתפלין אחרי התפלה.

המשכים לשרוף חמצו מוקדם בבוקר, ובדעתו לאכול חמץ אחר כך (עד סוף זמן אכילת חמץ), לא יאמר "כל חמירא" (השני) בשעת הביעור, אלא אחר כך – אחרי שסיים לאכול ולבער כל חמצו.

דיני תענית בכורות

נוהגין הבכורות להתענות ולהשלים בכל ערב פסח, זכר לנס שנצולו ממכת בכורות.

מי צריך לצום? כל בכור, אפילו הבכור מאב בלבד או מאם בלבד וכן בן קיימא הראשון שנולד לאב אחרי נפל [ודאי], וגם גר שהוא בכור[182]. אבל חתן בשבעת ימי המשתה, וכן בכור הנולד בניתוח קיסרי[183], וכן הנולד אחריו, אינו צריך לצום.

נוהגין שהאב מתענה תחת בנו הבכור כשעדיין הוא קטן [לאחרי ל' יום משנולד] עד שיגדל ואז יתענה הוא בעצמו. אם האב בכור וצריך להתענות בעד עצמו, תתענה האם [והיינו להשתתף בסיום מסכתא כדלקמן. ויש מקילין שיביאו לה מסעודת הסיום במקום תענית] תחת בנה הקטן עד שיגדיל. אבל במקום צער, וכל שכן אם היא מעוברת או מניקה, אין האם צריכה להתענות, [וכן המנהג בכלל] שתענית האב עולה גם בעד בנו [וכשאין לה בעל שיתענה בעד בנו, וכן אם התענתה בעבר – ראה בהערה[184]].

אין שוטפים את הפה[185] בתענית בכורות, כבשאר תענית ציבור[186].

במקום שאין מנהג ידוע יכולין הבכורות לאכול בסעודת מצוה. ונתפשט המנהג שבמקום להתענות

179) ומינים שאין מנהגנו להכניס בחרוסת – אין חשש (ראה שו"ת באתרא דרב סי' לד'שצג. ושנ"ת).

ולא מצאתי אם יין בכלל המנהג. והיינו לפני שעה עשירית, שלאחרי שעה עשירית בלא"ה אסור לשתות יין מעט. ובכל שאר המקומות שנתפרש המנהג נז' רק ע"ד פירות וירקות. והכי מסתברא. ולפענ"ד כן מוכח משיחת שה"ג תשמ"א (דאל"ה עדיפא הול"ל בטעם שלילת שתיית יין הרבה). וכפשוט שאין להוכיח מקידוש על היין בשבת ע"פ. וראה גם שו"ת באתרא דרב ז'תתיד. אבל להעיר מהמשמעות בעלון צא"ח בשנת תשל"ד שעברה הגהתו הק', ובהגהה בכתי"ק שם. ויל"ד.

180) וראה סה"ש תש"ח ע' 199 (וש"נ) בנוגע לזמן הקימה. ועיי"ש עוד (ס"ב).

181) בהמעלה דסעודת חמץ ביום זה – ראה גם שיחת ש"פ צו תש"נ (בלתי מוגה). ולהעיר משמועות וסיפורים ח"ב ע' 110.

182) כמה נסתפקו בזה. וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

183) שאינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון. וראה בסוף הקובץ במילואים (כ) שקו"ט בזה.

184) עיין בשו"ע אדה"ז סי' תע ס"ו הפרטים בזה.

185) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמי־פה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפח.

186) שדינו כת"צ, ולכן משלים עד הלילה (אף שלענין עננו אומרו בש"ת כדין תענית יחיד).

בערב פסח משתתפים הבכורות בסיום מסכתא (סעודת מצוה) וממילא התענית נפקעת ומותר לאכול כל היום. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה. [נהגו להקל שגם סיום משניות ומסכתות קטנות נחשב כסעודת מצוה[187]]. המנהג שמתקבצים אצל המסיים קודם שסיים, והוא מסיים לפניהם המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושים סעודה. ונכון שישתתפו גם בסיום המסכתא וגם בסעודת מצוה[188]. מנהג ישראל להביא גם בכורים הקטנים להסיום דערב פסח.

סוף זמן אכילת חמץ[189]: 10:51 בבוקר.

אסרו חכמים את החמץ ב' שעות קודם חצות היום (דהיינו חמישית וששית). אלא שכל שעה חמישית לא אסרוהו אלא באכילה, אבל מותר ליהנות ממנו כל מיני הנאות בשעה חמישית ולפיכך יכול עדיין למכרו לנכרי.

אחרי האכילה **לפני סוף זמן אכילת חמץ** יש לנקות היטב את הפה והשיניים בחורים וסדקים מפירורי חמץ ואחר הניקוי ירחוץ וידיח פיו היטב. יוודא שהמסננת[190] מורכבת על הברז לשתי'.

בעלי שיניים תותבות עליהם לנקותן היטב ולוודא שלא נשאר עליהן אפילו משהו של חמץ בעין, ואחר כך יש להכשירן היטב בעירוי מים רותחים מכלי שני (ואם **בטוחים** שמכלי ראשון לא יתקלקלו השיניים התותבות, יש לערות עליהן מכלי ראשון). וכשיש חשש שיתקלקלו – די בנקיון גרידא [נוסף לזה שלא אכל חמץ חם או חריף במשך מעת לעת לפני זמן איסור חמץ]. צעירים שיש להם "פלטות" ו"גשרים" ליישור השיניים – באם אפשר להוציאם, יוודאו שאינם מונחים בפה בעת האכילה בפסח. ואם הם קבועים בתוך הפה, כך שאין אפשרות להחליפם, וכן בנוגע ל"סתימות", אזי אחרי שינקום היטב, כנ"ל, ישתו מים חמים – בחום הכי גבוה שיכולים להכניס לפה מבלי להזיק לעצמם חלילה – ובכך יכשירום[191].

להסיר מכשול: לאחרונה נתברר שבחלק מהסיגריות יש חשש חמץ[192], ויש מקום להחמיר שלא ליהנות מהן בפסח ע"י עישון[193]. וזהו בנוסף להשאלות הקשורות בעישון בחג, ובעישון בכלל, משום סכנה[194].

---

187) שקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ. וראה שיחת ט"ו בשבט תשל"ט. התוועדויות תשד"מ כרך ב ע' 1050. ולהעיר מסה"מ תשי"א ע' 296. ע"ד אופן הלימוד – להעיר משיחת ש"פ משפטים תשט"ז.

188) אם לא שמע הסיום: הדבר שנוי במחלוקת. וראה שיחת ש"פ פינחס תשמ"ה (לענין תשעת הימים). וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקלד. ולמעשה, יש לשמוע הסיום (וראה דברי יחזקאל החדש ע' שסז. ויש שהביאו משד"ח אס"ד מערכת ביהמ"צ ס"ח: אם אינם שומעים. אבל שגגה היא בידם, דקאי לענין מי שאוכל בשר בסיום מסכת שלא בדרך לימודו אלא שמיהר או איחר הסיום דלאו שפיר עבדי (לדעתו, ראה לעיל מזה) ועז"כ "ואם אינם שומעים", היינו שלא ישמעו לנו, "עכ"פ לא יאכלו רק בשר עוף". והדברים מוכרחים ממקור הדברים בשו"ת הרמ"ץ ח"א סמ"א, יעו"ש), ובפרט בערב פסח (משא"כ בתשעת הימים).

אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה: נחלקו גם בזה (וראה שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קלג), ולמעשה מקילים גם בזה בשעת הדחק (ולהעיר מהשקו"ט בשמיעת הסיום בטלפון וכדומה), ואינו דומה למי ששולחים לו לביתו שאסור לאכול, דהתם מיירי ששלחו לו משיירי סעודת מצוה, אבל כאן שמע עכ"פ הסיום.

189) בנוגע להקדים הזמן מצד שאא"פ לצמצם וכו' – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תתפג.

190) אין להשתמש בגרב מסננת. ובשבת ויו"ט – יש בזה חשש מלבן. וכשאיו לו מסננת מיוחדת – אפשר להשתמש במפה לבנה מיוחדת לכך. ואין לחוש משום בורר. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תרז.

191) ויש שהקפידו לעשות מילוי ועירוי ג' ימים.

וכבר האריכו בכמה צדדי קולא בזה: שבד"כ אין היס"ב בפה והאוכל הגיע מכ"ש או שלישי, (והמנהג להחמיר בכלי שלישי הוא רק בדאפשר, ובנדו"ד ה"ז כשעהד"ח והפ"מ שאפשר להקל בכלי שלישי, ועוד שרוב תשמישו בצונן), וגם שבלא שהה לכמה דעות אינו נבלע, ונוסף לזה נפגם בפה ע"י תערובת הרוק וחום הטבעי (וריאקציות עיכול וכימיות של חלל הפה) ובפרט בין השיניים. ועוד זאת שקו"ט אם שיניים תותבות ופלטות וכו' בולעים שבטבעם נעשו באופן דשיעי ולא בלעי (שאינו דומה לשיניים ממש שמחובר בעורקים ויש לצדד דדינו כבע"ח שאינו בולע, ויש שנטו להקל מה"ט גם בנדו"ד).

192) ולהעיר משו"ע אדה"ז סתס"ז סכ"ד.

193) אם כי יש מקילים מכמה טעמים – שו"ת יחו"ד ח"ב סי' ס. שו"ת מעשה חושב ח"ה סי"ב. ועוד

194) ראה שו"ת מנח"ש ח"ב סי' ס סקכ"ט. צי"א ח"א ס"כ פ"ג. חי"ז סכ"א. אג"מ או"ח ח"ה סל"ד. חזו"ע יו"ט הע' עט. ולהעיר מאג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' קלב. רשימות דברים ח"א ע' קפ.

ביעור וביטול חמץ

מכירת החמץ לגוי בדרך כלל מוקדמת קצת מסוף זמן הביעור. ולכן בבוקר, באם לא נעשה עדיין, לזכור להכניס למקומות הנמכרים לגוי את הדברים האחרונים של החמץ. לסגור ולנעול ולסמן את כל המקומות הנמכרים.

לפני סוף זמן ביעור חמץ: להוציא מהבית את כל שקיות הזבל, שואב־האבק וכדומה.

בצק שהפרישו לקיים מצות הפרשת חלה עובר עליו בבל יראה[195], אף שאינו שלו[196]. אבל, לאידך, י"א שאין ביטול והפקר מועיל לו[197]. ולכן גם אינו יכול למוכרו[198]. ואם אין הבצק נשרף כהוגן, יתנו לכהן[199] והכהן ימכרנו לנכרי.

נשים שעדיין לא הכשירו את טבעות הידיים או עגילים שנגעו בחמץ חם, או בזיעה (=אדים) של חמץ, ובכוונתן להשתמש בטבעות אלו בפסח, יזכרו להכשירן כעת בעירוי מים רותחים.

יזהר כל אדם לבדוק ולנער הבתי־ידים [=כפפות] והכיסים של הבגדים שלו ושל התינוקות בשעת הביעור לפי שלפעמים מכניסין בהן חמץ. וכל זה במי שדרכו לפעמים ליתן חמץ לתוך הבתי־ידים והכיסים של הבגדים, אבל מי שלעולם אין דרכו בכך אין צריך בדיקה כלל, לא בליל י"ד ולא בשעת הביעור, ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה.

חמץ שהונח בפחי הזבל

לתשומת לב תושבי קראון הייטס, שהמקרה דלהלן עדיין חדש עבורם (היות ועל־פי חוקי עיריית נ.י. נדרשים כעת התושבים לרכוש פחי זבל ורק לתוכם יש להניח את שקי האשפה. כלומר, פחי הזבל הם רכוש הבעלים, גם כשהם נמצאים ברשות הרבים. לפיכך צריכים לשים לב שלא ישאר חמץ בפחים):

החמץ שהונח בפחי הזבל, אם הפח שייך ליהודי או נמצא בתוך חצרו הפרטית, יבער את החמץ לפני סוף זמן ביעור חמץ. ויכול לשפוך עליו אקונומיקה או חומר מפגל אחר עד שלא יהיה ראוי לאכילת כלב. ואם הפח שייך לעירייה ומונח ברשות הרבים, אין צריך לבער את החמץ שבתוכו.

במענה לשאלת רבים: מה עושים במצת העירוב שהשתמשו בה בערב פסח של שנה שעברה לעירובי חצרות? יש שהציע לאוכלה לאחר שבת הגדול בצורה מבושלת, אך הראשונים כמלאכים כתבו במפורש שנוהגים לשורפה או לבערה בערב פסח. ובטעם הדבר שלא ניתן להשתמש בה לשנה הבאה, ביאר כ"ק אד"ש שהיות ובמשך השנה כולה אין המצה נשמרת כראוי לפסח, על כן זקוקים לבערה[200].

סוף זמן ביעור חמץ: 11:54 בבוקר. ויש להקדים קצת, לפני סוף שעה חמישית[201], כדי שיהי' זמן

---

195) בח"י סתנ"ז סק"י שאם כבר אכל משאר העיסה אינו עובר על הבצק. והרבה חולקים (ראה בית מאיר שם. הגהות טהרת השולחן. ועוד).

196) לפי שיכול לישאל עליו. וראה שו"ע (ודאדה"ז) סתנ"ז ס"ב (סי"ז).

197) ראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

198) ולכאורה יש למכור החלה עבור הכהן מצד השבת אבידה, כבשו"ע אדה"ז סתמ"ג ס"ו. אבל כיון שהוא הפקר לכהנים א"ע בב"י (ובאמ"ב פסח ס"ב גם אם הוא ממון כהן), ואי"ז משיב אבידה.

אבל בשו"ע אדה"ז סת"מ ס"א ובקו"א שם, שמי שהטמין חמצו בחצירו של חבירו שלא מדעתו שלא השאיל לו חבירו מקום בחצירו להניח שם חמצו אינו עובר עליו מה"ת. ולפ"ז, בהניח החלה במקום הפקר שאינו ברשותו לא יעבור מה"ת. ומ"מ מדרבנן חייב בביעור.

199) ראה פמ"ג סתנ"ז בא"א סק"ד.

200) ומלפנים נהגו בכ"מ בקהילות ישראל שבערב שבת הגדול הולך השמש מבית לבית ונותן לכל אחד קצת ממצת העירוב דאשתקד, ועושים עירובי חצירות בפת לשבת זה. (ובט"ז הביא רק חלק הראשון של המנהג לחלק ממצת העירוב, וכותב על זה שזהו איסור, שהרי באותה שבת אין שם שם עירוב כלל. ולכן כתב שאולי נתפשט המנהג שהי' השמש משייר בביהכ"נ מן העירוב חתיכה קטנה, וטועים בזה שמחלקו כולו, ושעל כן טוב על כל פנים לערב אותו שבת משלו בעיסה שעושין הלחמים לכבוד שבת, ולזכות לכל הקהילה).

ולמעשה נתבטל המנהג (מכמה טעמים), ועשו כבפנים.

201) ויתירה מזו, שיש שנהגו להקדים כבר בתחילת שעה חמישית – ראה הגהת סמ"ק סצ"ח סקכ"ו. הב"ד בב"ח סתל"ד. וכ"כ במקו"ח לבעל חו"י בקיצור הלכות לסתמ"ה. ובסדה"י סדר ביעור חמץ: מה שישאר אחר האכילה תיכף ומיד עם החמץ שקיבץ בשעת הבדיקה ישרוף אותו באש אם אפשר לו. ובשל"ה מס' פסחים בנר מצוה: הזהרו מאד להשכים בבוקר בבוקר וזריזין מקדימין למצוה. (ואם לדין יל"ע

לביטול חמץ אחר זריקת החמץ לאש.

מתחלת שעה ששית ולמעלה אסרו חכמים את החמץ גם בהנאה ולפיכך אינו יכול למכרו לנכרי. ואפילו חמצו של נכרי אסור בהנאה (לפיכך אסור להריח פת חמץ של נכרי משעה ששית ואילך).

טוב ליזהר שלא לבטל החמץ פעם ב' ביום עד שיבער תחלה מן ביתו כל החמץ הידוע לו כדי שיקיים מצות ביעור חמץ בחמץ שלו, שלאחר הביטול אין החמץ שלו שהרי בטלו והפקירו.

יעשה[202] לחמץ מדורה בפני עצמו [ולא עם דברים אחרים] וישרפנו ויבטלנו. יש לזכור לקחת מהבית שק הנייר שבו פתיתי החמץ (והכף והנוצה ושירי הנר) מהבדיקה בלילה[203].

מי שלא בירך בשעת בדיקת חמץ, יברך על הביעור ללא שם ומלכות.

נכון הדבר שבשעה שהוא מבער מן ביתו את החמץ ששייר למאכלו, יחזור ויבטל פעם שנית כל חמץ שיש ברשותו [גם חמץ הידוע לו] כדי שיבוטל גם כן החמץ שנתגלגל מחמץ זה ששיירו למאכלו, ולא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא כשימצאנו בפסח.

ובביטול היום יאמר: כל חמירא כו' [הנוסח בארמית נמצא בסידור, ושונה קצת מהנוסח שנאמר בליל בדיקת חמץ]. ומשמעותו בשפה המדוברת: "כל חמץ ושאור שיש ברשותי שראיתיו מעולם ושלא ראיתיו מעולם, שראיתיו בשעת הבדיקה ושלא ראיתיו בשעת הבדיקה, שביערתיו ושלא ביערתיו, יהא בטל ויהא הפקר כעפר הארץ".

ויש לשרוף עשרה פתיתין ובשעת שריפת החמץ יאמר יהי רצון כו' [הנוסח נמצא בסידור].

> כתב השל"ה: יהי' זריז לבער החמץ ולבטלו במהירות וזריזות וכו' ויהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו ויחשוב ככה יבער היצר הרע ולא יראה ולא ימצא עוד אצלי.

הסדר בליובאוויטש בערב פסח היה, שאחר שריפת החמץ היו הולכים לטבול במקוה, לובשים בגדי יו"ט ואופים מצת מצוה, ואח"כ עוסקים בשארי ההכנות ליו"ט. בין שאר ההכנות היה ג"כ – להסיר החותמות מעל בקבוקי היין ובפרט אותם שהיו בהם אותיות – ולהסיר המגופה במקצתה, והיו נזהרים שלא יגע ברזל הפראפענציער [=פותחן] ביין[204].

> "ערב פסח. . אין ליובאוויטש. . אין איין און דעם זעלבען טאג איז געווען א גרויסער אונטערשייד אין דער שטימונג צווישען דעם ערשטען האלבען טאג און דעם צווייטען האלבען טאג. דער חצות היום האט מבדיל געווען אין אזא הבדלה אז עס פלעגט זיין ווי צוויי באזונדערע צייטען אין יאר.[205]"

בספר המנהגים – חב"ד[206]: "כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לחלק מצות שמורה ערב חג הפסח אחרי מנחה כשהוא **לבוש בבגד משי של שבת ויו"ט** ובחגירת אבנט". וכ"ה בכ"מ שלובשים בגדי שבת ויו"ט אחר חצות.

חצות היום בשעה **12:59**.

דל"ש זריזין כשלא הגיע זמנו עדיין. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סל"ה סק"ב ואילך).

אבל בכס"מ חומ"צ פ"א ה"ט: וצריך להמתין עד קרוב לתחלת ששית להורות ששורפו מפני זמן האיסור שבא וזה מורה יותר שמקיים המצוה. והביאו לדינא בשו"ת שיח יצחק ווייס ח"א סר"ה. ועיי"ש עוד. ואולי איכא למישמע הכי מל' אדה"ז רסי' תלד: ואינו מבערו מיד [אחר הבדיקה] אלא צריך להמתין עד למחר בסוף שעה חמישית. (אלא שממה שציין לסי' תמה, משמע שכוונתו למש"כ שם ס"ז שאין שורפין אותו מיד בלילה אלא מצניעין אותו לשורפו למחר ביום כדי לדמותו לנותר שמצותו לשורפו ביום). וראה גם שו"ת פנים מסבירות (פרקנפורט תקל"א) בסוה"ס בשו"ת מהרי"ש הלכות פסח ס"ח דעדיף טפי להסמיך זמן שריפתו לזמן איסורו (אלא שכתב שם יתר על כן לדחות גם דברי מג"א סתל"ד סק"ח, והביאו אדה"ז בשלחנו שם סי"ב וסי"ד, להקדים לבער לפני שעה ששית).

202) ומצוה שישרוף חמצו בעצמו ולא ע"י שלוחו. ואם צריך לשלוח שליח, נכון שלא ישלח קטן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יד'מא.

203) בשו"ע אדה"ז כתב: יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת ויש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות.

בפועל, לולב והושענות – שורפים אין א מיטען מיטוואך, ולא לשריפת החמץ (סה"ש תרצ"ג ע' 85. אמנם, לפעמים ראינו מעשה רב לשרוף בעת ביעור חמץ, וגם יש שקיבלו הוראה כזו בקשר ללולב הנמסר להם מהקודש).

204) ספר השיחות תש"ג ע' 74. וראה ספר השיחות תרצ"ו ע' 129.

205) לקו"ד ח"א ע' 264. ועיי"ש ע' קלד ואילך (חלקו הועתק לקמן).

206) ע' 38.

איסור עשיית מלאכה

בזמן שבית המקדש היה קיים אסרו חכמים לכל אדם מישראל לעשות מלאכה בערב פסח מחצות היום ולמעלה, לפי שמחצות ואילך הוא זמן הקרבת הפסח. ואף לאחר שחרב בית המקדש ובטל קרבן פסח, אף על פי כן לא נתבטל איסור עשיית מלאכה. העושה מלאכה בזמן הזה מחצות ואילך משמתין אותו כדין העובר על דברי חכמים, וגם אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם. ואף אם אינו עושה כדי להשתכר אלא עושה בחנם, בין לעצמו בין לאחרים, אפילו לצורך יום טוב, הרי זה אסור.

כל מה שמותר לעשות בחולו של מועד, כגון דבר האבד, או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן ויש בו צורך המועד, כל שכן שמותרים בערב פסח אחר חצות.

לא אסרו בערב פסח אלא מלאכה גמורה, כגון לעשות כלים חדשים או לתפור בגדים חדשים, [וכן אסור לכבס בגדיו], אבל רשאי הוא לתקן כלי ישן שנתקלקל קצת אם יש בו צורך המועד, וכן בגדים שנקרעו קצת רשאי לתופרם ולתקנן לצורך המועד, אפילו מעשה אומן בין לעצמו בין לאחרים בחנם.

כתיבת ספרים היא מלאכה גמורה ולא התירוה אפילו לצורך מצוה אלא אם כן בדרך שמותר בחולו של מועד. מותר לכתוב דרך לימודו שבודאי אינו מתכוון לכתיבה גמורה והגונה. ונוהגין היתר באגרות רשות[207].

תספורת: אסור לספר לישראל מחצות ואילך. ואפילו לספר את עצמו אסור. אבל מותר להסתפר על ידי נכרי[208]. וכן שאר כל המלאכות נוהגין להתיר לעשות על ידי נכרי, אפילו שלא לצורך המועד.

נטילת צפרניים: יש אוסרין ליטול הצפרניים מחצות ואילך, ויש מקילין וכדאי הם לסמוך עליהם. ומכל מקום, לכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ויטלם קודם חצות. אבל אם שכח ולא נטלם קודם חצות, יש לסמוך על סברא האחרונה ויכול ליטלם אחר חצות.

פרקמטיא: המנהג לא לעסוק בפרקמטיא בערב פסח אחר חצות, אע"פ שמעיקר הדין מותר.

בערב פסח קודם חצות תלוי במנהג: מקום שנהגו לעשות עושין כל המלאכות אפילו שלא לצורך המועד, ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. בימינו, המנהג שעושים מלאכה קודם חצות בכל מקום, והלואי שיפסקו מלעשות מלאכה בחצות.

> כתב השל"ה: מחצות ואילך הוא יו"ט בשביל קדושת קרבן פסח ולא יעסוק אלא בעניני החג ילך למרחץ ויטבול וכו' ויעסוק באהבה רבה ובשמחת המקום ברוך הוא.

ביעור מעשרות (בא"י) בשנה הרביעית: יש אומרים[209] שבערב פסח של שנה הרביעית שבשמיטה הוא זמן הביעור. לפרטים, ראה להלן בערב שביעי של פסח.

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה[210].

המוצא חמץ בביתו (או בכל מקום שברשותו) בפסח: מן הדין, אם החמץ נמצא בערב פסח, אחר זמן הביעור ועד שקיעת החמה, וכן בחול המועד – חייב לבערו מן העולם מיד שיראנו. אם מצאו ביום טוב (וכן בשבת חול המועד) כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב (או במוצאי שבת) – יבערנו. כשמבער החמץ במשך חג הפסח (מה שאין כן במבער בערב פסח לאחר זמן ביעור): אם החמץ הוא כזית ויותר, והוא חמץ גמור, מברך עליו "על ביעור חמץ". בזמנינו שנהוג למכור כל החמץ "בכל מקום שהוא" – יש אומרים שאין לבערו, וישים את החמץ אצל שאר החמץ הנמכר. הרוצה

207) ולהעיר מלקוטי לוי"צ אג"ק ע' קצז.

208) בענין הסתפרות ע"י נכרי בכלל – ראה פרטי הדינים בשו"ע יו"ד סי' קנו. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'קעב.

209) אבל י"א שזמן הביעור אינו בערב יום טוב הראשון של פסח אלא בערב יום טוב האחרון של פסח וכן עיקר.

210) ושקו"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמנינו. ואכ"מ.

להחמיר ולשורפו (מצד החשש שמא המכירה לא חלה על חמץ זה) לא יברך על שריפתו. ואין לו לחשוש משום גזל הגוי, כיון שבדעתו לשלם לגוי לכשיתבענו, ומותר לקחת מהגוי על מנת לשלם. ויכוון שאינו רוצה לזכות בחמץ[211]. וטוב להחמיר ולפרש בפיו שאינו רוצה לקנות[212]. ומטעם זה, כדאי גם שלא לגעת בחמץ אלא ידחפנו בקנה וכדומה[213].

אין לשהות בחדר שיש בו חמץ המכור לנכרי.

אם מוכרח להיות בחג במקום שיש בו חמץ של אחרים – ישאל שאלת חכם[214].

הכנות לליל הסדר

"יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך". לפיכך יש להכין מבעוד יום את הפריטים הנצרכים לליל הסדר [מצות, יין (לפתוח את הבקבוקים), סימני הקערה, צליית הזרוע, לבדוק את החסה מתולעים ולייבשה (מחשש שרויה ב"כורך"), גירוד החריין, הכנת החרוסת[215], ועוד].

חסא: בבדיקת עלי חסא (סאלאט) מחרקים יתכנו בעיות של נטילת נשמה, מוקצה, בורר, סחיטה ועוד, ולכן צריך לבודקם ולנגבם מבעוד יום וגם לפי שאור היום יפה לבדיקה, ועוד שבליל הסדר ממהרים ולא ישתדל לבדוק כראוי. אין להשרות המרור במים לכ"ד שעות.

מצה: כדאי לבדוק את המצות היום שלא יהיו בהן כפולות ונפוחות[216].

הפרשת חלה מהמצות לפני יום טוב.

אנו נוהגין לסדר הקערה בלילה וקודם קידוש.

זרוע: נהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים זכר לפסח שהיה צלי אש. אפשר לצלות גם על אש התנור, רק יזהר לצלותו באופן שלא יגע במתכת, וכן שלא ע"י שפוד או מזלג ממתכת (אלא

---

211) ראה שו"ת הריב"ש סת"א (הביאו המשנ"ב בבה"ל רסי' תמו) שהמגבי' חמץ של הפקר ברה"ר ע"מ לסלקו לצדי רה"ר שלא יכשלו בו בני רה"ר קנאו ועובר עליו בב"י. אמנם בריב"ש גופא שם מצדד אצדודי לה, ובין הדברים מספק"ל (כמ"פ בתשו' שם) שמא אינו רוצה לזכות בו. ואיהו מיירי בסתמא, אבל כשמכוון להדיא כך, אין כאן בית מיחוש. וכאן עדיף שי"א שמגבי' חמץ ע"מ לאבדו לא קנה.

212) ראה שו"ע אדה"ז סתמ"ח ס"ד, לענין קנין חצרו בדורון שהביא לו נכרי. ויש לחלק לקולא ולחומרא. ולכאורה דמיא לשו"ת מהר"י מינץ סס"ב (הביאו בח"י שם סק"ח לענין הנ"ל) כשחשב שמכר פרה מעוברת והמכירה לא הועילה, ובפועל משכה לרשותו וילדה אצלו.

213) ונתבאר בראיכות בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ו בבית חיינו צדדי השקו"ט בהנ"ל והמסקנא כנ"ל.

214) הנה כשאין החמץ שלו אינו חייב בבדיקה – שו"ע אדה"ז סתל"ב ס"ח. שם סתל"ו ס"ג (אא"כ בביהכ"נ. ונת"ל בדיני בדיקת חמץ במתאכסן בבית אחרים). ולהעיר גם משע"ת סת"מ סק"ד שבאינו בתורת פקדון אצלו ל"ח דאתי למיכל וא"צ לילך מביתו (כמו במפקיד יין. ולכאו' כוונתו לע"ד סא, א – בדיני יי"נ). ומ"מ, בחמץ של ישראל הרי חייב בביעור בפסח, משום ערבות.

וצ"ע במש"כ בקה"י פסחים סי' ס להתיר, והוכיח מתוס' פסחים י, א. ובאמת כ"ה להדיא בתור"פ פסחים י, א. אבל אינו, דהתם עכ"פ בדק. ועשה ככל שביכולתו. וכש"כ במקום שגם לא ביטל, שבעה"ב עובר מה"ת בב"י וחייב מה"ת בתשביתו.

אמנם, מש"כ בט"ז יו"ד סי' קי סק"ט ומקו"ח סתל"ז סק"ז שאסור לגור בבית שאינו בדוק – מיירי בחמצו.

והנה, לגבי ביתו של נכרי, ראה בחזו"א או"ח סי' קכד שכתב להתיר ליכנס לבית נכרי ואף לגור שם, אם אינו משאיל לו או משכיר מקום מסויים.

ולכאו' לא שנא מנכרי שאין מזונותיו עליו שמותר לו לאכול בביתו של ישראל על שולחנו בשעה שאינו אוכל עליו. וגם אם משאיר הנכרי חמצו בבית ישראל – אם ברור וידוע שלא ישתהה הנכרי חוץ לביתו של הישראל שחמצו מונח בתוכו רק כחצי היום ואח"כ יחזור לבית הישראל ליטול חמצו משם א"צ אפילו לעשות לפניו מחיצה.

ואף שלכתחלה לא יניחנו הישראל לילך מביתו אלא אם כן יטול חמצו עמו אפילו לא ישתהה שם חוץ לביתו רק שעה אחת – היינו בביתו של ישראל, אבל אם נמצא הישראל בבית הגוי, מדוע אסור.

ולכאורה יכול לעשות קונם דבהקדש בדילי. ועכ"פ, צריך מחיצה.

וראה שו"ת שביבי אש ח"ג ס"א. שערי הוראה חו' יט ע' קנח ואילך בארוכה.

215) המינים הנכנסים בחרוסת: תפוחים אגסים אגוזים קידה וקנמון. אבל זה מכמה שנים אשר מנהגנו לא לקחת קידה וקנמון מחשש תערובת חמץ (הגש"פ עם לקו"ט ד"ה החרוסת), רק תפוחים אגסים ואגוזים (ס' המנהגים ע' 39. ולהעיר מלקוטי סיפורים מהדורת תשס"ב ע' שלג: שלא מכניסים בחרוסת שום דבר מלבד תפוחים ואגוזים. ומפי השמועה, שכן הי' גם בבית רבינו).

216) מצא כפולות ונפוחות ישרפם (ובשבת ויו"ט יכפה עליהם כלי). אבל אם עבר עליהם הפסח מותרים באכילה.

במצות דקות שלנו ברובם לא שכיח נפוחה. וכן גם בכפולה, י"א להקל במצות שלנו. ובכלל, בקמטים קטנים השכיחות במצות שלנו הרבה מקילים שאינו בגדר כפולה, והמחמיר יחמיר רק במקום הכפל עצמו ולא מסביבו. כפולה היינו רק כששני צידי הכפל דבוקים זה בזה (או אפילו מונחים זע"ז ממש אבל אינם דבוקים) בלי הפסק אויר.

ישתמש בשפוד של עץ[217], שיהא צלי אש ולא צלי דבר אחר.

דין השוכח להכין את הפריטים לליל הסדר בערב פסח יתבאר לקמן בדיני ליל הסדר.

במדינות אלו נהגו שלא לאכול בשר צלי בליל פסח, ואפילו בשר עגל ועוף (שאין הפסח בא מהם). אבל דבר שאינו טעון שחיטה, כגון דגים וביצים, מותר לאכלם צלויים.

צלי קדר (פירוש: שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה, אלא מתבשל במוהל [=רוטב] היוצא ממנו) – אף על פי שאינו דומה לצליית הפסח, אף על פי כן יש לאוסרו מפני מראית העין, שלא יטעו להתיר גם צלי אש. [ויש להחמיר גם בטיגון במעט שמן]. ואפילו אם בשלו מתחילה במים ואח"כ עשאו צלי קדר, יש לאסור. אבל צלאו ואח"כ בישלו מותר.

נהגו כשקונין קדירות חדשות [של חרס] בפסח מבשלין בהן פעם אחת קודם יו"ט (לפי שע"י בישול הראשונה הן מתחזקין ומתקשין ומחזיקין מים ביו"ט וזהו גמר תיקון עשייתן ואסור משום תולדת מכה בפטיש[218]).

טבילת כלים חדשים – לפני יום טוב. שכח להטביל לפני יום טוב – ראה בהערה[219].

תזכורת: לפני כניסת החג – לפתוח את האריזות והעטיפות של הבגדים החדשים, להוריד את התוויות מכירה או של הניקוי יבש, לקרוע את התפרים בכיסים, לבדוק ולהדק את הציציות וכדומה.

לחתוך מפות ניילון ופלסטיק עבור יו"ט ושבת.

כתב הרמב"ם: כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ושמחה כזו קלון היא להם.

עירוב תבשילין

לפרטי הלכותיה – ראה בהערה[220].

כדאי לעשות תזכורת על הטלפון ובאימייל וכדומה, כי ישנם רבים ששוכחים וזו בעיה חמורה (כדלהלן).

סדר עירוב תבשילין: כשחל יום טוב ביום ה' וביום ו' או ביום ו' ובשבת יקח[221] בערב יום טוב[222]

---

217) כ"ה בס' המנהגות לר"א מלוניל ע' 156. ולכאו' ה"ט ששפוד של עץ שאינו של רמון ה"ז רק מדרבנן (ראה כס"מ ק"פ פ"ח ה"י). אמנם, בכ"מ משמע שאם אינו של רמון לא סגי לצלות בשל עץ וצ"ל בגחלים דוקא.

ולמעשה, הרבה צולים על הגז. (ויש שבכלל אין צולים רק מבשלים, או שמבשלים ואח"כ צולים. וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קיח בקו"א. ואכ"מ בהשקו"ט אם צריך שלהבת של עצים דוקא).

ואולי מחמת שנזהרים שלא יהא דומה לק"פ. ואכן באבודרהם סדר ההגדה הביא כן בשם ר"פ בטעם שאין לדקדק בזה. (אמנם, שם מיירי שלא לחזר אחרי שפוד של רמון בדוקא). אלא שלא הובא בפוסקים. הן אמנם, שהובא בד"מ סתע"ג סק"ט. אבל בשו"ע שתק לדברי המחבר. ובפרט למנהגנו שמשתמשים בבשר עוף, שי"ל דל"ש בזה הסברא להדד לצלות ע"ג גחלים, שבלא"ה אינו כשר לפסח. וכש"כ בימינו שאין הרגילות לצלות ע"ג גחלים, וממילא נוסף לזה שג"ז טורח גדול (כשפוד של רמון), עוד זאת שכיון שאינו רגיל לצלות ע"ג גחלים עדיף שלא לחזר אחרי גחלים, שנראה כקדשים בחוץ. ובזו שבימינו לפעמים ה"ז כככלי מנוקב שלרמב"ם (ק"פ פ"ח הי"ט) ש"ד בכה"ג, אפי' הבשר נוגע בברזל. וראה כס"מ שם. ואת"ל דה"ט שאסכלה מנוקבת עדיף משפוד לפי שהאש שולט בבשר, וכש"כ בעוף שהוא דק ורך.

ויש שכתבו ליישב כשצולה מעל הגז (ולא באופן שנוגע ברשת ברזל) ותחוב במקצתו בשפוד ברזל כיון שאין כולו נוגע בברזל. ואף שבפסח אינו כשר כה"ג, מ"מ ג"ז בגדר זכר, שסו"ס ל"ד לשפוד שכולו נמצא בתוך השפוד. ועוד, שכיון שבפסח צריך רק לקלוף את מקומו והשאר כשר בהכי. וא"ש לפ"ז גם לראב"ד שם. אבל ראה חי' ר' ארי ליב ח"א סי"ד. וראה חידושי בן דוד פסחים עד, א – ס"כ.

218) ראה הפרטים בשו"ע אדה"ז סי' תקב ס"ט.

219) אם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה ולא יברך על טבילה זו. אבל רק אם אם בדעתו להשתמש במים ביום טוב (להדחת כלים וכדומה, שהרי אינם ראויים לשתי'). ואם אין בדעתו להשתמש במים ביום טוב – יתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו. ומכל מקום אחר יום טוב צריך להטבילו בלא ברכה. בכלי זכוכית – שחיוב טבילתו מדברי סופרים – כשלא הי' באפשרות להטבילו לפני יו"ט מותר להטבילו ביו"ט, אבל לא בשבת.

220) ראה בשו"ע אדה"ז סי' תקכז.

221) ביד ימין, ונותנו ביד ימינו של הזוכה. ושוב חוזר המזכה ולוקחו בימינו. ואיטר יד – ביד שמאל.

222) בנוגע לליל ערב יו"ט – ראה שיחת כ"ט אלול תשמ"ז. ליקוט מענות קודש תשמ"ז אות רסג (לאחר ליל כ"ט אלול). ולהעיר מר"ד מוצ"ש שובה תשל"א להרחמ"א ע"ה חדקוב (תשורה קרעמער–צימענד י"ד אלול תשע"ג ע' 24). וראה שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קכט.

הפת[223] [והיינו מצה כשירה לפסח] משבת [בשיעור כביצה] וגם תבשיל[224] חשוב עמו כגון בשר[225] או דג[226] [בשיעור כזית] ויתן ביד אחר[227] [ולכתחילה עדיף שיהא מישהו שאינו מבני הבית, ואפילו אם האחר אוכל משלו וסמוך על שולחנו ממש, ויכול לזכות אפילו ע"י בנו הגדול אם הוא נשוי אע"פ שסמוך על שולחנו ממש. וכשאין לו אחר יכול לזכות לכתחילה ע"י אשתו ובנו ובתו הגדולים האוכלים משלו] לזַכות על ידו לכל הקהל, ואומר: אֲנִי מְזַמֶּה לְכָל מִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת וְלִסְמוֹךְ עַל עֵרוּב זֶה.

בכמה שיחות קודש נתבאר ההוראה במנהג ישראל שנוסח העירוב דכאו"א כולל כל בני העיר ("לנו ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת"), אף כשאינו צריך לערב לאחרים, בשייכות לאהבת ישראל. (ופשוט, שהנמצא לבד יעשה עירוב תבשילין ללא זיכוי).

ומי שזוכה נוטל בידו ומגביה טפח ממקום הנחתו וחוזר המזכה ונוטל מיד הזוכה, והמזכה מברך[228]: בָּרוּךְ אַתָּה אֲ־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב.

בְּדֵין[229] יְהֵי שָׁרָא לָנָא לַאֲפוּיֵי וּלְבַשּׁוּלֵי וּלְאַטְמוּנֵי וּלְאַדְלוּקֵי שְׁרָגָא וּלְתַקָּנָא וּלְמֶעְבַּד כָּל צָרְכָנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבַּתָּא לָנָא וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת.

ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולהדליק נר ולתקן ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת, לנו ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת".

צריך שיהיו הפת והתבשיל שמורים אצלו עד לאחר שתיקן כל צרכי שבת שאז רשאי לאכלם מעיקר הדין. ולכן, יניח התבשיל והפת במקום מוצנע שלא יאכלוהו [וכדאי בשקית מסומנת], והתבשיל – במקרר שלא יתקלקל. ואם נאבד או נתקלקל באופן שאינו ראוי לאכילה, בערב יום טוב, יחזור ויערב בברכה.

אם שכח לערב בעצמו – למרות שלפעמים אפשר לסמוך על העירוב של הרב, אך מכיון שבכמה

---

223) ומועיל גם למי שאינו רוצה לאפות פת ביו"ט, כדי שיוכל לחמם החלות, וכן לאפות או לטגן קוגל (שדינו כפת – ראה שלחן גבוה סתקכ"ז סק"ג. והרי ר"ת דס"ל שצריך פת יליף לה מדיני פת ושלקות של גוים. ולכאורה כ"ה גם להסברא בבעל המאור ביצה ח, א בטעם שתבשיל אינו מועיל לפת שהוא משום חיי נפש, ויתר על כן, בפמ"ג יו"ד סי' קיב במ"ז סק"ג שבמקומות שמצוי רק פת קטניות דינו כפת פלטר שהוא חיי נפש. ועדיין יש לצדד, שבנתבשלה קודם, לענין ע"ת ל"ח כפת, ודלא כשלחן גבוה. וראה אבני המקום קולדצקי ביצה סרכ"ב סק"ו).

ובעיקר המנהג לערב תמיד בפת גם כשאין בדעתו לאפות – ראה שו"ת שמ"ש ומגן ח"ב או"ח סנ"ו סק"ב. מוע"ז ח"ז סוסי' קכג. קול התורה חוברת מו ע' צז.

224) וצ"ל תבשיל [ולא דבר חי] הראוי ללפת בו הפת. וגם בשר או דג הנאפה בתנור דינם כתבשיל (ראה שו"ת באתרא דרב סי' לח'תרעט. וש"נ). אבל בדבר שאין דרך רוב בני אדם ללפת בהן הפת [כגון אטריות, קוגל אטריות (אפילו מבושל ולא נאפה), אורז, כוסכוס, תפוחי אדמה יבשים, וכדומה] אין מערבין בהן, ואפילו דברים שדרך הרבה בני אדם ללפת בהן, אם יש מקום שאנשי מקום ההוא אין רגילים ללפת בהם, אין מערבין בהן באותן מקומות. ואפילו בדיעבד שכבר עירב בהן הרי זה כמי שלא עירב.

225) ומה שהרבה נוהגים בביצה מבושלת שהביצה אינה מתקלקלת (ערוה"ש סתקכ"ז סי"ג. בא"ח ש"א פ' צו ס"א). ונזכר גם בבה"ג הל' יו"ט: בישרא או ביעתא או כווורא. אבל בימינו כשיש מקרר עדיף בבשר או דג, כבפנים.

[ועוד מעליותא בבשר ודג, להסברא במג"א סתקכ"ז סק"ב שצ"ל דבר שאינו אוכל בכל יום. וראה נשמ"א כלל קב סק"ג עפ"ז בנוגע לביצה. אבל ראה שם בהמשך דבריו. וגם בשו"ע אדה"ז ועוד השמיטו דברי המג"א.

אלא שיש לפעמים מעלה בביצה שמבשלים אותה בדרך כלל בערב יו"ט דוקא (ראה כלבו סנ"ט. ובמשנת יעקב סתקכ"ז העיר ממשמעות הכלבו שם. אבל בהמשך דבריו מפורש יותר) מחמת מהירות הבישול, וגם מבשלים לצורך שבת דוקא (ראה משנ"ב דלקמן. וכן מורה ל' אדה"ז בסידורו: הפת משבת), ומבשלים לצורך ע"ת דוקא (ראה ב"ח שם ד"ה ואפילו. אבל ראה מלאכת שלמה ביצה פ"ב מ"א. משנ"ב בבה"ל ס"ו)].

226) ראה בסוף הקובץ במילואים (כב).

227) ולא יאחזנו עמו.

228) שכח ולא בירך, לא יאכל התבשיל כדי שיוכל לערב שוב בברכה, וכל שנזכר קודם כניסת החג, יכול לברך עדיין כל שעדיין לא אמר בדין וכו' (כבהערה הבאה) – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לו'תתקנג. וש"נ.

229) שכח ולא אמר בדין וכו' – אם נזכר בערב יום טוב קודם כניסת ליל יום טוב, יחזור ויטול בידו את העירוב, ואם עדיין לא בירך עליו יברך עליו, ויאמר בדין יהא שרי כו'. ואם כבר בירך עליו יאמר עליו בדין יהא שרי אבל לא יברך עליו. ואם נזכר אחרי ליל כניסת יום טוב, יש להחמיר שדינו כמי שלא הניח עירוב תבשילין כלל (אלא אם כן בשעת הדחק, כגון שלא נזכר עד ערב שבת ואין שם אחרים שיקנה להם קמחו ותבשילו, שיש לסמוך על הסברא שבדיעבד אפילו לא אמר כלום אלא שעשה תבשיל מיוחד לשם עירוב תבשילין, או שנטל תבשיל שנתבשל כבר והפרישו לעשות עירוב תבשילין ולברך עליו, ושכח ולא אמר כלום, הרי עליו שם עירוב תבשילין).

אופנים עצם השכחה נחשבת כפשיעה[230] ופושע לא יכול לסמוך על העירוב של הרב – לכן, מי ששכח צריך לשאול רב אם במקרה שלו יכול לסמוך על העירוב של הרב.

מי שנזכר בחג יש **כמה** אופנים להתיר לבשל מאכלי השבת, וצריך לשאול רב. אולם, לא כל האופנים מועילים להדלקת הנרות של שבת[231], במציאות ימינו שיש נר החשמל.

גם מי שאין בכוונתו לבשל מיו"ט לשבת (מאיזה סיבה שתהי'), זקוק לעירוב תבשילין[232] – בברכה – עבור הדלקת נר שבת, ובלא זה – אינו יכול להדליק הנר ביו"ט לצורך שבת[233].

בני ביתו האוכלים מעיסתו ומתבשילו מותרים לעשות כל מלאכת אוכל נפש מיו"ט לשבת ע"י עירובו של בעל הבית[234]. אבל אם אחד מבני הבית אינו אוכל מתבשילין של בעל הבית אלא בעל הבית נותן לו קמח ובשר והוא אופה ומבשל לעצמו או שמצוה לאחר לבשל לו צריך עירוב בפני עצמו[235].

אורחים המתארחים אצל אחרים בחג: אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית נעשה כבני ביתו של בעל הבית, ויוצאים בעירובם[236]. ומכל מקום, מסתבר שאינו מועיל מה שיאכלו על שלחן בעה"ב רק בשבת או ביו"ט, ורק אם סמוך על שולחנם כבר בערב יו"ט. ונכון לצאת מידי ספק, ולעשות בעה"ב שליח עבורו, ובעה"ב יזכה לו[237] חלק מהעירוב ע"י אחר[238] או שיכול ליתן לאורח בעצמו לזכות בו.

---

230) שו"ע אדה"ז סתקכ"ז סי"ד.

231) ראה שו"ע אדה"ז שם סכ"ט.

232) ולכל הדעות, כדברי המג"א וכפס"ד אדה"ז שאין בזה מחלוקת.

233) וכשאינו עושה שום מלאכה מיו"ט לשבת (מאיזה סיבה שתהי'), אינו מערב – ראה בארוכה בחוברת "באתרא דרב" גליון ב הע' 33. אבל במתארח אצל אחרים, ראה להלן בפנים.

234) לפי שהן טפלים לבעל הבית וגרריו אחריו כיון שהן אוכלים מאכליו. ובחוברת הנ"ל נסתפקנו בכוונת אדה"ז במש"כ שאע"פ שאין אוכלין מתבשיל אחד מ"מ כיון שהתבשיל שהן אוכלין הוא שלו הרי הן טפלים, אם הכוונה שאף שא"צ שיאכלו מכל תבשילי בעה"ב, אבל מה שאוכלים צ"ל דוקא משל בעה"ב. ויותר נראה דסגי בתבשיל אחד משל בעה"ב. וכ"מ קצת, ממה שבהיפוכו כשצריך עירוב לעצמו כתב אדה"ז באופן ששאחד מבני הבית אינו אוכל מתבשילין של בעה"ב אלא בעה"ב נותן לו קמח ובשר והוא אופה ומבשל לעצמו. ומשמע, שבכל התבשילין קאי.

235) שאינו טפל לבעה"ב.

236) וא"צ לזכות את העירוב אלא לאחרים דהיינו כל אנשי העיר שאינן אוכלין מעיסתו ומתבשילו.

ובמחה"ש שם סקי"א: ב"ב האוכלים על שלחן בעה"ב אף על גב שלפעמים מבשלין תבשיל אחד משלהם ולא משל בעה"ב מ"מ יכולים לסמוך על ע"ת דהא עכ"פ יכולים לאכול מן הע"ת דהא אוכלים משל בעה"ב וא"כ לגביהו שפיר הוי ע"ת כהתחלה לבשל לצורך שבת מערב יו"ט. (וראה בחוברת באתרא דרב שם בהע' 14).

ובא"א מבוטשאטש סתקכ"ז ס"ז: המנהג פשוט שהבעה"ב מערב ויוצאים חובתו בזה כל ב"ב תמיד גם בניו הנשואים וגם נשותיהן וכן בנותיו ובעליהן וכו'. ועוד שם: אשתו של אדם היא טפילה ויוצאת ידי חובה בעירוב שעשה ונראה שכ"ה כל ב"ב הניזונין בשלחן אחד.

ובשו"ת מנח"ש ח"ב סנ"א סק"ג: מצות עירוב תבשילין (ש)היא מוטלת על בעה"ב ובעה"ב מניח את העירוב ופוטר בו את כל ב"ב וגם האורחים הסמוכים על שולחנו, ומ"מ חושבני שלאחר שהניח הבעה"ב העירוב אין אחד מב"ב יכול להניח ערוב לעצמו ולברך עליו דוודאי הוי ברכה לבטלה שהרי נפטרו כולם, ויותר מזה חושבני שגם קודם שבעה"ב הניח הערוב אם יאמר אחד מב"ב או אשתו שרוצה להניח ע"ת לעצמו וגם בפירוש יאמר שאינו רוצה לצאת בעירובו של בעה"ב שיעשה הרי זה שלא כדין, ואפשר דהוי ברכה שא"צ דדינא הוא שכל הסמוכים על שולחן בעה"ב נפטרים בעירובו, ונראה שזה דומה למזוזה שבמילא פוטר את אשתו ובניו הסמוכים. (אבל ראה מנח"ש ביצה יז, א ד"ה מי שלא הניח).

ובשו"ת בא"מ ח"ז דיני בני א"י וחו"ל לסי' תקכז סק"ד (ע' שז): אם מבשלין ואופין לעצמן בודאי יניחו ע"ת עם ברכה. אולם אם מתארחין אצל קרוביהם או אצל אחרים ואוכלים ושותין ולנים שם והם אצלם כאחד מבני הבית אז הם בכלל הע"ת של הבעה"ב.

[ואין להקשות ממשמעות הרא"ש ביצה פ"ב ס"ו, שהכל תלוי בדין אם זוכה לאחרים, וכתב שם שבאשתו וב"ב א"צ לזכות להן אלא כשהוא עירב כולן מותרין, וכיון דאינה צריכה לזכות אין מזכין על ידה, ובין הדברים כתב שם לחלק בין בנו גדול דידו כיד אביו "לפי שרגיל להיות תמיד סמוך על שולחנו" לאחרים הסמוכים על שלחן בעה"ב (וראה משנ"ב סתקכ"ז בבה"ל ס"כ ד"ה מי שלא עירב, שעלה בספק דכיון דקי"ל דע"י עבדו ושפחתו העברים יוכל לזכות לאחרים ממילא לכאורה צריכין עירוב לעצמן ואין נטפלין לו. ובמאמ"ר סקי"ט מפורש דדבר פשוט הוא ששכירו ולקיטו של בעל הבית הסמוך על שלחנם אשר מפתו יאכל ומיינו ישתה הרי הוא כאחד מב"ב וסומך על עירוב בעה"ב) – של"כ הרא"ש שם איפכא, שצריכים עירוב לעצמן, ואדרבה משמעות דבריו שגם הם נטפלים לעירובו, ורק בב"ב נצרך לומר שיכול לזכות על ידם אם אוכלים משל עצמן, מיגו דזכי לנפשייהו. ומוכח כן מדין גדול הסמוך על שולחן אביו, שלדינא יכול לזכות על ידו (אף שמחמירים לכתחילה) ועכ"ז טפלים לעירובו].

ויש שנסתפקו באוכלים משל בעה"ב אצלו ולנים בדירתם. ולפי פשוטו, הכל תלוי באכילתם. וליתר שאת, אפשר לעשות כדלקמן בפנים, לעשות בעה"ב שליח עבורו, ובעה"ב יזכה לו חלק מהעירוב.

237) ואם עשה עירוב תבשילין, ואח"כ בא לביתו אורח, באופן שהאורח ג"כ צריך לעשות, אינו יכול להשתמש באותו תבשיל ולעשות בו עירוב – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לז'תרסא. וש"נ.

238) וראה בארוכה בחוברת "באתרא דרב" הנ"ל.

גם כשעשה עירוב תבשילין, מותר לבשל לשבת רק ביום שישי. כמו כן, אסור לבשל מיום ראשון של יו"ט לחבירו, כמובן, כבכל יום טוב.

למי שעושה גם עירוב חצירות היום: מנהגנו לעשות כל אחת משתי מצוות הללו – עירוב תבשילין ועירוב חצירות – בנפרד ולברך על כל אחת מהן "על מצות ערוב" (כמופיע בסידור אדה"ז)[239].

עירובי חצרות

כשיש ב' בתים בחצר אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר. ואפילו מבית לבית שלא בדרך החצר. אבל התירו על ידי עירובי חצירות.

המנהג לעשות עירובי חצרות בערב פסח ע"י מצה אחת שלימה ומערבין בה לכל שבתות השנה, ולא יעשו עירוב חצרות בעירוב פסח אלא אם יש ב' בתים שיותרו על ידי עירוב זה לטלטל ולהביא העירוב מזה לזה דרך פתח או חלון.

לפרטי הלכותיה – ראה הנסמן בהערה[240].

כפשוט, שצריך להיזהר שהמקום מוקף מחיצות כהלכה. כמו כן, באם יש גוי, או מחלל שבת בפרהסיא, או מי שאינו מודה בעירוב ח"ו, הגר בחצר, יש לסדר שכירות רשות ממנו[241].

וצריך לברך עליו בָּרוּךְ אַתָּה אֲ־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב.

ואומר: בְּדֵין יְהֵי שָׁרָא לָנָא לַאֲפוּקֵי וּלְעַיוּלֵי וּלְטַלְטוּלֵי מִבַּיִת לְבַיִת וּמֵחָצֵר לְחָצֵר וּמִבַּיִת לְחָצֵר וּמֵחָצֵר לְבַיִת וּמֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בֵּין בְּשַׁבָּת זוּ וּבֵין בְּשֶׁאָר שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה לָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בְּשִׁכּוּנָה הַזֹּאת.

ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס ולטלטל וכו'..."

ואימתי מברך? בשעה שמזכה לבני החצר, מפני שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואם כבר זיכה לבני החצר, אעפ"כ היא עובר לעשייתן ועדיין יכול לברך עליו[242].

אופן הזיכוי: אחד מבני החצר נותן פת [=מצה] משלו [בשיעור כגרוגרות (=כשליש ביצה) לכל אחד מבני החצר [כלומר לכל בית[243]], ואם הם יותר מי"ח בעלי בתים, שיעורו מזון ב' סעודות, שהם י"ח גרוגרות, שהם כששה ביצים פת. מצות עבודת־יד אינן אחידות. כן להעיר שבמצה גופא יש הבדל בעובי בין מרכז המצה לשאר המצה. ולכן, לא ניתן לשער "שיעור מוזר" לפי גודל המצה. במצות עבודת יד שבהכשר הבד"צ – בהשערה ממוצעת, כשלש מצות. במצות גדולות יותר מהממוצע – השיעור פחות. ובמצות קטנות יותר מהממוצע – השיעור הוא יותר] בשביל כל בני החצר אפילו שלא בפניהם, ובלבד שיזכנו להם ע"י אחר [לכתחילה – על ידי גדול דוקא ולא על ידי בנו ובתו אפילו גדולים אם הם סמוכים על שולחנו] דהיינו שהאחר נוטלו בידו ומגביה טפח בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן (ששלוחו של אדם כמותו, ואף שהם לא עשאוהו שליח, מכל מקום זכין לאדם שלא בפניו). וכשהוא מזכה צריך לזכות לכל בני החצר ולכל מי שיתוסף עליהם.

---

239) הגם שיש באחרונים שצידדו לברך ברכה אחת על עירוב תבשילין וחצרות ביחד (ונחלקו באיזה אופן לנסח הברכה על שתי המצוות הללו, אם "על מצות ערובין", או "על מצות ערובי חצרות וערובי תבשילין"), הרי שבפועל מנהגנו כבפנים, כמפורסם בספר מנהגי מהרי"ל (שכנראה נעלמו דבריו מדברי האחרונים הנ"ל).

240) ראה בשו"ע אדה"ז סשס"ו ואילך.

241) ראה בפרטיות בשו"ע אדה"ז סי' שפב.

242) מפני שכל שלא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב שקניית עירוב היא בין השמשות.
וראה בסוף הקובץ במילואים (כג) שקו"ט בדעת אדה"ז ואם הוא רק בדיעבד או גם לכתחילה.

243) כ"מ בשו"ע אדה"ז שם. וכ"ה בפי' רבינו יהונתן עירובין פ, ב. רשב"א וריטב"א שם. מאירי שם. שלה"ג שם. ולהעיר שברמב"ם (עירובין פ"א ה"ט. הט"ז. הי"ז) משמע לחלק בין שיתופי מבואות לעירובי חצירות, שבעירובי חצירות הוא לכל בית. וראה תוי"ט עירובין פ"ז מ"ח. מלאכת שלמה שם. ולהעיר מכה"ח סשס"ח סקי"ד.

הכנות ליום טוב

חייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו לטבול במקוה בערב הרגל. ויכוון בשעת טבילה שהוא טובל לכבוד הרגל ולהמשיך עליו קדושת היום בשמחה ובטוב לבב. ואף מי שאינו טובל בכל ערב שבת, חייב לטבול עצמו בכל ערב הרגל. [וכמובן שזה כולל גם כן טהרה רוחנית. ובשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע[244]: "האם הפירוש של "לטהר עצמו" הוא בבגדים חדשים? הלא הכוונה של "לטהר עצמו" היא טהרת כוחות הנפש, טהרת המחשבה דיבור ומעשה"].

הלכתא למשיחא: טומאת עמי הארץ ברגל כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הם ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרים עצמם ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל[245].

אסור לאכול מצה עשירה מ"שעה עשירית" (**4:10** לערך אחר־הצהריים) כדי שיוכל לאכול כזית מצה לתיאבון. אבל במדינות אלו אין נוהגין כלל לאכול מצה עשירה בערב פסח משעה חמישית [סוף זמן אכילת חמץ] ואילך. ומכל מקום, משעה הנ"ל (**4:10**) גם משאר מינים [כגון פירות, ירקות, בשר, ודגים] לא יאכל אלא מעט ולא ימלא כריסו מהם, וכן לא ישתה יין משעה זו. בנוגע לשתיית הרבה יין – ראה בהערה[246].

מנחה: כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע היה מתפלל מנחה בשעה מוקדמת. בכלל, יש להקדים מעט תפילת מנחה כדי להספיק ולומר "סדר קרבן פסח" (אחרי מנחה) לפני שקיעת החמה (**7:20**).

סדר קרבן פסח: ונשלמה פרים שפתינו ותפלת מנחה היא במקום תמיד של בין הערבים, ובזמן שבית המקדש היה קיים היה הפסח נשחט אחר תמיד של בין הערבים, כן ראוי לעסוק בסדר קרבן פסח אחר תפלת המנחה. נוסח האמירה נדפס בסידור[247].

בכמה משיחות כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע נזכר על דבר הנהגת אביו, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, ללמוד בעיון סדר קרבן פסח והלכות קרבן פסח, וכן נהג גם הוא. וראה גם שיחת יום א' דחגה"פ ה'שי"ת (אחר התפלה בחדר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע): איין מאל בין איך אריין צום רבי'ן ערב פסח נאך מנחה, און איך האב געזען אז ער זיצט און לערנט משניות און טרינקט א גלאז טיי, און דער רבי האט מיר געזאגט, אז זיין פאטער האט ניט **געזאגט** דעם 'סדר קרבן פסח' נאר ער האט דאס **געלערנט**[248].

> בשיחת שבת מברכים ניסן תשמ"ח נזכר שיש להתכונן להקרבת הפסח, ובהכנה זו נכללת גם (ולכל לראש) לימוד פרטי הענינים דהקרבת הפסח, החל מסדר קרבן פסח שנדפס בסידור השוה לכל נפש.
>
> נאך דעם אמירת – ריכטיגער געזאגט – לימוד קרבן־פסח וואס פלעגט דויערן העכער א שעה און אמאל אנדערהאלבען שעה פלעגט וועלן וועלן גאר א אנדער ליכטיקייט אין שטוב, אזא אצילות'דיגע אויפגעלייגטקייט אז אלץ איז געווען פריילעך, יעדער זאך אויף וואס די אויג איז געפאלען האט געהאט א בעזונדערן חן . . .
>
> עס פלעגט זיין א קורת־רוח'דיגע שטימונג. די שטימונג פון ערב פסח נאכן לימוד הקרבן פסח איז געווען ניט נאר א הכנה צו א יו"ט, נאר דאס אליין איז געווען יו"ט ממש, א פריילעכקייט וועלכע קומט פון מחשבה טובה, אין די גרעסטע בעסטע האפענונגען פון ביאת המשיח.
>
> אט קומט משיח און עס איז דער בנין בית המקדש און מען איז מקריב דעם קרבן פסח און מען איז

---

244) אחש"פ תש"א – הנחה נדפסה בתשורה גאדאן־ריניץ שבט תשע"ח.

245) רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"ט – ממשנה וגמ' חגיגה כו, א. ונת' בלקו"ש חל"ז ע' 20 ואילך.

246) ראה שיחת שבת הגדול (ערב פסח) תשמ"א.

247) ביאור נוסח אדמו"ר הזקן בזה התבאר ב'הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים' מכ"ק אד"ש. פרטי הלכות קרבן פסח – ברמב"ם הלכות קרבן פסח. סידור יעב"ץ. מנחת חינוך מצות ה־ח, יג־יז. ערוך השולחן העתיד ח"ד הלכות ק"פ. **ועוד**.

248) ובכ"מ ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע – בחגירת אבנט ובעמידה. ולכאו' ילה"ע משו"ע אדה"ז מהדו"ב ס"א ס"ט. (ודלא כמהדו"ק שם סי"ד. סמ"ח ס"א. וראה אוה"ת דרושים לשבועות ע' קנט. אג"ק חי"א ע' שכד). וי"ל לפמש"כ בלקו"ש (דלקמן בפנים) "שנחשב כאילו עומד בביהמ"ק ועושה בפועל כל פרטי הדברים שאומר בסדר קרבן פסח, מעשה הקרבה ממש".

אבל להעיר מיומן הרמ"א שי' זליגסון ערב פסח תשמ"א.

זיך עוסק אין דעם מיט אזא עונג. דער עונג פון ערב פסח איז געווען אנדערש פון שמחת תורה אדער י"ט כסלו. ערב פסח איז געווען א קורת רוח'דיגע, עונג'דיגע אויפגעלייגטקייט בב"א.

דער ליל שמורים האט געשפראצט פון יעדער ווינקעלע, דער גאולה־ריח האט זיך געשפירט פון יעדער זאך, עס האט זיך געפילט אז מען שטייט אין א יחוס'דיגען מצב. אט אט, נאך א רגע און נאך א רגע וועט געשעהן אזא זאך וואס נאר מיר אידען האבן דאס, וואס געהערט נאר צו אונז אליין[249].

כתב אדמו"ר הזקן: וצריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו, שתעלה קריאתו במקום הקרבתו, וידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו אמן. – לשון אדה"ז הנ"ל נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות[250]. ושם[251]: שנחשב כאילו עומד בביהמ"ק ועושה בפועל כל פרטי הדברים שאומר בסדר קרבן פסח, מעשה הקרבה ממש.

"לא חייבוהו לאומרו בדיוק בשעה שהיו מקריבין את הקרבן־פסח בפועל ודיו שיהי' בזמן שהקרבת קרבן־פסח כשרה". ולכן, בדיעבד אם איחר, יש עדיין מקום לאומרו עד הלילה [שי"א שבדיעבד ניתן לשחוט, או עכ"פ לזרוק מדמו עד צאת הכוכבים[252]].

קרבן פסח

"ויה"ר והוא העיקר - **שמהדיבור** בכל זה . . יומשך ויבוא המעשה בפועל **תיכף ומיד**, כולל ובמיוחד בנוגע להקרבת קרבן פסח . . בערב פסח, שלא יהי' צורך באמירת "סדר קרבן פסח" **בדיבור** (כמ"ש "ונשלמה פרים שפתינו"), כיון שיקריבו קרבן פסח **במעשה בפועל** בבית המקדש השלישי. כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה אל הרב (הרה"ג וכו' הרי"י שי' פיקרסקי) ואמר: ומסתמא תמצאו היתר שיוכלו להקריב קרבן פסח גם ללא ביקור ד' ימים[253]".

בענין ברכת שהחיינו בעת הקרבת קרבן פסח - ראה בהערה[254].

להלשון בסדר קרבן פסח "הפסח נשחט בשלש כתות" - יש להעיר מאגרות קודש[255] ש"צ"ע אם לעת"ל תהי' שחיטתו בג' כתות", עיי"ש.

היום, בשחיטת פסח הראשון, החליל מכה לפני המזבח.

הלכתא למשיחא: מלבנים את אבני המזבח וההיכל בסיד בערב פסח.

הלכתא למשיחא: מצא סכין בירושלים בי"ד בניסן שוחט בה הקדשים מיד שלא גזרו על הסכינין הנמצאים ביום הזה.

הלכתא למשיחא: בערב פסח תוקעין 48 תקיעות[256].

---

249) לקוטי דבורים ח"א ע' קלד. ועיין שם עוד **בארוכה**.

250) כרך לב עמודים 43–36.

251) ע' 41.

252) וראה תוד"ה מנין – זבחים נו, א. מנחות כ, ב ד"ה נפסל. שפ"א שם. שו"ת שאג"א דלקמן.

[ולהעיר מהשקו"ט בטעם אותם הנוהגים לאפות מצה בליל פסח כשערב פסח חל בשבת, אף שעיקר הענין שיהא בזמן הקרבת הפסח (שבעצם זמן שחיטת הפסח אפשר בלילה, לולא ילפותא דביום צוותו – כ"מ בפירש"י פסחים סו, ב ד"ה שחיטתו. וראה רש"ש שם. ולהעיר מספורנו בא יג, כז. ובשם הגר"מ זעמבא בזכרון שמואל סוסי' לא, ובחי' ר' שמואל פסחים סי"ג סק"ה, לפי שבקדשים הלילה הולך אחר היום. (ובאו"א קצת, אצלו בזרע אברהם חידושים וביאורים סס"ז). וי"מ ע"פ שיטת הרמב"ן עה"ת בא יב, ו. וראה בארוכה שאג"א סי"ד ד"ה ועתה אבאר. וראה מקראי קודש (להגרצ"פ) פסח בתחילתו. לקו"ש חט"ז ע' 105 הע' 30)].

253) סה"ש תנש"א ח"א ע' 426. וראה בהערה 16 שם.

254) בקרבן נתנאל על הרא"ש פסחים פ"א ס"י סק"ו שאינו מברך שהחיינו, וה"ט שיוצא יד"ח בשהחיינו שבקידוש. וכ"כ בהגהותיו נתיב חיים לשו"ע או"ח סתל"ב לט"ז סק"ב. וראה משה"ק ע"ז בשו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. וראה שם סס"ה סק"א. ח"ט סי' קיג. וראה בארוכה קובץ עץ חיים באבוב חו' לג. אוצר דינים תורת הקרבנות קרבן פסח ע' מד ואילך.

בנוגע לשהחיינו על האכילה – ראה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 742.

255) אג"ק כ"ק אד"ש חכ"ב ע' תמג.

256) וילה"ע שאם לעת"ל ישחטו ג' כתות בב"א (ראה לעיל מאג"ק) לכאו' יפחתו ממספר התקיעות. וכ"מ מל' פירש"י סוכה נד, ב (ושייך לע"א) ד"ה שייר ממה שהוסיף "כת אחר כת", דלכאו' הוא שלא לצורך, ומהי שייכותו לכאן. ועכצ"ל שרק מה"ט תקעו לכל כת. ויל"ע בזה.

ולהעיר מהשקו"ט (ראה לקוטי יהודה (גור) בא יב, ו ד"ה ושחטו), לדעת הירושלמי (פסחים פ"ה ה"ה) שבפסח מצרים שחטו בג' כתות (וכ"ה להדיא בתוספתא פסחים פ"ה מ"ח. מכילתא דרשב"י בא יב, ו) במקומות בפ"ע, ע"י קולו של משה (עיי"ש), וא"כ הי' בב"א (וראה

הלכתא למשיחא: בקשר לחנוכת ביהמ"ק השלישי, כתוב ביחזקאל[257]: "ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל עם הארץ פר חטאת". ובפירוש הפסוק - פירש"י שם: בעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות האלה פר בארבעה עשר בניסן למה. ואומר אני שמא בי"ד בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואים ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם יום טוב לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות.

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט[258]. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש־מאש להדלקת הנרות לליל ב' דחג הפסח ולערב שבת חול המועד.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב או בשבת חול המועד, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי או שלשה ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)[259].

המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו באופן שהזמנים יהיו מתאימים לשני ימי החג ולשבת קודש.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו **מעט** מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, ואין חשש[260] גרם כיבוי בנותן מעט מים[261]] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דיום טוב.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם מוקצה[262]).

לתת צדקה עבור שני ימי החג ועבור יום השבת קודש.

סדר הדלקת נרות: מדליקין הנרות לפני הברכה כבשבת, ואח"כ מברכים "להדליק נר של יו"ט ו"שהחיינו" [טעתה בהברכה או שכחה לברך "שהחיינו" ראה בטבלא שבסוף הלוח]. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש.

זמן הדלקת נרות יום טוב בערב החג בשעה **7:02** (18 דקות לפני השקיעה).

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

ליל חמישי, ט"ו ניסן, ליל א' דחג המצות

ערבית: שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים. דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מהר"ם חלאוה פסחים סד, א ד"ה משנה), למאי נפק"מ שהם ג' כתות. [וכן ילה"ק בכלל (ראה עבודת הפסח פסחים סד, ב ד"ה מספקא) על עיקר הספק אם אפשר בג' כתות בב"א – מהו גדר כתות שבזה זולת מה שצ' ל' בנ"א. וראה לקו"ש חי"ח ע' 107. ולהעיר ממעדני יו"ט עהרא"ש ברכות פ"ב ס"ה סק"ו]. אבל בתויו"ט פסחים פ"ט מ"ה בשם התוס' (וראה רש"ש שם) שבפסח מצרים לא הי' נשחט בג' כתות. וראה נתיבות ירושלים לירו' שם גי' אחרת.

257) מה, כב – הפטורת פ' החדש.

258) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

259) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

260) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרסה.

261) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי. וביו"ט חמור טפי שהרי מדליק הנרות ביו"ט גופא. וראה שוע"ר סי' תקיד ס"ט ושם קו"א סק"ג.

262) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סקי"ד.

מבואר בכתבי האריז"ל[263], שבשאר ימים טובים ושבת עולין העולמות במדרגות מדריגה אחר מדריגה, שבכל תפלה ותפלה עולה מדרגה אחת, מה שאין כן בליל פסח שעולין בפעם אחת כל המדרגות והוא על ידי תפלת ערבית.

בספר השיחות תרצ"ז[264]: [בכל השנה] אומר היחיד "אני ה' אלקיכם" [להשלמת רמ"ח תיבות בקריאת שמע] בלחש, ולא בקול רם. אבל בפסח מאיר עצמות א"ס ב"ה בכל נפש מישראל, לכך יכולים לאמר "אני ה' אלקיכם" אפילו בקול רם.

נוהגים לגמור את ההלל ("הלל שלם") בציבור[265] בנעימה בברכה תחילה וסוף בלילה הראשון של פסח אחר תפילת ערבית וכן בלילה השני. המתפללים ערבית מבעוד יום, מותר להם לקרוא הלל אף לפני חשיכה[266].

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע[267].

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים[268] עונין אחריו הודו גו' יאמר[269] גו'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנא ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא, ויחזור למקום שטעה, ואם כבר גמר, יחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה[270]. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים עם ברכת יהללוך[271], חוזר ומברך[272].

---

263) ראה שעה"כ ענין הפסח דרוש ג', הובא בכה"ח סתפ"ז סקל"ו. וראה דרמ"צ מצות אכילת מצה בתחילתו. שיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"א. ובמורה באצבע להחיד"א ס"ז סקר"ו, הובא בחיים לראש סדר תפלת ערבית ס"א: ילך לבית הכנסת ויכוון מאד בערבית כי רבו מאד רזין עילאין ואורות גדולים בשמים גדולי גדולים תלי תלים.

264) בר"ד משיחת ליל א' דחה"פ.

265) והמתפלל ביחידות – יאמרנו ביחיד ובברכה. וכן גם הנשים ראשות לומר הלל ובברכה. ובאג"ק מתאריך כ"א מ"ח תש"כ (ללא חתימה, ונתפרסם לאחרונה מארכיון הר"מ ע"ה האורליג) בנוגע לאמירת הלל בחנוכה לנשים (שלא נהגו בזה ופוק חזי מאי עמא דבר, ולא ראינו ראי'), שאף שנשים אומרות הלל בליל פסח בהגדה לא מצינו מחייבים אותם לומר הלל בליל פסח בתפלה.

שכח ולא אמר הלל בערבית יאמר קודם קידוש (רוח חיים סתפ"ז סק"ד. כה"ח שם סקמ"ב). ואם לא נזכר עד לאחר ההגדה, כדאי שיאמרנו כולו בשלימות אחר הסדר, וללא ברכה (ראה בארוכה במאירי פסחים קיז, ב. רשב"א ברכות יא, א. ועוד).

וצ"ע אם יש מקום לאומרו אחרי קידוש, וכש"כ בעת ההגדה (לפני לפיכך וכדומה), וכדעת הראשונים שבזה פוטר הלל על שולחנו מברכה, שהרי מפסיק באמצע ההגדה (ראה רוח חיים שם), ולא תיקנו אמירת הלל שלם על שולחנו, או שי"ל שבזה שאומרו בעמידה גלי דעתי' שאינו אומרו בדרך שירה, ול"ח להפסק כיון שהוא לצורך. וילע"ע.

266) וכמפורש בהגדה: יכול מבעו"י, ולא נתמעט אלא סיפור יצי"מ מצה ומרור וכל השייך לזה. ואמירת הלל בערבית היא משום הלל בשעת שחיטת הפסח, ואפי' הלל על הנס אפשר לאומרו מבעו"י שאינו שייך לחובת מצה ומרור, ומהני תוס"ש לד"ז. ואף גם אם צריך לפטור בברכה ההלל שבשעת הסדר, לפי שאפשר לברך לפני זמן החיוב. ועוד, שב(בחציו השני של) הלל בשעת הסדר אין מקפידין לאומרו קודם חצות [וראה בארוכה אצלנו ביורו הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות (נדפס בסוף החוברת בלוח דשנת תשע"ח הערה 22. ואכ"מ]. וראה שו"ת יחו"ד ח"ה סל"ד. דברי יציב או"ח סר"ז. עמק התשובה ח"ב סמ"א. ויען דוד ח"א ספ"א. קובץ שערי הוראה חו' יד. ועוד).

267) היינו לקדיש – אמן יהא שמי' רבא וכו' יתברך ואמן על דאמירן בעלמא. לברכו – ברוך ה' המבורך וכו'. לקדושה – קדוש, ברוך וימלוך. בחזרת הש"צ – אמן על הא–ל הקדוש ואמן על שומע תפלה, ותיבות מודים אנחנו לך. בעליה לתורה – לעלות אם קראוהו אבל לא יאמר עם החזן. וכן לקרוא ההפטרה אם הוא המפטיר. ולקרוא בתורה כשאין בעל קריאה אחר. לענות לעולה ברוך ה' המבורך ואמן על ברכות התורה. וכן אמן על ברכות ההפטרה. נשיאת כפים – אמן על הפסוקים שאומרים הכהנים. וברכות ברק ורעם. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'תתקד.

268) ולא הש"ץ. ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגררו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ העו"ב גל' תשצב. גל' תתיט. קובץ שערי אור ע' 149. וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכת"י במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה. וראה קובץ העו"ב גל' תתרפח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן–מונדשיין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א סי"ב.

269) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא ירא' ה' וגו'" מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף שיוכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון (ראה מג"א ומחה"ש סתכ"ב סק"ח. משנ"ב סק"כ).

[ומה שהקהל אומר פסוקי יאמר נא ויאמרו גו' לפני הש"צ, לפי שאינם מדין עניית ראשי פרקים, שהמנהג היום שהעני' היא רק בפסוק הודו, ואמירת פסוקים הנ"ל היא רק מחשש שלא שמע או לא כיוון, כנ"ל].

270) ראה בסוף הקובץ במילואים (כד).

271) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד.

272) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה'רנ. ושנ"ת.

אחרי הלל שלם, קדיש תתקבל. עלינו. קדיש יתום.

מאחלים איש לרעהו[273]: גוט יום טוב.

אם לא הספיק לומר קידוש לבנה, יקדשנו הלילה[274].

שכח לבדוק חמץ באור לארבעה עשר ונזכר הלילה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק למחרת, אסור להוציאו מרשות לרשות ביו"ט.

דבר שגמרו להשתמש בו וכעת רוצים להחזירו, כגון להביא הביתה הגדה של פסח לאחר תום הסדר, באם יש חשש שאם לא נתיר לו להחזיר לא הי' מביא מלכתחילה, כיון שחושש שמא יגנב או יאבד, מותר להחזירו. אבל, כל שאין חשש כזה, כגון שיכול להניחו במקום המשתמר, אסור להוציא מרשות לרשות[275].

כמו כן[276], מותר להוציא טלית מביתו לבית הכנסת, וכן גם להחזירה לביתו, אא"כ יכול להצניעה בבית הכנסת שלא יגנבו משם. אבל, י"א[277] שביו"ט בעת שיוצאים מבית הכנסת, שאין בו צורך עוד היום, וכיון שאפשר ללובשו דרך מלבוש, א"כ אין בו שום צורך ליטלו ביד, על כן בודאי מהראוי לכל בעל נפש להחמיר על עצמו שלא לישא ביד. ויש המדקדקים[278] גם בהליכה לבית הכנסת, שלא לטלטל ביד רק דרך מלבוש[279].

יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום[280].

מותר לחתוך ירקות המפיגים טעם דק דק ביו"ט ואפילו בסכין המיוחד לכך[281].

הכנה לסדר

מצוה למהר להתחיל הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו. ומכל מקום לא ימהר להתחיל הקידוש קודם שיהי' ודאי חשיכה, ("בזמן הראוי לאכילת מצה", שהיא מן התורה, ו"כל מה שתקנו חכמים כעין של תורה תקנו", והיינו בזמן צאת ג' כוכבים קטנים[282]), בשעה **7:52**.

מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בליל פסח קודם עשיית הסדר כדי שיראו שינוי וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. ואף על פי שעל שאלה זו אין לנו מה להשיב להם, מכל מקום על ידי שיראו שינוי זה ויתעוררו לשאול עליו, יתעוררו גם כן לשאול על שינויים אחרים, דהיינו

---

273) ולהעיר שמצינו בלקו"ש חכ"ב ע' 282 (**ועוד**) האיחול בליל פסח: א כשר'ן און א פריילעכן פסח.

274) ואם אפשר, יקדים קידוש לבנה לפני תפלת ערבית. ואומר כל הנוסח עם הפסוקים וכו' – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'רצט.

275) ראה פרטי הדינים בשו"ע אדה"ז סתקי"ח.

276) ראה ערוה"ש סתקי"ח ס"ו. ועוד.

277) ראה תשובת מהר"ש ענגיל, הועתק בשו"ת משנה שכיר ח"ב סי' קלח.

וצ"ע, דלאו ריישא סיפא, שבריש דבריו כתב "בעת שיוצאין מביהכ"נ אסור לשאת את הטלית בידו", ואילו בסיומו כתב רק ש"מהראוי לכל בעל נפש להחמיר". ונראה ברור, שפתח דבריו קאי רק אעיקר דין הוצאה שלא לצורך מצ"ע, ובשו"ת משנה שכיר לא הועתקו דבריו בדיוק. ואכן, מצאתי שכ"ה בתשובה מכת"י שנדפסה בהירדן חו' א ס"ב. קובץ כרם שלמה אלול תשמ"ג. וראה גם הלכות המועדים (גרוסמן) פ"ה ס"י.

[ולהעיר מראבי"ה ביצה סתשל"ח שמה שמותר לשלוח תפלין וכלים שאינם תפורים היינו רק דרך מלבוש].

גם לפעמים יש לחוש משום הכנה. וראה שו"ת חיי הלוי ח"ג סכ"ח.

278) להעיר מרשימות דברים חיטריק (בהוצאת תשס"ט – ע' 184): אחד מאברכי אנ"ש הלך ביום טוב להתפלל, ובידו נשא את טליתו. ואמר לו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: עס פאסט דאס פאר שמואל יעקב'ן, אבער ניט פאר דיר צו טראגן דעם טלית אום יו"ט. וכעי"ז ברשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס, באהלי ליובאוויטש ח"ב ע' 63 (צויין שם). ומשמע, שאינו איסור מן הדין.

ולהעיר מכעי"ז בר"ד בעת הסעודה ליל ב' דר"ה תש"ל (המלך במסיבו ח"ב ע' יז. ובשינויים תורת מנחם תש"ל ע' 5).

279) ראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

280) ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ה ח"ז סע"ו. שש"כ פי"ט הע' יד.

281) ויש שהצריכו שינוי. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא'תתעט.

282) נתבאר בחוברת הבד"צ לשבועות תשע"ה.

שאוכלין מצה ומרור ויושבין בהסיבה, וישיבו להם עבדים היינו וכו'. ובר"ד משיחת אחרון של פסח תש"מ: ס'איז א דבר פלא, אז אע"פ וואס דאס איז א פסק דין אין שולחן ערוך אז "מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כו'" – געפינט מען ניט אז מ'זאל זיך אזוי פירן.

קערה: בכל מקום צריך להיות קערה[283].

השוכח להכין את הפריטים לליל הסדר בערב החג, עליו להכין אותם בחג בצורה המותרת בחג. ולכל לראש, להכין רק את כמות הפריטים הנדרשת ללילה הראשון בלבד, שכן יש איסור להכין ביום הראשון של החג עבור היום השני (אלא אם עושה כל פעולת ההכנה בבת אחת).

זרוע: בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא ש"יכול לעשותן בין צלויין בין מבושלין מעיקר הדין, ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים זכר לפסח שהיה צלי אש". מי ששכח לצלות את הזרוע בערב החג ויש לו זרוע מבושלת, יכול להשתמש בה. ואם רוצה בדווקא בצלי[284], מותר לו לעשות את הצליה בחג[285], אך עליו להזהר משני דברים: **א.** להכין רק הכמות הנדרשת לאותו לילה. **ב.** לוודא שהבשר [שמנהגנו להסירו כמעט כולו מעל עצמות הזרוע] ייאכל ביום המחרת [אף ש**בדרך כלל** מנהגנו שמדקדקין שלא לאכול הזרוע אח"כ – הרחקה שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח[286]], שכן, כל ההיתר לעשות מלאכה ביום טוב (צליה/בישול) הוא **רק** אם אוכלים ממנו בחג. **זהירות נוספת**: באם הזרוע צלויה אין לאוכלה בליל הסדר, אלא רק ביום למחרת, שכן בלילה אסור לאכול בשר **צלי**. גם אם הזרוע רק בושלה בחג יש מחמירים שלא לאוכלה בלילה[287].

מנהגנו להסיר כמעט כל הבשר מעל עצמות ה"זרוע".

מרור: דעת אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שאסור לפרר את המרור (חריין) ביום טוב **אפילו בשינוי**, לפי שדרך לגוררו הרבה ביחד[288]. לכן, מי ששכח לפרר את המרור לפני החג, ישתמש בחסה (הבדוקה היטב מתולעים) או יחתוך את התמכא [חריי"ן] בסכין לחתיכות קטנות.

חסא: בבדיקת עלי חסא (סאלאט) מחרקים יתכנו בעיות של נטילת נשמה, מוקצה[289], סחיטה ועוד, ולכן צריך לבודקם ולנגבם מבעוד יום וגם לפי שאור היום יפה לבדיקה, ועוד שבליל הסדר ממהרים ולא ישתדל לבדוק כראוי.

חרוסת, מי מלח: מותר להכין את החרוסת ומי־המלח[290], בליל הסדר, **ללא צורך** בשינוי[291].

מצות: כדאי לבדוק את המצות מבעוד יום שלא יהיו בהן כפולות ונפוחות. באם שכח מותר להסיר הכפולות ונפוחות (גם בשבת), ואין בזה חשש בורר[292]. (ויניחם בצד ע"מ לשורפם לאחר יו"ט[293]). כמו כן, אין חשש בורר לברור השלימות משבורות.

---

283) כיון שהיא (ככתבי האריז"ל) "בחינת מלכות הכוללת כו'" – ספר המנהגים ע' 38. וראה ר"ד בעת הסעודות יום אחש"פ תשכ"ט.
ובבית הרב מסדרין המצות על מפה ולא על קערה מלבד האדמו"ר המסדר המצות על טס של כסף (הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קערה. ס' המנהגים שם. ר"ד בעת הסעודות ליל א' דחגה"פ תשכ"ז). ואולי רק על שולחן האדמו"ר יש לעשות כן, אבל בכ"מ צ"ל קערה כו' (ס' המנהגים שם. והנרשם בהמלך במסיבו בר"ד ליל ב' דחה"פ תשכ"ה שהנהגת בית הרב היא הוראה לרבים – נרשם בטעות. וראה בתורת מנחם ושיחות קודש שם).

284) ולכאורה עדיף כך, שהמנהג לצלות מפורש בשו"ע, משא"כ המנהג שלא לאכול הזרוע אח"כ. וראה בהע' הבאה. וילע"ע.

285) וכן הנוהגין רק לבשל הזרוע ושכחו לבשל, וכן הנוהגין לבשל ואח"כ לצלות, יכולים גם לבשל בחג.

286) ראה בסוף הקובץ במילואים (כו).

287) כ"ה בפמ"ג סתע"ג במ"ז סק"ד עפ"ד הט"ז. אבל בפר"ח סתע"ו שאין איסור לאכול זרוע מבושלת. וכ"מ בשו"ת מהרי"ו סי' קצג. וכן מוכרח בדעת מהרש"ל (בשו"ת שפ"ח – הובא בב"ח מג"א סק"ח וט"ז כאן סק"ד). וכ"מ בדעת הח"י סקי"ז. וראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קנו. ויל"ע בדעת אדה"ז שם סכ"א, עיי"ש.

288) ולא כפסק החיי אדם ועוד שהתירו לפרר ולגרר בשינוי.

289) ובשבת – גם בורר (משא"כ ביו"ט כיון שאינו בורר לימים הרבה).

290) בשל"ה מס' פסחים תורה אור במצה שמורה: כרפס בחומץ או במי מלח עזין. והנה, מי מלח עזין – היינו שני שליש מלח. ולהעיר ממעשה רב להוסיף מלח לפני טיבול הכרפס.

291) כפי שכותב אדמו"ר הזקן. ולא כפסק החיי אדם ועוד שהצריכו עשיית שינוי בהכנת מי־מלח גם בחג.

292) ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק סי"ח.

293) מצה כפולה ונפוחה שנמנעים מלאוכלה משום חומרא אינה אסורה בטלטול בשבת ויום טוב. וגם כשאסורה מן הדין, אם חלק מהמצה מותר באכילה מותר לטלטל כולו. וכשהתחיל כבר לטלטל בהיתר, מותר להמשיך לטלטל בעודה בידו במקום הפסד.

שכח להפריש חלה מהמצות, אסור להפריש בשבת ויום טוב. במצות מחוץ לארץ אוכל והולך ומשייר כדי חלה לבסוף ומפריש לאחר יום טוב. אבל מצה מארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש.

לכתחילה אין לצרף ללחם משנה מצה שנשרפה בחלקה באופן שאינה ראויה כלל לאכילה. אבל אם ראויה לאכילה ע"י הדחק, אף שעומד ליחתך, אפשר לצרפה. ובשעת הדחק, אפשר לצרפה בכל אופן[294].

בשעת הדחק כשאין לו מצות שלימות ללחם משנה יש להקל לסמוך על האומרים שמצה שחסר בה רק חלק אחד ממ"ח חלקים עדיין נחשבת כשלימה[295]. וכשגם זה אי אפשר, י"א שגם שלימה ופרוסה ביחד (מצה וחצי) היא בכלל לחם משנה. וכשאין לו אפילו מצה אחת שלימה, יקח לפחות שתי פרוסות. אבל לכתחילה צריך להקפיד על לחם משנה ממש – היינו שתי מצות שלימות לגמרי.

יש שכתב שאין לחרוך מצה שבורה ביו"ט לעשותה שלימה, משום תיקון מנא[296]. וכל שכן שאין לעשות כן בשבת. ובכלל, יש מפקפקים על הנהוג לצרפם ללחם משנה כשנחרכו[297].

לא נהגו להחמיר ולהדר להקנות המצה (או המרור) לאורחים או לבני ביתו[298].

להסיר מכשול: איסור גמור לחתוך בשבת וחג חתיכות מגליל נייר או גליל ניילון (או נייר־כסף) בכדי לעשות מהן מפות לשולחן, אף אם החתיכות גדולות יותר מהמידה המדוייקת של השולחן, משום איסור מתקן מנא.

מנהג בית הרב בקבלה מדור דור להתחיל סדר הראשון תיכף אחר תפלת ערבית ושלא להאריך בו כדי לאכול האפיקומן קודם חצות לילה. לא כן הסדר השני אשר עורכים אותו בשעה מאוחרת בלילה והאדמו"ר מאריך בביאור ההגדה ובעניני תורה והתעוררות לעבודה.

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תש"ד: "הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געזאגט אז די נעכט, – הכוונה על ב' לילות הסדרים דחגה"פ – איידער מען טוט עפעס מעניני הסדר דארף מען א קוק טאן אין סידור"[299].

מטעם זה, וגם מצד קוצר היריעה, לא נפרטו כאן הלכות ליל הסדר בפרטיות המתאימה, ומקומם בסידור ובהגדה. ובמיוחד – חשוב לעיין בהגדה עם לקוטי טעמים ומנהגים של כ"ק אד"ש לדעת מה לעשות. בכל זאת, לתועלת הקוראים, נרשמו כאן נקודות אחדות:

---

294) ראה שע"ת סרע"ד סק"א. ארחות חיים ספינקא שם סק"א. משנ"ב שם סק"ב. שש"כ פנ"ה ס"ז.

295) ראה שו"ת באתרא דרב סי' לא'תשיא.

296) שאסור גם ביו"ט, וגם לצורך או"נ.

ועוד ילה"ע שהרי אפשר מעיו"ט. ולהעיר משו"ת תורת חסד סכ"ח סק"ח שלתקן אוכל מאיסורו אינו בגדר אוכל נפש. אבל ראה מש"כ ללמד זכות בשו"ת מגדנות אליהו ח"ג סי' קח, עיי"ש באורך. וראה משמרת המועדות סי' תקו ס"ג. ולהעיר שלפעמים מחמת דקות המצה נתפס האש במצה ואסור לכבותה ביו"ט (אא"כ באופן שהוא כיבוי לצורך או"נ ממש).

297) ואין אפי' אחר אפי', כשנאפו כל צרכם. ובפרט שגם לאחרי שנחרכה אינה נראית כשלימה ממש. ועוד שלפעמים החלק החרוך א"ר לאכילה, ולכמה דעות כשנשרפה אינה בגדר שלימה שעומד לחתוך, ראה באה"ט סער"ד סק"א, שע"ת שם ומשנ"ב שם סק"ב.

אמנם, אנן בשעהד"ח קיימינן, כשאין לו אחר ויש לסמוך על המקילים בשעהד"ח. וגם, מעליותא איכא בהכי אם נראית עכ"פ כעין שלימה, וע"ד חיבור ב' חצאי לחם כשאין לו לחם אחר (ראה שו"ע אדה"ז סקס"ח ס"ד). וכש"כ כשהדרך להחזירם לתנור לשפר הטעם, והיקל בכעי"ז בשעהד"ח בשו"ת שאלי ציון ס"ט סק"ו. וראה וישמע משה וישלח תשפ"ה.

298) כן מוכח מסתימת ושתיקת כל הפוסקים בדבר הרגיל ושכיח טובא. ולא ראינו שיעשו כן גם אצל המדקדקים במצוות ולא חזינא לרבנן קשישאי דעבדי הכי. עוד מקורות וטעמים בזה – ראה בסוף הקובץ במילואים (כז).

299) וראה גם שיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"א.

וראה בריש ס' בחפזון פסח (בשם "קיצור של"ה מס' פסח", וכן צויין בכתי"ק כ"ק אד"ש (עם סימן שאלה), מה שרשם לעצמו ע"מ להעתיק להגש"פ): מי שהוא יר"ש ורוצה לעשות הסדר כהלכתו כאשר כתבנו יכתוב בס' ההגדה שלו בכל מקום ומקום הגהה כיצד לעשות ובזה לא יבוא לידי שכחה.

וכן מעשה רב לקרוא בלחש מתוך ההגדה ההוראות. ולפני ורחץ קורא "ורחץ ו"כרפס", ולפני רחצה" – עד אחרי "כורך".

רשימת השינויים במנהג חב"ד ביחס להנדפס בסידור אדמו"ר הזקן

- את הכרפס טובלים במי מלח ולא בחומץ.
- בברכת "בורא פרי האדמה" מכוונים להוציא (נוסף ל"מרור") גם את ה"כורך".
- ב"מגיד" אין מגביהים הקערה ורק מגלים מקצת המצות[300].
- אחרי "הא לחמא", נוהגים כמה שאין מסלקים הקערה "לצד אחר" אלא מזיזים אותה קימעא ומכסים המצות.
- באמירת "והיא שעמדה" מכסים תחילה המצות ואחר כך מגביהים הכוס.
- באמירת "מצה זו" ו"מרור זה" אין נוטלים הפרוסה והמרור ביד, אלא אוחזים את המצה השניה והשלישית ע"י המפה שעליהם ומניחים הידים על ה"מרור" וה"כורך".
- באמירת "לפיכך" אין אוחזים את הכוס עד סיום ברכת "אשר גאלנו", אלא אוחזים את הכוס עד שמסיימים "ונאמר לפניו הללוי־ה", מעמידים את הכוס על השולחן וחוזרים ומגביהים אותה לברכת "אשר גאלנו".
- אין מרככים החרוסת ביין, אלא נותנים אותו ביין שבכלי שתחת הגביע ובו טובל המרור.
- ב"מרור" מכוונים להוציא בברכה גם את ה"כורך".
- אין טובלים המרור של כורך בחרוסת, אלא נותנין מעט חרוסת יבשה (מזה שנשאר על הקערה, אחרי נתינת החרוסת ביין שבכלי שתחת הגביע) על המרור ומנערים אותה אח"כ ממנה.
- ב"צפון" אוכלים שני כזיתים ולא רק כזית.
- בלילה השני אין מקפידים לאכול אפיקומן קודם חצות.

רשימת המצוות השייכות לליל הסדר

מצוות עשה מן התורה: סיפור יציאת מצרים. אכילת מצה. ובזמן בית המקדש קיים (במהרה בימינו) גם: אכילת בשר קרבן הפסח (ונכללו בו שש עשרה מצוות פרטיות), אכילת בשר קרבן חגיגה, וגם אכילת מרור [שבזמן הזה – הוא רק מדברי סופרים].

מדברי סופרים: הבאת שני תבשילין (זרוע וביצה על הקערה), אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. שתיית ארבע כוסות. שתיה ואכילה בהסיבה דרך חירות. אכילת מעט ירקות בטיבול כדי להתמיה את התינוקות. אמירת הלל. אכילת מרור (זכר למקדש. ובזמן הבית זו מצוה מהתורה. ובכדי לצאת דעת הלל, אוכלים את המרור עם מצה, באכילת כורך). טיבול בחרוסת זכר לדם, לטיט ולתפוח. אכילת אפיקומן (זכר לקרבן פסח הנאכל על השובע, או זכר למצה הנאכלת עם הפסח). [וזהו נוסף למצוות שבכל יו"ט – קידוש, לחם משנה וכדומה].

רשימת ה"שיעורים" לליל הסדר

הערה כללית: נכון להוסיף קצת על השיעורים, גם כדי לצאת מידי ספק, וגם מפני שהשיעור הוא לבליעה בפועל, ורגיל שהיין עלול להשפך מעט מן הכוס טרם השתי'[301]. כמו כן יש לקחת בחשבון הישארות פירורי מצה בין השיניים.

---

300) טעם השינוי – ראה בארוכה בשיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"ד. ושם, שענינם של נשיאי חב"ד – הפצת המעיינות חוצה, ומצד הענין דהפצת המעיינות חוצה, אחרי הבעש"ט ואדה"ז וכו', אין מקום להגבי' את הקערה למעלה, ואילו השולחן והרצפה שעליו עומד השולחן ישארו במקומם למטה, כיון שצריכים לבוא ל"חוצה" כפי שהוא במעמד ומצב ד"חוצה", ולא להמתין עד שיתעלה כו', ובהיותו במצבו צריך להפיץ בו את ה"מעיינות". ואדרבה, הפעולה של גילוי מקצת הפת "שעונין עליו דברים הרבה", שהיו צריכים לעשותה לקראת אמירת ההגדה והסיפור ביציאת מצרים, מקדימים ועושים אותה כאשר אוחזים עדיין במעמד ומצב ד"אכלו אבהתנא בארעא דמצרים"; כאשר נמצאים עדיין בגלות וב"חוצה" – "עונין כבר דברים הרבה", שמגלים את הפנימיות והבלי גבול דתורה שאי אפשר לתאר אותו בתואר אחר מלבד "הרבה".

301) מותר לטעום מעט לפני שיסב, כדי שלא ישפך, ואז לשתות השאר בהסיבה, ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יג'תתנז. וש"נ. וראה להלן בדיני הסיבה, שעיקר ההסיבה משעת הבליעה, אף שדרך בני חורין להסב כבר משעת הלעיסה, ובנדו"ד, במשקין – משעת ההכנסה לפיו.

שיעור הכוס, לכל אחת מארבע הכוסות, רביעית. ושותה הכוס כולו ובבת אחת. (ואם קשה, די בשתיית רובו. אבל בכוס האחרון צריך לשתות רביעית שלם. ובדיעבד אפילו הפסיק כמה פעמים באמצע יצא, והוא שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית[302]. ובשני כוסות האחרונים לא יחזור וישתה אלא אם כן שהה מתחלת השתייה עד סופה יותר מכדי אכילת פרס).

פחות מכזית ל"כרפס" [ובבצלים קטנים מאד – אין לאכול בצלים שלמים אף בפחות מכזית]. שני כזיתים ל"מוציא מצה" (רק למי שיש לפניו קערת מצות. ולשאר המסובים שאין אוכלים כזית מהשלימה ופרוסה שבקערה[303], וכן בדיעבד, ולזקן וחולה[304], "כזית" אחד). כזית "מרור"[305]. כזית מצה וכזית מרור ל"כורך". שני כזיתים לאפיקומן (אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר למצה, כנ"ל. ואם קשה עליו, שאז אוכל רק כזית אחד, עליו להתנות שהוא זכר על־פי הדעה שהלכה כמותה).

שיעור כזית: שיעורי תורה הם בדרך כלל בנפח ולא במשקל [לדוגמא: נפח של כזית למשל שוקל פחות במצה מבמים]. בכזית מצה שהוא מן התורה יש להחמיר שהוא מדת הנפח (volume) של כחצי ביצה בינונית. במרור שהוא מדברי סופרים, וכן בכורך ואפיקומן יש לסמוך על האומרים שכל כזית הוא פחות מעט משליש ביצה. [האוכלים שני כזיתים למצה, כנ"ל, יכולים לשער כל כזית בשיעור הקטן[306]. אלא, שמכל מקום צריך לאכול במשך הסעודה (ואפשר גם באפיקומן) כשיעור כביצה, וכל כזית ממנו בכדי אכילת פרס, והכזיתים תכופים זה לזה, מחמת ברכת על נטילת ידים (וכן גם בכל השנה כשנוטל ידיו לסעודה בברכה[307])[308]. מצות עבודת־יד אינן אחידות. [וגם במצות מכונה יתכנו חילוקים הן בשטח והן במשקל אע"פ שאינו נראה לעין]. כן להעיר שבמצה גופא יש הבדל בעובי בין מרכז המצה לשאר המצה. ולכן, לא ניתן לשער "שיעור מוזר" לפי גודל

---

302) ואם שהה כדי שתיית רביעית חוזר ושותה בלא ברכה. וצ"ל דמיירי רק בדעתו לחזור ולשתות בין כוס ראשון לשני (שלכן שותה "בלא ברכה". וסמך אדה"ז בסתע"ב ס"כ אמ"ש לעיל סט"ו. וראה מחה"ש שם סקי"א. משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ט), אבל כשאין דעתו לחזור ולשתות דינו כב' כוסות האחרונים (כדלקמן בפנים).

והנה, אף להכרעת אדה"ז בסדר ברה"נ פ"ח ה"ו שהעיקר כדעה שהשיעור בכא"פ, מ"מ נדו"ד שאני, דהתם טעמא מאי ד"אין סברא כ"כ לשער שתיית רביעית שבמהרה בכדי שתיית רביעית בשתי' בינונית" (כמ"ש בשו"ת שארית יהודה סט"ו בשם אדה"ז. וכסברא זו מצינו בכ"מ. ואכ"מ), משא"כ בד' כוסות שמעיקר הדין א"צ לשתות רביעית, שבדיעבד שיעורו ברוב רביעית, ודאי אפ"ל ששיעורו בכדי שתיית רביעית.

303) ולדינא, שיעור פרוסת המוציא בכלל (במשך כל השנה) א"צ להיות בכזית, ודי שתהא כחצי זית שלא יהא נראה כצר עין (שו"ע אדה"ז סי' קסז ס"ד).

ובראשונים שכתבו ליתן גם להמסובים שני כזיתים (נוסף לזה שי"ל דאינהו קאי לדעה קמייתא שבשו"ע אדה"ז שם שצ"ל לא פחות מכזית לכאו"א מהמסובין גם בכל השנה, או דס"ל שצריך כזית משום לחם משנה, עוד זאת) לפי שמצות שלהן עבות, וכולם היו אוכלים מהפרוסה ושלימה שבקערה.

ולהעיר מל' אדה"ז (סתע"ה ס"ה) "שבשביל ברכת המוציא בלבד א"צ לבצוע כזית מעיקר הדין". ומשמע שלהידור צריך כזית גם בשביל ברכת המוציא. ולכאורה היינו מחמת דעה קמייתא שם בסי' קסז (שלא מסתבר שנתכוון למה שבשבת – ומסתמא גם ביו"ט – מצוה לפסוע פרוסה גדולה).

304) מי שקשה לו לאכול מצה יבישה – יאכל מצה מפוררת אף שהיא כקמח ובלבד שיאכל כזית. ואם קשה לו לבלוע ילגום מעט מים בפיו להקל על הבליעה. ובלית ברירה – ישרה במים (שאינם חמים) לזמן מועט מיד לפני האכילה ויוציאנה מיד. אבל לא יטביל במי פירות. וכל זה בשביל מצת מצוה בליל הסדר, אבל לאכילת מצה שבשאר ימי החג (לבד מאחרון של פסח שאוכלים שרויה), יטביל במי פירות ולא במים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תיז. שם יג'תכה.

305) ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובת מרור: בחזרת, בעולשין, בתמכא, בחרחבינא, ובמרור. וחמשה מינים הללו מצטרפות לכזית (פסחים לט, א (במשנה). שו"ע או"ח (ודאדה"ז) אדה"ז סתע"ג ס"ה (סכ"ח).

ומצוה מדברי סופרים להדר אחר חזרת, דהיינו סאלאט, שעיקר המצוה בה. ואנו נוהגין ליקח חזרת (סאלאט) ותמכא (חריין) שניהם – הן למרור והן לכורך.

והנהגת רבינו – כזית מכאו"א. וראה מזה אצלנו בהתמים גל' ז ע' 25 ואילך. וראה בסוף הקובץ במילואים (כח).

306) כפשוט. וכך ההוראה הרווחת. וכן הורו רבני אנ"ש דפקיע שמייהו.

ועוד אעירה, ואעידה לי עדים נאמנים, אלו נאמנין בגודלן להעיד מה שראו בקוטנן, עיני דשפיר חזי, את כל ונוכחת, בראיית פני הקודש, שעיניהם ראו ולא זר, כמות המצה שבמקום קדוש תיאכל, אפס קצהו תראה, מעט מזעיר, ולאידך גיסא, משארותם אלו הן שיירי מצוה, הנותרת ממנה משולחן גבוה, היתה בתוספת מרובה על העיקר, באופן שנראה שקרוב לודאי שלא הי' בשיעור ב' הכזיתים שיעור חצי ביצה לכל כזית (גם למקילים במדידת השיעור). וראה בסוף הקובץ במילואים (כט).

307) ראה לוח יומי לליל א' דחגה"ס בארוכה (לגבי ברכת לישב בסוכה).

308) וראיתי למי שכתב שמחמת המצוה, מצותה אחשבה, וחייב בנט"י גם בפחות מכביצה. אבל בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ג מפורש שנוטל ללא ברכה בכגון דא.

המצה. במצות עבודת יד שבהכשר הבד"צ – **בהשערה ממוצעת**, כזית הגדול הוא לערך רבע מצה, והקטן הוא לערך שישית מצה. במצות גדולות או עבות יותר מהממוצע – השיעור פחות. ובמצות קטנות או דקות יותר מהממוצע – השיעור הוא יותר[309].

אכילת שיעור "כזית" צריכה להיות במשך[310] שיעור "כדי אכילת פרס"[311]. בשיעור אכילת פרס במקום האפשרי כדאי לחוש (על־פי ספר המנהגים חב"ד: "למיחש מיבעי") לשיעור של שלוש דקות[312].

שיעור רביעית במדות זמנינו[313] לערך 3 אונס [מהדעות בזה: בין 2.6 ל–3.5 אונס. החישוב בכוס עגול, נפח של 2 גודלים בינוניים אורך, 2ו גודלים רוחב וגבהו – 3.6 גודלים. והוא נפח של כביצה ומחצה].

היין

מצוה לחזור אחר יין אדום[314] אם אין הלבן משובח ממנו[315]. ואפשר לערב יין אדום עם יין לבן[316]. ויש המחמירים ליתן הלבן לתוך האדום[317].

---

309) ובמק"א הארכנו בכ"ז. ואכ"מ.

310) ולא נהגו להחמיר לכתחילה לבלוע הכזית בבת אחת (ראה א"ר סתע"ה סק"ב וסק"ז. ובכ"מ). ואף שכ"ה גם **בכל** אכילות שבתורה (ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סי"ד – לענין מרור. שם סכ"א – לענין ב' הכזיתים שבכורך. ואפי' בפרוסת המוציא בכל השנה – שם סי' קסז ס"ד), ולא רק במצה – למעשה אין המנהג כן בכל הנ"ל (זולת לענין ד' כוסות – ראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה בפסח שותה). ובסידור אדה"ז בהגש"פ לא הובא כלל. (וגם לענין המוציא, כתב אדה"ז שם שהמנהג שא"צ אפי' לחלק שיעור כזית, והשמיט סו"ד המג"א שם סק"ז להחמיר לכתחילה). ובימינו יתכן דלאו דרך אכילה היא. וראה גם חי' חת"ס חולין קג, ב – עד"ז. ובכל אופן, הרי אינו מעכב כלל, וכל שלא הורגלו באכילה כזו אין מקום להחמיר.

311) ובפשטות, היינו זמן הבליעה ולא הלעיסה. ונתבאר בסוף הקובץ במילואים (ל).

312) אבל באכילת שני כזיתים ב"מוציא מצה" – שכתב הפמ"ג סתע"ה במ"ז סוסק"ב לאכול שניהם יחד תוך שיעור אכילת פרס – יש להקל בשיעור הגדול של 6–7 דקות, כל שאוכל כזית אחד תוך 3 דקות, או עכ"פ 4 דקות. וק"ל.

313) ואין סיבה להחמיר לקחת כוס בשיעור רביעית כשיטת הצל"ח – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'שמב. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תתקנג בנוגע לקבלה מאדה"ז בשיעור רביעית. וש"נ.

314) והנה, בקצוה"ש ס"פ בבדה"ש סק"א כתב שאין הכוונה בלבן כמו שהעולם קורין לבן ליין שאינו אדום כל כך ונוטה קצת ללבן שזה בכלל אדום הוא, אלא הכונה בלבן ביותר. ומצייץ לב"י סער"ב. ויש שהרחיקו לכת, שהכוונה רק ליין מסוג ענבים גרוע). ועוד כתבו (ראה ציוני הלכה נישואין ע' כד) שמעלת האדום אינה מצד הצבע רק שמשובח יותר, ושבימינו אין הבדל ביניהם, ולכן רק בד' כוסות יש מעלה לאדום מצד הצבע (וכדלקמן).

וכבר העירו, דהניחא לשאר הראשונים, אבל לרמב"ן ב"ב צז, ב גם במשובח ביותר פסול. וראה שו"ת תשב"ץ ח"א סוסי' פה. וגם בנוטה לאדום, הנה בב"י כ"כ רק מעיקרא, עפ"ד התוס' שם ד"ה חמר, אבל למסקנתו יתכן שגם בנוטה לאדום פסול לרמב"ן. ואפשר שתלוי בב' האופנים ברמב"ן שם ד"ה חמר, במה שכושי כשר, אם הוא מפני שאדום הוא אלא שלקה או שאינו שחור ממש, דלתי' הב' סגי בנוטה לאדום. וראה גם במשנ"ב סער"ב בשם הא"ר בנוגע ללבן ביותר.

אלא, שלדידן ליכא נפקותא בהכי, דקיי"ל שא"צ אפילו לחזר אחר האדום, ורק בד' כוסות "שיש בו זכר לדם שהי' פרעה שוחט את בני ישראל" (אדה"ז סתע"ב סכ"ו. ובכ"מ – שהוא זכר לדם פסח ודם מילה, וכן זכר למכת דם). וא"כ הוא רק מצד הצבע.

315) בפי' משובח – ראה במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב. וראה אצלנו בלוח יומי לפורים דיני הטוב והמטיב בהערה.

316) ואף שאינו מועיל לענין גוף מעלת האדום, שהלבן יש בו חסרון בעצמותו (ראה שלחן שלמה סער"ב סק"א. קובץ מבית לוי ח"ז ע' לב. אבל ראה שש"כ פמ"ז הע' פט) – בנדו"ד הוא רק מצד הצבע ומהני. וכ"מ בשו"ת עדרה"ב או"ח סצ"ט (אף דלא נחית להא מילתא). וראה ויגד משה פ"ז סק"ד. הליכות שלמה פ"ט ס"ה. שו"ת שבה"ל ח"י סנ"ח. משנת יוסף ח"ה סס"ז.

317) מעיקר הדין ליכא צביעה באוכלין ולא במשקין. וביו"ט עדיף שהוא לצורך או"נ.

ומ"מ, גם את"ל להחמיר כדלקמן – כשנותן לתוך אדום אינו דרך צביעה כלל. וראה עד"ז צרור החיים שבת פ"ט הי"א ד"ה גם מלשון. שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סמ"א. משנ"ב שסי"ח בשעה"צ סקס"ה. קצוה"ש סקכ"ד בבדה"ש סקל"א. סקמ"ו בבדה"ש סקי"ב. שם סקי"ד. סקט"ו אות 9 ואות 12.

ומהטעמים להחמיר, לא רק לחוש למחמירים, אלא גם מחמת הסברא שבמכוון לצביעה ולא מחמת טעם גרע (ע"פ מש"כ בכ"מ בהחילוק בין שוחט לשאר צביעה – ראה פמ"ג סש"כ בא"א סקכ"ה, הובא במשנ"ב סקנ"ו. חי' חת"ס שבת עה, א. אבל, לפי פשוטו, התם שאני שעומד למכירה ולא לשתי'. ודעת רוה"פ, וכן בפמ"ג גופא, שגם בנעשה למראה לחוד כבביצה בחרדל מותר. ולא נהירא לחלק. ובפרט שכיון שי"א שצ"ל זכר לדם, ממילא המראה נוגע לגוף השתי'. וכן מוכח להיתר גם מהמנהג (רמ"א סתע"ג ס"ה. אדה"ז סל"ב) ליתן יין אדום בתוך חרוסת זכר לדם. ויל"ד, דהתם אין המנהג שהחרוסת יהא בצבע אדום, רק ליתן לתוכו דבר אדום. וכ"כ להיתר בעניננו שו"ת שבה"ל ח"י סנ"ו בעניננו. חוט שני שבת ח"א ספי"ט. ועוד. וי"ח – ראה הלכות שבת בשבת ח"א פי"ד סכ"ד. שלחן שלמה סש"כ סקכ"ט הע' לא. הליכות שלמה פ"ט ס"ה ובהערות). ועוד, שי"א דלא קיי"ן כשמואל ששוחט משום צובע. ותו, שבשו"ת חכ"צ סצ"ב מפורש להתיר גם בראוי לשתי' לחוד. ומש"כ בפמ"ג להקשות עליו – ראה בקצוה"ש סקמ"ו בבדה"ש ע' כד. וראה בארוכה בשבת כהלכה ח"ג פ"כ בביאורים אות ב ובתוספת ביאור אות א).

וכש"כ דחמיר טפי לענין גדר או"נ (ול"ש מתוך. וראה מנחת שלמה ביצה כב, א. ועוד שבלא"ה באפשר לעשותו מעיו"ט אסור גם במלאכת או"נ. אמנם, מוכח להיתר, שהרי גם לרב דשוחט מיחייב משום צובע מותר לשחוט ביו"ט. וראה קובץ אור ישראל חוברת ח' שנדחק לדחות.

לכתחילה ישתה יין שיש בו לפחות 5 אחוז אלכוהול[318]. למי שקשה לו, אפשר להקל לשתות בשיעור 4–3 אחוז אלכוהול. ואם גם זה קשה, אפשר לשתות מיץ ענבים, וכדאי ונכון לערב בתוכו קצת יין[319] אם אפשר.

יין – וכן מיץ ענבים – שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברך עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתיה ע"י מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע"י מזיגה זו. ובכל אופן, אין למזוג באופן שהמים יהיו 85.7% או יותר בתערובת (וחשוב לידע שהרבה פעמים כבר הוסיפו מים לפני זה), שאם היין הוא אחד משישה במים, שיש במים ו' פעמים כמותו, אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין. וראוי להחמיר בשלשה חלקים מים, שהמים יהיו פחות מ–75%. לגבי הוספת משקאות אחרים שאינם מפסידים טעם היין, אין לברך בורא פרי הגפן אם הם יותר מ50%, שהולכים אחרי הרוב[320].

מי שאינו מסוגל, מסיבות רפואיות, לשתות גם זה – ישתה חמר מדינה (כגון קפה או תה).

רשימת הדברים שצריכים "הסיבה"

ד' כוסות. מצה. כורך. אפיקומן. (ודוקא בשעת אכילה ושתי' ולא בשעת ברכה. ואדרבה, אז אין להסב).

שכח להסב: בד' כוסות – בכוס שני יחזור וישתה בהסיבה. בשאר הכוסות – אין לחזור ולשתות בהסיבה (אבל אם התנה בדעתו קודם שמברך על כוס ראשון שיוכל לחזור ולשתות בין כוס ראשון לשני על סמך ברכה זו [וטוב לכתחילה לעשות כן] – יחזור וישתה כוס זה בהסיבה). מצה – טוב להחמיר לחזור ולאכול בהסיבה. כורך – אין צריך לחזור ולאכול בהסיבה. אפיקומן – אין צריך לחזור ולאכול בהסיבה. וכל זה לענין הסיבה, אבל ישיבה מעכבת, וגם הפטורים מהסיבה צריכים לאכול ולשתות בישיבה ולא בעמידה.

אופן ההסיבה[321]: ישב בהסיבה דרך חירות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, ויטה[322] ראשו[323]

אלא שלדבריו אסור לשחוט בכדי למכור לאחרים. ולא אישתמיט למימר הכי בשום דוכתא).

318) מבוסס על שיעור חוזק היין בזמנם ואחוזי האלכוהול אחרי המזיגה – ראה הנסמן בשו"ת אתרא דרב סי' יג'תפח.

319) ובאופן שהיין יהא אחד משישה בתערובת.

320) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תשב.

321) ועיקר ההסיבה משעת הבליעה, אף שדרך בני חורין להסב כבר משעת הלעיסה (כפשוט, וכדמוכח גם מזה שהסיבת ימין לאו שמה הסיבה לפי שבימינו צריך לאכול. ולהעיר שאף שבלע מצה יצא, לכתחילה צריך ללועסה עד שירגיש טעמה בפיו. וגם הלעיסה חלק מהמצוה – ראה מנ"ח מצוה י סק"כ. שו"ת מנחת ברוך סע"ד. משנ"ב סתנ"ד בבה"ל לס"ד ד"ה אין. אבל ההכנסה לפה אינה חלק מהמצוה. ולכאו' ז"כ המשנה "לא יאכל עד שיסב", שמיסב לפני האכילה. אלא שי"ל דלאו דוקא הוא). וכבר הובא לעיל מהגש"פ עבודת הגרשוני בשם עד ראי' בהנהגת הח"ח, ש"לעת זקנותו קרוב למאה שנה וכו' לעס בעודו יושב לאט ולאט וכשנלעס כל שיעור כזית בלע בהסיבה".

322) בכל כוחו, שאם ינטל הדבר שמיסב עליו יפול. בנוגע לשיעור ההטי' – בכ"מ נזכר שהוא "כשוכב" (וכ"ה הגי' בכ"מ בתו"כ מצורע יד, מז "כדי שיאכל שוכב וכו' מיסב ואוכלו"), ו"דומה לחולה", ו"רבוצין על מטותיהם". (ובפיה"מ ברכות פ"א מ"ג שלב"ש דילפינן מ"ובשכבך" ש"בערב כל אדם יטה" – היינו "בהטייתם להסב". ולהעיר משיחת ליל ב' דחג"פ תשי"ב). והכוונה שנשען קצת על שמאלו (פירש"י שבת מג, א) בזקיפת אלכסון קצת (רש"ש סוכה ג, א. אבל באופן שאינו יכול לדבר עם חבירו הנמצא אחורי ראשו – פירש"י ברכות מו, ב) ורגליו לארץ (פירש"י שם), ולא בשכיבה ממש (ראה גבורות ה' למהר"ל פמ"ח שהוא מל' ישיבה אלא שצריך לסמוך. ובכ"מ נזכר בראשונים ל' ישיבה לגבי הסיבה (וראה פירש"י שם. ועוד – נסמנו בשבו"י פי"ט הע' יד. וש"נ. אלא שיל"פ בדוחק דהיינו מל' עכבה. ועוד ששכיבה בכלל ישיבה (רשב"ם נמוק"י ועוד ב"ב נג, ב ד"ה הציע. רד"ק תהלים א, א ד"ה ובמושב). אבל בגבורות ה' מוכח דלא כנ"ל. ולהעיר ממשאת בנימין בח' לשו"ע חו"מ סער"ה סט"ו (בסוה"ס) דלענין קנין ישיבה עדיף משכיבה. וראיתי בכסאות למשפט סנהדרין כ, א בהקושיא הידועה איך אכלו מצה בעזרה, שאין ישיבה בעזרה – שאכלו בהסיבה ודינו כשכיבה ועדיף מישיבה. ודברו מרפסין איגרי). וראה לבושי מכלול סי"ח סקע"ה. הלולא דרבי ע' טו סקי"ד. ויש שנהגו בשכיבה. ויש שהצריכו הטי' של 45 מעלות. ואין המנהג כן. ולהעיר מפירש"י סוכה ב, ב ד"ה ראשו. מג"א סתרל"ד סק"א. וראה בכ"ז בקונטרס הערה בענין צורת מצות ההסבה (ניסן תשע"ט).

323) העיקר בהסיבה – הסיבת הגוף, על צדו השמאלית, כמפורש בכ"מ. אבל בכ"מ נזכרה (גם) הטיית הראש – ראה שבה"ל סרי"ח. לקט יושר הל' ליל הסדר ס"ו. משנ"ב סתע"ב סק"ז וסק"י ויש שפירשו (בחלקם עכ"פ) דלאו דוקא, ושהכוונה ראש הגוף, או להוסיף הטי' קצת גם בראש, וכיו"ב. ואכ"מ.

ורובו על כרים וכסתות (ולא באויר) על צדו השמאלית[324] (גם באיטר[325]). ואם אין לו כרים וכסתות להסב עליהן, אפשר לסמוך גם על משענת הכסא. ואם גם זה אין לו, ישב על הספסל ויסמוך על ירך חבירו (אבל לא יסמוך על ירך עצמו).

הלכתא למשיחא: רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח ופרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם, ראה בסוף הלוח.

לילות הסדר

פעם אמר לי אאמו"ר [כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע]: יוסף יצחק מ'דארף טראכטען – (במשך הסדר) – אף זיין א מענטש וועט דער אויבערשטער העלפען. בפרט בעת פתיחת הדלת. ניט בעט קיין גשמיות בעט רוחניות[326].

כתב השל"ה: "קדושת הלילה הזו וכל הדינים הנוהגים היא קדושה רבה במאד כי אז בחר בנו הש"י מכל העמים וקדשנו במצותיו, על כן ראוי לאדם להיותו נזהר שלא ידבר בלילה זו שום שיחה משיחת חולין, ויזהיר בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדביקות הש"י רגע כמימרא, רק יתעסקו הכל במצות הלילה הזה ובסיפורי ניסי מצרים ולפרסמם לבני ביתו[327]".

בתרגום יונתן[328]: ליליא דין עילאי משבחין למארי עלמא ואוצרי טלין מתפתחין בי' [=הלילה הזה העליונים משבחים לרבון העולם ואוצרות טללים נפתחים בו].

בר"ד משיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"א: מהטעמים שהפסח נאכל על השובע דוקא (דלא כבסעודת שבת שיש להשתדל ליכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויאכל סעודת שבת לתיאבון) כדי להראות

324) י"א שצ"ל דוקא אצל השולחן, עכ"פ לכתחילה (כל' רש"י ורשב"ם פסחים צט, ב. שבה"ל רסי' ריח. ועוד. וראה פי' המ"כ לבמדב"ר פ"א פ"ב. וכ"ה במשנ"ב סתע"ב סקי"ג. ועוד. וראה חי' הגר"ח על הש"ס סל"ג. שבות יצחק פי"ט בשם הגרישו"א). אבל לא הובא ברמב"ם ובטושו"ע בשו"ע אדה"ז. ומידור השלחן הוא מחמת זכר לחרות ולא משום הסיבה. ולא שנא ממטה וככרים וכסתות שאינן מעכבין. ולהעיר מדין הסיבה לאשוויי קביעות (טושו"ע או"ח סי' קסז סי"א).

325) והנה ביבין שמועה לרשב"ץ מאמר חמץ פכ"ב כתב שהאיטר יאכל בימין כל אדם (אע"פ שהוא שמאלו), והובא במשנ"ב סתע"ב סקי"א ובכה"ח סקכ"א. ויש שהרחיקו שהוא לעיכובא, ושבאובל בשמאל לא יצא יד"ח (עי' היטב בבה"ל ס"ג ד"ה ואין חילוק. ובאמת נתקשו מאי שנא איטר מגידם. ואכ"מ). אבל גוף ד' הרשב"ץ לא הובא בשאר פוסקים כלל. אמנם, כ"מ מקושיית הרדב"ז בשו"ת ח"ג סי' א'יב, וכן בגבורות ה' למהר"ל פמ"ח, שהקשו ארשב"ם שאי"ז דרך חירות. ומוכח שהבינו שאוכל בימין. ועוד, שלשבה"ל סרי"ח עיקר הסכנה כשאוכל בצד שמיסב (אבל בבה"ל שם ששום פוסק לא פי' כדבריו). ועד"ז הוא לפי' המור וקציעה סתע"ב. וגם לדינא, הרי לכמה דעות באיטר יצא יד"ח גם בהיסב בימין, וכש"כ באכל בשמאל. וראה זכרון יהודה מנהגי מהר"ם א"ש שהי' איטר, והרגיל עצמו לאכול בימין דעלמא לצאת הדעות, שאיטר צריך לאכול בשמאל דעלמא. וכנראה דס"ל דל"ה דרך חירות כשיאכל בימין אא"כ כך רגילותו. ועוד,

והנה, בשעת ברכה צ"ל בימינו, והיינו בשמאל כל אדם, ויצטרך להעביר אח"כ לשמאלו. ובפשטות, אינו הפסק שהוא לצורך האכילה (וראה אליבא דהלכתא גל' פח ע' יח). כן להעיר שאם מחזיק הכוס בשעת השתי' בימין, אפשר שישפך, וג"ז אינו דרך חירות. אלא שאפשר לשתות קצת שלא בהסיבה (אלא שיש שהנדזו בדבר), ועכ"פ רק לשתות ללא בליעה, ולבלוע בהסיבה (כנ"ל).

ולכאורה באוכל בב' ידיו ודאי לית לן בה (ופשוט שאין ההסיבה צ"ל באופן שידו אינו פנוי לאכילה (כמשמעות בה"ל הנ"ל לענין גידם), אלא שאינו דרך חירות להסב באותו צד שאוכל. וראה שו"ת אבני ישפה ח"ג סנ"ג. עם סגולה סילבר ח"ג סי' קיט. אבל ראה קונטרס ויסב שמואל. ואכ"מ), שהרי מצינו שכמה אכלו בב' ידים לחיבוב מצוה (וראה להלן אצלנו בלוח ד"ה מוציא מצה), ובכורך כו"ע נהיגי הכי. ומש"כ בשו"ת תרוה"ד סי' קלו דטעמא קמא [שאוכל בימינו] ליתא בשולט בב' ידיו – היינו שאי"ז צער, לפי שיכול לאכול ביד אחר, אבל אין גריעותא באכילה בב' ידיו. ולהעיר שביבין שמועה שם בטעם שאיטר אוכל בימין, שיש בנ"א שולטים בב' ידיהם", ונתקשו בפירושו (ויש שהגיהו), ועכ"פ הכוונה שאינו צער לאכול ביד אחר.

[ויש שר"ל שבסידור אדה"ז נקט דרך אחרת בכ"ז, ויש שהעמיסו כן גם בשו"ע שלו, שהסיבת ימין אינה הסיבה מצ"ע (שאינו דרך בני חורין ומלכים – ראה פי' הר"ש מפלייזא לפיוט אלקי הרוחות ד"ה הסיבת בשם רה"ג. שבה"ל ס"ל בשם רה"ג, הובא בב"י או"ח סי' קלא. ערוה"ש סתע"ב ס"ה) ולא מחמת שצריך לאכול בימין, וכל' הרמב"ם חומ"צ פ"ז ה"ח. וראה בהגש"פ עם לקו"ט דס"ד ה"ה הסיבה. ונפק"מ בכ"ז גם בנוגע לבדיעבד. והנה במשנ"ב סתע"ב סקי"א הביא מפמ"ג שם שם סק"ב שאיטר שהיסב בימין יצא בדיעבד. וצ"ע שבפמ"ג ציין למש"כ בא"א סק"ד שאפשר שלא יצא, ושכ"כ בפר"ח סק"ג. (אמנם, בפר"ח לא קאי באיטר). ובשעה"צ סקי"ג הביא בעצמו דברי הפר"ח. וכמה אחרונים סתמו ולא חילקו בין איטר לשאר כל אדם. אלא שלמעשה יש כמה צדדי קולא, שנוסף לראבי"ה ודעמי' שא"צ הסיבה בזה"ז, איכא שיטת רש"י שעיקר הטעם מחמת שאוכל בימינו ושלפ"ז איטר מיסב בימין, ובשו"ת הרדב"ז שם דליכא סכנה בהסיבת ימין, ואדרבה אינה דרך חירות. וכן למהר"ל הסכנה כשמיסב בשמאל. ועוד, שגם לדינא י"א שבמיסב בימין יצא דמאי דהוה הוה. ולהעיר מדין אשה שאין דרכה בהסיבה, והרי גם איטר אין דרכו להסב. וראה שו"ת חזו"ע ח"א סט"ו. הגהות איש מצליח למשנ"ב סתע"ב סקי"א].

326) הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים, משיחות חגה"פ תש"ב. בשעת מעשה – ליל ב' דחגה"פ תש"ב – אמר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע לכ"ק אד"ש: "אבל איני רוצה שידעו שסיפרתי לך זה".

327) ובסדר היום: ראוי לכל אדם לענג נפשו וגופו בלילה הזה ולהראות חירות בעצמו וירחיק מעליו כל דאגה וצער שיש לו ממקום אחר ואין צריך לומר ש[לא] יעורר עתה מחדש שום קטטה ומריבה אלא הכל יהיה שלום והנחה ולא יתן פתחון פה לבעל דבר לחלוק.

328) תולדות כז, א. וראה עד"ז בפרדר"א פל"ב.

שאכילת הפסח היא לשם מצוה ולא לצורך הנאת הגוף, ועד כדי כך שלא מתחשבים כלל עם הגוף, שאף שהגוף שבע ואינו חפץ לאכול עוד, מ"מ אוכלים הפסח באותה חיות שאוכלים בשעה שתאבים לאכול, ומתוך חיות ושמחה גדולה ביותר כלשון הגמרא "כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא". ובעבודת האדם: אע"פ שעיקר העבודה היא בנוגע להגוף דוקא, וידע איניש בנפשי' שמצד הגוף ונה"ב נמצא במעמד ומצב שלא כדבעי [וכפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בהמאמר שגם אם מתבונן בהתבוננות אלקי' אינו פועל הזזה לצאת מרגילותו לצאת ממיצר הגוף ותאוותיו", ויתירה מזה – יתכן שלא התחיל כלל בעבודתו עם הגוף], מ"מ אין לו להתחשב עם הגוף כי אם לעבוד עבודתו מתוך חיות ושמחה, ובמקום להיות עצב בעצבון הגוף, מוטב לשמוח בהנשמה, "נשמה שנתת בי טהורה היא" ובפרט בהניצוץ בורא שמלובש בהנשמה. החשבונות אודות מעמדו ומצבו של הגוף זמנם במשך כל השנה כולה, משא"כ בפסח "זמן חרותנו", "חירות ממלאך המות", "הוא יצה"ר", אין מקום לחשבונות אודות מעמדו ומצבו של הגוף.

ולא רק בנוגע להשובע של הגוף, אלא גם בנוגע להשובע של הנשמה: גם כאשר הנשמה נמצאת במעמד ומצב של "שובע", השובע של הנשמה הוא מצד בחינת הגילויים, ואילו ענינו של פסח הוא התגלות העצמות, "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה הקב"ה בכבודו ובעצמו", עצמות דא"ס שלפני הצמצום, ולכן גם לאחר השובע של הנשמה מצד בחינת הגילויים, ישנו הענין דאכילת הפסח, התגלות העצמות. וע"י אכילת כזית פסח, ובזמן הזה ע"י אכילת כזית מצה (וכן כזית מרור), לוקחים כביכול עצמות ומהות א"ס ב"ה, ומצד התגלות העצמות (שע"י "כזיתא פסחא") "פקע איגרא" (הגוין מתבקעין), שאפילו הבית, מקיף הרחוק שאינו עשוי לפי מדת האדם, מקיף דיחידה, אינו יכול לקלוט ולהכיל ("איינהאלטן") גילוי נעלה זה, עד כדי כך, שהגוין מתבקעים מפני עוצם הגילוי. ומצד התגלות העצמות נעשית גם השמחה ("הלילא") באופן שלמעלה ממדידה והגבלה.

וגם כאשר נמצא במעמד ומצב ירוד שיש צורך בציווי והוראה שלא להתחשב עם הגוף (שובע הגוף) יכול וצריך להגיע למעמד ומצב הכי נעלה שלא יתחשב בהשובע של הנשמה, שענינו של פסח הוא דילוג, גם שלא בהדרגה כלל, ולכן מבלי הבט על מעמדו ומצבו יכול וצריך לבוא לדרגא הכי נעלית בעבודה עד למסירת נפש.

לכאורה יכול לעשות חשבון ולטעון: היתכן שתובעים ממנו עבודה שלמעלה מהשתלשלות? אם לעבודה דהשתלשלות אינו שייך, לעבודה שלמעלה מהשתלשלות על אחת כמה וכמה?! והמענה לזה, שזוהי עצת היצר, שכן חשבון זה שייך לכל השנה כולה, אבל לא לפסח. בפסח "פותחין הדלת", וכיון שהקב"ה מצוה לבנ"י לפתוח הדלת, בודאי שגם הוא בעצמו עושה כן, "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות", שבפסח פותח הקב"ה את כל הדלתות וכל השערים לכל אחד ואחת מישראל, וכל אחד בלי התחשב עם מעשיו במשך שנה שעברה יכול אז להגיע למדריגות היותר נעלות, בדרך של פסיחה ודילוג,שלא בהדרגה כלל. הגילוי דפסח הוא התגלות עצמות ומהות א"ס ב"ה, ומצד התגלות העצמות לא מתחשבים בשום דבר, לא בהשובע של הגוף, ולא בהשובע של הנשמה, כיון שעצמותו ית' הוא "למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית".

ובאותיות פשוטות: כשיהודי יודע שבפסח יכול להתקשר עם עצמות ומהות א"ס ב"ה, שאינו מוגבל בשום דבר ("למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית") אזי מתבטלים אצלו כל הענינים וכל החשבונות, ואין שום דבר גשמי או רוחני שיכול לבלבל אותו, כיון שכל רצונו הוא להתקשר עם עצמות ומהות א"ס ב"ה, שאינו רוצה דבר, לא עוה"ז ולא עוה"ב, לא ג"ע התחתון ולא ג"ע העליון, כי אם עצמות ומהות א"ס ב"ה.

"עולם'שע אידן" יבהלו לשמע דברים כאלה, ויטענו: יהודי שמקיים תומ"צ, מניח תפילין, לובש ציצית וכו', וגם מחדש חידושים בתורה – מה יכולים עוד לדרוש ממנו?!... אבל חסידים, שזכו להיות מקושרים אל הרבי, ועל ידו אל כל רבותינו נשיאינו עד לרבינו הזקן, למשה רבינו, ולעצמות ומהות א"ס ב"ה – לא נוגע להם שום דבר, מלבד ההתקשרות עם עצמות ומהות א"ס ב"ה!

האמת היא שגם בהיותו במעמד ומצב ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ", רוצה הקב"ה בטובתו של יהודי בעוה"ז ובעוה"ב, בגעה"ת ובגעה"ע, ומשפיע לו כל טוב, געה"ע וגעה"ת, עוה"ב ועוה"ז, בני חיי ומזונא רויחא, למטה מעשרה טפחים [כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה אל הנוכחים, ולכו"כ מהם נתן ברכות פרטיות בהמצטרך להם, ואח"כ המשיך:], אלא שהיהודי מצדו הוא אין לו להתנות את המס"נ שלו בכך שהקב"ה יתן לו כל המצטרך לו, היינו שהוא מוכן שלא לחפוץ בשום דבר זולתו

יתʼ ("מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"), בתנאי שבשביל זה יתן לו הקב"ה געה"ע וגעה"ת עוה"ב ועוה"ז.הוא מצדו צריך להתמסר לגמרי ("אוועקגעבן זיך אינגאנצן") ללא שום תנאי, והקב"ה מצדו ישפיע לו ממילא כל המצטרך .

קידוש

הכוס טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ לפני קידוש כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית ומחוץ[329]. וכן יש לשטוף ולהדיח עוד פעם לפני ברכת המזון.

בארבע כוסות של פסח, אף שבני הבית שומעים הקידוש וההגדה מבעל הבית, אף על פי כן חייב כל אחד ואחד לשתות דʼ כוסות דרך חירות. וכששומע קידוש מאחר צריך לכוון ולשמוע מלה במלה לכל מה שיאמר המברך. וטוב שיאמרו עמו מלה במלה לפי שאי אפשר לכוון ולשמוע. וכן המנהג[330].

סדר הקידוש: אתקינו סעודתא דמלכא וכוʼ, בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, שהחיינו. [בברכת שהחיינו בקידוש נפטרת גם ברכת שהחיינו עבור בדיקת וביעור חמץ].

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש[331].

טעה בקידוש, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מותר לשתות מים אחרי קידוש[332]. והיין פוטרם[333] מברכה ראשונה אם היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שהיʼ אז דעתו עליהם לשתותם. כמו כן נפטרו מברכה אחרונה בברכת על הגפן[334].

ראוי להזהר שלא לשתות יין ולא שום משקה המשכר קודם שסיים ההגדה ושתה כוס שני[335]. וגם אחרי ששתה כוס שני, אם צריך לברך עליו בורא פרי הגפן[336] כדרך שהוא מברך על כל דʼ כוסות – הרי זה נראה כמוסיף על מנין הכוסות.

גם שאר משקין: אם הם חמר מדינה אסור לו לשתות[337], אם הוא בענין שצריך לברך על מה שרוצה לשתות עוד.

ורחץ: צריך כל דיני נטילת ידים כמו לפת, רק שאין מברכים. שכח ובירך "על נטילת ידים" ב"ורחץ", ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין להפסיק שלא לצורך בין הנטילה לאכילת כרפס.

כרפס: מפי השמועה במעשה רב, שנוטל באמצעות סכין חתיכה קטנה ממרכז הבצל ומטבילה

---

329) ואם הוא נקי מבית ומבחוץ או קינחו יפה במפה דיו. ויש מהדרים, ובפרט בליל פסח, להדיח תחילה, או לקנחו יפה, גם כשהוא נקי. וראה שו"ת באתרא דרב סיʼ אʼתסד.

330) בליל פסח. ושקו"ט בכ"מ בטעם שלא נהגו כך בקידוש דכל השנה (ובפשטות, מחמת שמבינות לה"ק, ולכתחילה צ"ל אחיזת הכוס, ועדיף לשמוע, משא"כ בליל פסח שיש לכאו"א כוס משלו. ועוד טעם מחמת חשש בלבול כשכמה אומרים ביחד, ובליל הסדר אומרים מתוך הגדה. ועוד לפי שמזכירים יצי"מ בקידוש (וכמנהג באמירת הגדה שכאו"א אומר, כדלקמן). ויש שר"ל שכששומעים מהמקדש, הו"ל כאילו אמירת המקדש מתייחס לשומע (ולא כאילו השומע בעצמו אומר. וחקרוה שרים בגדר שוכ"ע. ובשו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ו ובכ"מ שהמקדש שלוחו של השומע), וממילא לא נעשית מצוה בכוס השומע. והוא מחודש. ומפורש בכ"מ שאפשר לשמוע מאחר. וכן בשו"ע אדה"ז סתע"ב סכ"ב. ואכ"מ).

331) ראה בסוף הקובץ במילואים (לא) המקורות לזה, ושם (בסופו) – ע"ד עניית אמן לברכת שהחיינו של האיש.

332) ובנוגע לדין הפסק בין קידוש לסעודה – ראה בארוכה בלוח לעשרה בטבת שחל בע"ש (אשתקד) מזה.

333) וכן שאר משקין.

334) ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהיʼ בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא היʼ אז דעתו עליהם.

335) אם לא לצורך הרבה.

336) שלא היה דעתו לשתות עוד יין ואחר כך נמלך לשתות עוד (קודם הסעודה).

337) כי אם המשקה שאינו חמר מדינה

בידו[338], חלקה לא כולה[339], ג' פעמים במי מלח, ואח"כ[340] מברך, ואוכלה ללא הסיבה.

כל דבר שהמלח מועיל לו לשנות את טבעו כגון[341] בצל[342] אסור למלוח[343] מהם בשבת יותר מחתיכה לבדה כדי לאכלה לאלתר. ולכן אסור לטבול ב' חתיכות אחת אחת לבדה ולהניחן לפניו לאכלן מיד זו אחר זו[344], ואינו מותר אלא לטבול חתיכה ולאכלה תיכף ומיד. ויש מחמירין שלא למלוח הרבה חתיכות ביחד גם ביום טוב[345]. וטוב לחוש לדבריהם בדבר שאין בו הפסד כלל[346].

אם אירע שאכל כזית לא יברך בורא נפשות[347].

338) יש מקפידין לא להטביל בכף או מזלג, שבדבר שדרכו להאכל בכף א"צ נט"י.

[והנה, יש שעוררו שהאוכלים תפו"א מבושלים שהוא דבר שדרכו לאכול ע"י כף א"צ נטילה, ואדרבה – אין לו ליטול שהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח.

אמנם, בשו"ע אדה"ז סקנ"ח ס"ג דייק בלשונו ש"דבר שדרכו לאכול על ידי כף לא גזרו שמא יגע בו בידיו ולפיכך אף אם נגע בידיו דרך מקרה בתוך הכף א"צ נט"י". ומשמע שאם אכלו בידיו שאני, וחייב בנטילה אף שדרך לאכול בכף (דאל"ה עדיפא הול"ל). וראה ארחץ בנקיון כפי ח"א סנ"ה (ע' 410 ואילך). ברכת שמים ווייס ס"א סק"ס. שו"ת תשוה"נ ח"א סק"ע סק"ד. שם ח"ו סמ"ג.

ומש"כ אדה"ז בהמשך שבדבש עב שרגילים לפעמים לאכול ביד יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נט"י, ותיפוק לי' שבלא"ה צריך נט"י, גם כשרגילים לאכול בכלי, כיון שאינו באופן ש"נגע בידיו דרך מקרה בתוך הכף" – התם מיירי במשקין, שבהם אפילו בבא ליגע בתוך הכוס ואפילו בשותה בידו צריך נטילה (לפי שאין דרך לעשות כן, אבל במאכל דרך ליגע בידו כשאוכל בכף. וראה בר"ן פסחים כה, א בדפי הרי"ף, הובא בב"י כאן, דהא דבעי נט"י למה שטיבולו במשקה טפי מלשתות משום דהתם לא עביד דנגע במשקין שבתוך הכוס אבל הכא עביד דנגע במשקין ע"י טיבול), ועכ"ז אם הוא דבר שרגיל לאכול לפעמים ביד צריך נטילה בכה"ג].

339) בסדר ליל פסח לרבינו שמעי' (שקיבל מרש"י), ובמרדכי סוף מס' פסחים, סדר הפסח בקצרה, והובא בד"מ סתע"ג סקט"ז שצריך לטבול כולו בחומץ. וכ"ה בהגמ"נ טירנא ליל הסדר סקצ"ב. ובשבה"ל סרי"ח: ומשקעו שם יפה יפה. וראה משה"ק ע"ז בביאור מרדכי שם. ובבגדי ישע למרדכי שם סק"ה, דשאני טיבול ראשון שאינו משום קפא אלא שישאל התינוקות ולכן צריך לטבלו כולו.

אבל לא הובא בהגהות הרמ"א בשו"ע. וגם לא בשאר פוסקים (אמנם הביאו בהליכות עולם קאראסיק סתע"ג סק"ו). ונראה שהבינו שדינו כבמרור, שאין נוהגין לשקעו כלו אלא בטיבול מקצתו, לדידן שקפא אינו מצוי בינינו. ואינהו קאי להשיטה שגם במרור צריך לשקעו כולו. ודלא כסברת בגדי ישע.

וכ"ה להדיא במאירי פסחים קטו, א ד"ה זה שביארנו. וכן בב"י סי' קנח ד"ה בפ' ערבי פסחים משמע שבטיבול במקצתו סגי. ולדינא צריך נט"י גם במטבל רק ראש הירק. וראה ט"ז שם סק"ז. וכ"נ קצת שהבין בשלחן תמיד סי' קנח בזר זהב סקט"ז, בכוונת המג"א שם סוסק"ח שמטבלים בכרפס רק ראש הירק. וכן המנהג. וראה גם שו"ת אבני ישפה ח"ח ס"צ סק"ה בטעמא דמילתא שלא יהא הכרפס חמור מהמרור.

340) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ל'תרסח. ושנ"ת.

341) ובשו"ע אדה"ז נזכר גם צנון.

342) וכיוצא בהם מדברים החריפים שכשהם שוהים במלח הם מזיעים ויוצא מרירותם ונעשים קשים.

343) ולכאורה כ"ה גם במי מלח. וראה תהל"ד שסד"א סק"ד. כה"ח שסד"א סקי"ב. והאריכו בראיות לכאן ולכאן. (ומש"כ בשו"ע אדה"ז שסד"א ס"ג בנוגע מי מלח "מפני שאסור למלוח שום דבר להניחו שלא לאכלו לאלתר כמו שיתבאר – קאי אס"ה בדין דבר שאין המלח מועיל לשנות טבעו אלא נותן טעם בלבד כבשר וביצה, ולא אדבר שמועיל לשנות טבעו שבס"ד, כפשוט, וכדמוכח גם במג"א סק"ד. ודלא כהערת המו"ל בשו"ע אדה"ז מהדו"ח. ואכתי יל"ע בשמועיל לשנות טבעו אם מי מלח דינו כמלח. ולהעיר שגם באינו מועיל לשנות טבעו צ"ל לאלתר ממש ולא די בזה שאינו מסעודה לסעודה – ראה קצוה"ש סי' קכו בבדה"ש סק"ט). ובודאי יש להחמיר במי מלח עזים. וראה פקודת הלוי (ווייס) הל' שבת ח"ב סשכ"א ס"ג ע' רלט ואילך. שו"ת רבבות אפרים ח"ו סרמ"ט. מנחת אפרים זארגער סל"ג. קובץ פעלים לתורה חו' לד. צהר חו' ב.

344) כי עד שיאכל הראשונה תשהה השניה במלחה וכיון שהמלח מועיל לה הרי זה דומה לעיבוד.

345) שהרי אפשר למלוח כל חתיכה בפני עצמה שאין האחת משבחת במליחת חבירתה.

346) וראה שבת כהלכה ח"ג פ"כ בתוספת ביאור סקי"ד* – ע' תכח – שאין להתיר מחמת שאא"פ לעשות מעיו"ט וממילא הותרה לגמרי (ע"פ קו"א סתק"י סק"א וב'), עיי"ש טעמו.

347) וצ"ע בימינו שהחסא בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה (וראה בשו"ע אדה"ז רסי' קעז שירקות באים מחמת הסעודה שדרך ללפת בהן הפת. וכ"ה בסדר ברה"נ רפ"ד. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ג ס"ב (ושינה מל' המג"א שם סק"ב). וראה שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ג. וראה שו"ת באתרא דרב סי' כג'רצז – באתרא דרב הל' ברה"נ סט"ז), ונפטרת בברכת המוציא, וא"כ א"צ לכוון בברכת בפה"א שבכרפס על המרור, ויכול לברך בנ"ר. וכשאוכל חריין, אף שאינו בא מחמת הסעודה, הרי לאידך חריין אינו טעון ברכה לפניו כלל, שאינו ראוי לאכילה כשהוא חי (ראה אדה"ז סתע"ה סכ"ג).

ואולי צ"ל שלדעת הרשב"ם, דעה קמייתא שבשו"ע אדה"ז (סתע"ג סי"ז), שברכת בפה"א שבכרפס פוטרת המרור, ה"ט לפי שמרור אינו בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה אפי' כשרגיל לאוכלו בסעודה, כיון שנאכל לכוונה אחרת (ובאמת, נסתפקו בכ"מ בדבר הבא מחמת הסעודה אם מברך כשבא הפעם לקינוח. וראה סדר ברה"נ פ"ג סוף ה"ח. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לא'תרסא), לפי שנאכל למצוה (וכ"מ בשו"ת הרשב"א ח"א סע"ב. שם סרמ"א. מיוחסות סר"א ואילך. החדשות סל"ח, והובא בב"י סתע"ג, אם לא שנחלק דהתם מיירי בדבר שבא ללפת הפת ובליל פסח אוכלו ללא פת למצוה, משא"כ בחסא הנאכלת גם לעצמה במשך כל השנה. אבל בשבה"ל סרי"ח (דין מרור) נראה דקס"ד שמחמת שיעכשיו בא לשם מצוה אינו בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה. אלא שדחה וכתב לה"ר מק"פ שאין מברכים שהכל אע"פ שאכילתו לשם מצוה. וכ"ה בתוס' ריה"ח ברכות מא, ב. או"ז ח"ב פסחים סרנ"ו. אמנם בתר"י ברכות כט, ב – בדפי הרי"ף, בטעם שאינו מברך על ק"פ שהכל, שטפל לפת שאכל מתחלה כיון שחייב באכילתו. וכת"ש דהה"נ במרור שכיון שמתחלה היתה כוונתו לאכלם שיודע שמחויב באכילתן דברים הבאים מחמת הסעודה הוו והו"ל טפילה לפת ואינו מברך עליהם בפה"א. ומשמע שבפסח לולא שטפל הוא מברך עליו, אף שבודאי נאכל לשובע והוא מחמת הסעודה. ובדוחק י"ל, דשאני פסח שנאכל בסוף הסעודה והו"ל כמשכו ידיהם מהפת, ומשו"ה קס"ד לברך עליו. וכ"כ בשו"ת גו"ר או"ח כלל א סל"ג בדעת ר"י טוב עלם שבתוס' פסחים קטו, א ד"ה והדר, שהמרור נפטר בכרפס ו"אינו מחשיבו פרפרת הפת כיון שאינו אוכל ממנו אלא כזית", דהיינו שנאכל שלא לשם לגרר הלב רק למצוה. אבל ראה שם

מגיד

דרכם היה שאחד אומר הגדה ואחרים שומעים, שבני הבית יוצאים בשמיעת ההגדה מבעל הבית[348]. אבל למעשה[349] נהגו שכל אחד ואחד אומר בעצמו[350] בלחש, שמחמת האריכות אין לסמוך על שמיעתה מבעה"ב שמא יפנה לבו לדברים אחרים ולא ישמע, שאין כל אדם יכול לכוון לשמוע כל תיבה ותיבה, ואם באמצע יפנה לבבו ולא ישמע איזה תיבה המעכבת לא יצא ידי חובתו[351].

איתא בזהר[352] (בתרגום ללשון הקודש): כל אדם המספר ביציאת מצרים ובסיפור ההוא הוא שמח בשמחה, עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא, שהיא השמחה היותר גדולה מכל השמחות, כי זה הוא אדם השמח באדונו, והקב"ה שמח בסיפור ההוא. בה בשעה מקבץ הקב"ה את כל החבורה שלו, ואומר להם, 'לכו ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי'. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל ושומעים סיפור השבח ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם, ובאים ומודים להקב"ה על כל אלו הנסים והגבורות, ומודים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם. אז נתוסף לו כח וגבורה למעלה, וישראל בסיפור ההוא נותנים כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו והכל יראים מפניו ונתעלה כבודו על כולם.

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תשט"ו: עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז די הגדה דארף מען זאגען בקול רנה [רם] ובשמחה[353]. ויש לומר אז מצד דעם פלעגט כ"ק מו"ח אדמו"ר זאגן די הגדה בקול רם, און אין די זמנים וואס ער אליין האט ניט געקאנט זאגן בקול רם, דאס הייסט אז ווי א צווייטען האט זיך אויסגעווינען אין זיינע חושים גשמיים אז ער זאגט ניט בקול רם, פלעגט ער אין יענע זמנים מאנען בא אנדערע זיי זאלן זאגן בקול רם. [ועד"ז בכו"כ שיחות קודש].

סל"א – באו"א, שבכזית לחוד אינו מגרר הלב. וראה חי' הצ"צ ברכות יג, ג). ובלא"ה, גם בימינו אינה נאכלת בדרך כלל לעצמה, כמה עלים יחד (ללא שמן חומץ ומלח), כדרך שאוכלים למצות מרור (וראה משנ"ב סי' קעז סק"ד). ועוד כמה טעמים מצינו בפוסקים לפטור המרור מברכה, או שלא לברך בנ"ר על הכרפס. וסב"ל.

וראה ואנחנו נברך סולמונס סל"ה. עומקה של הלכה בורשטיין ח"א סכ"ז ובנספח לשם. ועוד. והנלפענ"ד כתבנו.

348) ובשו"ע אדה"ז: שכן נכון לעשות משום ברוב עם הדרת מלך. והיינו שאף שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שליח כשיכול לקיימה בעצמו – מכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך.

אמנם, באמירה ביחד מלה במלה (שה"ז כאמירה אחת – אדה"ז סי' קפג ס"י. וכ"כ שם סי' קט ס"ג. סי' קכד ס"ג. סי' קכה ס"א. וראה גם סי' קכד ס"ג. סי' רפד סי"א. ועוד) ה"ז גם "ברוב עם". ויש להעמיס כן גם בדברי הפמ"ג סתרפ"ט בא"א סקי"א. וראה טו"א מגילה ב, א. חי' רעק"א על המשנה ריש מגילה. וכ"כ בשבילי דוד כללי ברכות כלל ג פ"ב סק"ז. ועוד.

349) וכ"מ מל' הר"ן פסחים טו, א בדפי הרי"ף שדרכן הי' שא' אומר ההגדה. ומינה, שכהיום אין המנהג כן. [ולהעיר מדעת מהר"ם אלשקר בשו"ת ס"י דלא סגי בשמיעה. ולא קייל"ן הכי. וראה שו"ת רא"ם ח"א סמ"א, הובא בכנה"ג סתע"א בהגה"ט. (אבל ראה שבח פסח לבעל זרע אמת מגיד ס"ב). עו"ש סתע"ג סק"ה. ועוד].

והעירו מחדא"ג מהרש"א סוטה ל, ב דמשום פרסומי מילתא לא היו רוצין לצאת בשמיעת השירה ממשה. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג ס"מ: ואח"כ מתחילין שניהם עבדים היינו. והרי ברוב עם איכא גם בשנים. ואולי קאי באמירה במלה במלה, כנ"ל.

כן להעיר מזה שלכאו"א יש קערה (ראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קערה), שכשיוצאין בשמיעה מבעה"ב א"צ שיהיו דברים אלו לפניהם (אדה"ז סתע"ג סכ"ד).

350) בלחש (כ"ה בלקט יושר ע' 84). וכמובן, צ"ל בחיתוך שפתיים וגם שישמיע לאזניו.

ובקובץ ליובאוויטש גל' ב ע' 24 ע"ד ההנהגה בשנת תש"ה: ביקש את המסובים לומר את ההגדה בקול רם. אמנם, בד"כ הי' אחד מקריא ההגדה בקול. וראה גם בשיחת ליל ב' דחגה"פ תשט"ו – נעתק להלן בפנים.

351) וראה ר"ד משיחת אחש"פ תשל"ב (ונשמט בתורת מנחם): ווי דער מנהג בכ"מ, ובפרט בארה"ב, אז דאס זאגט נאר דער עומד בראש הבית וואס איך האלט נישט דערפון. [ולכאורה קאי לא רק על "הא לחמא עניא" כ"א גם על ההגדה בכלל. אבל בהערת המו"ל בתורת מנחם שם: חסר הענין שנזכר כאן אודות המנהג בכ"מ שהפיסקא "הא לחמא עניא כו'" נאמרת רק ע"י ראש הבית].

352) ח"ב (ברע"מ) מ, ב ואילך. [וז"ל: כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובההוא ספור חדי בחדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מכלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה וקודשא בריך הוא חדי בההוא ספור. ביה שעתא כניש קודשא בריך הוא לכל פמליא דיליה ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני. כדין כלהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדיהו דישראל ושמעו ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמריהון, כדין אתיין ואודן ליה לקודשא בריך הוא על כל אינון נסין וגבורן ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפורקנא דמריהון. כדין אתוסף חילא וגבורתא לעילא וישראל בהאי ספורא יהבין חילא למריהון, כמלכא דאתוסף חילא וגבורתא כד משבחין גבורתיה ואודן ליה וכלהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כולהו].

ובפי' אור החמה בשם הרמ"ק: שהמספר ביציאת מצרים גורם לחדש אותם האורות שנתגלו מאז ביציאת מצרים והיינו סיפור הנסים לשון ספיריות שממש מאיר ומספר אותם האורות.

353) ובריטב"א סדר ההגדה: בנעימה ובקול רם בכל כחו.

בשיחת ליל ב' דחגה"פ (אחרי הסדר) תשי"ב: עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז פסח ביי נאכט – די ערשטע און די צווייטע נאכט – דארף מען זאגן די הגדה בקול רם ובשמחה, און בכלל דארף מען די נעכט זיין בשמחה. ווארום עס איז ניטא קיין גרעסערע שמחה פאר די שכינה ווי פסח ביינאכט. דערפאר איז בא מיר אלע מאל געווען א וואונדער, אז בא כ"ק מו"ח אדמו"ר פלעגט מען ניט זעהן פסח ביינאכט קיין שמחה, ואדרבא, עס איז נאך געווען א ענין פון דמעות, הגם עס קאן דאך זיין דמעות של שמחה, אבער עס איז ניט געווען ניכר עס זאל זיין דמעות של שמחה. אין כתבי האריז"ל שטייט דאך אבער מען זאל זיין פסח ביינאכט בשמחה, במילא זאל מען זאגן א ניגון. אין ניגונים גופא איז דאך פאראן מרירות ניגונים און שמחה ניגונים, זאל מען זאגן א פריילעכען ניגון און זינגען טאקע בשמחה, און מען זאל טראכטען אז דאס איז שייך צום סדר וואס דער אריז"ל זאגט אז די אמירת ההגדה דארף זיין בשמחה. (כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן א פריילִיכן ניגון).

בשיחת ליל א' דחגה"פ תרצ"ט: ר' נחמן משרת שמע מאאזמו"ר – אדמו"ר מהר"ש – אז פסח קען מען זיך ארויפכאפן אויפן וואגן, און דאס וואס א איש פשוט קען אויפטאן מיט אמירת האותיות פון דער הגדה מיט א תמימות, קען דאס א משכיל און אן עובד ניט אויפטאן מיט 15 הפסקות.

בשיחת ליל ב' דחה"פ תרצ"ט: עיקר סיפור יציאת מצרים הוא בעניני הנסים. גם הי' בתוך הדברים: איך וואלט זיך ווינטשן הערן ווי משיח וועט אויסטייטשן די הגדה.

בראשונים כתבו שיש למהר באמירת ההגדה בכדי להגיע לאכילת מצה. והאריכות בסיפור יציאת מצרים היא אחר אכילתו. ובשיחת ליל א' דפסח תש"ח[354]: ערב פסח איז אלץ וואס מען האט געטאן געווען מיט א מיושב'דיקע געאיילקייט, נאר דאס איז אלץ געווען ביז מען האט אנגעהויבען זאגען די הגדה ביים סדר, נאכדעם האט מען שוין ניט געאיילט, אבער מען האט אויך ניט מאריך געווען . . הוד כ"ק רבינו הזקן איידער ער איז געפארען אין מעזריטש פלעגט ער ערב פסח אויפשטיין פארטאג, און אגאנצען טאג זייער איילען בכדי צו עסען דעם אפיקומן פאר חצות, נאכדעם ווי הוד כ"ק רבינו הזקן איז געקומען פון מעזריטש פלעגט ער אויך אויפשטיין ערב פסח פארטאג, נאר ניט איילען.

אף שמותר להפסיק באמירת ההגדה לצורך גדול[355], אין להפסיק לשיחת חולין ודברים בטלים ח"ו, כי אם לצורך סיפור בעניני יציאת מצרים או לצורך סעודתו. אין מפסיקים[356] בפירושי ההגדה מהפיסקא "לפיכך" והלאה, וכן בחציה השני של ההגדה (לאחרי ברכת המזון).

באמירת[357] הגדה עיקר הדבר הוא מחשבת הלב, שצריך להבין מה שאמר, ואם אינו מבין כלל מה שהוא אומר אינו יוצא ידי חובתו, שאין זה נקרא סיפור, על כן מי שאינו מבין יקרא ג"כ הפירוש בלשון שמבין (ולא סגי לעיין אח"כ בשעת האכילה בפירוש[358]). וכשמקריא לאחרים מה נשתנה וכל ההגדה, יקריא בלשון שמבינים, ואם אינם מבינים – יפרש להם הענין שצריך לומר מעיקר הדין[359]. ואם הם מבינים הרבה יפרש להם הכל. אבל הלל עד סוף ברכת אשר גאלנו יוצאים אף

---

354) סה"ש תש"ח ע' 199.

355) שקו"ט בזה בכ"מ. ואכ"מ. ולהעיר בדעת אדה"ז בנוגע להבדלה באמצע ההגדה שהטעם משום נראה כמוסיף על הכוסות. והוא ע"פ הח"י שם סק"ה. ושם שמצד ההפסק לית לן בה. אבל אין מכאן הכרח **גמור** בדעת אדה"ז (אף שגם בשתי' היקל (בסתע"ג סי"א וסתע"ד ס"א) לשתות באמצע ההגדה כדעת הרז"ה, ולא כרמב"ן ש"משמזגו לו כוס שני והתחיל במצותו לשאול ולדרוש עליו אינו רשאי להפסיק בשתי'"), ובכלל - שאני הפסק לצורך הבדלה, וכמ"ש בכ"מ כן בדעת הח"י. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ז ריש ס"ט, דמשמע שאין להפסיק לכתחילה באמצע הלל. וראה שיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"ג. ועוד להעיר שאין להפסיק מצד קידוש במקום סעודה (שההגדה אינה הפסק לענין זה – ראה תוד"ה רב אשי – פסחים קג, ב. קצוה"ש ספ"א בבדה"ש סק"י. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ה. אבל לא נראה דקאי התם בדין קבמ"ס).

356) בנוגע לניגונים בשעת הסדר – ראה ר"ד דליל ב' דחגה"פ תשכ"ז (נדפס בשינויים קלים בשיחות קודש, תורת מנחם והמלך במסיבו). ולמעשה, באותה הזדמנות גופא – בתשכ"ז – הורה רבינו לנגן.

וראה גם סה"ש תש"ו ע' 27 (ושם, גם ע"ד הנהגת הה"מ ממעזריטש. וש"נ). שם ע' 34. תש"ז ע' 106. תש"ח ע' 206. ימי בראשית ע' 129 (וראה הנסמן באוצר מנהגי חב"ד ניסן ע' קפה ואילך).

ואולי, המדובר בר"ד שם רק ע"ד ניגונים בעת ההגדה דוקא (ולהעיר גם משיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"ב – נעתק לעיל בפנים).

357) בהבא לקמן – ראה פי' ההגדה לריטב"א ד"ה שאינו. גבורות ה' פס"ב. פנים יפות בא יג, ח. בית דוד או"ח סרנ"ו. דרך פקודיך מצוה כא חלק הדבור ס"ב. מנ"ח סוף מצוה כא. נחלה לישראל סל"א. ועוד.

358) שהרי בשעה שאמר לא הבין, ואח"כ מה שמעיין עיון נקרא ולא הגדה וסיפור, ואנן הגדה וסיפור בפה בעינן.

359) ובערוה"ש סתע"ג ס"כ: עכשיו שנתרבו הדפוסים ונדפס ההגדה בלשון לעז וכל הנשים והתינוקות שלנו קוראים מעצמן לא נהגו

אם אין מבינים הלשון[360].

צריך לומר ההגדה על מצה הראויה[361] לצאת בה ידי חובתו. ולכן יש ליזהר שתהא המצה מגולה קצת עד שיגיע ללפיכך[362].

יכין כלי שבור[363] עבור השפיכות בעשר מכות.

רחצה: להזהר שמי הנטילה (שיצאו חוץ לפרק הזרוע והרטיבו את השרוול וכו') לא יטפטפו על המצה (משום שרויה).

מצה: "מצת מצוה הוקשה לפסח שצריך לאוכלה לפני חצות הלילה כמו הפסח שאינו נאכל אלא עד חצות". ונחלקו הפוסקים אם מברך עליה כשאוכלה אחר חצות. וספק ברכות להקל[364].

זקן או חולה שקשה לו לאכול מצה יבישה (וגם כשנתפררה כקמח), שורים לו המצה במים. וצריך ליזהר לשרות כזית שלם ביחד (ולא פרוסות פחותות מכזית). ולא ישרה אלא במים (אבל לא בשאר משקין ומי פירות ולא במרק[365]. וכן לטבל המצה במשקין יש למנוע מעיקר הדין[366]). ויש ליזהר להוציאה ממים במהירות[367].

צריך שיאכל מצה לתיאבון, לקיים מצות בערב תאכלו מצות לתיאבון, משום הידור מצוה[368], שיהיו מצוות חביבות עליו, ולא יאכלנה אכילה גסה, ויאכל דרך דיצה וחדוה. ואף שיש לאכול באימה וביראה[369], וכן צריך שיאכל במהירות – אין לו לדחוס בפיו ולאכול בחפזון בלתי רגיל,

---

לבאר להן כי הן יודעות בעצמן לקרות ולהבין ענין יציאת מצרים. וצ"ל, שמקיים מצות והגדת בגוף האמירה בלה"ק. (אבל בשו"ת בית דוד סרנ"ו, שצ"ל בלשון שמבינים שאל"כ אין כאן הגדה והודעה. אבל אפשר דמיירי כשאינם יודעים מעצמן). ועוי"ל, שכשהבן יודע כבר, אין על האב חובה כלל, וכדיוק לשון הרמב"ם חומ"צ פ"ז ה"ב "מלמדו" "להודיע" וכו' (אבל שם גופא שהכל לפי דעתו של בן, ואם הי' הבן גדול וחכם מודיעו וכו'. ושקו"ט בזה. ויש שחידשו שעיקר המצוה לחדש לו דבר דוקא. ובכ"מ הביאו מספרי דקדוק בפי' הגדה וסיפור. וראה תולדות שמואל מצוה כא סק"ו. שיח יצחק מאלצאן להגש"פ ד"ה בכל דור. ויגד משה סי"ט סק"ח. להורות נתן ח"ט ס"ט סקי"ב ואילך. תשוה"נ ח"ד סי' קב סק"ד. אורה ושמחה לרמב"ם שם. וראה שבט מישראל פרידמאן ח"ב ע' קנו. אבל ראה קובץ קול התורה חוברת נד ע' סד ואילך). ויש שר"ל, שדינו כמצות ולמדתם את בניכם, שבזה שהבן יודע לקרוא מעצמו כיון שאביו לימדו או שכר לו מלמד, מקיים המצוה. ולמעשה, המנהג שאין מקפידים שבנים הגדולים יהיו אצל האב בליל הסדר. ולב' אופנים הנ"ל א"ש (אבל י"ל שהחיוב רק אם הבן נמצא אצלו – ראה דרך פקודיך מ"ע כא חלק המעשה ס"ג).

360) שו"ע אדה"ז סתפ"ד ס"ג. וראה שם סתע"ג סמ"ב.

והנה בדרך פקודיך כתב שיקרא בפה גם בלשון אשכנז. אבל אין המנהג כן. וברמ"א סתע"ג ס"ו, וכן בשו"ע אדה"ז (שם ושם), כתב דסגי שיפרש הענין. והיינו שא"צ לומר הכל בלעז. וכן מוכח בהמנהיג הל' פסח סע"ב שמה שנהגו ללעוז שני המקראות הראשונים הוא משום היכר ולפרסום הנס. וכ"ה בשבה"ל סרי"ח – רק לגבי הא לחמא עניא. וכ"ה בעוד ראשונים – ראה בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה הא לחמא. וגם בריטב"א שם כתב רק שראוי לפרש להם יצי"מ. ובהגש"פ שם שמנהגנו שאין לועזים כי אם מה נשתנה (שמדקדקין שעכ"פ האומר הפיסקא יבין את הנאמר על ידו, ומה נשתנה הרי שואלין התינוקות) – היינו לענין לתרגם בלעז, אבל ודאי צריך לפרש הענין.

361) וא"צ שתהא נאמרת על מצה שאוכל ממנה בדוקא. (ובאחרונים חקרו אם דין לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה הוא דין בהגדה או (גם) במצה. ואיך שיהי' (ובכ"מ הרבו בראיות שהוא רק דין בהגדה. ואכ"מ), גם אם הוא דין במצה, סגי במצה הראוי' למצות מצה, שמצד מצות מצה יאמר הגדה על מצה איזה שתהי', כנ"ל. ואדרבה, אין להניח שום מצה אחרת (חוץ מהג' מצות על השולחן) עד הסעודה – ראה מהרי"ל הובא במג"א שתע"ג סקכ"ו. משנ"ב סקס"ו. אבל ראה ח"י סקל"ח. ועוד, שבשו"ע אדה"ז לא העתיק דברי מהרי"ל ומג"א, ולשיטתי' אזיל, שלא הביא מדבריהם בתשובה לשאלת הבן בטעם עקירת הקערה מחמת שאין ראשים לאכול עד אחר סיפור יצי"מ, והוא רק שמתוך כך יתעוררו לשאול שאר השאלות).

362) שאז נוהגין להגביה כל אחד כוסו, ולפיכך נכון לכסות המצות. וכן כשאומר והיא שעמדה, שנוהגין לאחוז הכוס, נכון שתהא המצה מכוסה.

363) בכדי שענינים אלו – השפיכות – לא יהיו בכלי שלם. א"צ פגימה ניכרת לעין, ודי שיהא בכלי חד פעמי, או כלי שאין משתמשים בו. נוהגים להקפיד שלא להניח כלי השבור על השולחן, וכן שלא להעבירו מעל גבי השולחן. הטיפות שופכים במקום שלא ידרכו בני אדם.

364) וגם בליל שני.

והארכנו בזה במק"א (נדפס בפ"ע בקונטרס "ביאור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות", בלוח יומי דפסח שנת תשע"ח, בסוף החוברת).

365) ומכל מקום אם הזקן או החולה אי אפשר לו לאכול מצה השרוייה במים שורין לו ביין או בשאר משקין כדי שלא יתבטל ממצות מצה. אבל שאר כל אדם שאכל מצה השרויה בשאר כל המשקין חוץ ממים לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולאכול מצה אחרת בין הכזית של ברכת מצה בין הכזית של אפיקומן.

366) ראה גם שו"ת באתרא דרב סי' מא'תריא במה שאין למרוח ממרח על המצה.

367) משום מצה שרוי'.

ואם נשרית במים כ"ד שעות, אין יוצאים בה.

368) שכיון שאכילה הוא רק כשנהנה חשיב הידור מצוה כשנהנה יותר – שו"ת אבנ"ז או"ח סתל"ג סק"ג).

369) כמו בשעת התפלה וכמו שאוכל על שולחן המלך – ראה הגש"פ אמרי שפר להנצי"ב, בפתיחה.

[ולהעיר, שבכפאוהו פרסיים ואכל מצה יצא, שכן נהנה. ומשמע, שאע"פ שאוכל מתוך כפי', יש לא רק הנאה, אלא שהוא גם דרך חירות,

ובפרט באכילת ב' הכזיתים בבת אחת[370]. והדרך הראויה היא שיאכל כשיעור הראוי ברציפות מתוך מהירות רגילה, ותו לא.

אינו טובל המצה במלח מפני חיבוב מצוה.

אחיזת המצות – בשתי ידיים[371].

כמה אופנים בחלוקת המצה למסובין בכדי למעט בהפסק. והכי טוב, אם אפשר, שבעל הבית יטול ידיו תחילה ויכוון להוציאם בלחם משנה, ואחר כך יאכל ב' כזיתים. ורק אחרי שגמר לאכול יטלו ידיהם שאר המסובים ויחלק להם. ואפשר גם שיתן להם מראש (לפני נטילת ידים או לפני שמברך על המצות) מצה כשיעור[372], ואחרי שאכל כשיעור ב' כזיתים יוסיף ויתן להם קצת ממצה העליונה והאמצעית.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: אין לאכול חלקי המצה השרופים או מושחמים ביותר במינונים גדולים מחמת חומר הרעיל אקרילאמיד שיש בהם.

בלע מצה ולא לעסה יצא אע"פ שלא הרגיש טעם מצה בפיו. אבל לכתחלה צריך ללועסה עד שירגיש טעמה בפיו.

בר"ד מליל ב' דחגה"פ תשי"א (חלקו נעתק לעיל בתחילת הסדר): ע"י אכילת כזית פסח, ובזמן הזה ע"י אכילת כזית מצה (וכן כזית מרור), לוקחים כביכול עצמות ומהות א"ס ב"ה, ומצד התגלות העצמות (שע"י "כזיתא פסחא") "פקע איגרא" (הגגין מתבקעין), שאפילו הבית, מקיף הרחוק שאינו עשוי לפי מדת האדם, מקיף דיחידה, אינו יכול לקלוט ולהכיל ("איינהאלטן") גילוי נעלה זה, עד כדי כך, שהגגין מתבקעים מפני עוצם הגילוי. ומצד התגלות העצמות נעשית גם השמחה ("הלילא") באופן שלמעלה ממדידה והגבלה.

מרור: בלע מרור ולא לעסו עד שירגיש טעם מרירותו בפיו לא יצא[373]. שכח ואכל מרור בהסיבה **יצא**[374].

חרוסת: שכח להטביל מרור בחרוסת, יסמוך על הטיבול שבכורך. וכן לאידך, שאם שכח להטביל בכורך, סומך על הטיבול שבמרור. שכח להטביל הן במרור והן בכורך, יקח קצת מרור (וא"צ כזית), ויטביל בחרוסת (ללא ברכה)[375].

שבפשטות מיירי כאן שכפאו לאכול בהסיבה (שדוחק לפרש דמיירי במי שפטור מהסיבה). וכ"כ בצפע"נ חומ"צ פ"ו ה"ג (ע"פ ברכות מו, ב). ויל"פ גם שכפאו לאכול ואכל אח"כ מצד עצמו בהסיבה (ראה תשוה"נ ח"ג סקל"ד. פרדס יוסף החדש הגש"פ ע' שד בשם הגרח"ק). וה"ט שהמצוה רק "להראות" חירות (כלשון הרמב"ם). וכ"כ לפרש בכ"מ (ראה מאורי המועדים ח"ב ע' לה. שו"ת ודרשת וחקרת ח"ד סמ"ד. באר שרים ח"ז ס"ד סקט"ו. וראה באו"א קצת, דולה ומשקה ע' קפא. שו"ת יד נתן ח"א ס"ח. מוע"ז ח"א סט"ו)].

370) כי במצות שלנו העשויות כרקיקין קשים אין זו צורת אכילה, ואולי הו"ל כעין שלא כדרך אכילה – הליכות שלמה פסח פ"ט בדבר הלכה סקפ"ג.

371) לשון אדה"ז בהגש"פ "ויאחזם בידו". וכ"ה בשו"ע שלו סתע"ה ס"ד (כל' השו"ע ושאר הפוסקים). ובהגש"פ עם לקו"ט ד"ה ויאחזם מבאר, שבכ"ד שמברך צריך לאחזו בימינו. וכ"ה בלח"מ בשו"ע אדה"ז סי' עדר ס"ב (וכל' רש"י שבת קיז, ב: אוחזן בידו. וברמב"ם ברכות פ"ז ה"ד: נוטל שתיהן בידו. וכ"ה בכ"מ).

אלא שבפת נז' בשו"ע אדה"ז סקס"ז ס"ז שטוב שיתן ב' ידיו. (וכ"ה ע"פ סוד – ראה כה"ח סקס"ז סקל"ב. וש"נ). ולכאו' צ"ל שאדה"ז נקט כאן רק החיוב מן הדין, אבל עדיף בב' ידים. והאחיזה בב' ידים אינה מבטלת דין ימין (ראה גם דעת נוטה ח"ב סכ"ג ובהנסמן שם. סדר ברכות וינברג ח"א פ"ב הע' ל).

וכ"ה במנהג הרה"צ בעל דברי חיים מצאנז באוצר החיים אות שמה. וכן העידו על כו"כ גדולי הצדיקים. וכן מנהג כ"ק אד"ש (וגם בשעת האכילה משום חיבוב מצוה, משא"כ בכל השנה שאוכל רק ביד ימינו הק') – ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' קעו.

[ומסברא אפ"ל שהאחיזה בב' ידיו צ"ל רק בעת ברכת המוציא. אבל המנהג גם בשעת ברכת על אכילת מצה. וכנ"ל, גם בעת האכילה].

372) ואף שעליהם גם לאכול מלח"מ – אינו צ"ל תיכף לברכת המוציא שלהם. (ואף שיצאו חובת לח"מ בשמיעת ברכת המוציא – כיון שנהגו לברך שוב, ויוצאים רק חובת לח"מ בשמיעת הברכה, ולא ברכה"נ. ואכ"מ. אמנם, אלו הנוהגים לצאת גם חובת הברכה, או שהניחו ידיהם על הלח"מ ובירכו עליהם, כמנהג אחדים – לכאורה צריכים לאכול מהשלימה מיד. ויש שהציע שבכה"ג יניחו הפרוסה שלהם עם הלח"מ, ויכולים לצאת יד"ח לח"מ גם מהפרוסה שלהם, וע"פ שו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ד. וילע"ע).

373) שהתורה הקפידה למרר פיו של אוכל זכר לוימררו את חייהם.

374) שאם רצה להסב רשאי.

375) נתבאר באריכות בכינוס תורה חוה"מ פסח תשפ"ב ב–770.

שולחן עורך[376]: כבכל שבת וחג, צריך להזהר כשמקלפים ביצים, בהיות והקליפות נחשבות מוקצה, לקלף ישר לתוך פח האשפה, או ע"ג צלחת שאפשר לנער לתוך האשפה, או צלחת חד־פעמית שנזרקת ישר לפח. (יש לוודא שיש כבר אוכל או כלי בתוך בתוך הצלחת).

כנזכר, מנהגנו שלא לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור עד אחרי כורך של סדר השני[377].

למים אמצעים ואחרונים אין להעביר ידיו על שפתיו, (וכן כל ז' ימי הפסח, משא"כ אחש"פ **שמהדרין** לשרות).

המנהג שאין אומרים לחיים כששותים יין בתוך הסעודה.

סמוך לאכילת אפיקומן וקודם לה, "יזהר שלא ישתה אחר אפיקומן" – היינו שישתדל שלא יהי' צמא, שישתה באופן שלא יצמא אח"כ.

צפון[378]: אפיקומן צריך לאכלו קודם חצות [הלילה] כמו הפסח שלא היה נאכל אלא עד חצות[379]. חצות בשעה **12:59**. שכח לאכול אפיקומן – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יזהר שלא ישתה אחר האפיקומן – משמע: א) שמכל שתי' יזהר, ואפילו מים[380]. ב) שגם בלילה השני צריך ליזהר. **וכן נוהגין.**

ב'הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים' מובא אודות זמן מזיגת כוסו של אליהו: "אחר ברכת המזון (חוץ מזמנים ידועים)". ובספר השיחות תשמ"ט[381] נאמר שמזיגת כוס זה "שייכת לחלקו השני של הסדר שקשור עם הגאולה העתידה (שלכן מזיגת הכוס בדרך כלל היא לאחרי ברכת המזון, ורק בזמנים ידועים היו מוזגים הכוס לפני ברכת המזון)", ושם[382]: "ולאחרונה – נהגו כן

---

376) בנוגע לשמחת יו"ט – ראה להלן בסעודת היום.

בנוגע לשמחת יו"ט בלילה – כ"מ ברשב"ם ותוס' פסחים קח, ב ד"ה ידי, וראה שו"ת שאג"א סס"ח באריכות – הובא בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. וראה גם שיחת שמחת ביה"ש ושבת חוהמ"ס תשי"ט. אבל ראה שע"ת סי' תקכט סק"ה שהוכיח ממג"א סי' תקמו סק"ד (ועיי"ש בחמ"מ). שו"ת אבנ"ז או"ח סי' תכג. ועוד. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשכ"ד. ולקמן בסעודת היום נזכר מנהג לשתות יין בכל סעודה.

[ושקו"ט בזה לענין חובת אכילת בשר בלילה (ונוגע לחגה"ש, שיש שנהגו בחלב) – ראה דרכ"ת הפ"ט סקי"ט. אבל להעיר משפ"א סוכה מח, א דבחדא מינייהו – ביום או בלילה – סגי].

377) והכוונה גם אחרי מצות מרור בלילה, ודלא כמי שפקפק בזה. וכ"ה בס' בחפזון פסח כג, א בשם שו"ת בית דוד או"ח סרמ"ט. וראה קמח סולת קיב, ג. לקט הקציר סכ"ב סקצ"ו. שלחן גבוה סתע"א סק"ו. ועוד. ודברי הבית דוד צויינו בכתי"ק כ"ק אד"ש שרשם לעצמו ע"מ להעתיק להגש"פ. וכ"כ עוד בכתי"ק שם: "אסור לאכול פירות שהם בחרוסת לא בליל א ולא בליל ב (הפר"מ)?". ואוצ"ל: "הפס"מ". והכוונה לפסח מעובין (אות קכג ואות שסב). והו"ד בבית דוד שם. ועוד. ובזכל"א אלקלעי סתע"א הועתק בשם "הפר"מ שם אות קכג", ופשוט שהכוונה לפסח מעובין שם, והוא ט"ס. וכנראה ברשימה הנ"ל הועתק משם, וס' פסח מעובין לא הי' תח"י, כדמוכח מזה שלא הביאו בשום מקום, וכן מוכח גם בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה ויכוון בנוגע להשפיכות.

378) בנוגע לאכילת קינוח סעודה לפני אפיקומן – למעשה המנהג שאין מקפידים שלא לאכול קינוח סעודה. ואדרבה, לפעמים עדיף כן כשיש חשש שהאפיקומן בגדר אכילה גסה, והקינוח מועיל לעיכול וכו' ושיוכל לאכול לתיאבון. והרי נהגו להביא מיני מגדים ופירות לשדל התינוקות להפיג שינה מעליהן (שבה"ל סרי"ח). וגם מדין שמחת יו"ט צריך שירבה במגדנות כפי יכולתו (שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ד). ומפורש ברי"ף ס"פ ערבי פסחים, והובא בטור או"ח סתפ"א, שכתב "בתר דאכלין כל מגדני ומיני פירי אכלין בסוף כזית מצה דמינטרא".

[והנה, בס' הנייר הל' פסח בהגה כתב, שיש להזהר בליל פסח שלא לאכול בקינוח סעודה פירות ולא מיני מתיקה פן ישכח האפיקומן ויצטרך לעשות הסדר כבתחילה. אבל ראה ויגד משה סכ"ז סי"ב שהוא רק לשיטתו שמיני מתיקה מפיגים טעם המצה, ולדידן כל מאכל אסור אחר אפיקומן, והואיל ואכל שולחן עורך אחרי מצה שוב ליכא קפידא גם בפירות ומיני מתיקה. והעירו מלבוש סתע"ח ס"א: ואפשר לומר שאנו קורין את המצה עצמה אפיקומן סתם על שם שהיא במקום הפירות שדרך לאכול אחר הסעודה בפעם אחר ואגב חביבותא דמצוה שהיא חביבה עלינו כפירות מתוקים אנו קורין אותה אפיקומן כלומר שאומר לבני ביתו או כל אחד לחברו אפיקו לנו מיני מתיקה והיא המצה שמתוקה עלינו במצותה. ואין מכאן שום ראי' שלא לאכול לפתן אחר.

אבל ראה הליכות שלמה פסח פ"ט הע' 350, שלא אכל לפתן בליל הסדר ואמר שעלינו להרגיש דאתכא דרחמנא סמכינן וכל צורת ושלבי האכילה מסודרים וקבועים ע"י רבותינו במשנה וגמרא והם קבעו לנו הלפתן בסעודה זו והוא האפיקומן ומה לנו לתור אחר ליפתן אחר. וראה ארח"ר ח"ב ע' צ. מנהגי מהרי"צ הלוי מועדים ע' קנה. אמנם, פשטות כל הפוסקים שרק אחרי אפיקומן אין לאכול קינוח. וכנ"ל, מפורש הוא ברי"ף שכך עושים. והבוחר יבחר].

ואם הלפתן ברכתו בורא פרי האדמה, אין לברך עליו שכבר נפטר בברכה שעל הכרפס. (וראה בארוכה אליבא דהלכתא גל' פח ע' ל ואילך).

379) בנוגע לעצת האבנ"ז כשמתאחר בסעודתו להתנות באכילת מצה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כ'קה.

380) נכון שלא לשטוף פיו שלא להעביר טעם מצה (אף שמדינא לית לן בה רק במשקין, וגם להמנהג במים – היינו רק שלא להעביר הטעם מבית הבליעה, שהרי בלע מצא יצא. וכן מדוייק בבבאה"ט סתפ"א ס"א שהביא מכנה"ג לגבי שתיית טוטי"ן ששומר נפשו ירחק, דמדינא אף שמעביר הטעם לית לן בה, והמנהג רק בשתי'. ולא גרע מלועס לתינוק שאינו מושך טעם – ראה ט"ז יו"ד ספ"ט סק"א וש"ך שם).

381) ח"א ע' 391 הערה 78.

382) בשולי הגליון שם נוספה הערה כבפנים.

(למזוג לפני ברכת המזון) בכל פעם."

ברך: בברכת המזון – יעלה ויבוא. שכח יעלה ויבוא, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן ליו"ט.

מי שהקיא כל מה שאכל לפני ברכת המזון אינו מברך ברכה אחרונה. אבל אם ודאי אצלו שנשאר כזית במעיו, וכן אם אכל מלכתחילה כדי שביעה ועדיין מרגיש קצת שובע מהמאכל מברך אחריו ברכת המזון[383]. לגבי אכילת מצה, מרור, ושתיית ד' כוסות וכו' – נחלקו הפוסקים אם יצא ידי חובתו. ולמעשה, אינו צריך לחזור ולאכול רק כזית מצה. ואפילו בירך כבר ברכת המזון יטול ידים שוב ויברך על נטילת ידים (באם אוכל כביצה) ויברך המוציא ואחר כך ברכת המזון[384].

שפוך חמתך: מנהג בית הרב: (כשחל בחול לוקחים מנורת נרות דולקים[385] ו)הולכים לפתוח כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים הסדר ורה"ר (או החצר), ואומרים שפוך – השלוחים אומרים אותו אצל הדלת.

מותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז[386].

חייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שינה[387]. ואם יודע בעצמו שלא יוכל להתפלל כראוי בתפלת שחרית, ויחלש כוחו, יצא שכרו בהפסדו, ויותר טוב ושכבת וערבה שנתך. והתורה לא ניתנה למלאכי השרת.

---

383) והארכנו מזה בלוח יומי לפורים.

384) ונתבאר אצלנו במק"א הטעמים לההכרעה שבפנים, גם את"ל שבתר הנאת גרונו אזלינן, כמשמעות דעת אדה"ז בשו"ע סקצ"ז ס"ט וסתע"ה סכ"ג. ואכ"מ.

ושוב נעתק כאן ע"פ בקשת רבים: הנה, לרוה"פ (וכ"מ גם בירושלמי נזיר פ"ו ה"א לפי' הפני משה, הביאו באמרי בינה דיני פסח סכ"ג) דמיא אכילת מצוה לאיסורים, דקייל"ן דבתר הנאת גרונו אזלינן. וכ"מ דעת אדה"ז בשו"ע סקצ"ז ס"ט ממג"א שם סקי"ב בנוגע לברכה"נ (דרבנן) [אבל ראה במחה"ש שם בפ' ד' המג"א דה"ט שי"ב גם הנאת מעיו. ולהעיר משיחת ש"פ עקב תשכ"ג], ובסתע"ה סכ"ג לענין אכילת מצה. [אלא דיל"ד דלא נחית כאן לענין הנאת גרונו או מעיו, ור"ל שאפי' למ"ד שצ"ל הנאת גרונו הרי נהנה, וכש"כ כיון שיש גם הנאת מעיו, ובאמת יתכן דס"ל דלענין אכילת מצוה בעי תרתי, כמ"ש כמה פוסקים והוכיחו גם מראשונים – ראה שו"ת כת"ס או"ח סצ"ו. פני מבין סי' קפה. שם סי' קפז. ולהעיר גם מרמיזת לשון רבינו בלקו"ש חכ"ו ע' 47 הע' 44. ואולי קאי שם לענין אחר – בהשקו"ט בפ' נהנה גרונו, ובדין מצה מבושלת. וראה גם אג"ק חי"א ע' מא. ואכ"מ].

ומ"מ לענין מעשה נ' להחמיר לענין מצה מכמה טעמי, והרי דעת אדה"ז סתע"ח ס"א שמותר לאכול מצה שמורה אחרי אפיקומן: 1. כיון שהמדובר בענין דאורייתא, ומספק – הלך אחר המחמיר. 2. וגם, כיון שצ"ל קידוש במקום סעודה, ולכמה דעות לענין זה צ"ל הנאת מעיו דוקא – ראה השקו"ט בפתה"ד ח"ג סרע"ג. [אלא שבשותה רביעית שלימה יצא יד"ח קבמ"ס]. 3. וכ"ה לענין אכילת מצוה דסעודות שבת ויו"ט משום עונג (או שמחה) – ראה שו"ת כת"ס שם סע"א. (אבל י"ל בכהנ"ל, דרחמנא אחשבי' לאכילת מצוה, ויוצא גם בהנאת גרונו – ראה עד"ז בברכת משה חולין קג, ב. וכעי"ז באמרי בינה למהר"ם א"ש יומא עט, ב (נח, א – בדפי הספר) בשם החת"ס). 4. ועוד זאת: בהקיא לפני ברהמ"ז, שלענין ברהמ"ז (גם את"ל דרק הנאת גרונו בעינן) כשהקיא א"י לברך לכמה דעות, שה"ז כנתעכל המזון, ובליל הסדר צריך לברך ברהמ"ז דוקא על כוס ג' – ראה שו"ת תורה לשמה סי' קכה. 5. עוד להעיר, שאפיקומן צ"ל על השובע דוקא, וכבק"פ – "כדי לשבוע ממנו", ולכמה דעות ה"ז לעיכובא באפיקומן (וגם דעת אדה"ז מ' כן - ראה הלכות ליל הסדר אשכנזי סתע"ז ס"ג, אף שבק"פ ה"ז רק מצוה מן המובחר), וא"כ מקום לומר שצ"ל הנאת מעיו (וע"ד ברהמ"ז שלכמה דעות צ"ל הנאת מעיו כיון שצ"ל שביעה – ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קכז). 6. ועוד להעיר מהרי"ל שאפיקומן צ"ל בשיעור כביצה משום שביעה, אבל לא הביאו אדה"ז. 7. ובכלל, בכמה אופנים לא הגיע אל בית הבליעה ולכו"ע לא יצא – ראה שו"ת מנחת שלמה סצ"א סקי"ז.

[ועלה בדעתי דבר מחודש אבל לא מצאתי מקור, שלענין ד' כוסות תיקנו שיהא בכאו"א מהן מצוה דאורייתא דוקא (קידוש שעיקרו מה"ת, סיפור יצי"מ דאורייתא, ברכהמ"ז דאורייתא, והלל י"א שהוא דאורייתא, לדעת בה"ג וכ"כ בהשגות רמב"ן לסהמ"צ. ובפרט בליל פסח – לפי פירש"י פסחים לו, א ד"ה שעונין. אבל ראה או"ש חומ"צ פ"ו ה"ד). ולפ"ז בברכהמ"ז צ"ל שביעה דוקא. אלא דאנן קייל"ן שאין מקפידים בהלל שיהא קודם חצות, ועל כרחך ה"ט לפי שהוא דרבנן. וי"ל].

385) נתבאר בשו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד.

386) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב שם. ושנ"ת.

387) ונזכר שהיו ניעורים כל הלילה בסה"ש תש"ד ע' 81: אז מיר זיינען געווען יונגעלייט פלעגט מען די ערשטע נאכט פסח אופזיין א גאנצע נאכט. ובהערת כ"ק אד"ש שם מציין לפע"ח שחה"מ ספ"ו. ונזכר גם גם בין הימים שאין אומרים ק"ש שעל המטה, בסה"ש תש"ב ע' 100. אבל בהיום יום כ"א ניסן נשמט "ליל א' דפסח". ומצויין שם בכתי"ק לשיחת שש"פ תש"א. ואינו בסה"ש תש"א לפנינו. אבל נמצא הוא בשיחת ליל שש"פ שבתשורה גאדאדען ריינינ תשע"ח. וגם שם לא נזכר ליל א' דפסח. ודובר עד"ז בסעודת ליל שש"פ תשכ"ט. ובר"ד יום א' דחה"פ בסעודה תשכ"ט – שלא ידוע אם דייקו בזה.

בספר השיחות תש"ד[388]: אה, מ'קען דאך די נאכט א סך מקבל זיין, עס איז דאך תרעין פתיחין, די טויערען אפען, די שערים ניט פתחים[389].

אין לזרוק הזרוע לאשפה דרך בזיון.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה (כיון שהוא גרף של רעי וכו'. ואכ"מ) – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור[390].

נוהגין שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע[391] [עד "ובשעריך"] וברכת המפיל אבל לא שאר דברים שנוהגין לקרות בשאר לילות כדי להגן, כי לילה זה לילה המשומרת היא מן המזיקין.

יום חמישי, ט"ו ניסן, א' דחג המצות

סוף זמן קריאת שמע היום בשעה **9:46**.

שחרית ליום טוב. תפלת העמידה לשלוש רגלים.

בשיחת יום שמיני עצרת תרצ"ט (בנוגע להשאלה אם להזכיר גשמים בשחרית כששמע כבר ההכרזה[392]): מען דארף זיך מגביל זיין אז מען זאל קענען דאוועגען מיט דעם מנין. למעשה, אם שמע הכרזת "מוריד הטל" קודם שהתפלל שחרית – **אם אינו מתפלל במנין אחר**[393] – יאמר גם בשחרית "מוריד הטל"[394].

יחיד המתפלל בביתו יקדים להתפלל שחרית קודם שמכריזים בבית הכנסת. ואף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הטל במוסף, אם משער שכבר הכריזו[395].

388) ע' 81.

389) ושם: ווי עס איז ידוע דער הפרש צווישען פתח לשער כמבואר במאמר דא"ח של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי ההפרש בזה, שאפי' פתחי היכל אינם עדיין במדריגת שערים.

ובר"ד מסעודת יום א' דפסח תשכ"ט נזכר בקשר לזה, ש"אוצרות טללים נפתחים בזו הלילה" (הובא בלוח לעיל בד"ה "לילות הסדר" מתיב"ע ופרדר"א).

390) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסט.

391) ענינו – תשובה עילאה (ר"ד הנ"ל).

392) בנוגע לשמע"צ.

393) ויל"ע באם מתפלל שחרית ביחידות ומוסף במנין אחר, או להיפך – שחרית במנין אחר ומוסף ביחידות. ומסתבר שגם בכה"ג אומר מוריד הגשם בשחרית.

וכן הוא אפילו אם אמר (עם הש"צ לתפלת מוסף) הפיוט למוסף הנקרא "תפלת טל", שאומר אחר כך מוריד הגשם בשחרית, אם מתפלל שחרית במנין אחר. [ומש"כ באו"ז הל' הזכרת גשם וטל שעצ"ח, לגבי הזכרת גשמים, שגם בשמע פיוטים של גשם מהש"צ מזכיר גשמים אפי' לא שמע ההכרזה (ואולי כוונתו שע"י שמיעת הפיוטים יודע הוא שהכריזו) – ל"ש לנדו"ד, דאיהו קאי להסברא שהיחיד אינו מזכיר אם לא שמע להדיא ההכרזה. ולא קיי"ן הכי. ובאמת, צ"ב בכוונת האו"ז, שלא פי' כל צרכו החילוק בין ב' הדעות בירושלמי ובין היחיד לציבור, עיי"ש. ובשו"ת איש מצליח ח"ג או"ח סי"ב בהערת המלבה"ד נדחק לפרש שר"ל לחלק בין היחיד שנמצא בביהכ"נ ליחיד בביתו. ואף שדוחק קצת הוא נ' עיקר כדבריו בדעת האו"ז].

394) כ"ה בלוח כולל חב"ד (לגבי מוריד הטל) והוא ע"פ אג"ק חי"ב ע' ג בהערות ללוח הנ"ל (ושם הוא לענין מוריד הגשם. ולכאורה כש"כ הוא). ויחיד המתפלל בביתו אף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הטל במוסף, אם משער שכבר הכריזו.

395) ולא מצאתי דבר ברור באחרונים אם היחיד נגרר אחר מנין הראשון, האחרון, שרגיל בו, או רוב בתי כנסיות, רוב אנשי העיר, ואם אשה נגררת אחרי בעלה. ויש מאחרוני זמננו שכתבו לכאן או לכאן מסברא ומד"ע ללא מקור ברור. כן ראיתי מהמלקטים שחפאו דברים אשר לא כן בדברי האחרונים. והמעיין בפנים ישר תחזינה עינימו אשר לא מיני' ולא מקצתי'. ולמעשה, יש להורות שבכל אופן יאמר מוריד הטל בשחרית אם כבר הכריזו במנין א', כיון שבאומר מוריד הטל יוצא לכו"ע, ואין כאן בית מיחוש (ראה כעי"ז בתהל"ד סי' קיד סק"ב וסק"ג. ולענין אחר – משנ"ב סי' קיד סקט"ז). והרי היחיד רשאי לומר טל במקום גשם גם קודם שהכריזו – שו"ע אדה"ז סי' קיד ס"ב.

והרי יש מורים שגם אם מתפלל במנין אחר ה"ה נגרר אחר מנין הא', ודיינו להקל בזה ותו לא. ובסגנון אחר, שממש"כ בפוסקים שאומר מוריד הטל בשחרית אא"כ **מתפלל** במנין אחר, מ' קצת שכל שאינו מתפלל עם המנין השני לא סגי, אף ברגיל להתפלל עמם וכדומה, דאל"ה עדיפא הול"ל, וק"ל.

ועוד איכא בגווה, שעיקר הדין שאין מפסיקין מלהזכיר גשמים קודם הכרזה הוא רק שלא יהא אגודות אגודות, ובאמת ראוי להפסיק בשחרית, אלא שאא"פ להפסיק להכריז בשחרית, אבל לגבי היחיד ל"ש דין אגודות אגודות (וראה גם מחה"ש סתפ"ח שם כעי"ז. ואפי' במעריב מצ"ע ראוי להפסיק לולא הטעם דלית עמא תמן. ולכן בדיעבד אינו חוזר אם לא הזכיר גשמים אפי' כשלא אמר טל (משנ"ב סי' קיד סק"ג)).

הלל

מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים בכל שלש רגלים לגמור ההלל ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע[396].

מצוה מן המובחר לקרותו עם הציבור מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחרי גמר הצבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הצבור ולאמר הלל עמהם".

לדיני קריאת הלל – ראה לעיל ליל א' דחג הפסח.

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים[397].

לאחר הלל שלם, קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

קריאת התורה

אומרים י"ג מדות פעם אחת ו"רבונו של עולם"[398]. מוציאין שני ספרי תורה.

סימן סדר קריאת התורה של כל הח' ימים של פסח בקביעות שנה זו: "משך תורא פסל קדש בכספא במדברא שלח בוכרא". ונתבאר בשו"ע אדה"ז סת"צ ס"ח ואילך, עיי"ש פרטי דינים.

ולכאו' אפ"ל דדמיא לקבלת שבת שנגרר אחר רוב אנשי העיר (שו"ע אדה"ז סרס"ג סי"ט במוסגר. ולהעיר, שבשו"ע אדה"ז מ' קצת שהעיקר ביהכ"נ שרגיל להתפלל בו אלא שהעדר הקבלה דרוב העיר אלים להפקיע הקבלה מחמת הרגילות. ואולי נפק"מ במחצה על מחצה. גם יל"פ בדעתו דתרוויהו לקולא, שאם בביהכ"נ שרגיל לא קיבלו שבת אינו נגרר אחר רוב העיר שקיבלו).

ובאמת, יל"ע בכ"מ שנז' שהתפללו הקהל ערבית ונגרר היחיד (לענין הפס"ט, אבילות, הזכרת יעו"י בברהמ"ז, אכילת סעודה שלישית בשבת, איסור בשר ויין מר"ח מנ"א, איסור בשר ויין בשבת שבתשעת הימים) אם ה"ה כשיש ב' ביהכ"נ בעיר. ובפשטות, גם בזה אין ביהכ"נ הא' נגרר אחרי הב'. ולהעיר ממג"א סי' תקנא סקכ"ו. וכן הבינו במחה"ש ועוד הבינו בכוונת המג"א. אבל ראה בלבו"ש וגליון מהרש"א. וראה זית רענן לשתילי זתים שם סקכ"ז. ועצ"ע כשאינו מתפלל בביהכ"נ בתר מאן גריר. וראה משנ"ב סתקנ"א בשעה"צ סקנ"ו. ויל"ע בדעת אדה"ז . ולכאו' תלוי גם אם היינו שלא לפרוש מהציבור (מצד הגברא) או שנעשה לילה (החפצא). וראה גם בשעה"צ שם סקנ"ז עפ"ד הפת"ש. וילע"ע.

לאידך, לא מצינו להדיא בד"ז דין גרירה, ואדרבה – היחיד אינו נגרר אחר הציבור ותליא בשמיעה מהש"צ (מג"א סתפ"ח סק"ד – למנהג שהציבור מזכיר בתפלת מוסף ורק הש"צ פוסק מלהזכיר) רק שהכרזת הש"צ מועלת גם למי שלא שמע. (כמפורש בשו"ע סי' קיד ס"ב ובשו"ע אדה"ז שם סוס"א. וראה פמ"ג בא"א סק"ה). ועצ"ע.

ותו, שבשאר דינים הנ"ל כשהתפללו הקהל ערבית, אין הדר בישוב שאין שם מנין נגרר אחרי הציבור, ורק בעניננו מצינו שגם הדר בישוב מזכיר גשם רק אחרי שהזכירו בקהילות. ובפשטות כ"ה גם לענין אמירת מוריד הטל (אף שרשאי היחיד להזכיר טל קודם. ואף גם לענין הפסקה, למנהג שא"א מוריד הטל, שלא רק שיוצא בדיעבד כשלא הזכיר לא גשם ולא טל בשחרית (משנ"ב סי' קיד סק"ג) כ"א שמותר לו להפסיק אף שהציבור לא הפסיקו עדיין – ראה פמ"ג במ"ז סק"ד. ומ"מ, יראה דאף בהפסקה ימתין – פמ"ג בא"א סק"ב. ולכאו' כוונתו לענין מנחה, שבמוסף עליו למהר להתפלל, כמ"ש בפמ"ג בא"א סק"ה. או דקאי למנהג שאומרים מוריד הטל במוסף). ומוכרח, שאין הנדונים שוים זל"ז.

ולכאו' מקום בראש לחלק יתירה מזו בין דין הזכרת גשמים, דאיכא איסורא להתחיל להזכיר לפני שהכריזו, והוא בכדי שלא יהא אגודות אגודות בהזכרה (ראה בטור בשם הראב"ד), וממילא עליו להמתין מלהזכיר עד שמתפללים בקהילות [ואולי איכא למשמע מהדא, דלא סגי כשרק מנין א' הכריזו], משא"כ בהפסקה שהיחיד רשאי להפסיק קודם הציבור (וי"א שגם לרבים מותר וראה בב"י), ול"ח בכה"ג לאגודות אגודות, ומה שצריך להפסיק אחרי שהציבור הפסיקו (ושצריך לחזור כשהזכיר גשמים) הוא מדין סימן קללה. אבל משמעות הפמ"ג בא"א סק"ב שלא לחלק. וראה גם בקיצור שו"ע רסי' יט.

396) ראה הפרטים בדיני ליל א' דחג הפסח.

397) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"נ שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כעי"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי ד"ה וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה כ, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קייל"ן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו הלילא). ובפרט לדעת אדה"ז בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלה דרחמי נינהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

398) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח בסידור תורה אור.

סדר הקריאה: בס"ת הראשון קורא "משך" – משכו[399] – חמשה קרואים. אחר גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה[400] [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות[401]], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון[402]. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון[403], שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה[404]]. למפטיר, קורא בס"ת השני, בפרשת המוספין שבפינחס ("ובחדש הראשון"). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

ב"מי שבירך" לחולה אומרים בנוסח של שבת אבל אומרים "יו"ט הוא מלזעוק"[405].

אחר שמסיים אשרי נוטל הש"ץ[406] הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר בימינו ואומר יהללו[407] כו'. ואם טעה ולקח הראשונה לא יחזירנה ליד מי שהיה מחזיק בה וליקח הס"ת האחרונה אלא אומר יהללו עם ס"ת שבידו[408].

מוסף–מוריד הטל

במוסף של יום טוב הראשון של פסח מתחילין לומר מוריד הטל, ואין הצבור רשאין להתחיל עד שישמעו מפי הש"ץ, ונוהגין שהשמש מכריז **קודם** התפלה.

---

399) שמות יב, כא.

400) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. וכן נהגו **כמ"פ** ב–770 (ומפי השמועה שהי' ע"פ הוראה. אבל ראה להלן בהנהגתו של הר"מ ע"ה שוסטערמאן בעל הקריאה ב–770, שעמד משמאל, והחזיק ס"ת השני אצלו. ותמוה לומר שלא ידע/זכר הוראה הנ"ל).

ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (וכ"ז דלא כשו"ת משנ"ה חי"ג סכ"ה – להניח לצד הקורא (שלמנהגנו כהיום עומד משמאל) מצד אמעהמ"צ. ויש להוסיף עפמש"כ במנהגי הר"א קלויזנר ומהרי"ל שבהע' הבאה, שהש"צ מקבל לידיו ס"ת השני ומחזיר הראשון, והוא מדין מקבל המלא ומחזיר הריקן, שלא יהיו ידי הש"צ פנויין מהמצות. אבל להעיר ממג"א שבהע' הבאה, שהריקן תופס בשמאלו ומקבל המלא בימינו. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ בפוסקים (בכי"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים. אמנם, עיקר דבריהם בס"ת המונחים בנרתיק קשיח כמנהגם, ומונחים – עומדים – על שולחן הקריאה מיד עם הבאתם מארון הקדש, והנידון באיזה צד לשים הראשון ואיפה השני. ול"ש כ"כ לענייננו. ומ"מ, יש ללמוד בעיקר הענין שמקום ההנחה בכללות מימין. והעירני ח"א, שבנדו"ד אולי תלוי באיזו פינה אחורית התיישב נושא הס"ת השני, שהבימה בנוי' שיש בפאותי' האחוריות שני מושבים, בדרום ובצפון. וכמ"פ רגילים שמתיישב בצד שמאל, והוא להיפך מהכלל דכל פנות וכו', וכמובא בפוסקים הנ"ל).

401) ע"פ או"ז ח"ב סמ"ח, והובא בד"מ או"ח סי' קמז סק"ה. ס' המנהגים לר"א קלויזנר סי"ז, והובא במהרי"ל הל' קרה"ת ס"ז (ראה ביהגר"א סי' קמז סקי"ג). הגמ"נ טירנא הל' ר"ח סקנ"ז בשם הרא"ש שהביא מרבינו יונה (וראה במג"א שם סקי"א). ונפסק ברמ"א שם ס"ח. לבוש שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד. (ובפרטיות, כמה ביאורים בדבר: שהשולחן לא יהא פנוי, מחמת היסה"ד דהציבור, מחמת הש"צ וכו'. ואכ"מ). והובא בשע"א ש"ח סע"ה. קצוה"ש ס"ס ד בבדה"ש סק"ז. **ועוד.** וכבר העירו מכיו"ב במנחות צט, ב לגבי לחה"פ. וראה עוד טעם מחודש להמנהג בקרני ראם על הרמב"ם תפלה פי"ג הט"ו.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהגנו, ושמנהגנו היפך המובא ברמ"א, ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב–770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'. וידוע שרבותינו נשיאינו לא התעברו במנהגי ביהכנ"ס.

ואף שלא הבחנתי בדבר, שמעתי מעידים שכמ"פ ראו איך קודם הגבהת ס"ת הראשון הי' הר"מ ע"ה שוסטערמאן נוטל הס"ת השני בידו ומחזיקו סמוך אצלו על השולחן.

[ומש"כ בשכנה"ג שם בהגב"י סק"ג שאנו לא נהגנו כן – נראה דה"ט שאצלם נהגו שאין מסלקים הס"ת כלל אלא נותנים הס"ת הראשונה בסיום קריאתה בצד הבימה, וקוראים בשני' כשהיא באמצע הבימה. ועוד, שמנהגם להגבי' לפני קריה"ת, ול"ש כ"כ היסה"ד. וראה באו"א בתורת חיים סופר שם סק"י ע"פ מג"א שם. ובאחרונים האריכו בקושיות המג"א, וכולם קיימו המנהג. וראה פמ"ג, חמד משה, ומחה"ש, מגן גבורים בשלט"ג, שירי קרבן לירושלמי יומא פ"ז ה"א].

402) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגנו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד **לפני** שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

403) עד שיגמר הספר ליגלל מכל וכל, כולל הלבשת הכתר – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' מט'נב. וש"נ.

404) הובא בשם מהר"ם בכ"מ – ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי סוף הלכות קטנות – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. מט"מ שם. שו"ע סי' קמז ס"ח. ובכ"מ – נסמנו בשו"ת באתרא דרב שם.

והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם.

405) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'קלד.

406) הש"ץ למוסף או המגבי'. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מב'תתקכה.

407) אם על הקהל לומר יהללו ג"כ – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז'רפה. וש"נ.

408) שע"א ש"י סמ"א ובפתחי שערים שם. מקראי קודש יוטס של"ח סי"ב.

דין השוכח ואמר מוריד הגשם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אומרים פסוקי מוסף המיוחדים לימים ראשונים של פסח ("ובחדש הראשון") דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: מצא סכין בירושלים ביום טוב שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין[409].

הלכתא למשיחא: סך–הכל של הקרבנות להיום [וכן בכל שאר ימי הפסח], שלוש–עשרה קרבנות (ומפורטים בנוסח התפילה, "ונשלמה פרים שפתינו"). וזהו בנוסף לקרבנות[410] הפרטיים שעל כל אחד להביא ביום הראשון של חג: עולת ראיה[411] (אלא שבפועל לא דייקו להקריבם ביום טוב ראשון), שלמי חגיגה, ושלמי שמחה (שחיוב הקרבתו פעם אחת במשך החג - כתשלומין ליום הראשון).

היום, יום ראשון של פסח, החליל מכה לפני המזבח.

בחזרת הש"ץ תפילת טל[412]. ברכת כהנים.

אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים[413]. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

ברכת כהנים. כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו יישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר יישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן.

שש זכירות אחרי התפילה.

סדר הקידוש: אתקינו ליו"ט. אלה מועדי. סברי מרנן. בורא פרי הגפן.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר ואומרו אפילו בשוק [=שלא על הכוס][414].

---

409) ראה בסוף הקובץ במילואים (לב).

410) כולל נסכים – ראה מנחות צ, ב. רמב"ם מעה"ק פ"ב ה"ג. ונזכר שם רק עולת ראי' ושלמי חגיגה. אבל מלשון הגמרא כל הבא במועדיכם משמע דקאי גם אשלמי שמחה. וכ"ה בהגהות הב"ח לפירש"י שם ד"ה ומאי. ותלוי בחילוקי גירסאות בפירש"י. ושקו"ט בכ"מ בטעם השמטת שלמי שמחה כאן (וכן בכ"מ). ויש שכתבו לפי שאפשר להקריבן קודם הרגל. ואכ"מ.

411) מן הבהמה – חגיגה ז, א ובפירש"י שם. אבל ראה רמב"ם ריש הל' חגיגה. וראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' שז.

412) ובשיחת ש"פ צו תש"נ (בלתי מוגה) שע"פ מנהג ישראל נאמרת בניגון מיוחד, ושלכן צריך הש"צ להכין א"ע לזה מבעוד מועד.

413) ובפשטות, לא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים.

הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד.

414) ואדרבה, אין לו להמתין ולאומרו בקידוש, שאין בזה טעם וצורך (ורב כהנא מסדר לה אכסא – היינו בקידוש הלילה (ולא מחמת שרוב ברכות תיקנו על הכוס, כבלבוש סקפ"ב ס"א לגבי ברכהמ"ז. וראה שאילתות שאילתא נד. מרדכי יומא סתשכ"ז, אלא) ששייכת לקדושת היום (ומה"ט נהגו הנשים לאומרה בשעת הדלקת נרות). אבל להעיר משבה"ל סרפ"ה בשם הגאונים שמה שנהגו לאומרו על הכוס משום דהכי שפיר לאקרובי דעתי' טפי. וראה אבודרהם סדר תפלת יו"כ ד"ה ערבית. ומצינו במנ"ח מ' ש, שעלה בספק שבפסח שמא ימתין לקידוש בשש"פ. והיינו לא מחמת הכוס אלא מחמת הקידוש. ולבסוף נראה דדחוי' קרי לה. (וראה נתיבות הי"ם אונסבכר מ' ש. שו"ת מנחת חן ח"ב סכ"ה. המאור גל' תיח ע' ל). ומוכח מזה גופא, שלא תיקנו בשכח לאומרו בקידוש שיאמר על הכוס ואומרו בשוק. וראה פ' ר"י בן חכמון עירובין מ, ב שגם לכתחילה א"צ כוס. ורק לקפ"ד בגמ' עירובין זמן בעי כוס. (וצל"ע מש"כ במור וקציעה סתרצ"ב, הביאו בבה"ל שם, דשפיר הוא למסמך זמן אכוס דסעודה למאן דלית ליה מגלה למיפק בה י"ח. וגם לדידי', התם שאני שמסדרו אמצוות היום דמשתה ושמחה. ודוגמא לדבר מש"כ בהגמי"י חנוכה פ"ג שלא יברך שהחיינו על הראי' דנ"ח עד שיסדר כולן על הדלקה שבביתו. ראה שלמי תודה שבועות ס"כ סק"ג שחידש שלכתחילה בשכח יאמרנו על הכוס. ולא נמצא כן בשום מקום)).

וגם איכא חשש הפסק, ובפרט לפמש"כ אדה"ז סתרמ"א ס"א שברכת שהחיינו בקידוש היא בשביל מצות קידוש היום (והארכנו בדבר בקובץ מבית חיינו חו' ט הע' 2). וראה קובץ ותלמודו בידו חו' א ע' נג.

מנהגנו לא לצרף הפת דעירוב תבשילין ללחם משנה, כי אם בסעודות שבת[415].

שמחת יום טוב: עיקר המצוה ברגל שיהי' שמח וטוב לב, וכל היום חייב בשמחה וטוב לב. ואינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח ביו"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח. וכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל, בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושתי' וטיול וכל דבר ששמחה היא לו. ואפילו אם כבר אכל ושתה ושמח בשמחת יו"ט כראוי, אעפ"כ כשעושה אח"כ דבר המביא לידי עצב אפילו על שעה קטנה[416] מבטל בזה מ"ע של שמחת יו"ט[417].

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית[418]] **יין**[419] **כל יום** (וגם בחול המועד). אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש[420]. כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שתה רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כו' וכמו שכתב הרמב"ם גבי שמחת יום טוב לא ימשך ביין כו'.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר[421] ויין ומגדנות כפי יכלתו.

---

415) דילמא אכלי להו לפני שגמר להכין צרכי שבת. ועוד להעיר שכל שלא הכין צרכי שבת, א"ר לאכילה. ועד שיש שדנו לאוסרו משום מוקצה מחמת גופו או מצותו (ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"ב לשו"ע סי' תקכז. מאמ"ר סתקכ"ז סקט"ז. שבט שמעון ביצה יז, ב ד"ה ואם. שו"ת חלק לוי סי' קלז. מנחת שלמה קמא ס"י העי' 3. שש"כ פ"כ העי' סז. שו"ת מגדנות אליהו או"ח ח"א סצ"ד סק"ב). ועוד טעם, ראה מהר"י אבוהב לטור סרע"א בשם נמוק"י (ונמצא הוא לפנינו בנמוק"י ברכות לט, ב. **ובעי"ז** הוא במאירי שבת קיז, ב) מה שאי"ב משום חבילות חבילות, דמצות עירוב כבר אזלה לה. ועפ"ז מובן שביו"ט אין לעשות כן.

416) אבל להעיר מהעמק שאלה שאילתא סז סק"א: שאין מצות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת מצה ותק"ש שאינו אלא פעם אחד ה"נ מצוה לשמוח שעה א' ברגל. אמנם, התם קאי לענין אכילת בשר ושתיית יין (וראה גם שפ"א סוכה מח, א), ולא בעיקר החובה להיות שמח.

417) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. יראים סרכ"ז. ר"ן סוכה רפ"ד. שו"ת שאג"א סס"ח. חת"ס מו"ק ח, ב. שו"ת מנחת יהודה (לרי"ל בר"י הלוי, פיערקוב, תרפ"ח) או"ח ס"ה סק"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סס"ג סק"ג. ועכ"פ חייב בזה מדרבנן – כ"מ בתוה"ה עשה – מו"ק יד, ב.

ועצ"ע אם הדבר מתאים לגמרי לשיטת אדה"ז – ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ב קו"א סק"ב. שם סתקכ"ט ס"ז, ונת' בלקו"ש חל"ג ע' 65 ואילך. ואכ"מ.

418) כ"ה להדיא בתו"א מגילת אסתר צט, א. ובכ"מ. וכבר העירו ממש"כ החינוך מ' לא: דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. [ומש"כ בשו"ת הרא"ש כלל כה ס"א – אינו שייך לדין שמחה, כפשוט]. ולהעיר מביצה ד, א דרב לא מוקי אמורא עלי' משום שכרות, ועצ"ל שהוא ברביעית. וכן מוכח גם מקושיית מהרש"א שבהע' הבאה. וכ"מ בפסחים קח, ב ששתאן חי יצא משום שמחת יו"ט (ראה תוס' שם), ובפשטות היינו שגם בכוס אחד יצא (שהרי ד' הכוסות הם בהפסק). ולהעיר גם מיש"ש ביצה פ"ב ס"ה, שבזמן ביהמ"ק "הי' שותין בצמצום כפי צורך אכילה, או מזוג הרבה, ולא הי' שותין לרוות גופו (ראה רמב"ם אבל פ"ד ה"ו. שו"ע יו"ד סשע"ח ס"ח) כדי לשמוח ביו"ט, אבל עכשיו וכו' במה ישמח את עצמו אם לא שישתה וישכח רישי'". ובפשטות, ג"ז ברביעית ולא יותר, אלא שאינו בא לשרות רק לרוות. ואף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר (ראה ירושלמי פסחים פ"י ה"ו. תוד"ה ויודע – תענית יז, א. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סצ"ט סק"א (ס"ב)) – אהני לי' במקצת עכ"פ, ויוצא יד"ח שמחה. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סי' קכה, "דאינו משכר דקאמר התם היינו דאינו טורדו כ"כ שלא יוכל לומר את ההלל אבל לא יבצר שאין דעתו צלולה". וכדמוכח מפירש"י ביצה שם, שהי' בתוך הסעודה. וכ"מ מזה שאינו נ"כ במנחה. וראה פידש"י ברכות כג, ב. ובכ"מ. ולענין עבודה – מנ"ח מ' קמב. שו"ת שאג"א סי"ח. אבל ראה סמ"ק סי' קלג והגהות ר"פ שם. וראה רדב"ז ביאמ"ק פ"א ה"ג. כה"ח סי' קכח ס"ק רכח].

419) בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשטות חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו ראוי לו (כר"י בר אילעי שהי' חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמזיקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

420) ראה שיחת אחש"פ תשל"א. וכ"מ בתוד"ה ידי יין – פסחים קח, ב. [ולכאו' לא שנא משלמי שמחה שא"צ שיהא מהחולין ובא אף מהמעשר]. ועוד ענין מצד מצות עונג כדלקמן. ולהעיר משיחת יום ב' דחה"ס תשט"ז בתחילתה. וראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט. ר"ד בסעודה ליל א' דחה"ש תשכ"ו. ליל א' דחה"פ תשכ"ט.

421) בנוגע לאכילת בשר משום מצות שמחת יו"ט, שאינה חובה אבל מצוה (מדרבנן – ראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ח. ר"ח שבט תשמ"א. ש"פ קדושים תשמ"א. ליל ד' דחוגה"ס תשמ"ז), אם צ"ל בשר בהמה דוקא (שקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ) – ראה שיחת ש"פ בשלח תשכ"ו. ש"פ בחוקותי תש"ל. ליל הושע"ר תשמ"ה. ר"ד בעת הסעודות ליל ב' דר"ה תשכ"ט.

ושיעורו בכזית – כ"ה בכ"מ (ראה נימוקי או"ח סתקכ"ט. דרכי חו"ש אות שצה ובהערה שם בשם בעל ד"ח מצאנז. (וראה סדר שנה האחרונה הע' לג). שו"ת רבבות אפרים ח"א סש"נ. וכ"ה להדיא בר"ד בעת הסעודה דיום שש"פ תש"ל. וכ"מ בביצה יא, א. ולהעיר משו"ת אבני"ז או"ח סתי"ג. וכ"ה לענין שלמי שמחה – צל"ח פסחים עא, א ד"ה ובן תימא. שפ"א ר"ה ה, א. ועוד. וי"א לאכול בשר לשובע (ראה פידש"י חגיגה ז, ב. וראה אבני המקום חגיגה סמ"ח. וי"ל, שזהו רק מצד אכילת קדשים), והיינו כביצה).

ויוצא ידי חובתו גם בבשר שני ימים ולילה אחד משחיטתו. (ראה הדעות בב"י או"ח סתקנ"ב. והעירו בזה בכ"מ לגבי שמחת יו"ט (וראה

תזכורת: מנהגנו שאין אוכלים עד אחרי כורך של סדר השני מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור (כגון חסה, חריין, תפוחים, אגוזים וכו') וגם תבשיל של מרור בכלל.

ברכת המזון כדאתמול.

הלכתא למשיחא: בזמן שבית המקדש קיים אוכלין [כל שבעת ימי הפסח] בשר שלמים לשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות[422], שלדעת אדה"ז, ש"עיקר המצוה" דשמחת יום טוב (אצל אנשים) היא אכילת בשר שלמים, אין זו שמחה גשמית בלבד, אלא שמחה של **מצוה**, ושיש בה **קדושה** (אכילת קדשים), עיי"ש באורך[423]. לקיצור דיני אכילת קדשים, ראה בסוף הלוח.

נוהגין קצת בני אדם למעט באכילת מצה ביום ראשון כדי לאכלו בליל שני לתיאבון.

רחיצה ביו"ט

מים חמין

מותר להחם מעט מים ביו"ט לרחוץ[424] בהם פניו ידיו ורגליו[425] ביו"ט, כשרוחץ חוץ למרחץ (אבל

לענין עירוב תבשילין בכלבו הל' ע"ת סנ"ט ובאר"ח ס"ב) – ראה בכור שור חולין פג, א. שו"ת חו"י סי' קעח, הובא בפת"ש יו"ד ס"א סק"א. שו"מ תנינא ח"ב סוסי' י. שד"ח מערכת יו"ט ס"א סקי"ב. שם דברי חכמים סי' קל. והובא במנחת יו"ט סצ"ח סקע"ב. והנה, אף לדעת התוס' תענית ל, א וסמ"ק שהובא בב"י שם שמונים משעת השחיטה ולא משעת מליחתו, וגם לפרישה שם סק"א שגם אם הוא ללא מלח אחר ב' ימים פקעה מעלתו (ודלא כגבורת ארי תענית שם שכתב איפכא שללא מלח איכא שמחה גם אח"כ) – הרי כתבו התוס' שם, הביאו בב"י, שלדידן גם מליח זמן מרובה בכלל בשר המשמח. וכש"כ בימינו שנמצא במקרר ולא חלף והלך טעמו כלל. (אבל להעיר שבמהרש"ל על הטור שם, שאף אם אין שמחה מ"מ איכא עונג). ועוד, שגם בשהה במלחו ג' ימים יש קצת שמחה – ראה לבוש או"ח סתקנ"א ס"י. וגם י"ל דל"ד דין אכילת בשר בסעודה המפסקת (שהוא גם מחמת שנתבטלו קרבנות וממילא צ"ל דומה לשלמים) לדין שמחה באכילת בשר ביו"ט. וגם דין שמחה באונן ל"ד לשמחת יו"ט. ובכלל, עיקר השמחה בבשר היא מחמת הסעודה דלא מיקרי סעודה בלא אכילת בשר – ראה יש"ש ביצה ס"ה. מחה"ש סרמ"ט סק"ו. ילקוט הגרשוני שם סק"ב. עשרים גרה סי"ב).

422) חל"ג ע' 62 ואילך.

423) וידועה החקירה אם המצוה רק באכילה או גם בהקרבה. ולדעת הצל"ח – הובא שם הע' 35 – המצוה להקריב פעם א' בחג. ועוד מצוה באכילה במשך החג. [וכ"ה בשיחת אחש"פ תשכ"ד. אבל להעיר משיחת פורים תשכ"ה (בסרט הקלטה) שע"פ דין קרבים כבר מעיו"ט (וקאי רק אחגיגה ושמחה, כפשוט). ומשמע שם שמה שאצ"ל זביחה בשעת שמחה מהני גם למצות הקרבה, או דקאי כהסברא שיש רק מצות אכילה. והאריכו בדיוקים מראשונים לכאן ולכאן. ובכמה אחרונים מצינו שנקטו להדיא שיש גם מצות הקרבה – ראה בכ"ז ב"ח או"ח סי' תקכט (הובא שם ע' 64). צל"ח שם ופסחים עא, א. שו"ת חת"ס ח"ז סכ"ח. מנ"ח מצוה תפח. הגהות אמרי ברוך לטו"א חגיגה ו, ב. שפ"א ר"ה ה, א. חסדי דוד חגיגה פ"א ה"ה. ועוד. ולכאו' נ"ל לה"ר דתרוייהו איתנהו, מרמב"ם חגיגה פ"ב ה"ד, ממה שהצריך ב' הטעמים. ומצאתי בס' קול בן לוי ס"ג ד"ה ואת זה (בדפו"ח – קיג, א ואילך) שעמד בזה. וראה גם חת"ס שם. משנת יעבץ או"ח סמ"א סק"ו. ויל"ע במפתחות ברמב"ם פרנקל ואינו תח"י כעת. שוב עיינתי שם וראיתי שלא הביאו כלום זולת לד' קול לוי הנ"ל. ומ"מ י"ל שכיון שהמצוה שיהא בשר קרבן צ"ל ראוי לביאה. והרי אצ"ל זביחה בשעת שמחה. וא"ש גם הקושיא שקק"ל נאכלין בכל העיר (ראה מפתחות הנ"ל). ואכ"מ כעת].

424) וה"ה לענין רחיצת תינוק, שעכשיו בזמן הזה אף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים. אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום, מותר לרחוץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט, שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו. ומכל מקום, אסור מן התורה להחם מים רבים בשביל רחיצת כל גופו, אלא אם כן מחמם לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש, או מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, אם פותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר כך את הטמפרטורה) מותר להמשיך לרחוץ כל הגוף.

425) ונחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו (וכ"ה בגזירת מרחצאות בשבת – אדה"ז קשכ"ו ס"א. ועדיין י"ל בנוגע לאיסור חימום לרחיצה ביו"ט שהוא משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש. אבל כן מוכח ברשב"א שבת לט, ב, והביאו אדה"ז סתקי"א סוס"א "שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ בהיתר". וכן מוכרח בשו"ע יו"ד סי' קצט ס"ו. (ואף שלמחבר האיסור רק משום גזירת מרחצאות, הרי שתק לי' הרמ"א שם. ובפרט שהמקור מדברי הרא"ש הל' מקואות סל"ז, ואיהו ס"ל בשבת פ"ג ס"ח לאסור רחיצת כל גופו ביו"ט מה"ת. אבל בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שהביא בש"ך שם סקי"ב, כנראה פי' ברא"ש באו"א – ראה שכנה"ג או"ח קשכ"ו בהגב"י סק"ב). והביא כל הדעות בכה"ח סתקי"א ובמשנ"ב בבה"ל ס"ב ד"ה אבל לא. ובמ"מ וציונים (אשכנזי) שם נסתפק בדעת אדה"ז, דשמא מש"כ אדה"ז שרוחץ בהיתר הוא רק לגבי האיסור מה"ת בחימום המים, ושמא רחיצה כשלעצמה אסורה והותרה רק בפניו יו"ר. וברשב"א כתב "שרחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". והיינו שגם אבר אבר אינו שוה לכל נפש ומותר רק משום שלא חלקה התורה באברים. וראה קובץ יגדי"ת (נוא יארק) חוברת מה ע' קח).

ואם מחמם המים בשביל אברים המותרים לכו"ע כגון לרחיצת פניו, מותר לו לרחוץ שאר אברים כל שאינו רוב הגוף.

והנה ראיתי לח"א שכתב להתיר לרחוץ חצי גוף ולהסיח דעתו ושוב לרחוץ חצי השני. ואין לזה שום הבנה, שכל שבדעתו לרחוץ כל הגוף ה"ז כדין אבר אבר שאסור בחמין שהוחמו ביו"ט.

בתוך המרחץ[426] אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד). אבל אסור[427] להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו. ואפילו מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו[428], אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ אסור.

אם המים הוחמו מערב יום טוב[429]: נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל גופו **בבת אחת** ואפילו כשרוחץ חוץ למרחץ[430]. ואין לשנות המנהג[431]. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יו"ט.

מים צוננים

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, וכן ביום טוב[432]. אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן[433]. המצטער בצער גדול[434], כגון שסובל מזיעה יותר מהרגיל, או

426) כגון במקוה וכיו"ב. ואפילו בביתו לא יעמוד מתחת למקלחת (שי"א שדינו כמרחץ. וכש"כ אם נאמר שהאיסור בתוך המרחץ אינו רק משום גזירת הבלנין, אלא מחשש שיבוא לרחוץ כל גופו – ראה משנ"ב סק"ט). ויש שכתבו לדייק בשו"ע אדה"ז שלשטוף – היינו מקלחת – מותר במרחץ. ודיוקא לא חזינא. וראה משנ"ב סי' תקיא סק"ט.

ומשמעות דברי אדה"ז בשולחנו שם ס"א ש"בתוך מרחץ אסור לרחוץ בחמין" דוקא, אבל רחיצה בצונן מותרת במרחץ. וכן הדין נותן שהרי טעם גזירת מרחצאות אינו אלא משום הבלנים שיהיו מחמין בשבת, וכל שאין מים חמין אין חשש.

וכ"ז בצנעה בביתו, אבל ברבים כגון במקוה, אין להתיר אפילו רחיצה בצונן, כפשוט.

427) ונחלקו ראשונים אם האיסור מה"ת או מדרבנן, ונפק"מ בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, כדלקמן, שאם האיסור מדרבנן לא גזרו במים שהוחמו מעיו"ט ברוחץ מחוץ למרחץ (וכדלקמן). ולדינא, אף שהעיקר כסברא שהוא איסור מדרבנן, כבר נהגו להחמיר כסברא שהוא איסור מה"ת. (ועוד נפק"מ, שלדעות שהוא מדרבנן מותר לרחוץ תינוק שדרך לרוחצו כל יום אפילו כל גופו בב"א אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט (שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו). אבל רק אם הוחמו לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש (או אם מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, שפותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אח"כ את הטמפרטורה)), שאסור להחם מים ביו"ט בשביל רחיצתו בלבד. אלא שלמעשה עכשיו בזמן הזה שאף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים, גם לדעות המקילות אסור לרחוץ כי כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו רוחצו אבר אבר. ולדעות המחמירות, אף תינוק שדרך לרוחצו כל יום אסור לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט גזירה שמא יחם ביו"ט בשביל רחיצת כל גופו. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר במים שהחומו מעיו"ט, כמו לגדול).

428) ראה שו"ע אדה"ז שם במוסגר. ופשוט, שהכוונה שבאופן זה אין איסור מה"ת מחמת מלאכה שאינה שוה לכל נפש (וראה שו"ת ציץ הקדש ח"א סל"ו סק"ז), אבל עדיין אסור מדרבנן, וכמפורש לעיל שם בסברא הראשונה שאסור מדבריהם. וגם אם נאמר שלדעת התוס' האיסור רק משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש, וליכא לגזירת מרחצאות מצ"ע, דס"ל דלא גזרינן יו"ט אטו שבת (ראה שו"ת רעק"א סי"ז. חת"ס או"ח סי' קמו. בית מאיר יו"ד סי' קצז) – הרי אנן קיי"ל מעיקר הדין כסברא הראשונה שהאיסור מחמת גזירת מרחצאות, וממילא אסור גם בכה"ג. (ובציץ הקדש שם כתב כנ"ל מטעם אחר. וראה ציץ הקדש סל"ח).

429) וכמה מהאחרונים כתבו לצדד להחמיר שהמים שבבוילע"ר דינם כהוחמו ביו"ט.

(ודעת כמה מהמקילים היא ע"פ סברת רעק"א למג"א סשכ"ו סק"ד שבלא נעשה בשבת כלל והוחם מאליו דינו כהוחמו בע"ש, וס"ל שהה"נ כשנכנסים מים חדשים ומתחממים ואין כוונתו לכך. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כא'רצד). אמנם, רעק"א כ"כ בטעם ההיתר לרחוץ בהמשיך מע"ש צוננים לתוך חמים שיתערבו. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"ג כתב בזה ש"מותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא", ומוכח שההיתר כיון שהוא כחמי טבריא דליכא בהו משום גזירת מרחצאות, ושוב אין הכרח לסברת רעק"א. וכן מוכרח במהדו"ב לסרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן. וראה העו"ב שם הע' 313. ובכ"מ כתבו להוכיח מראשונים דלא כרעק"א. ויש שכתבו לחלק בין נדו"ד למים שהוחמו מאליהם, דהו"ל מעשה אף שאין כוונתו לכך וה"ז פס"ר. ובלא"ה, י"א שנקרא כוונתו לכך שרוצה שיהיו לו עוד מים חמים. ויש שדנו מדין קמא קמא בטיל. ואכ"מ. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סמ"ב סק"ג. אג"מ או"ח ח"ד סיע"ה סק"א. אול"צ ח"ב שבת סל"ה. תשוה"נ ח"ב סר"א. שבה"ל ח"א סוסי' נח (אלא שחזר בו אח"כ ע"פ רעק"א הנ"ל – ראה שם ח"ג סל"ג סק"ג. ועוד)).

ולמעשה, אין להקל בכל אופן, כיון שלפעמים נשתמשו כבר במים חמים בהתחלת החג, ובשעה שבא להתקלח יוצאים מים חמים שהוחמו ביו"ט. ולכן כתבו אחרוני זמננו, שאין להקל שלא יבואו לידי מכשול, ויש להחמיר לדון בכל מים שבבוילע"ר כדין מים שהוחמו ביו"ט. (ויש שחשו בדבר מטעם אחר שכשנכנסים מים חדשים הרי בישול מים אלו אינו בגדר או"נ ושוה לכ"ע, והו"ל כמכשירי או"נ, אף שלמעשה רוה"פ מתירים לו בפניו ידו"ה, וכן להדחת כלים, ולא חשו בדבר. ואכ"מ. ועוד יש לפקפק, שכיון שאין מתקלחים במים רותחים, הרי בפתיחת הברז והתאמתו לטמפרטורה הנכונה, מתערבים הצוננים עם החמים, ומבשל כעת המים ביו"ט. אלא שבזה איכא למיסבר להתיר מחמת הפגת צינה כבהערה הבאה, או"י איפכא שה"ז בגדר הפגת הרותחין ולא בישול הקרים, אלא שלפ"ז צריך לפתוח תחילה ברז מים החמים, מה שאינו שייך בד"כ כשיש רק ידית אחת).

430) נסתפקנו אחרוני זמננו בנוגע לרחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהיא בגדר "אינה שוה לכל נפש". והארכנו במילואים ללוח לר"ה מזה.

431) אמנם, מקום לומר שבמקום צער יש להקל כדעת הרמב"ם ולרחוץ כל גופו בבת אחת במים שהוחמו מעיו"ט חוץ למרחץ – ראה בארוכה בשו"ת דברי יציב ח"ז לקוטים והשמטות סל"ד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

432) ראה פמ"ג סתקי"א בא"א סק"ח. וכן מוכרח במג"א סי' קכח סק"ע ובמחה"ש שם. וכ"ה להדעות שאין לטבול גם ביו"ט כשאין בעלה בעיר (להטעם שהוא משום המנהג שלא לרחוץ בצונן).

433) ואפילו כל גופו אבר אבר, ויזהר שלא יסחוט שערו.

434) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

פריחה וכיו"ב, מותר לו לרחוץ במים צוננים (או במים פושרים שהוחמו מערב יו"ט[435], כל שאינו מרגיש החמימות ואין דרך בני אדם לרחוץ בהן) ואפילו כל גופו. ויזהר שלא לסחוט שערו.

סבון

אסור להשתמש בסבון מוצק ביו"ט. אבל מותר להשתמש בסבון נוזלי[436] שלא במקום שיער (מחשש סחיטה[437]).

מקוה

כמו בשבת, גם ביו"ט לא ישב במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו למקוה ולצאת מיד.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (בשעה **4:10**), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך עד שקיעת החמה. לאחרי שקיעת החמה, צריך לקדש קידוש של הלילה. ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות. אבל אין צריך להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון, אלא יקדש מיד ויגמור סעודתו. וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת [=המצה] קודם שיקדש ואח"כ יסירנה. ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה. ונחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך המוציא וספק ברכות להקל. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום].

מי ששכח[438] לעשות **עירוב תבשילין** בערב החג, יכול לעשות היום, ביום הראשון של החג[439], עם תנאי – ראה בהערה[440].

גם כשעשה עירוב תבשילין, מותר לבשל לשבת רק ביום טוב שני (בליל או יום שישי). כמו כן, אסור לבשל מיום ראשון של יו"ט לחבירו, כמובן, כבכל יום טוב.

שכח ולא עירב **עירוב חצירות** מערב יום טוב, יערב היום ומחר על תנאי – ראה בהערה[441].

---

435) כדעת אדה"ז במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור, אפילו במי הנהר בקיץ, או בחורף כשעמדו קצת בבית (ע"פ טור יו"ד סי' קפח. ב"י ופרישה שם. אדה"ז שם סקי"ח. וראה העו"ב בשו"ע אדה"ז הלכות הטמנה בביאור המהדו"ב הע' 312 ואילך). וראה שו"ת מחזה אברהם סנ"ט ד"ה אך בגוף. תפארת צבי ס"ט.

לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת בדברי אדה"ז שכל שאינו חם שהיס"ב הותר (ראה קצוה"ש דלקמן. העו"ב שם הע' 314. וראה גם משנ"ב שסב"ו בשעה"צ סק"ח וסק"ט). אבל ראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין היס"ב מיקרי חמין. ובהכרח לומר כן, שהרי ברותחין (כשיעור שכריסו של תינוק נכוית) אא"פ לרחוץ (בית מאיר יו"ד סי' קצז). ולמעשה, יש להקל באופן שבפנים, שחום המים הוא רק להפיג צינתם.

וראה שו"ת חכ"צ ח"א סי"א. שו"ת זרע אמת סע"א ד"ה וכעת. פמ"ג סתקי"א במ"ז סק"ה. שו"ת רעק"א ח"א סי"ז ד"ה אולם יצא. חת"ס או"ח סי"ח ד"ה ומיהו. א"א מבוטשאטש שסב"ו במהדו"ת. קיצור שו"ע סי' קסב סי"א. דע"ת סי' תקיא ד"ה ומ"ש. ערוה"ש שסב"ו ס"ג וס"ו. תהל"ד סי' שכו סק"ג. שו"ת משנה שכיר מהדו"ת או"ח סי' קיח סק"י. אג"מ או"ח ח"א סי' קכו ד"ה ועיין בערוך השולחן. שם ח"ד סע"ד רחיצה סק"א. מנח"י ח"ד סמ"ד סקכ"ו. אול"צ ח"ב סל"ה ס"ג. תשוה"נ ח"ב סי' רא ד"ה ובעיקר. ואף שכמה מהנ"ל דרכו בשיטה אחרת בכל עיקר איסור רחיצה בפושרין, עכ"פ ללמד יצא בגדר פושרין כשהוחמו בע"ש. ועוד להעיר שגם לדידהו שבד"כ מתחממים המים קרים תחילה ואח"כ מתאים המידה שיהיו פושרין, נמצא שחימם תחילה ביו"ט מים לצורך רחיצת כל גופו. ויש להאריך. ואכ"מ.

436) יש המחמירים להוסיף מים (קודם יו"ט. ואפשר גם ביו"ט. ואין חשש משום מוליד ריח במים). אבל אם הסבון נוזלי ונשפך במהירות, מותר לכו"ע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קטו.

437) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' לז'תתקפט.

438) או עבר ולא עירב (כ"ה להדיא בשו"ע אדה"ז סתקכ"ז סכ"א. דגו"מ שם סכ"ב. והנה, בכמה ראשונים נזכר בשוכח. ונראה, דמילתא דשכיחא נקטו. ומש"כ בס' הפרדס לרש"י סקמ"ח "וה"מ בשוכח" – נראה שכוונתו שאין לסמוך ע"ז מלכתחילה).

439) עד שקיעת החמה (ולא אח"כ).

440) לוקח בידו כזית תבשיל בין שנתבשל היום בין שנתבשל מאתמול וכביצה פת [=מצה] בין שנאפה היום בין שנאפה מאתמול (ובדיעבד או שאין לו פת די בתבשיל בלבד. אבל לא יבשל במיוחד לצורך זה, כמפורש בראשונים. והוא דלא כשו"ת מהר"י אשכנזי סל"ד שכתב לפרש בדעת הסוברים דמהני בתבשיל שנתבשל היום, וכן הלכה, שכוונתם להתיר גם במבשל במיוחד לצורך ע"ת).

ומברך עליו "[ברוך אתה ה' אל-ה-ינו מלך העולם] אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב". ואומר "אם היום הוא יום טוב למחר הוא חול ואיני צריך לערב כלל ואם היום הוא חול ולמחר יום טוב בעירוב זה יהא שרי לן לאפויי ולבשולי וכו'". ולא יזכה לאחרים.

בנוגע לברכה כשמערב על תנאי – ראה בסוף הקובץ במילואים (לג).

441) שיאמר ביום טוב ראשון "אם היום חול יהא זה עירוב ואם היום קדש אין בדברי כלום". ולמחר יאמר "אם היום קדש הרי עירבתי אתמול ואם היום חול יהא זה עירובי. ולא יברך.

משחק האגוזים[442]: אסור לשחוק באגוזים[443] כדי להרויח[444], אפילו בשוחק בתם וחסר [=זוג או פרט[445]], מפני שדומה למקח וממכר. ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים לפי שבודאי לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים.

מנחה: תפלה לשלש רגלים. לא לשכוח "מוריד הטל".

אסור לבשל ולהכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד לשעה **8:03**. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור[446].

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג[447]. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (**7:21**).

יש מחמירים שלא לבשל בין השמשות, וכן לעשות שאר מלאכות, בשביל בין השמשות. ומעיקר הדין יש להקל. ובכל אופן, בדבר האסור מדרבנן, אין צריך להחמיר[448]. כמו כן, מותר בדבר שההנאה מהמלאכה היא מיד, וכן אפשר להתיר לצורך מצוה.

ונכון ליזהר עכ"פ, שההנאה תהא כשעדיין הוא בגדר בין השמשות, אבל אם הנאה תהא אחר כך, אחרי צאת הכוכבים, אפילו אם הוא לפני זמן הקבע ליציאת השבת ויו"ט, אין להקל[449].

(והנה, בשו"ע אדה"ז לא נזכר כאן ע"ד ברכה, משא"כ בנוגע לע"ת, כנ"ל. וטובא יש לחלק, דהכא עושה כל פעם מספק ומתי יברך (ראה שפ"א עירובין לט, ב. דברי צבי שניידמיל (ווילנא תר"נ) סססצ"ג. בירור הלכה תנינא סשצ"ג. תורת אהל משה דלקמן. ועוד). ולהעיר שגם במשנ"ב סשצ"ג סק"ד סתם לגבי ע"ח שלא לברך. ואילו בע"ת הביא פלוגתא.

אבל ראה קצוה"ש סק"ה בבדה"ש סקכ"ח למיסבר סברא בהיפך, ושיברך ביום ב'. ונשאר בצ"ע. וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סצ"ז.

ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ב סל"א ר"ל שיברך ביום א'. וכ"כ בגנזי חיים (לבעל חדרי דעה) סשצ"ג ס"א. וגם הוא נשאר בצ"ע. וראה למהרי"ל דיסקין בתורת אהל משה ח, ב שהביא כמה צדדים. וראה בארוכה אבני המקום ביצה סר"ה סק"י ואילך).

ועצה טובה שיעבד למחר בפת שעירב בה אתמול שאם יעבד בפת אחרת יאסר לאכול שתיהן קודם שחשכה ליל שבת.

442) המנהג לשחק באגוזים בפסח הובא בכמה ספרים, ונתנו טעמים לדבר – ראה אוצר כל מנהגי ישורון ע' 151. אמרי יואל (הערצאג – לאנדאן, תרפ"ד) ויקרא בסופו (קה, א). ועוד. וראה גם מפיק מרגליות (הורוויץ – ווילנא תר"נ) אות יו"ד (יד, א) שהתריע על המנהג.

ובאמת, מקורו קדום מאד – ראה בתשו' ר"י טוב עלם שבהגהות מרדכי סנהדרין סתשכ"ג, שלא הותרה שחיקת [= משחק] אגוזים אלא לתינוקות ביו"ט הראשון של פסח בלבד, כדתניא מחלקים להם אגוזים כדי שישאלו. ועוד לפנ"ז, בתשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת (ירושלים תשל"ג) בנספח ב' לסס"ד (ע' 315) בתשובה לרגמ"ה (כנראה – ראה שם סס"ד – ע' 109 – בהערת המהדיר): ושתולה על הקהילות שרואין ביו"ט של פסח משחקין בשחוק זה ושותקין להם וכו'. ועיי"ש שאולי נשתלשל ממה שמחלקים לתינוקות קליות ואגוזים כדי שישאלו, כנ"ל. [ולהעיר מכעי"ז ברמ"א סוסי' תריא שנהגו התינוקות לשחק ביו"כ באגוזים ואין למחות בידם ונשתרבב המנהג מדין הפצעת אגוזים מן המנחה ולמעלה]. ועוד שם, שמה שהזקנים רואים ושותקים כשקלי הדעת מתערבים עם התינוקות ומשחקים עמהם (אף שיש בו כמה איסורים, ראה שם בפרטיות) – מתוך שביו"ט שמחה יתירה היא דכתיב ושמחת בחגך, ובאותה שעה מצוה היא בתינוקות, אמרינן הנח להם שיהו שוגגים ואל יהיו מזידים, עיי"ש בארוכה. [וראה או"ז עירובין סרט"ז ששיחקו בפסח בביצים].

443) וגם בשוחק דרך צחוק בעלמא (שאי"ב משום מו"מ), אין שוחקין על גבי קרקע גזירה שמא יבואו להשוות גומות שבקרקע במתכוון, ואפילו בקרקע המרוצף אסור גזירה משום שאינו מרוצף. [ואף ברוב בתי העיר מרוצפים אסור – ראה שבה"ש חורש סכ"ח. קצוה"ש סי' קמו בבדה"ש סוף סק"ס (ע' קלא). שו"ת שבה"ל ח"ט סע"ח ד"ה בענין. ועוד. וכש"כ במשחק ברחוב מחוץ לבית. ואכ"מ]. אבל מותר לשחוק על גבי השולחן או על גבי מחצלת.

אמנם, בפשטות מיירי התם רק בשחוק שמגלגלין האגוזים ע"ג קרקע (כפירש"י עירובין קד, א ד"ה משחקות וד"ה לאשוויי. וכוותי' נקטו רוב הראשונים. וכ"ה דעת אדה"ז סשל"ח ס"ו), ולא בזריקתן מעל הקרקע, או אפי' עליו אבל לא בדרך גלגול. (אבל ראה פיר"ח עירובין שם – באו"א. אמנם, גם לפיר"ח מוכח בתוס' שם ד"ה הכי דס"ל להיתרא, ממש"כ שבאגוזים ע"י זריקה ל"ש אשוויי גומות). וראה גם מקו"ח בקיצור הלכות סש"ח סמ"ה (שהמתירין לשחק בכדור היינו ע"י זריקה). משנ"ב שם ס"ק קנח. שו"ת שלמת חיים (מהדורת תשנ"ה) סרפ"ח. וכ"ה בשו"ת זקני יהודה (לרי"א די מודינא) סכ"ב שבשחוק הראקיט"א ל"ש חשש השוואת גומות. וצע"ק בשו"ת באר עשק ספ"א (צג, ב) דמשמע קצת שגם במשחק הרקיט"ה (שאינו ע"ג קרקע) דמיא לאגוזים (שאינו משווה גומות מדאורייתא, ומשמע דמדרבנן מיהו אסור. ויל"ד). וכ"ז דלא כמשנה הלכה סש"ח סקמ"ה. שם סשל"ח סק"ה.

444) ומצד משחק בקוביא – ראה בסוף הקובץ במילואים (לד).

445) ראה ערוה"ש שם. ועוד.

446) ראה שו"ע אדה"ז סשי"ט סי"ח. סשכ"א ס"ו. סתנ"ה סי"ד. סתנ"ט ס"כ. וראה בסוף הקובץ במילואים (לד) עוד מ"מ בפוסקים.

447) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שיהא ראוי לאכילה בו ביום, אחרי שיופשר, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

448) וכן בבין השמשות של מוצאי יו"ט שני שהוא מדרבנן.

449) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' מב'תקפה.

ליל ששי, ט"ז ניסן, ליל ב' דחג המצות, אחד לעומר

הדלקת נרות (**אחרי** השעה **8:03**) מאש הדלוקה לפני החג. באם שכחו להדליק הגז וכיו"ב מערב יו"ט, אפשר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי. למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין מקום וסיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש.

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז[450].

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. טעתה בהברכה או שכחה "שהחיינו" ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבקו בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית־הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול[451]. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, וישליך השיריים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקת לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגרם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה[452].

ערבית

מעריב כדאתמול.

ספירת העומר

מתחילין לספור ספירת־העומר תיכף אחר תפילת ערבית [כלומר, אחרי הלל שלם וקדיש תתקבל] ("היום יום אחד לעומר", "חסד שבחסד", עם שאר הכוונות[453] המפורטות בסידור[454]).

---

450) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד. ושנ"ת.

451) בזמנינו שאינם עומדים לתשמיש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון ליזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים. ואכ"מ.

452) והנה, יש שכתבו להקל שבדברים קטנים שא"ר לכלום ואין להם חשיבות אין דין מוקצה – ראה קצוה"ש סי' קטז בבדה"ש סק"י. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. וצ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הב"י לסש"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז סשל"ז ס"ב. וכן בכ"מ מוכח דלא כסברא זו. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונר סי"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה. ואכ"מ עוד.

453) וגם אם אינו שייך לתוכן כוונות אלו – ראה ר"ד משיחת מוצ"ש תזו"מ תשל"ט (בנוגע לענייננו).

454) במשנת חסידים מס' העומר פ"ח מ"ב משמע שהכוונות צ"ל בשעת אמירת המזמורים. וכן גם בסידור האריז"ל לר"ש מרשקוב בסדר ספה"ע (כז, ג) ובסידור ר"י קאפיל בכוונות ספה"ע (קצט, א). ועוד. וכ"כ בכה"ח סתפ"ט סק"ח. אמנם, בסה"ש תנש"א ח"א ע' 453 הע' 48 ובשוה"ג שם (וכן בלקו"ש חל"ח ע' 11 הע' 34 ובשוה"ג) משמע שהכוונות **קשורות** (גם) להברכה.

[ויש שהורו לכוון בעת הספירה גופא. ולאידך, מפי השמועה במעשה רב לכוון לפני הברכה. ואיני יודע מי גילה להם רז זה, שהרי אפ"ל שההסתכלות בסידור על ספירת הלילה שייכת להידיעה והכוונה "איזה יום הוא מהספירה כדי שידע על מה הוא מברך" (שו"ע אדה"ז סתפ"ט סי"ט), ומאן ספין לפרש כנ"ל, או להעיד שראה בעליל שהסתכל על תיבות הנ"ל, שכמעט ואא"פ לעמוד עליו בבירור. והנה, יש מי

המצוה דכל לילה היא לא רק לספור ולדעת שהוא יום א' וכו' לעומר, אלא גם לדעת (לכוון – כחלק מקיום המצוה, ע"ד הידיעה שזהו יום א' וכו' **לעומר**) שזהו חלק מ(ספירת) ז' שבועות[455].

מותר לספור בכל לשון שמבין, אבל אם אינו מבין הלשון שסופר בו אפילו ספר בלשון הקודש אם אינו מבינו לא יצא דכיון שאינו יודע המנין אין זו ספירה כלל[456].

עלינו אחרי ספירת העומר. ואם מתפלל במקום שנוהגין לספור אחרי עלינו, יאמר עלינו עם הציבור וספירת העומר לאח"ז.

מי שלא ספר בלילה, סופר ביום ללא ברכה, ושאר הלילות סופר בברכה. וגם אם נזכר למחרתו בין השמשות וספר אז, יספור מכאן ולהבא בברכה[457]. ואם לא ספר גם ביום (כולל בין השמשות, כנ"ל), יספור שאר הלילות בלא ברכה. המסופק אם חיסר יום, סופר שאר הלילות בברכה.

בשיחת אחרון של פסח תש"ח[458]: אין ליובאוויטש האט מען געזופן די טעג בין פסח לשבועות מיט די נעמען פון די ספירות. און מען איז געווען נזהר אין די ימי הספירה צו דערמאנען די ספירות חג"ת נהי"מ, עס זאל ניט זיין קיין חשש צו ברכת הספירה.

הלכתא למשיחא: קצירת העומר בעסק גדול, וכל הלילה כשר לקצירה[459].

סדר השני

פרטי ליל הסדר – ראה לעיל בליל א' (חוץ מזמן אכילת אפיקומן וסיום הסדר, כדלהלן).

בשיחת ליל ב' דחה"פ תשי"א: כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שאביו כ"ק אדנ"ע היה נוהג להתחיל את הסדר השני בשעה התשיעית ולסיימו כמה שעות לאחרי חצות. וכיון שחייב אדם לומר בלשון רבו. . צריכים כל התלמידים המקושרים והשייכים אל הרבי – להתנהג בסדר ההנהגה של הרבי. ובנידון דידן, בנוגע לעריכת הסדר השני – שיש להתחיל בשעה התשיעית ולסיים כמה שעות לאחר חצות. בסדר הראשון היה כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע מדייק לאכול את האפיקומן לפני חצות, אבל בסדר השני לא היה מדייק בזה, והיה אוכל את האפיקומן לאחר חצות. וכן היה נוהג כ"ק מו"ח אדמו"ר וכיון שכן נהגו כ"ק מו"ח אדמו"ר וכ"ק אדנ"ע, מובן שכן נהגו גם רבותינו נשיאינו שלפנ"ז. – על־פי נגלה בשו"ע כו', לא מצינו טעם לחלק בזמן אכילת האפיקומן בין הסדר הראשון לסדר השני, אבל, מובן וגם פשוט שכיון שכך נהגו רבותינו נשיאינו, בודאי היה להם טעם על זה על־פי פנימיות הענינים. ומלבד הטעמים הפנימיים שבזה, ישנו גם הטעם הפשוט – שבסדר השני היו נוהגים להאריך בביאור ההגדה, ובמילא היתה מתאחרת אכילת האפיקומן עד לאחר חצות[460].

אחרי כורך של סדר השני אפשר לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור.

בספר השיחות[461] מובא שיש נוהגין לומר ולקרות שיר השירים בזמנים מסויימים במשך השנה. ולפי מנהג חב"ד – אין אומרים זה (אפילו בלי ברכה) [מלבד יוצא מן הכלל שיש נוהגין לומר שה"ש בליל

שפ', בל' אדה"ז "יכוון לספירה של אותו הלילה" דקאי על מנין ספירת היום, ולא על ספירה השייכת לאותו הלילה ע"ד הקבלה (ז' מדות הכלולות מז'), ועכצ"ל דמיירי לפני הברכה, ומזה בא לחדש שבהכרח שגם שאר הכוונות צ"ל לפני הברכה. ולדידי, עיקר יסודו צריכה רבה, וגם אם נניח כדבריו, הרי אין הכרח דכחדא נינהו. לאידך, פשטות הלשון בסידור אדה"ז שמכוון לפנ"ז (בעת הברכה או אחרי'. ואכן מקומן בסידור אחרי הברכה. אבל להעיר שעד"ז הוא בכ"מ בסידור, כגון אחרי ברכת תפלין לכוון לפטור ש"ר, והכוונה צ"ל בברכה) מדכתב "יכוון וכו' (ו)לתיבה אחת וכו'" ולא "בתיבה אחת" וכיו"ב. ולמעשה, אפשר לקיים שניהם. ומפי השמועה שכ"ה במעשה רב].

455) לקו"ש חי"ב ע' 235 בהערה: ושם לכאורה המצוה וכו' אבל לע"ע לא מצאתי זה בשום מקום.

456) והנה בשו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א ס"ה סקנ"ה, דאם הוא יודע כמה ימים היום בספירה והוא יודע שאומר זה עכשיו בלשון הקודש יצא (אף שאינו יודע פירוש המלות). ונסתפק שם, בזמן שצריך למנות שבועות וימים ואינו יודע באיזו תיבות הוא מונה השבועות ובאיזו מונה הימים, שיתכן דגרע ולא יצא. וראה גם בשו"ע אדה"ז סקפ"ה ס"א מש"כ לחלק בין ביטול חמץ לברכהמ"ז. וגם כאן, בסתפ"ט ס"י, משמע מלשון אדה"ז דקאתי עלה (גם) מדין "שאינו מבין הלשון". וצע"ק, דלאו רישא סיפא. וראה מש"כ לבאר בקובץ מגדל אור חו' יא ע' 89.

457) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תתעב. ושנ"ת.

458) סה"ש תש"ח ע' 223.

459) פרטים ברמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ז.

460) למעשה, הנהגת כ"ק אד"ש גם בליל ב' להקפיד שאכילת אפיקומן תהא לפני חצות, כמפורסם.

461) תש"נ ח"ב ע' 664 בהערה.

בנוגע להנהגת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע – ראה ר"ד ליל ב' דחה"פ תשכ"ה. סעודת יום א' דחה"פ תשכ"ז. יום ב' דחה"פ תשכ"ט.

הסדר, ובפרט בליל שני – כפי שנהג אאמו"ר ז"ל].

ליל ב' דחג המצות קריאת שמע שעל המטה כמו בכל יום טוב.

יום ועש"ק, ט"ז ניסן, ב' דחג המצות, אחד לעומר

סוף זמן קריאת שמע היום בשעה **9:45**.

לעולם ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת בערב שבת בבקר[462]. ואע"פ שהכין בהשכמה מצוה שיוסיף גם בבין השמשות [= כלומר, קודם בין השמשות, והיינו סמוך לסוף היום קודם שילך לבית הכנסת להתפלל].

אפילו מי שיש לו כמה עבדים יש לו להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת ואפילו מי שהוא אדם חשוב ביותר[463] חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו.

שחרית (עם "מוריד הטל") ומוסף כדאתמול (מלבד תפילת טל). בערב שבת, יש למהר קצת יותר משום כבוד שבת. והיינו לא בתפלה עצמה שאין למהר ולחטוף.

קידוש כדאתמול.

טוב לעשות איזה דבר בסעודה ביום שני לזכר לסעודת אסתר שהיתה ביום זה שבו ביום נתלה המן[464]. מסופר שבסעודת חג הפסח תשכ"ט אמר כ"ק אד"ש שאין הכוונה לשינוי אלא להוספה, וכששאלו במה מתבטאת ההוספה, באכילה, בניגון או באמירת "לחיים", ענה: יכולים אתם לעשות את כל השלושה...

הלכתא למשיחא: הקרבת קרבן עומר[465].

אם שכח ולא ספר בלילה סופר ביום בלא ברכה.

מסכת סוטה, דף ליום. היום הראשון לעומר מכוון לדף השער של המסכת "שאז קורא ולומד **שמה** של המסכת ב"דף־השער", ומחליט ומכריז שלמחרתו מתחיל ללמוד דף ליום דף ליום"[466].

בקביעות שנה זו, יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (**4:10 לערך**), בכדי שיוכל לאכול סעודת שבת לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך. אבל צריך להפסיק לאכול בשקיעת החמה ואסור לו לגמור סעודתו ולקדש אחר כך[467]].

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום היום, כפשוט[468].

צריך לסיים לבשל את כל התבשילים לשבת בעוד היום גדול, באופן שתהיה אפשרות לאכול מהם כבר היום, בערב שבת קודש, כי בלא זה יש איסור הכנה מיו"ט לשבת[469]. ותבשילים שכבר נתבשלו קודם יו"ט ורוצה רק לחממם לשבת, צריך שיחמם באופן שראוי לאכלם מחמת חמימותם בעוד

---

462) לפרטי דין זה – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מג'תשלד.

463) ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית.

464) ונתבאר בארוכה בלקוטי שיחות כרך ג ע' 1016.

465) פרטי' ברמב"ם הל' תמידין ומוספין שם.

ומה שאין מזכירים בקריאת התורה ובמוספי היום פרשת קרבן עומר (לבד בחו"ל ביוט"ש בפרשת שור או כשב), וכן פרשת שתה"ל בחגה"ש, נתבאר בארוכה בכינוס תורה אסרו חגה"ש תשע"ד.

466) נתבאר בשיחות קודש: ערב חגה"ש תשמ"ג. ש"פ במדבר תשמ"ה. ש"פ קדושים תשמ"ו.

467) אבל יכול לקדש מיד ולגמור סעודתו, וצריך לפרוס מפה על השולחן לכסות הפת קודם שיקדש. ויש בזה כמה פרטי דינים – ראה לעיל בי' דחג הפסח.

468) וכמפורש גם בסה"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו שיש שנהגו בזה.

469) ואם כי יש מקום להקל בשעת הדחק כשנתבשל כחצי בשולו לפני כניסת השבת – לכתחילה יש להחמיר שיתבשל **לגמרי**.

וההיתר בשעהד"ח בכחצי בישולו – הוא בפמ"ג סרנ"ט במ"ז סק"ג. ובכ"מ. ועוד. (וי"א – כשליש. אבל משמעות הפמ"ג שם, שצ"ל דוקא חצי בישולו, כיון שההיתר רק משום הואיל, והיינו דהו"ל סד"א. אבל בקיצור שו"ע סי' קכ ס"ג ובמשנ"ב סתקכ"ז סק"ג כתבו להקל בשליש בישולו. ואפשר, לפי שכ"ה שיעור כמאב"ד מעיקר הדין – ראה שו"ע אדה"ז קו"א סרנ"ג סק"ב). וכן הורה הגרז"ש ז"ל דווארקין. וראה גם פמ"ג בפתיחה להל' שבת בסופה. פתיחה להל' יו"ט פ"א אות יז. וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (לו).

היום גדול. אדמו"ר הזקן מביא שנהגו מקדם להתפלל ערבית בערב שבת ביו"ט מאוד מוקדם כדי שיגמרו את כל התבשילים מוקדם.

העירוב מועיל רק לצרכי סעודה, כולל הדחת כלי סעודה והדלקת נרות ולכן אסור להכין את הטלית[470] או הס"ת וכדומה ביו"ט שיהי' מוכן לשבת במקום הנכון[471].

לזכור לעשות כל ההכנות הנדרשות לשבת קודש, כמו ה"בלעך" וכו', ולסדר הכל לפני כניסת שבת.

ידוע השקו"ט לענין טבילת טהרה לש"ק. **ואכ"מ**[472].

במנחה: פתח אליהו (ואין אומרים הודו). ידיד נפש. מנחה כדאתמול.

מנחה לשלש רגלים.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (בפרט שביום טוב הותרה הוצאה לצורך יום טוב).

הלכתא למשיחא: כשישראל בישובן[473], יום טוב שחל להיות בערב שבת[474] תוקעין ולא מבדילין.

פרטי דינים בקשר להכנת הנרות להדלקה – ראה לעיל ליל ב' דחג הפסח.

הדלקת נרות בשעה **7:04** (18 דקות לפני השקיעה) מאש הדלוקה לפני החג. אם איחרו את הזמן, אין להדליק בשבת חס ושלום מאש דולקת. הברכה: להדליק נר של שבת קודש. אם טעתה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ליל שבת קודש, י"ז ניסן, א' דחול המועד, שני לעומר

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד". בבואי בשלום אומרים "בשמחה ובצהלה" (אין אומרים "ברנה"). מזמור שיר. ה' מלך. כגוונא. ערבית של שבת. יעלה ויבוא. ויכולו. ברכה מעין שבע. קדיש תתקבל. מזמור לדוד ה' רועי. חצי קדיש. ברכו בתרא. ספירת העומר ("היום שני ימים לעומר"). עלינו. קדיש יתום.

שכח יעלה ויבוא, או טעה והתפלל תפלת יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל איש לרעהו: גוט שבת. ולהעיר משיחת ליל ו' דחגה"ס תשמ"ט שיש לפתוח בברכה, הן "גוט שבת", והן "גוט מועד"[475].

---

470) ובנוגע לקיפול הטלית – הנה, אנשי מעשה מחמירים שלא לקפל הטלית בשבת ויו"ט כלל, אפילו שלא כסדר קיפולו הראשון. ואכ"מ.

471) שוע"ר סתק"ג ס"ג.

472) ולהעיר מהמשך תרס"ו ע' שפז: "כמו כן מקדושת יו"ט לקדושת שבת צריכים טבילה במקוה כמ"ש בכתבי האריז"ל".

473) כ"ה בשו"ע (ודאדה"ז) או"ח סרנ"ו. ול' הרמב"ם (שבת פ"ה הי"ח) מדינות ועיירות של ישראל – משמע רק כשהן תח"י ישראל. ובמער"ק שם שגם בבבל תוקעין, באם העיירות של ישראל, וכדמוכח בשבת לה, ב. אבל בס' החילוקים בין אנשי מזרח ובני א"י (סנ"ד) שבני בבל אינן תוקעין. ואולי בזמנם הפסיקו בני בבל לתקוע.

ולהעיר שבתוס' סוכה נ, ב ד"ה דרבנן מ' שגם התקיעות להבטיל ממלאכה הן צורך מקדש שהתירום משום שבות במקדש, עיי"ש. ועוד להעיר שאי"ז רק בגדר הכרזה, כ"א דין תקיעות ממש, כשאר תקיעות שבמקדש, כדמוכח בתוס' ערכין י, א ד"ה אין שדנו בדיני הפסק.

– בטעם שאין תוקעין בזמנינו – ראה כה"ח סרנ"ו סק"א בשם רוח חיים שם. שו"ת רשב"ן או"ח סי' קלז. אורה ושמחה שבת פ"ה הי"ח. חי' ר' גדלי' שבת ס"א. חוט שני שבת פ"ט סק"א.

474) והתירו שבות קל כזה משום כבוד שבת.

אופן התקיעה להבדיל בין יו"ט לשבת (דבעי שינוי משאר ערבי שבתות) – תוקע ומריע בנשימה אחת, ומ"מ מפסיק בינתיים (כשיטת רב אסי – חולין כו, ב ובפירש"י ד"ב בנשימה. וכ"מ בשו"ת תרוה"ד סוסי' קמב. חי' הצ"צ ר"ה פ"ד ד"ה שלש (עו, ג)).

לסדר התקיעות ביו"ט שחל בערב שבת – ראה פי' קדמון ממצרים שבת פ"ה הכ"א. מרכה"מ שם. ולהעיר ממשנ"ב סרנ"ו בבה"ל ד"ה והוא.

475) ולהעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט".

שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא[476] – בלחש[477]. קידוש לשבת.

יום טוב שחל בערב שבת אין מבדילין שהרי קדושת שבת חמורה מקדושת יום טוב.

מצוה מן המובחר להמתין מלאכול הפת של עירוב תבשילין עד א' מג' סעודות השבת כדי לבצוע עליו, שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת ראוי לעשות בו מצוה אחרת. ויש נוהגין שלא לבצוע עליו עד סעודה ג' של שבת, כדי לעשות בו מצות הרבה, שמניחין זה הככר ללחם משנה בסעודה הראשונה ובסעודה שני' של שבת, ובסעודה שלישית בוצעין עליו. [באם אינו אוכל סעודה שלישית (וכמנהג חב"ד) יבצע עליו בשבת שחרית]. ופשוט שכן הוא גם בנוגע לאכילת התבשיל[478].

הפת של עירובי חצרות [**באם אין משתמשים בו לשאר שבתות השנה להתיר הטלטול**] יש לבצוע עליו בשבת שחרית (ובחצאי־עיגול מוסיף אדה"ז: או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה ודאי[479]) דהואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת[480].

בנוגע לזמירות לשבת, בשבת חול המועד – ראה בהערה[481].

---

476) הארכנו בכינוס תורה לחגה"ש אתשקד (תשפ"ה). ולהלן עיקרי הדברים: לכאורה הכוונה לומר בלחש עד גמירא, עד "לסעדא בהדה". (וראה גם אצלנו בלוח לליל א' דר"ה שחל בשבת (תשפ"ד)). [**וביו"ט** שחל בשבת אומר אח"כ אתקינו ליו"ט בקול (ויש שכתב לדלג ולא לומר כלל נוסח אתקינו ליו"ט בקביעות שכזו). והארכנו מזה בלוח ליו"ט שחל בשבת].

וכבר העירו, שבהיום יום לליל שבת חוה"מ פסח וסוכות נשמט לגמרי אתקינו סעודתא לשבת. וכן גם בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וכ"ה גם בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151, ובהוצאות ראשונות דהיום יום לגבי ההוראה (דאז) שלא לאומרו. (אבל בספר המנהגים ע' 56 קאי בראש השנה, שאין אומרים נוסח אתקינו ליו"ט). ואמנם, נראה פשוט שהכוונה גם לאתקינו סעודתא שאחריו, וז"ל "דא היא סעודתא וכו'", שאין סברא לומר רק דא היא סעודתא ולא לומר אתקינו שלאחריו. [וראה בס' המנהגים ע' 28 בהערה, שאינו מובן הכפל שהרי אומרים אותו תיכף עוה"פ, משא"כ בסעודה שני']. ולכאורה מוכח מתוכו, שהרי בהוצאות ראשונות דהיום יום ההוראה שלא לאומרו (וכן בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151) פשוט שגם אתקינו דשבת בכלל, אף שלא נתפרש בפרטיות. והה"נ בההוראה לאומרו בלחש. וגם אין מקום כלל לסברא לומר אתקינו דשבת בקול. ועוד, שההוראה לומר בלחש בהיום יום הובאה לגבי שבת חוה"מ, שבלא"ה אין אומרים אתקינו ליו"ט, וממילא אין טעם וסברא שלא לומר אתקינו דשבת. וראה בהערה למחר בקידוש היום.

[אבל יש שפיי בס' המנהגים הנ"ל, כפשטות משמעות הלשון, שר"ל לומר רק דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין בלחש. ומיד לאח"ז אתקינו ליו"ט בקול (שלא לומר ב"פ נוסח "אתקינו סעודתא"). אלא שאי"ז עולה יפה בל' שבהיום יום לגבי שבת חוה"מ, שלא נהגו בחוה"מ לומר אתקינו דיו"ט. ואינהו ס"ל, שאף שבהיום יום דקאי בחוה"מ לא מסתבר לפרש כך (כנ"ל), כצ"ל ביו"ט. ולדבריהם צ"ל, שגם בסעודת היום יש לדלג ולהשמיט בקטע אתקינו סעודתא לשבת, ולומר רק חלקו (דא היא וכו'). אבל בס' המנהגים ע' 57 נזכר לומר אתקינו דשבת בקידוש היום בלחש (וכן נדפס גם במחזור לר"ה הן בלילה והן ביום. אמנם, קאי בר"ה שבלא"ה א"א אתקינו ליו"ט). ולהעיר שבהוצאה ראשונה דשנת תש"ג (בההוראה שא"א כלל) נזכר בהיום יום דשבת חוהמ"פ גם ע"ד שבת ויו"ט, ובזה"ל: שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד דא היא סעודתא, ויתן לך – כל זה אין אומרים בשחוה"מ ושבת ויו"ט. ובהוצאה דשנת תשי"ז ואילך שנדפס שאומרים בלחש, נשמט ע"ד שבת ויו"ט. ומקום לפרש, שמה"ט הושמט דוקא בנוגע אמירה בלחש, שלענין העדר האמירה יו"ט וחוה"מ שוים, שא"א של שבת. אבל כשנתחדש לומר בלחש – ד"ז לא יכון בנוגע לשבת יו"ט, שבזה אומרים רק אתקינו דיו"ט, ולא של שבת כלל. אלא, שלפ"ז, גם בנוגע לקידושא רבה כצ"ל. ודלא כבס' המנהגים לומר אתקינו דשבת בלחש. והדרא קושיא לדוכתה. והעירני ח"א לפרש, שנשמט בגלל ויתן לך בלחש, שלא שייך ביו"ט. משא"כ בהוצאה הראשונה שנכתב שאין אומרים – וזה שייך גם ביו"ט. ומכיון שבמשנה אחרונה הזכיר ויתן לך בלחש, סתם ולא פירש]. והבוחר יבחר. (ולהעיר ממש"כ בס' דרכי חיים ושלום (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תקיד (ובכמה דפוסים נשמטו שם שורות אחדות. והכוונה מובנת)).

477) בלחש – כ"ה הלשון (לענין שבת חוה"מ) בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן וי"ז תשרי. וכ"ה בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וראה שם ע' 56 (לגבי ר"ה שחל בשבת). וכ"כ הריל"ג ע"ה בהערות וציונים לסידור עם דא"ח (בקידוש לר"ה, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבמחזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תש"י (נדפס בסה"מ תש"י ע' 26 – לענין ליל ר"ה שחל בשבת): בלחישה. וראה למען ידעו (שוסטעראמאן) ע' 97 שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע תיקן בכתי"ק וכתב: בלחישה. וכ"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (כבמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכתי"ק.

478) וראה בשל"ה (מס' סוכה נר מצוה): וגם יקח תבשיל חשוב המוכן לו לסעודת שבת כגון חתיכת דג חשוב או בשר או תרנגול ומה שחננו ה' המוכן לו לסעודת שבת שחרית או לסעודה ג'. ועד"ז בסידור אדה"ז: יקח הפת **משבת** וגם תבשיל חשוב עמו כגון בשר או דג. וראה גם לקוטי שיחות חט"ז ע' 187 ואילך בדעת אדה"ז [ועיי"ש בל' מהרי"ל ומנהגי מהר"א טירנא]. וראה בא"ח שנה ראשונה פ' צו ס"ב. דרכי חו"ש מנהגי יו"ט סתקי"ז.

479) וראה בלקוטי שיחות (דלקמן - בהערה 41 שם) טעם הספק בזה.

480) וראה בלקוטי שיחות חלק טז בשיחה ד לפרשת בשלח טעם החילוק בין ערובי חצרות לערובי תבשילין בענין זה.

481) בנוגע לזמירות לשבת – אזמר בשבחין וכו' – בשבת חוה"מ, וכן ביו"ט שחל בשבת, לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנוהגים לאומרם בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. (וראה מט"א סתקפ"ג ס"א. אבל בקצה המטה פי' דקאי בר"ה דוקא. וראה בבא"ח ש"ב בראשית סל"א שחילק כך. אלא שכתב שגם בליל פסח א"א, ושאין לו טעם מספיק לחלק בין פסח לשאר יו"ט. אבל ראה אצלו בשו"ת רב פעלים ח"ד בסוד ישרים סי"ג. ובקצה המטה הביא מלקוטי מהרי"ח שאין המנהג כהמט"א. וראה שפתי צדיק לפסח אות עב בנוגע שבת חוה"מ. מנהגי קומרנא אות רפו).

לאידך, ראינו לפעמים מעשה רב, וברבים, לומר (בניגון) "בני היכלא" (נוסף להתוועדות דהשלמה ליוט"ש כבשבת שובה ושבת בראשית

צריך ליזהר שלא ליתן "איטריות" של פסח (מביצים ומטוגנות במעט שמן או במחבת טפלון – בלא שמן כלל) בקערת מרק שהיא בכלי שני כל זמן שהיד סולדת במרק. אבל בדיעבד יש להתיר אפילו בכלי ראשון. ואם נטגנו בשמן עמוק, מותר רק אם הן יבישות לגמרי שאין בהן לחלוחית כלל.

בברכת המזון [בכל סעודות היום]: רצה ואחר כך יעלה ויבוא. הרחמן לשבת. אין אומרים הרחמן של יו"ט.

יום שבת קודש, י"ז ניסן, א' דחול המועד, שני לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:44**.

שחרית לשבת. יעלה ויבוא. טעה או שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

חצי הלל[482]. קדיש תתקבל. שיר של יום, קדיש יתום.

אין נוהגים בקריאת מגלת שיר השירים בציבור[483].

מוציאין שני ספרי תורה. וקוראים בספר תורה ראשון – שבעה קרואים בפרשת "ראה אתה אמר אלי". אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה][484]. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פינחס "והקרבתם". הגבהה וגלילה לס"ת השני.

הפטרה: מפטירין "העצמות היבשות" ביחזקאל לפי שתחיית המתים עתידה להיות בניסן[485]. **אין** מזכירין של יום טוב בברכת ההפטורה **ואין** חותמין "מקדש השבת וישראל והזמנים".

ביחיד, יש לומר גם את ההפטורה הקשורה עם פרשת השבוע, והיינו – ההפטורה לפרשת שמיני[486].

יקום פורקן. אין אומרים אב הרחמים.

מוסף לשלש רגלים, היינו אתה בחרתנו ומפני חטאינו וכו'. אלא שצריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע, דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלקינו את יום השבת הזה ואת יום חג המצות הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה כו' (וכולל פסוקי שבת, "וביום השבת", ושל פסח, "והקרבתם"). ישמחו במלכותך. וסמוך לחתימה אומר שבת ומועדי קדשך, וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים.

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שלמחרת ר"ה ושמח"ת, גם) בהתוועדות דיו"ט שני כשחל בשבת (כן נהגו באחש"פ תנש"א. ונזכר בהערת המו"ל בסה"ש תנש"א ח"א ע' 466. וכן בשחוהמ"ס תשכ"ח). ואפשר שבס"ג שאני, שאינה שייכת מעיקרא ליו"ט – ראה זהר חי לזח"ג צד, ב. וילע"ע.

482) בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

שכח ולא אמר הלל שלם בימים הראשונים, י"א שצריך לומר בחול המועד. אבל למעשה לא קיימא לן הכי. וכן מוכח מלשון אדה"ז (שו"ע סת"צ ס"ו): כולן טפלים ליום טוב הראשון וכו' ובהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו. ונתבאר בשיחת אחש"פ תשכ"ג. וראה לקו"ש חל"ז ע' 17 (משיחה הנ"ל).

483) בלשון הרב: "מעולם לא נהגו כן בחב"ד ובעוד כו"כ" [מקומות לקרוא מגלת רות בביהכ"נ] "בכלל. וגם לא שה"ש וקהלת. ולא שמעתי שילמדו (או יקראו) אותן ביחידות בבית וכיו"ב ביו"ט הנ"ל דוקא".

484) מקורות והערות נמצאו בדיני יום ראשון דחג הפסח.

485) וראה בשיחת אחש"פ תש"ל. ש"פ אחרי תשמ"ו.

486) כ"ה בר"ד משיחת ליל הושע"ר תשמ"ה (מסרט הקלטה): "מנהג ישראל וואס נשיא דורנו האט ארויסגענעבען, אז בשבת ראש חודש, אדער על דרך זה בשבת חול המועד, וכיוצא בזה, וואס בגלוי זאגט מען דאך מערניט ווי דער הפטורה פון חול המועד סוכות, אדער דער הפטורה פון ראש חודש [והיינו, הפטורה של] "מדי שבת בשבתו", בנוגע אבער פאר זיך זאל מען אויכעט זאגען די הפטורה פארבונדען מיט פרשת השבוע. אף על פי וואס די משנה זאגט אז מפסיקין – איז דאס אבער בנוגע צו קריאה בציבור מפני טירחת הציבור, וואס פאר א סיבה ס'זאל ניט זיין, בהנוגע אבער לעבודת כל אחד ואחד קען מען דאך זאגען בייעדע זאכען".

ובדוחק י"ל דקאי רק להמנהג שאומרים שמו"ת גם בע"ש שחל בחוה"מ – ראה לעיל בלוח לע"ש בהערה.

על־פי הוראת כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע אומרים "ולקחת סולת"[487].

שש זכירות אחרי התפילה.

הלכתא למשיחא: שבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים. [לחם הפנים אינו יכול להיות חמץ, כי אם מצה ("חלות מצות")[488]].

סדר הקידוש: בלוח כולל חב"ד נכתב שאומרים מזמור לדוד וכו' עד ויקדשהו בלחש[489]. סברי מרנן, בורא פרי הגפן.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר בכל שבעת ימי החג, דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גלויות.

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין **בכל יום**[490]. כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שתה רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב. [אלא שבשבת "טוב למנוע מלאכול אגוזים" כשהם בקליפתם[491]]

היום מתחילים ללמוד מסכת סוטה, דף ב.

פרטי איסור חדש – ראה בשו"ע אדה"ז[492].

מנחה: קריאת התורה (פרשת שמיני). מנחה של שבת, יעלה ויבוא. אין אומרים צדקתך.

מוצאי שבת קודש, ליל ב' דחול המועד

מוצאי שבת בשעה **8:06**.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, (בנוסף ל"מוריד הטל" מתחילים הלילה לומר:) "ותן ברכה", יעלה ויבא. קדיש שלם. ספירת העומר. עלינו.

שכח ואמר "ותן טל ומטר" ודין המסופק, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח הלילה ולא אמר "יעלה ויבא", וכן אם שכח בשאר תפילות חול המועד, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

השוכח יעלה ויבוא הערב, וכל שכן בטעה ואמר מוריד הגשם או ותן טל ומטר, שתפלתו מקולקלת, וחוזר ומתפלל, יאמר אתה חוננתנו עוד הפעם.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל בכל מוצאי שבת. בנוגע לברכת הבשמים – מנהגנו שאין משתמשים בצפורן לבשמים בפסח[493]. "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא הבדיל במוצאי שבת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

---

487) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו. [ולהעיר שבקטע זה ניתוספו כמה מלים בכתי"ק].

488) ראה מנחות נב, ב (במשנה). רמב"ם מעשה הקרבנות פי"ב הי"ט. וראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

489) ושם נתפרט: אומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן בלחש. (וכ"ה בספר המנהגים מנהגי ר"ה ע' 67 בהערה).

490) ראה בהערה בדיני חוה"מ.

491) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קצה.

וביו"ט לא נהגו להחמיר בזה. וכנראה לפי שמותר לברור כדרכו ביו"ט, כשאי אפשר מעיו"ט, והצריכו אותו לברור פסולת מאוכל כשהאוכל מרובה על הפסולת ויש יותר טורח בבירית האוכל מתוך הפסולת. וכן מותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש. וראה שבת כהלכה פי"ג הע' מב.

492) סימן תפט. ולהעיר משיחת אחש"פ תש"מ. ואכ"מ.

493) ע"ד חיוב בשמים במוצ"ש חוה"מ בכלל – כ"ה סתימת הפוסקים. ומפורש הוא במאירי פסחים קב, ב. וכן מוכח מהשקו"ט בראשונים בהדס של מצוה להבדלה בסוכות במוצ"ש (ראה אבודרהם סדר מוצ"ש. שו"ת הרשב"א סקס"ז – הובא בב"י סתרנ"ג. או"ז ח"ב הלכות חנוכה סשכ"ח. ועוד. וכ"ה בדרה"ח סצ"ה ס"ב). וכ"כ במנהגי מהרא"ק סוכות סנ"ה. וראה בארוכה בשו"ת עולת שמואל פלורנטין סי' ב. וברוח חיים סתק"ל סק"ב בביאו, וכתב שכך נהגו בכל תפוצות ישראל. וצ"ל שחיוב שמחת יו"ט בחוה"מ אינו משיב הנפש כ"כ בביו"ט. אבל להעיר שא"צ לחזר אחריהם כדרך שמחזרים אחר המצות. וראה גם שו"ת זהב שבא סט"ז למנהגם. ולהעיר גם מלשון שו"ת הרדב"ז ח"ב סתר"כ. וראה בגנזי חיים סתצ"א שהביא סברא שא"צ בשמים במוציו"ט לחוה"מ אף שהוא ג"כ מוצ"ש. וראה בהנסמן לקמן ע"ד כמה מנהגים בדבר – פסקי תשובות סתצ"א הע' 14. סרצ"ז הע' 11. שושנת יעקב רפפורט סכ"ה.

ברכה אחרונה: מעין שלש ("על הגפן"). אומרים "וזכרנו לטובה ביום חג המצות הזה".

ויתן לך – בלחש.

המבדיל על היין[494] ורוצה לסעוד מיד: אם לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה אחרי הבדלה[495], וגם אין בדעתו לברך ברכת המזון על הכוס, צריך לברך אחרי היין של הבדלה[496] על הגפן. שכח ולא בירך לפני הסעודה, ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון – צריך לברך תחילה על הגפן, קודם ברכת המזון. אבל אם שכח ולא בירך על הגפן, ולא נזכר עד אחר ברכת המזון – לא יברך על הגפן אחרי ברכת המזון, שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד[497] . ואם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס – אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה[498] .

מלוה מלכה.

בברכת המזון [וכן בכל ימי חול המועד]: יעלה ויבוא. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים הרחמן של יו"ט.

בסיום ברכת המזון אומרים: "מגדול [ולא "מגדיל"] ישועות מלכו".

חול המועד פסח

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין **בכל יום**[499]. כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שתה רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

בחול המועד אינו חייב לאכול פת אבל לכתחילה מצוה לאכול פת. גם בחול המועד – מצוה באכילת בשר משום שמחת יו"ט[500].

אכילת מצה[501] בששת ימים רשות: "כמו שתפילת ערבית רשות, כך מצה זו[502] . . לפי זה מובן דגם רשות יש בו קצת מצוה[503] . . טוב יותר לאוכלה[504], ולא לאכול פירות ושאר דברים שאינן מצה

---

494) הבדיל על חמר מדינה, מברך ברכה אחרונה בכל אופן.

495) ואם בדעתו לשתות יין בתוך הסעודה, ואפילו אין בדעתו בפירוש לשתות יין אלא שדרכו לשתות יין בסעודה, וכגון בסוכות שמצוה לשתות יין משום שמחת יו"ט (שנחשב שדעתו לכך), והבדיל על שולחנו דהיינו סמוך לסעודה ובמקום סעודה, נחלקו הפוסקים בדבר אם צריך לברך על היין שבתוך הסעודה. ויש לחוש לכתחילה שכשמבדיל קודם שקובע עצמו לסעודה – יכוון בדעתו שלא לפטור בברכת בורא פרי הגפן היין שבתוך הסעודה. וצריך לברך ברכה אחרונה מיד, ואין לו לקבוע סעודה קודם שיברך ברכה אחרונה שמחוייב בה. ובדיעבד כשלא כיוון לכך א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה, שספק ברכות להקל. ואינו מברך על יין הבדלה ברכה אחרונה כלל (שנפטר בברכת המזון כמו היין שבתוך הסעודה ששניהם הן שתיה אחת כיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת.

ואם הבדיל על שולחנו ממש, אחר שקבע עצמו לסעודה על השולחן, פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל, ואינו מברך ברכה אחרונה על היין לפני הסעודה. (כ"ז משו"ע אדה"ז סקע"ד ס"ה–ז ובקו"א שם. אבל בסדר ברה"נ השמיט ד"ז. ונתחבטו בזה בכ"מ. וכנראה נרמז לזה בשיחה דלקמן בפנים. ולמעשה, אם מכוון בדעתו כנ"ל יצא מכלל ספק, ולאידך, כשלא כיוון – למעשה אינו מברך משום סב"ל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתנז בין השיטין בד"ה גם אפשר שהצבנו ציונים בדבר).

496) הואיל ואינו מתכוון לפתוח תאות המאכל אלא למצוה בלבד.

497) שנפטר בדיעבד בברכת הזן שבברכת המזון לפי שהיין סועד הלב ג"כ.

498) שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון.

499) ובכ"מ העירו מדברי רש"י (עירובין מ, ב ד"ה מ"מ וסוכה מז, ב ד"ה מ"מ) שאין כוס של יין מצוי לאדם בחוה"מ. וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי. וראה בסוף הקובץ במילואים (לז).

500) ראה אר"ח הל' חוה"מ סל"ד. וכן מוכח מל' אדה"ז בשו"ע סתקכ"ט ס"ו–ז. וראה גם שו"ת בא"מ ח"ז ס"ג סק"ב. וראה שיחת הושע"ר תש"נ.

501) ופשוט דהיינו בשיעור כזית דוקא, ובכדי אכילת פרס. ולאחרונה נתפרסם מענה בכתי"ק "ימציא להם עכ"פ 6 מצות שמורה וישתדל שבכ"י מימי חה"פ (נוסף על הסדרים) תאכל אחותו עכ"פ כזית מהשמורה".

502) וראה פיר"ח סוכה כז, א (לענין סוכה שהוקשה לאכילת מצה): מכאן ואילך רשות דמצוה. ולהעיר מפי' הרע"ב ביצה פ"ה מ"ב: משום רשות – שיש בו קצת מצוה אבל לא מצוה גדולה וקרוב הוא להיות דבר הרשות. וראה משנ"ב סתע"ה סקמ"ה.

503) וראה שו"ע אדה"ז סתנ"ג סי"ד: לשם מצות שבעת ימים תאכלו מצות. אבל ראה אג"ק חי"ט ע' רלד. וראה שם סתע"ה סל"ב בגדר המצוה "שאם רוצה לאכול פת שנילושה במים יזהר שלא תבוא לידי חימוץ". ושם סתנ"ה סט"ז: מצה שאינה של מצוה שהיא קרובה לדבר הרשות שהרשות בידו שלא לאכול מצה כל ימי הפסח. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סשע"ז סק"ד.

וראה שו"ת דברי יציב או"ח ס"י שר"ל שצריך כוונה במצוה זו, ול"ד למצות אכילת מצה בלילה ראשונה. וכ"כ בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סל"ה. וקדמם בגליוני הש"ס לירושלמי סוכה סצ"ח. אמנם, י"א שבכלל אצ"כ במצוה קיומית. וראה קובץ אור ישראל גל' עו ע' קט ואילך.

504) ומה"ט, מקום להעדיף שלא לאכול עם לפתן (ולא רק מחשש שרוי'). אבל ראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'תריא, כמה צדדי קולא. ובפרט אם גדר המצוה במה שאינו אוכל חמץ.

כלל". "ענין רשות אין זה שאין כאן עבודה כלל כ"א אדרבא היא עבודה נעלית יותר ולזאת צ"ל אכילת מצה גם בהששה ימים ויש בזה קצת מצוה . . שצריכים לאכול מצה ולא רק שאר דברים כמו פירות וכה"ג[505]".

חול המועד חייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות נקיה כשאר ימי יום טוב, שלא ינהג בהן מנהג חול. ולובשים בגדי שבת ויום טוב[506]. והמבזה את המועדות (עושה בו מלאכה או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתיה) אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק וכו' וכאילו עובד וכו'.

דוגמאות למלאכות האסורות בחול המועד: פרקמטיא, קניות (שאינן לצורך המועד), תפירה, כביסה (חוץ מבגדי תינוקות המלכלכים בגדיהם תדיר), כתיבה (אלא אם צורך המועד. והמנהג לעשות בשינוי קל), הדפסה, נטילת צפרניים, ותספורת. הוצאה והבערה מותרים. אסור לבשל בכוונה בחול המועד בכמות גדולה בכדי שישאר ממנו אחר החג. כל שאסור לעשותו במועד אסור גם לומר לנכרי לעשותו.

גם מלאכות שאין בה טורח ושיהוי אסורות (לכמה דעות), אא"כ ה"ז לצורך המועד. באופן כללי הותרו רק המלאכות שהן מעשה הדיוט ולצורך המועד [אא"כ בצרכי אוכל נפש ועוד יוצאים מהכלל. ואכ"מ]. בהגדרת "מעשה הדיוט" ו"לצורך המועד" כמה פרטים וחילוקי דינים בזה[507]. ולהלן עיקרי הדברים: גם מלאכה שהתוצאה שלה היא אומנותית, מותרת אם היא מעשה הדיוט, והיינו שאינה דורשת אימון ידים וכיוון גדול. אבל כשהפעולה היא בגדר מעשה אומן אסורה גם כשנעשית ע"י מי שאינו אומן, וגם כשרוב בני אדם יודעים לעשותה. בכמה מקומות מצינו שדבר שאפשר בקל בלעדיו, או שאפשר לעשותו לאחר המועד, אינו בגדר צורך המועד[508].

בספר פלא יועץ[509]: "בענין חול המועד רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיום טוב נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר . . והאיש הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפי סופרים איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת ולא יעבור".

מבצע תורה: "כלום אסור לעשות מלאכה אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושמחים ויגעים בתורה[510]".

> בשיחת ש"פ מצורע תשכ"ה[511] נזכר שבהמאמרים בלקוטי תורה דשיר השירים מדובר בענינים של פסח, וממילא זה הזמן המוכשר ללמוד המאמרים דשיר השירים, בכדי לסיים כל הלקוטי תורה במשך השנה.

המנהג להקל בריקודים ומחולות ולשמוע כלי זמר (וכל שכן ללבוש בגדים חדשים) בימי חול המועד פסח, אף שהם בתוך ימי הספירה[512].

אם לא הגעיל כלים קודם זמן איסורו [=סוף זמן ביעור חמץ] יכול להגעיל רק עד הפסח[513], אבל בתוך הפסח, פירוש בחולו של מועד[514], אין להכשיר שום כלי אלא ע"י ליבון גמור באור[515].

להסיר מכשול: אוכל לבהמות הנמצא בגן החיות ברובו הוא **חמץ גמור!** ולכן, המבקרים בגן חיות

---

505) ובכ"מ בדא"ח שע"י אכילת מצה "ששת ימים" נמשך הגילוי דשביעי של פסח. וראה לקו"ש ח"ז ע' 275 שמה שאין מברכין "על אכילת מצה" לאחרי לילה הראשון הוא דוגמת מה שאין מברכים על תש"ר לפי שא"א להמשיך כו'. וראה שיחת אחש"פ תשל"ח.

506) ראה מג"א סי' תקל סק"א. משנ"ב שם בשעה"צ סק"ד. נימוקי או"ח שם סק"ג. ולהעיר מר"ד ג' דחוהמ"ס תש"מ בהוספות לשיחות קודש.

507) ונתבאר בארוכה בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ז.

508) וראה בסוף הקובץ במילואים (לח).

509) ערך חול המועד.

510) ירושלמי.

511) ובשינויים קלים, בתוכן קצר דד"ה שיר השירים תשכ"ה שנאמר אז.

512) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תשיט.

513) שמליל ט"ו שחמץ אסור במשהו וגם נותן טעם לפגם אסור לפי מנהגנו אינו מועיל הגעלה לפי שחוזר ובולע.

514) שביום טוב עצמו – אפילו בשאר יום טוב אסור להכשיר. ואין להכשיר כלים אלא על דרך שנתבאר בסי' תקט עיין שם.

515) שאז האיסור נשרף ונכלה לגמרי ואין לחוש שמא יחזור ויבלע בכלי. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תקיז.

בחול המועד, אסור להם לקנות האוכל, ולא להאכיל לבהמות, ויש בזה איסור דאורייתא ממש.

יום ראשון, י"ח (ח"י) ניסן, ב' דחול המועד, שלשה לעומר

יום הולדת הרה"ג הרה"ח המקובל הרב לוי יצחק שניאורסאהן נ"ע, ויום הברית של כ"ק אד"ש.

בר"ד ח"י ניסן תשט"ו[516]: (הרא"א הזכיר שהיום הוא ח"י ניסן – יום הברית של כ"ק אדמו"ר שליט"א, שלאחריו בא פדיון הבן[517] – כך שישנם שני הענינים. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:) ענינו של ח"י ניסן הוא – "אריינבריינגען א חיות אין ניסן"[518].

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:43**.

שחרית: אין מניחים תפילין בחול המועד. שחרית לחול, אין אומרים "מזמור לתודה" (עד סוף החג). יעלה ויבוא. חצי הלל, קדיש תתקבל. שיר של יום, קדיש יתום.

מוציאין שני ספרי תורה. קריאת התורה. ד' עולים.

אחרי קריאת התורה בספר ראשון ("קדש") מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה] בס"ת השני קוראים רביעי בפרשת המוספין שבפינחס ("והקרבתם")[519]. ואח"כ חצי קדיש[520]. [ועד"ז בשאר ימי חול המועד].

טעה וקרא בשאר אחד מהפרשיות הקבועים לפסח, אם עדיין לא גמרו – יש לגלול ולקרות לתשלום העולים בפרשת קדש. ואם גמרו הקריאה של הרביעי ובירך ברכה אחרונה – א"צ לחזור. וקורא ביום שלאחריו פרשה שדילג.

שכח ולא אמר יעלה ויבוא, דינו כמפורט בהטבלא שבסוף הלוח. אם נזכר לאחר שהתפלל מוסף, אינו חוזר ומתפלל שחרית.

אחר קריאת התורה אומרים אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש. מוסף לשלש רגלים (אומרים פסוקי "והקרבתם" בכל יום, "ומנחתם ונסכיהם"). דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שש זכירות.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת שמיני, בפעם השני'.

יום שני, י"ט ניסן, ג' דחול המועד, ארבעה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:42**.

סדר התפלה כדאתמול [לבד מהשינויים בקריאת התורה].

כינוס תורה[521]: בבית חיינו "770" לאחר תפילת מעריב (8:15 לערך) בהשתתפות הרבנים חברי הבד"צ שליט"א.

יום שלישי, כ' ניסן, ערב "שביעי של פסח", חמשה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:41**.

סדר התפלה כדאתמול [לבד מהשינויים בקריאת התורה].

516) ביחידות עם הרה"ג וכו' מוה"ר אפרים אליעזר הכהן יאלעס.
517) בהמשך להמדובר לפנ"ז ע"ד פדה"ב (לאחרי מסירת מעות פדה"ב).
518) וראה גם ר"ד משיחת ח"י ניסן תשמ"ח.
519) מקורות והערות נמצאו בדיני יום ראשון דחג הפסח.
520) טעה ואמר קדיש אחרי שלישי, יאמר קדיש שוב אחרי רביעי – שו"ת באתרא דרב סי' לד'תתקצ. ונת' שם בארוכה.
521) ראה שיחת אחש"פ תשמ"ט ע"ד הכינוס תורה שנערך בחגה"פ עצמו לאחרי ימים הראשונים.

בערב שביעי של פסח מותר להקיז דם לפי שהכל רגל אחד הוא ואינו ערב יום טוב אלא אמצע ימים טובים הוא.

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידיו ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום[522].

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית (**4:12**) ולמעלה, בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב לתיאבון.

ביעור מעשרות (בא"י) בשנה הרביעית: בערב יום טוב האחרון של פסח של שנה הרביעית שבשמיטה, חייב כל אדם להוציא מביתו כל המעשרות שהפריש מתבואתו כל הג' שנים שעברו מהשמיטה, והיו המעשרות שהפריש מונחים בביתו, ובערב יום טוב מחויב להביאן לבית הלוי.

מי שלא ביער מעשרותיו בערב פסח, יבערם היום[523].

וראוי לציין למה שכתב השל"ה[524] בנוגע למעשר כספים ש"ראוי לבערו ולחלקו בשנה ג' ובשנה ו' [לכאורה הכוונה מקץ שנה ג' – בשנה הרביעית, ושנה ו' – בשנת השמיטה, כבפסוק] של שמיטה כדין מעשר תבואה.

לטהר עצמו ערב הרגל.

> בספר השיחות תש"ג[525] מובא: בא אונזערע רביים האט מען געזען שש"פ גרויסע גילוים. דער סדר האט זיך אנגעהויבן פון נאך חצות היום ערב שש"פ. די טבילת טהרה פון ערב שש"פ איז געווען חלוק פון דער טבילת טהרה פון ערב שבת און ערב אנדערע מועדים, און אפילו פון דער טבילת טהרה פון ערב ר"ה וערב יום הכפורים [ראה שם **בארוכה**, ועוד שם[526]:] די טבילת טהרה פון ערב שביעי של פסח איז שטארק פארבונדן מיט די ענינים, וואס ווערן דורכגעפירט אין די ספירות פון עולמות העליונים און אין די מדריגות נשמה וואס בכל אחד מישראל.

יש לסדר היום אש דולקת [ואפשר אש מהגז] עבור הדלקת נרות בליל שני של יום טוב. פרטים בנוגע להכנת הנרות, ראה לעיל ערב פסח.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, וכן אותם המדליקים נר עבור יזכור[527], עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)[528].

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהא בהם מוקצה[529]), בפרט שלבשו בגדי שבת ויום טוב במשך היום.

לתת צדקה עבור שני ימי החג.

הדלקת נרות יום טוב בשעה **7:08** (18 דקות לפני השקיעה). הברכה: להדליק נר של יום טוב. **אין אומרים** "שהחיינו".

הלכתא למשיחא: לענין תקיעות בערב יו"ט - ראה בהערה[530].

---

522) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שלא.

523) וראה שו"ע אדה"ז סת"ל ס"ג.

524) מסכת חולין, עיי"ש עוד.

525) ע' 85.

526) ע' 87.

527) ואין כן מנהגנו.

528) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

529) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סקי"ד.

530) שקו"ט בכ"מ, בנוגע לערב יו"ט (משא"כ בע"ש וערב פסח), אם תוקעים גם להבטיל ממלאכה ולהבדיל בין קדש לחול, כבערב שבת

ליל רביעי, ליל כ"א ניסן, שביעי של פסח, ששה לעומר

בספר השיחות תרח"ץ[531]: אמר אאמו"ר: "שביעי של פסח איז אָפן פאר אלעמען, כמו שיש הזמנים של התגלות העצמות כמו חשף ה' את זרוע קדשו, הנה שביעי של פסח הוא אחד מהזמנים הללו, וואס יעדערער נעמט. מען דארף מייקר זיין מיט יעדער רגע". [וראה בר"ד ליל שש"פ תשכ"ט שהכוונה שאין שומרים ואפשר לפעול הכל, ושם שהוא ע"ד תפלת נעילה].

בכ"מ הובא פתגם הצמח צדק ששביעי של פסח הוא ראש השנה למסירת נפש.

שמחת שביעי של פסח ואחרון של פסח גדולה משאר ימי הפסח.

ערבית: שיר המעלות. מעריב לשלוש רגלים. אין אומרים הלל. ספירת העומר. עלינו.

באם לא הדליקו נרות החג לפני השקיעה, ניתן להדליק בחג רק מאש הדולקת מערב החג.

בנוסח הקידוש מתחילים "אתקינו סעודתא..." (בנוסח המיוחד לשלוש רגלים) ואחר כך: סברי מרנן, בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, **ואין אומרים** שהחיינו.

בכמה שיחות קודש[532] הובאה הנהגת רבותינו נשיאנו שקודם הקידוש דשביעי של פסח[533] היו **מדברים** – מזכירים בדרך שאלה – אודות אי־אמירת "שהחיינו". טעה בקידוש – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אודות אי־אמירת "שהחיינו" בימים האחרונים דפסח – ראה הנסמן בהערה[534].

בברכת המזון: יעלה ויבוא. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן ליו"ט.

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"א: הנהגת רבותינו נשיאינו שבשביעי של פסח היו בתנועה של סילוק והבדלה ("אפגעטראגן"), והשמחה לא היתה כ"כ בהתגלות, משא"כ באחש"פ היתה השמחה בהתגלות מצד גילוי הארת המשיח באחש"פ. ובר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ג: ידוע שבשביעי של פסח היו רבותינו נשיאינו בתנועה של "אנגעצויגנקייט", ואילו באחרון של פסח היו בשמחה.

תקופת ניסן: הלילה, בשעה **12:00**[535].

ניעורים כל הלילה

בליובאוויטש היו נעורים בליל שביעי של פסח. וצריכים להתעסק בלימוד כל הלילה.

אדמו"ר מהר"ש אמר פעם בשביעי של פסח להיושבים (די זיצערס שלמדו בליובאוויטש אז) אז ביז נאך מקוה זאל מען ניט דרעמלען אפילו[536].

אף על פי שאמרו שטוב להיות ניעור כל הלילה, מכל מקום אם רואה שחבלי שינה נופלים עליו, וחושש פן לא יוכל עמוד בתפילה ועל כן שוכב לנוח מעט סמוך לעלות השחר[537] כדי שיוכל עמוד ותהא דעתו מיושבת עליו בתפילה למצוה תחשב לו להתפלל בזמנה ובכוונה שלימה ולהיות עינא

(נוסף ל21 שבכל יום), וכן בנוגע לערב יו"ט האחרון, בין חוה"מ ליו"ט – ראה פירש"י חולין כו, ב ד"ה תקיעה. פיר"ח שבת קטו, א בשם רה"ג. פי' הרע"ב חולין פ"א מ"ז. ק"נ ביצה פ"ה סק"ו. שפ"א סוכה נד, ב. ועוד – נסמנו באוצר מפרשי התלמוד סוכה נג, ב. קובץ בית אהרן וישראל גל' צא. ושוב איקלע לידי שו"ת שיח יצחק ח"ב שי"ל ז"ע מכת"י, וראה שם סכ"ז מזה.

[בנוגע למספר שש תקיעות בחוה"מ שאין מניחין תפילין, ול"ש תקיעה לחלוץ תפילין – ראה שו"ת גידולי ציון הורוויץ ס"ד (ובהסכמה בראש הספר) ע"פ חי' הצ"צ לרי"ו (בפס"ד – שנו, ד)].

531) ע' 270.

532) ראה שיחת אחש"פ תשמ"ג.

533) כ"ה בשיחת אחש"פ תשכ"ג. ונת' שם בטעם שלא דיברו ע"ז באחש"פ. וראה גם שיחת אחש"פ תשל"ג. אחש"פ תשמ"ג.

534) ראה שיחת אחש"פ תשט"ו. תשכ"א. תשכ"ג. תשכ"ה. תשכ"ו. תשכ"ט. תשל"א. ועוד. לקוטי שיחות ח"ב ע' 545. חל"ז ע' 19 הערה 43.

535) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד.

לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (עו"ע אדה"ז שם סט"ו־טז. סר"ו סי"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ" – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577. וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תצד.

536) ספר השיחות תרח"ץ ע' 274.

537) ובדומה לדומה, להעיר מהיום יום כ"א ניסן (ע"ד אדמו"ר מוהריי"צ בהיותו בן תשע): האב איך זיך ניט געלייגט שלאפען. ונתבאר בפרטיות יותר, בהנחה דשיחת ליל שש"פ תש"א (בתשורה גארדאן ריניץ אדר תשע"ח): כבר לא יכולתי ללכת לישון (במטה?), הייתי שוכב על הספסל ובאמצע הלילה נופל למטה.

פקיחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה ויצא שכרו בהפסדו.

כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע אמר: לא שמעתי גם סברא לאמר תיקון [בדוגמת תיקון ליל שבועות] בשביעי של פסח.

קריאת שמע שעל המטה: אין ליובאוויטש איז געווען נעכט, וואס מען האט קיין קריאת שמע שעל המטה ניט געלייענט: שביעי של פסח וכו'. בכלל יעדע נאכט פלעגט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג זיין אז עס פלעגט קומען חצות לילה, האט ער געלייענט קר"ש, אפילו ווען ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאר מען האט עס ניט באמערקט[538]. אין די נעכט וואס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה – כנ"ל – איז אמאל פלעגט ער ריידן אין דעם ענין פון קר"ש און אמאל אין דעם פירוש המלות פון קר"ש".[539]

כמובן, אם הולך לישון קודם עלות השחר קורא ק"ש המטה עם המפיל, כרגיל.

אכילה: אסרו חכמים לאכול ולשתות לפני תפלת שחרית משהגיע זמן תפלה, היינו עלות השחר. אם אינו יכול לכוון דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה, מותר לאכול ולשתות, אפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה. וידוע פתגם רבותינו נשיאינו בזה.

עוד איסור יש ע"פ קבלה משום תוספת כח בסטרא־אחרא, ונחלקו בזה אם זמן האיסור הוא גם כן משהגיע זמן התפילה, היינו עלות השחר, או לפניו מחצות הלילה ואילך. וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו כיו"ב. לדברי הכל, אין איסור לאכול קודם שעלה עלות השחר אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משיעור ששים נשימות[540].

עלות השחר בשעה **5:04** לפנות בוקר[541].

יום רביעי, כ"א ניסן, יום שביעי של פסח, ששה לעומר

הכנה לתפלה: מה ששואל, **אם להתפלל בהשכמה כשניעור כל הלילה**, או לישון מעט מקודם כדי שיוכל להכון לקראת אלקיו – תלוי בזה עד כמה יכול להתחזק שלא תחטפנו שינה, הוראה לא שמעתי בזה, אבל, לפי דעתי כיון שיש כוונה בתפלה שהעדרה פוסל התפלה, הרי בכלל, טוב לאחוז בדרך השני, ובפרט חסידים ואנ"ש ששמעו או למדו בענין התפלה[542].

מה שכותב שיש ב' סברות במי שהי' ניעור כל הלילה אם להתפלל ואח"כ לילך לנוח או לישן קודם איזה שעות ואח"כ להתפלל, הנה אי אפשר ליתן כללים בזה כי זהו תלוי בצלילת הדעת של כל אחד ואחד, שיש ותפלתו תהי' מיושבת יותר אם יישן בינתים, ויש שאדרבה שאם יישן רק איזה שעות ולא כדי צרכו הרי תתבלבל תפלתו אח"כ, וכיון שמלתא אלבושייהו יקירא הנה שמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר לפעמים כ"ק אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בבקר אחרי ליל א שבועות ישן איזה משך זמן ואח"כ התפלל. אם הי' זה מנהגו תמיד או רק לפעמים, לא שמעתי[543].

זמן קריאת שמע: כפשוט, שיש ליזהר בבוקר בקריאת שמע בזמנה. ואם חלילה לא יקרא קריאת

---

538) וראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 1 ע"ד פסק הלכה מאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"פ כתבי האריז"ל (ראה נהר שלום (לרש"ש) לג, ג. דברי שלום (לנכדו) מנהגי בית א–ל ס"י. שם סט, ג ואילך (ובמהדו"ח – ע' 233 ואילך)) לומר פ' ראשונה מכוון בחצות. ובשיחת ליל שמח"ת תשי"ד, שכן מובא בספרים לומר כל הג' פרשיות ולפחות פ' ראשונה. ולהעיר, שכאן נראה שמחלק שבלילות הנ"ל שצ"ל ניעור א"צ לקרוא קשעהמ"ט כלל. וכ"ה בחמ"י חלק שבועות פ"ב (בדיני תפלת ערבית). אבל ראה באה"ח ש"א פ' פקודי סי"ד. שם פ' ברכה ס"ג (וראה שם פ' ואתה ס"ב). כה"ח תרס"ד סק"ד.

539) ספר השיחות תש"ב ע' 100.

540) וראה בכל זה באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' עה־ו. ועיי"ש שבאשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש) סובר, שאם לא יהי' ניעור מעלות השחר עד זמן התפלה אלא ילך לישון עוד הפעם קודם עלות, מותר לו לאכול. ובאשל אברהם משמע שגם אם ילך לישן לאחרי עלות, מותר לאכול קודם נץ החמה.

541) 72 דקות לחשבון 16.1 מעלות.

542) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' תלד.

543) שם ח"ט ע' רלט.

שמע בזמנה הרי ממש **יצא שכרו בהפסדו,** ועל כגון דא נאמר: החכם עיניו בראשו.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית מן התורה הוא משעלה עמוד השחר וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו והוא שרגיל עמו קצת. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות זמניות מנץ החמה. ומי שהוא אנוס יכול לקרותה מיד שעלה עמוד השחר ואם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל ענין.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית: 5:37 ("משיכיר". ומי שהוא אנוס יכול לקרוא מעלות השחר[544] משעה **5:04**). סוף זמן קריאת שמע: **9:40.**

נחלקו הפוסקים[545] אם מותר ללכת לישון אחרי עלות השחר, כשאין לו מי שיקיצנו לקריאת־שמע ותפלה. ואם כי להלכה נראה עיקר כדעת האומרים שאין איסור בדבר, פשוט שהיודע בעצמו שיש חשש שימשך בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה, לא ילך לישן בלי **לסדר מישהו שיקיצנו.**

וכדאי ונכון, לקרוא קריאת שמע מיד בעלות השחר **על־תנאי** שאם יעבור סוף זמן קריאת־שמע יצא ידי חובתו בקריאה זו, לפחות. וכדלעיל.

ברכות השחר: אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאור היום[546]. לענין ברכות "על נטילת ידים ו"אלקי נשמה" כשניעור כל הלילה (ולא ישן שיעור שיתין נשמי) – הוראה בחשאי לאומרם[547]. ברכות השחר מברך אפילו לא נתחייב בהן כגון שניעור כל הלילה לא פשט בגדיו ולא לבש אחרים. אלא שאם ניעור כל הלילה ולא נתחייב בהן אינו מברך אלא אחר שיעלה עמוד השחר[548]. וכן ברכות התורה, אם ניעור כל הלילה מברך כשיאור היום כמו כל ברכות השחר. ברכת ציצית אינו מברך עד לאחרי זמן "משיכיר" (**5:37**).

ברכת התורה: צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך[549]. ואם ניעור

544) בכס"מ הל' ק"ש פ"א הי"ב בשם רבינו מנוח, והובא להלכה במג"א סנ"ח סק"ג ובשו"ע אדה"ז שם ס"ו, שכשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה שמרבים בתחנונים אחר התפלה וצריכים למהר להתפלל יכולים לקרות ק"ש משעלה עמוד השחר. ובסידור יעב"ץ הל' ק"ש ס"ג, וכן בערוה"ש סנ"ח ס"ט, ועוד, כ"כ גם בנוגע להמתפללים באור בוקר ביום א' דשבועות שיכולים לקרותה מיד אחר עלוה"ש. ונראה שה"ה בניעור כל הלילה והולך לנוח לפני התפלה שתהא תפלתו בדעה צלולה, ומחמת רוב העייפות קשה הדבר להמתין עד "משיכיר".

והנה, במשנ"ב סס"ט סק"א כתב שמ"מ צריך ליזהר בחגה"ש שלא לקרוא כ"כ בהשכמה קודם "משיכיר". ולכאורה ס"ל לחלק, דשאני כל הנ"ל, שה"ז טירדא דמצוה, ודמי לאנשי משמר, והתירו להקדים רק במקום מצוה, מנהג או אונס, משא"כ במתפלל בהשכמה בחגה"ש שיכול להמתין, ואין להקדים כשהוא רק משום טירחת הציבור שיוכלו הציבור לילך לישון יותר מוקדם (אף שהו"ע כתב בשעה"צ סק"ה שכשניעורים הלילה קיל טפי לגבי תפלה. וכנראה ס"ל דשאני יום ערבה שצריך להקדים עצמו להרבות ברחמים, או שכיון שמרבים בתחנונים אחר התפלה, אם לא יקדימו ילכו הציבור ויבוטל התמיד. וראה משה"ק בשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"ד בתחילתו). וראה גם שו"ת רביד הזהב (לבעל שתילי זיתים) סי"ג מש"כ לבאר בכל הנ"ל שהוא משום כבוד המצוה, עיי"ש. (אמנם, ברבינו מנוח גופא משמע באו"א שהוא משום זריזין מקדימין למילה וקבורה). או"י בדעת המשנ"ב, דס"ל שרק בחול שיש ביטול מלאכה התירו.

ומ"מ נראה שגם לדידי' כשיש חשש שאם ימתין עד אז יירדם ויעבור זמן ק"ש, או שיקרא ק"ש שלא בכוונה, ש"ד, דלא גרע מיוצא לדרך לעסקיו, שמשום ביטול כוונה מותר לו להקדים. ואנן קיי"ל דכל שעת הדחק כדיעבד דמי.

545) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כו/תצ וש"נ.

546) כ"ה בשו"ע אדה"ז מהדו"ק ס"ד סי"ג (ע"פ שו"ע ורמ"א שם סי"ג). ושם, שיטלם בלי ברכה (כפסק הרמ"א שם). והנה, בפשטות היינו ג"פ, כמו במשכים קודם עלוה"ש ונטל ידיו. אמנם, בסידור סדר הנטילה שלא שרתה עליו רוה"ט כלל וא"צ ליטול ידיו כ"א כי אם פ"א לתפלה. ולפ"ז, גם א"צ ליטול מיד כשיאור היום. אמנם, למנהגנו ע"פ ההוראה בחשאי (כדלקמן בפנים) שכשניעור כל הלילה מברכים ג"כ, מסתבר שיש מקום להקפיד גם ליטול ג"פ מיד. ולמעשה, אם אין זכרוני בכזיב, כמדומה ברור שראיתי חסידים ואנשי מעשה נוהגים כן (זולת אם הלכו מיד לישון, שיש שלא נטלו ידיהם אז, ונטלו בברכה אחרי הקימה מהשינה).

547) ואם עשה צרכיו תחילה או הטיל מים ושפשף, עדיף טפי. וראה פמ"ג, הובא במשנ"ב ס"ד סק"ג. קצוה"ש ס"ה ס"ב. היכל מנחם ח"ב ע' ריג.

כמו כן, אם אפשרי כדאי לאומרן לאחרי השינה – כ"נ מסברא. ושו"מ כעי"ז במקו"ח סמ"ז סקי"א לענין ברכה"ת. וכן מוכח בסידור יעב"ץ בדיני שבועות. והובא גם במנהגי חת"ס החדש פי"א ס"ג (עיי"ש במנהג החת"ס בכעי"ז). וראה גם ברכת הבית של"ה ס"ח. שם של"ו בשע"ב סקי"ז. אבל ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"א. וראה שו"ת מחזה אליהו פאלק ח"א ס"א ואילך. ועיי"ש לענין הישן לפני נה"ח. וראה גם שו"ת תשוה"נ ח"ה סוסי' קס. ומצאתי אח"כ שהעלה כן בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב ס"א עיי"ש בטוטו"ד.

548) בפי' "ולא נתחייב בהן" – ראה מה שכתבנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתקנז. וש"נ. וראה שם סי' ב'עד בנוגע לההידור להביא עצמו לידי חיוב. וראה לקמן בנוגע לברכת התורה בהערה.

549) ואסור להמשיך ללמוד לאחרי שעלה עה"ש ללא ברכה"ת – ראה בסוף הקובץ במילואים (לט).

וההושש שישתקע בשינה, נכון שיברך ברכה"ת מיד ויקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון אח"כ באהבת עולם לצאת ברכה"ת למ"ד שמברך על שינת היום.

כל הלילה מברך לכשיאור היום[550]. נרדם באמצע הלילה, אם ישן על אצילי ידיו שינת עראי אינה חשובה הפסק ואינו מברך ברכת התורה עד שיאור היום. אבל ישן שינת קבע על מטתו והשכים קודם עלות השחר חשובה הפסק וצריך לברך לפני הלימוד, אף שלא האיר היום.

ברכת ציצית אינו מברך עד לאחרי זמן "משיכיר" (**5:37**). צריכים ליזהר שלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה[551]. וטוב שיברך על טלית אחר[552] ויפטור גם את זה שלן בו[553].

שחרית

המתפללים שחרית בהשכמה, יתעטפו בטלית אחרי השעה **5:37** ("משיכיר"), ויתחילו תפילת העמידה בנץ החמה – **6:29**.

נרדם[554] באמצע פסוקי דזמרה, אפילו שהה לגמור את כולו אינו צריך לחזור לראש.

נרדם באמצע ברכות קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור כל הברכות – חוזר לראש הברכה ובין הברכות אינו חוזר.

נרדם באמצע קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור את כולו – חוזר לתחילת קריאת שמע.

נרדם באמצע תפלת העמידה ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[555].

שחרית לשלוש רגלים. חצי הלל. קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

מוציאין שני ספרי תורה. י"ג מדות ו"רבונו של עולם". קריאת התורה. ראה פרטי דינים ביום ראשון של פסח.

בעת קריאת השירה – עומדים.

---

550) סידור אדה"ז. והמשך לשונו: "כמו כל ברכות השחר". וצ"ע ששינה בלשונו שבנוגע לברכה"ש כ' "אחר שיעלה עמוד השחר". אבל פשוט שהכוונה כן לעלוה"ש דוקא. ודלא כמי שרצה להעמיס באו"א. וכ"ה הלשון במג"א סתצ"ד. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז ואילך.

והנה בשו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז הביא שהרוצה לצאת ידי ספק ישמע ברכה"ת מאחר ויתכוון לצאת יד"ח אם אפשר ואם לאו יברך בעצמו. ובסידור השמיטו. ולכאו' ה"ט שהכריע במוחלט כסברא בתרייתא. וכדעת האריז"ל בשער הכוונות ברכת השחר (א, ג) ופע"ח שער הברכות פ"א. וכך הכריעו כל המקובלים. וכדרכו בקודש בסידור להכריע כמ"פ כדעת חכמי הקבלה. (וכ"ה בנוגע לברכות השחר בכלל, שבשו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ז כתב שלכתחילה טוב להביא עצמו לידי חיוב כל הברכות אם אפשר לו. ובסידור השמיטו ג"כ).

ואף שמקום לומר בזה "דכיון שאין זה אלא אם אפשר לא העתיקו בסידורו" (ראה בכיו"ב הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קדש. ולהעיר מכעי"ז באג"ק חט"ו ע' קנז. ודעת לנבון נקל לחלק בין זה לשאר מקומות בסידור שהעתיק דינים עד"ז), ובפרט בנדו"ד שהוא רק ל"הרוצה לצאת מכל ספק" – יותר נראה כנ"ל. וכן גם בקצוה"ש ס"ה ס"ח השמיט לגמרי מש"כ אדה"ז בשו"ע (אף שהביא כן שם ס"ו לגבי שאר ברכות השחר. וצ"ב החילוק. ולהעיר מהנהגת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בסה"ש תרצ"ג (שבהע' הקודמת) שביחד כל ברכה"ש לבד ברכה"ת כשניעור משינתו. כן להעיר שחלוקים הם בעצמא דמילתא שמברך גם כשלא נתחייב, שבברכה"ש מברך בכ"י מחמת מנהגו של עולם, אבל בברכה"ת הטעם באו"א (לפי שדעתו לפטור רק עד למחר או מצד ברי' חדשה, ראה בהע' הקודמת). וי"ל בפשיטות, דבשאר ברכה"ש ההידור הוא להביא עצמו לידי חיוב, משא"כ בברכה"ת שההידור לשמוע מאחר ולא לברך בעצמו. [ולהעיר מהמסופר בהקדמת ס' אור מלא, בנוגע להמהדרים בשבועות בבוקר לשמוע מאחר]. והא אנן קייל"ן שמברך בעצמו עדיף – ראה שו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ו. וכ"ה בכל המאה ברכות שלכתחילה אין לשמוע מאחרים (ראה ב"ח סמ"ו ד"ה ומ"ש אבל. הגהות חכמת שלמה שם). כן להעיר מהשקו"ט לצאת ברכת השבח ע"י אחר – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. ושם גם בנוגע לברכה"ת). ולמעשה, כן המנהג פשוט.

והרוצה להחמיר בדבר, יוכל לברך רק אחרי שינתו כאור הבוקר, ראה עד"ז לעיל לענין ברכות השחר. כמו כן יוכל לכוון בברכה"ת דיום אתמול שלא לפטור רק עד למחר בבוקר, ובכגון דא ודאי מהני כיון שמפסיק מלימודו בינתיים (ראה שו"ת קרן לדוד סנ"ט. ויען יוסף סשט"ו. אבן ישראל ח"ט סס"א. ועוד). וכן אם ישן שינת קבע ביום בעבד יו"ט מהני לכו"ע ממנ"פ (ראה הגהות רעק"א למג"א סמ"ז סקי"ב, והובא במשנ"ב סקכ"ח. ויש שפקפקו בזה. גם צ"ע בעצם הענין, מ"ט עדיף לן לצאת יד"ח האומרים שלא לברך בניעור כל הלילה, ומחמת זה ליכנס לבית הספק בדין שינת קבע ביום. ולהעיר שאם עלה לתורה לאחר השינה נפטר מברכת אשר בחר. וגם כשלא נתכוון לכך (ובמק"א הארכנו שגם ברכת אהבת עולם פוטרת שלא במתכוון). ומש"כ בכה"ח סי' קלט סקמ"ז – היינו שלכתחילה נכון לכוון לכך).

551) כיון שי"א שכסות יום חייב להטיל בו ציצית אף אם רוצה ללבשו בלילה א"כ לא היה כאן זמן פטור לבגד זה, ולכן אין הלילה מפסקת כלל וכיומא אריכתא דמי.

552) או על טלית גדול.

553) כיון שי"א שגם כסות יום פטורה מציצית אם מתלבש בה בלילה, וא"כ הרי עבר זמן פטור לבגד זה והוי הפסק. ואף שהוא מלובש בהציצית כל הלילה מ"מ כיון שהוא פטור מציצית בעת ההיא הרי זה דומה כמו שלא היו עליו הציצית כלל כל הלילה וצריך לחזור ולברך עליהן כשיגיע זמן חיובם בבקר.

554) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'קעה.

555) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה.

הפטרה: מפטיר בנביא בשמואל "וידבר דוד את דברי השירה הזאת וגו'" שהיא גם כן שירה כמו שירת הים שקראו בתורה וגם מדבר בה ביציאת מצרים "וישלח חיצים וגו' ויראו אפיקי ים וגו'".

מוסף לשלוש רגלים. אומרים פסוקי מוסף לימים אחרונים של פסח ("והקרבתם").

דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ: ברכת כהנים. ראה פרטי דינים ביום ראשון של פסח.

שש זכירות אחרי התפילה.

הלכתא למשיחא: אין מקריבים "שלמי שמחה בשביעי של פסח (צ"ע) לפי שבחינת השמחה של שביעי של פסח גדול כ"כ שאינו יכול לבוא לבחינת התגלות בבחי' פנימית שהוא בחי' אכילה" - לקוטי תורה ד"ה ששת ימים הב'. ואמר כ"ק אד"ש שה"צריך–עיון" הנכתב בסוגריים הוא מאדמו"ר הצמח צדק[556].

קידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט). אלה מועדי, בורא פרי הגפן.

מצות שמחת ועונג יום טוב – פורטו לעיל ביום ראשון של פסח.

ברכת המזון כדאתמול.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (**4:12** לערך), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך עד השקיעה – ראה פרטי דינים ביום ראשון של פסח].

תהלוכה: בספר השיחות ה'תנש"א מובא: נהוג מכו"כ שנים שביו"ט הולכים לבקר בנ"י שבבתי־כנסיות ובתי מדרשות בכו"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"י ההתאחדות עם רבים מבנ"י שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה.

בשיחות קודש הובאו כמה ביטויים מיוחדים בקשר למעלת התהלוכה וענינה. וכן כמה הוראות ופרטים. להלן לקט חלקי מביטויים והוראות אלו[557]:

- "דאס איז דאך מיינע א שליחות".
- אני לא הלכתי רק אני מקנא אותם שהלכו ועל חשבון זה אומר גם אני לחיים. ובהזדמנות אחרת: אני לא הלכתי רק הי' לי תאוה ללכת ולכן על חשבון זה אומר לחיים.
- רבותינו נשיאנו שמו הדגשה מיוחדת על עניני רגל שבנשמה, ועד לרגל כפשוטו – ענינים שעושים ברגל.
- ע"י עלי' לרגל יזכו להגילוי של והדריך בנעלים, וכן הוא בכל מצוה שעושים ברגליים, ובפרט כאשר משתתפים בתהלוכה שיש בח טרחה יתירה ומהלך גדול.
- ההליכה למקום רחוק לשמח יהודים בשמחת מועדים לשמחה פועלת מאטו רגלין ברגלין שעי"ז מקימים השכינה מנפילתה, ועי"ז מגביהים כל סדר השתלשלות, ועד לביאת המשיח שעליו נאמר ועמדו רגליו על הר הזיתים, כיון שביאת המשיח תלוי בעבודת הרגל.
- אלו שהלכו בתהלוכה ופעלו שמחה אצל הזולת, ועד שרקדו כפשוטו, יתקיים אצל ההולכים שלימוד התורה שלהם יהי' באופן מופלג למעלה מכל ענינים ארציים, וכן יהי' קיום המצוות שלהם באופן כזה.
- תבוא עליהם ברכה, ואצל כולם יתקיים ענין ההליכה באופן דילכו מחיל אל חיל – עלי' שלא בערך מדרגא הקודמת, וברכה שבאין ערוך שיהיו מהלכים כל השנה בעלי' מחיל אל חיל.
- אשרי חלקם בזה ובבא. אשרי חלקם וגדול זכותם.
- ההליכה כשלעצמה היא ענין גדול.

---

556) שקו"ט בזה בריש שו"ת דברי נחמיה חאה"ע בליקוט. ונתבאר בארוכה – בשיחת אחש"פ תשכ"ד.

557) רובם משיחות קודש ע"פ רשימות השומעים בלתי מוגה. חלקם נמצא בקונטרס "התהלוכה". וראה עוד שם.

- שלא יחשבו שהעיקר הוא המקום שהלכו משם והמקום שיגיעו לשם, אבל הדרך בינתיים הוא רק בהכרח, והיינו שנצרך לזה כדי להגיע ממקום למקום, על זה אומרים שמכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך.
- יתכן שמקום זה ממתין משׁשת ימי בראשית שיהודי יעבור כדי לילך לדבר מצוה ולקיים רצון ה'.
- אין לחפש תירוצים להשתמט מהליכה לתהלוכה.

לא שיעשה זה מחמת גזירה שגזרתי אלא מתוך שמחה ובאופן של שירה.

שיהי' באופן דמתניכם חגורים לבוא בזמן ניט פארשפעטיקן.

- זכות מיוחדת ההולכים רחוק.
- המטרה לשמח יהודים, ולעוררם בעניני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח.
- בכל מקום שמגיעים יש לומר חסידות, ויש לומר ענינים קלים.
- אין להסתיר שבאים בשליחות הרבי. יש לדבר בהרחבה ולא להתפעל, אך להיזהר שלא לפגוע.
- כשלא מניחים לדבר, אין להתייאש, אלא למצוא עצות שירשו לדבר.
- אע"פ שהשליח מצ"ע שייך לענינים שאינם כדבעי וממילא יש מקום לחשש כו', וכמו כן ישנו חשש שיבוא לידי ישות כתוצאה מכך שדיבר היטב, והראי' שהשומעים ניגשים אליו, מען גיט אים א פאטש אין פלייצע, ואומרים לו ביסט א גוטער באי, האסט געזאגט א גוטן דזשאק . . . כיון שהולך הוא בשליחות יש אצלו גילוי האור דהמשלח . . . שלוחים אלו אינם צריכים להתיירא משום דבר ומשום חששות שהם כיון שישנו גילוי האור שמצד השליחות.

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד לשעה **8:10**. (וגם ע"י נכרי – ראה לעיל ביום ראשון של פסח).

ליל חמישי, ליל כ"ב ניסן, ליל אחרון של פסח, שבעה לעומר

באחרון־של־פסח מאיר גילוי הארת משיח.

> בשיחת אחש"פ תשד"מ: באחרון של פסח ראו אצל רבותינו נשיאינו גילויים נעלים ביותר כו', כולל הגילוי שהי' בתומכי תמימים בליובאוויטש באחרון של פסח דשנת תרס"ו, כידוע ומפורסם. והנה, מה שנעשה אצל הרביים בחדרם אין אנו יכולים לדעת, מלבד מן המעט שגילה וסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו. אמנם, באחרון של פסח ניתן הי' לראות גילויים נעלים כו' יותר מבשאר ימי הפסח[558].

הדלקת נרות (**אחרי** השעה **8:10**) מאש הדלוקה לפני החג. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין מקום וסיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש).

בהדלקת נרות: ברכת להדליק נר של יום טוב. **ואין אומרים** "שהחיינו".

פרטי דינים בענין הדלקה בליל יום טוב – פורטו לעיל בליל ב' דחג הפסח.

מעריב כדאתמול. ספירת העומר ("היום שבעה ימים שהם שבוע אחד לעומר")[559].

קידוש כדאתמול.

בסעודת ליל אחרון של פסח נוהגין לאכול שרויה וכן בסעודת יום אחרון של פסח. ו**מהדרין** לשרות. בלקוטי שיחות[560]: מ'האט געזען די הנהגה פון רבותינו נשיאינו אז זיי האבן מדייק געווען לשרות בכל מאכל ומאכל. ונתבאר שם בארוכה. ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ח: ולא רק פעם

---

558) ועיי"ש שענינים אלו שייכים לכאו"א מישראל.

559) ובשיחת ליל ערב חגה"ש תשל"ט (ע"פ סרט הקלטה), שיש לחשוב או לומר האותיות שבר"ת באנא בכח, ונוטה יותר לאמרן. ומשמעות הדברים דקאי בסופי השבוע. [ומש"כ שם בשיחה שלא שמע הוראה מכ"ק מו"ח אדמו"ר עד"ז – אף שנמצא כבר בהיום יום כ"ד אד"ש – לכאו' הכוונה, דשאני הכא, שנוגע להמספר דמ"ט ימים, שבל"ז חסר].

560) כרך כב ע' 31 ואילך.

אחת, כי אם ריבוי פעמים, "מ'האט געהאלטן אין איין בראקן", בכל מאכל ומאכל, הן בדגים והן במרק, וכיו"ב, ללא כל נפק"מ בסוג המאכל, כלומר, גם מאכל שבמשך כל השנה אין רגילים לשרות בו מצה וכיו"ב[561]. ובר"ד משיחת ש"פ קדושים תשמ"א: געגעסן דגים – האט מען געגעסן שרוי', מרק ("סופ") – געגעסן שרוי', בשר – געגעסן שרוי', וכיו"ב. דעמולט האט מען ניט נאר מתיר געווען עסן שרוי', נאר מ'האט מזכה און מחייב געווען עסן שרוי'. ובר"ד משיחת אחש"פ תשי"ב: אזוי האב איך געזהען בא כ"ק מו"ח אדמו"ר, אז וואו נאר ער האט געקאנט האט ער ספעשעל אריינגעבראקט מצה, אין די פיש, אין די זופ – ניט באגנוגענט זיך מיט די קניידלאך וואס אין די זופ, אין די פלייש – די לחלוחית וואס אין די פלייש, און אין די קאמפאט.

קניידלאך: מנהגנו שאוכלים קניידלאך (ובלשון אדמו"ר הזקן "עיגולים[562]").

מה שנוהגים בפסח לכתוש המצות לפירורין דקין מאד, וחוזרין וגובלין אותו במים חמין ובשומן ומי ביצים, ועל ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה, וכשלשין ועושין אותן כעיגולים (שקורין קניידליך או חרעמזליך) ואין עליהם תואר לחם אפוי, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם, ואפילו לא נתבשלו אחר כך בקדירה אלא טיגנם במשקה.

בכמה שיחות קודש[563] שבנוגע לשאר ההידורים דפסח (מצה שמורה וכיו"ב) הי' הדיוק בזה באותו התוקף כבכל ימי הפסח.

במים אחרונים שוב מעבירין המים על השפתים.

בברכת המזון כדאתמול.

יום חמישי, כ"ב ניסן, אחרון של פסח, שבעה לעומר

כיבוש יריחו – מנעולה של ארץ ישראל – התחיל באחרון של פסח[564].

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:40**.

שחרית כדאתמול.

מוציאין שני ספרי תורה. י"ג מדות ו"רבונו של עולם"[565]. קריאת התורה. "כל הבכור" – בספר הראשון, "והקרבתם" – בספר השני.

הפטרה: מפטיר "עוד היום בנוב לעמוד וגו'" לפי שבליל פסח היתה מפלתו של סנחריב. הטעם הפנימי, לפי שבהפטרה זו מבואר נצחונו של חזקיה שביקש הקב"ה לעשותו משיח ובאחרון של פסח מאיר גילוי הארת משיח.

לפרטי דיני קריאת התורה – ראה בדיני יום א' דחג הפסח.

אחרי ההפטרה וברכותי' – הזכרת נשמות. [וגם יחיד שלא הלך לביהכ"נ אומר יזכור בביתו ביחידות[566]]. מדייקין[567] לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור[568].

---

561) ונתבאר שם הענין בזה, להזורות על תנועה שלמעלה ממדידה והגבלה, עוד פעם ועוד פעם בלי מספר כו', שכן אף שבודאי נעשה הדבר במספר ובהגבלה, הרי זה רק מפני שבעוה"ז הגשמי לא שייך שיהי' הדבר באופן של בלי מספר, אבל מצד פנימיות ואמיתת הענין הרי זה ענין של בלי גבול כפי שנמשכת בעניניים של פועל ממש עד לאכילה ושתי' כפשוטה.

562) נתבאר בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ז.

563) ובשיחות קודש שהיו בזה שינויים במשך השנים. ואכ"מ. וראה סה"ש תרצ"א ע' 215 והנסמן שם.

564) סדר עולם רבה פי"א, הובא בתוד"ה מכאן ־ מנחות ל, א. ונת' בשיחת ש"פ שמיני תשל"ד.

565) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח בסידור תורה אור.

566) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

567)ראה סה"ש תש"ה ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שביו"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), משא"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט ש(אף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם –) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג סי' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סקי"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

568) אבל מה "שנוהגין שמי שצריך להזכ"נ עולה לתורה בו ביום" – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו[569].

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אב הרחמים. ""אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר[570]."

אשרי. יהללו. חצי קדיש. מוסף כדאתמול.

שש זכירות אחרי התפילה.

ב'לוח היום יום' לאחרון של פסח[571]: "ביום: מהדרין לקדש, אחר כך מתפללין תפלת המנחה ואחר כך סעודת יום טוב". בפועל אין נוהגים כן[572].

קידוש כדאתמול.

ברכת המזון כדאתמול.

מנחה כדאתמול.

סעודת משיח

הבעל שם טוב היה אוכל ג' סעודות באחרון של פסח.

סעודת אחרון של פסח היתה נקראת – אצל הבעל שם טוב – משיח'ס סעודה.

סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר הבעש"ט באחש"פ היה אוכל ג' סעודות, וסעודה השלישית (שהיתה לפנות ערב) היתה נקראת "סעודת משיח", כי באחש"פ מאיר גילוי הארת משיח.

ב'לוח היום יום' לאחש"פ: בשנת תרס"ו התחיל הסדר, אשר תלמידי תומכי תמימים יאכלו יחד בחה"פ בהיכל הלימוד. . סעודת אחש"פ אכל אאמו"ר [מוהרש"ב] ביחד עם התלמידים, וציווה לתת לכל תלמיד ארבע כוסות. ואמר אז: דאס איז סעודת משיח. ובלקוטי שיחות[573]: מובן, שההוראה היתה לא רק עבור שנה ההיא, כי אם, עבור כל השנים[574].

---

569) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העו"ב ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידור תהלת ה' מהדורת תשט"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תש"ל. וכ"כ בכה"ח סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לז, א). משמרת שלום קודינוב מהדו"ב ס"י ס"ו. ועוד.

570) ר"ד משיחת אחש"פ תש"ב.

571) וב'ספר המנהגים – חב"ד' ע' 43.

572) ונתבאר בעת סעודת ליל שש"פ תשכ"ט. וביומן אחש"פ תשי"א להר"ד ע"ה יוניק: אבער דא טוט מען אזוי און מ'קען דא סיי ווי ניט אויספירען.

ולהעיר, שכן נהגו בליובאוויטש גם בשמח"ת (וראה ר"ד בעת סעודת אחש"פ תש"ל). וכנראה בכדי להמשיך ההתוועדות לתוך הלילה.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בכל שויו"ט. וקיים בזה ג' סעודות – ראה לקו"ש חכ"א ע' 84 הע' 7. ובפשטות, זוהי ג"כ הסיבה להה"דור בזה באחש"פ (בכדי שיהיו ג' סעודות). ולהעיר, עפ"ז, שסעודת היום היתה סעודת משיח. אבל, בזמנינו נהוג שבלא"ה נוטלים ידים עוה"פ לפני השקיעה עבור סעודת משיח. וכ"מ ביומן הנ"ל. ולהעיר ממשנ"ת בשיחות קודש במעלת סעודה זו, סעודה שלישית, ושאוכלים בה רק מצה (ולא בשר ודגים וכו' – ראה שיחת אחש"פ תשמ"ו).

573) כרך ד ע' 1299 (משנת תשט"ז).

574) וראה בלקוטי שיחות כרך ז ע' 277, מדוע נתחדשה הוראה זו דווקא בשנת תרס"ו. ובאג"ק חי"ג ע' קכא: בענין אחש"פ וד' כוסות – נתבארה דעתי בהתועדות דש"ז [תשט"ז] אחש"פ שעתה שייך זה לרבים. ונימוקי בארוכה אז. וראה ר"ד ליל אחש"פ בעת הסעודה תשכ"ז ויום אחש"פ בעת הסעודה תשכ"ט דיון ע"ד מקור המנהג, ואם נתחדש ע"י כ"ק אד"ש. ובארוכה – בשיחת אחש"פ תשל"ו באופן

נהוג שנוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים מצה[575] (לפחות בשיעור "כביצה"[576]), שותים ד' כוסות, ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו.

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם[577].

מברכים בורא פרי הגפן על יין שבתוך הסעודה. אבל אין מברכים על כל כוס וכוס[578].

בכמה שיחות ניתנו הוראות שונות בנוגע לשתיית ד' כוסות בסעודה זו. להלן, ליקוט **חלקי** משיחות הנ"ל:

❍ להשתדל שיהיה דוקא מיין השייך להנהלת הישיבה. ובכמה שיחות קודש, שהנהלת הישיבה ובאי כוחם יתנו יין על חשבונם לכל המסובים. ובמק"א (בשנת תשכ"ב) שאפשר להקנות להנהלת הישיבה במתנה וליקח מהם.

❍ לשתות הד' כוסות שלא בבת אחת, ובבת אחת אינו יוצא, ולהפסיק לכל הפחות בניגון[579]. ובמק"א שאין אומרים שירה אלא על היין, ולכן צריך להיות ביחד עם שתיית ד' כוסות גם ענין של שירה, ובודאי ינגנו ניגון שמחה.

❍ לשתות ד' כוסות מלאים דוקא. וניתן להוסיף ולומר לחיים על כוס חמישי. ביחד עם זה, צריך להיות באופן דזהירות משכרות על ידי שתיית רוב כוס וכיוצא בזה.

❍ לא שמעתי שיהדרו לשתות כל הכוס, ואפשר לשתות רוב הכוס, ולהוסיף יין עבור כוס הבא[580] (משא"כ בד' כוסות דלילות הראשונים דפסח). ובפרט שיכול לגרום לתוצאות בלתי רצויות, ואפילו אם בטוחים שלא יגרום לכך, לשם מה להיכנס לספיקות. ואם בכל זה יש צורך לשתות בדוקא ד' כוסות שלמים, אפשר לעשות כן ברוחניות, לחזור בע"פ ד' מאמרי חסידות, או ד' ענינים ביינה של תורה.

❍ בכמה מקומות נזכר להשלים גם בשבת שלאחרי מכן.

בסעודת משיח נקבע המנהג רק בנוגע לד' כוסות ולא בנוגע למצה ומרור והגדה – ראה בהערה[581].

השתלשלות המנהג, ובההוראה מזה שהתחלת הענין היתה בנוגע לתלמידי הישיבה. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו בשלבי התפשטות המנהג. ובכ"מ. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ז בטעם שאין בזה משום בל תוסיף.

575) ואם קשה לו ליטול ידיו לסעודה עוד פעם, לפחות יאכל מיני תרגימא, כמנהגנו בס"ג, או עכ"פ שתיית רביעית יין (שהרי בד' כוסות א"צ לשתות רביעית דוקא). וראה ביומן הנ"ל. ובשיחה שבהערה הבאה: א ברכה אחרונה, ברכת המזון **וכיו"ב**. ועוד בשיחה הנ"ל בטעם הל' "ד' סעודות", לפי שברביעית יין יוצא יד"ח קידוש במק"ס.

576) ולהעיר מר"ד משיחת אחש"פ תשל"ט: עס דארף האבן דעם שיעור כדי מ'זאל קענען מאכן אויף דערויף א ברכה אחרונה, ברכת המזון וכיו"ב. ובר"ד משיחת אחש"פ תשל"ח (נעתק לקמן בפנים): כזית אדער מער פון א כזית וכו'. ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ג (נעתק לקמן בפנים): כזית.

577) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט (שחל בחול) – ראה כה"ח סתקכ"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א סי"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקכ"ט סק"ט. ולכאורה כן עולה גם ממשנ"ת בארוכה בלקו"ש חל"ו ע' 79 שהחיוב "כל זמן שהוא סועד" הוא מצד דין בציעת הפת. ושם ע' 81, שגדר החיוב דלח"מ ביו"ט הוא מצד בציעת הפת (ונחלקו אם חיוב לח"מ דיו"ט הוא גם מצד החיוב דסעודת יו"ט). אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

578) טעם הפנימי נת' בשיחת אחש"פ תשל"ז ותשד"מ.

579) אבל במק"א, שיכולים לשתות ד' כוסות עם הפסקות, או בלי הפסקות.

580) ובר"ד משיחת ש"פ קדושים תשי"ד (בהמשך להנזכר שם, שאלו שלא שתו ד' כוסות באחש"פ ישתו עתה, וכדלקמן בפנים): לא' המסובים שהי' קשה לו לשתות יין אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: מצינו שבערב יוהכ"פ יש לאכול מרק ג' פעמים. אמנם כ"ק מו"ח אדמו"ר לא הי' לו פנאי בערב יוהכ"פ לאכול ג' פעמים מרק, ולכן הי' אוכל כף אחת, והיו מוסיפים בצלחתו עוד מעט מרק, והי' נחשב לו לצלחת שני', ואז הי' אוכל עוד כף, ושוב היו מוסיפים בצלחתו, והי' נחשב לו לצלחת שלישית. וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א, שגם בענין הד' כוסות דאחש"פ אפשר לנהוג כן.

581) בנוגע לענין ההגדה – הרי בברכת הקידוש דאחרון של פסח שאומרים "זכר ליציאת מצרים" נכלל כבר ענין ההגדה. ובפנימיות הענינים, ענין אמירת ההגדה ישנו גם בסעודה דאחרון של פסח – ע"י אמירת חסידות (שבימים הראשונים דחג הפסח שיעקר ענינם הוא יציאת מצרים, ואילו הגאולה העתידה היא בהעלם, מסתפקים באמירת ההגדה מחלק האגדה שבתורה שסודות התורה גנוזין בה, משא"כ באחרון של פסח שאז ענין המשיח הוא בגילוי – ישנו הענין דאמירת חסידות בגלוי). ובנוגע למצה ומרור – לפי שכשקובעים ענין מסויים בתור דוגמא להמעמד ומצב שיהי' בביאת המשיח, שאז תהי' הרחבה אמיתית, יש לעשות זאת ע"י ענינים המורים על הרחבה, ולכן לא קבעו בסעודת משיח ענין של מרור, וגם לא ענין של מצה, "לחם עוני", כי ענינים של מרירות ועוני אינם יכולים להיות דוגמא להמעמד ומצב דביאת המשיח. וענין המצה כפי ששייך לביאת המשיח – הוא בבחי' מצה עשירה (ר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ב. ועד"ז בשיחת אחש"פ

בד"ה והחרים תשמ"ט[582]: נוסף על זה שכל העניינים דתורה ומצוות (מעשינו ועבודתינו) מקרבים ומביאים גאולה העתידה, יש סגולה מיוחדת בעניינים אלה השייכים בגלוי יותר למשיח. ומהם, אכילת סעודת משיח באחרון של פסח ושתיית ד' כוסות בסעודה זו. דכמו שד' הכוסות שבלילות הראשונים דפסח הם כנגד ד' לשונות של גאולה (הגאולה דיציאת מצרים), עד"ז הוא גם בד' הכוסות דסעודת משיח באחרון של פסח שהם שייכים לגאולה העתידה . . זה שבסעודת משיח הוא אותו מספר הכוסות שבלילות הראשונים דפסח הוא לרמז שבכח כ"א מישראל לבוא מיד מהגאולה דיציאת מצרים (ד' הכוסות דלילות הראשונים דפסח) לגאולה העתידה (ד' הכוסות דאחרון של פסח), גאולה בפשטות למטה מעשרה טפחים. ובהערה[583] שם: באמירת המאמר הוסיף כאן בתור ענין בפ"ע: ובודאי שכל אחד ישלים ד' הכוסות, וגם אלה שספק אצלם אם שתו כל ד' הכוסות בכוונה זו (שזה שייך לגאולה העתידה) בודאי ישלימו, דשתיית ד' הכוסות צריכה להיות באופן ודאי וברור, וכאמור, שעי"ז מקרבים הגאולה העתידה. [וראה בשיחת אחש"פ תשט"ז שאף ששתיית יין קשורה עם הנאת הגוף, הרי כיון שמצות לאו ליהנות ניתנו, צ"ל הכוונה בזה רק כדי לקרב ביאת המשיח].

בר"ד משיחת אחש"פ תשל"ו, בנוגע לד' כוסות בסעודת משיח: וויבאלד מ'האט דאס מפרסם געווען איז א ראי' אז דאס איז שייך צו יעדערן וואס האט זיך דערוואוסט וועגן דעם, אדער וואס וועט זיך דערוויסן מארגן אדער היינט ביי נאכט, און אפילו אויב ער וועט זיך דערוויסן מארגן וואס דעמולט איז ניטא דער ענין פון ד' כוסות, ויתירה מזו: אסרו חג טאר מען ניט מרבה זיין בשתיית יין כמבואר אין שו"ע, און ווי ער זאגט אין תניא (פ"ז) אז דוקא בשבת איז מצוה לענגו בבשר שמן ויין ישן, משא"כ בימות החול טאר מען ניט טרינקען א ריבוי יין – אעפ"כ איז די תוצאה פון דעם ענין פון ד' כוסות און סעודת משיח איז שייך בפשטות אויך נאך הבדלה, און אויך מארגן ביז אויף'ן גאנצן יאר ביז דעם פסח הבא עלינו לטובה – אויף מוסיף זיין אין לימוד התורה וכו' ביתר שאת ויתר עז ס'איז דאך איינגעווואוינט צו מסביר זיין יעדען ענין בנוגע לפועל . . . די כוונה בזה איז אז דאס זאל זיין א הכשר צו דעם עיקר וואם קומט דערנאך: מוסיף זיין אין לימוד התורה, נגלה און חסידות אין אן אופן פון מועדים לשמחה, לימוד בשמחה און צוזאמען דערמיט ביגיעה.

בר"ד משיחת אחש"פ תשל"ח: אז מ'עסט צוזאמען מיט משיח'ן און דעם בעש"ט און נשיא דורנו וואס האט געהאט מס"נ אויף הפצת המעיינות, און מ'זאגט מיט א ברייטקייט אז מ'עסט מיט זיי דעם זעלבן כזית אדער מער פון א כזית וכו' . . איז דאך אזוי מבואר אין די שיחות פון נשיא דורנו, ומזה מובן אז אזוי איז דער אמת. ויהי רצון אז דאס זאל ממהר זיין מ'זאל עסן מיט משיח נשמה בגוף, און מ'וועט גיין בעגלא דידן מקבל זיין פני עצמות ומהות (אויף וויפל ס'איז שייכות דער ענין הקבלה דארטן, אבער אויף וויפל דאס איז יע שייך – זאל זיין די קבלה), ובעגלא דידן.

בר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ג: מדגישים שכאו"א מישראל צריך להשתתף בסעודה זו, סעודתו של משיח, וזוהי זכות הכי גדולה עבורו כו', וזאת – מבלי הבט על מעמדו ומצבו, ומבלי לבדוק תחילה את אופן הנהגתו בעבודת ה', כולל הנהגתו ביום זה עצמו, וללא הקדמת תנאים מיוחדים – אלא כאו"א מישראל, בכל מעמד ומצב שהוא, צריך להשתתף בסעודתו של משיח, לאכול כזית מצה, מתוך שמחה וטוב לבב, ועד כדי כך שמדגיש בדיבור שסעודה זו קשורה עם משיח צדקנו!

בלקוטי שיחות[584]: עי"ז גופא מה שבזמן **הגלות** עושים "סעודת **משיח**", שבזה מראים אז אידן אנערקענען ניט דעם גלות – פועלים שבקרוב ממש וועט מען פארברענען די וועגט פון גלות כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר ויתגלה משיח ויוליכנו קוממיות לארצנו.

בר"ד משיחת אחש"פ תשי"ג: די סעודה האט א שייכות צו משיח'ן דארף דאך א ודאי זיין א שמחה גדולה, וואורום איצטער איז אסור לאדם שימלא פיו שחוק, משא"כ אויף לעתיד שטייט אז ימלא שחוק פינו. אזוי האט מען אויך געזעהן בא דעם רבי'ן, אז צו די סעודה (או שאמר אחש"פ) איז ער געווען "ספעשיל" אופגעלייגט, מער ווי א גאנצן פסח, אויסער די ערשטער נעכט צו די סדרים וואס יעמולט איז ער געווען "ספעשיל" אופגעלייגט, ווייל עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז יעמולט דארף מען זיין בשמחה, אבער בכלל אין פסח, איז אחרון של פסח געווען א שמחה מיוחדת. זאגט לחיים,

---

תשל"ג. ועוד). .

582) ספר המאמרים – מלוקט כרך ג ע' קכח־קכט.

583) בהערה 20.

584) כרך ז ע' 274.

זאגט א פריילעכן ניגון!

בר"ד משיחת אחש"פ תשי"ב: כ"ק מו"ח אדמו"ר הנהיג לרקוד באחרון של פסח ריקוד של משיח ("משיח'ס טאנץ"). מאמר זה – "משיח'ס טאנץ" – אפשר לפרש בשתי אופנים: (א) ריקוד ששייך ומהוה הכנה למשיח, (ב) ריקוד שמשיח עצמו משתתף בו. וכיון שהדבר תלוי בנו איך לפרש, נפרש כפי שכדאי לנו ("ווי עס לויגט אונדז") – כפירוש הב' – **שמשיח נמצא כבר ומשתתף ורוקד יחד עמנו הריקוד שלו**... ולכן, ינגנו עתה ניגון שמח – "ניע זשוריצי כלאפצי" ותחילה ינגנו הניגון של אדמו"ר הזקן ולאחריו "ניע זשוריצי כלאפצי" [כידוע שאצל כ"ק מו"ח אדמו"ר היו לפעמים מנגנים תחילה ניגון אדמו"ר הזקן ולאחריו "ניע זשוריצי כלאפצי", ולפעמים "ניע זשוריצי כלאפצי" תחילה ולאחריו ניגון אדמו"ר הזקן], וירקדו עם ניגון זה – "ניע זשוריצי כלאפצי – "משיח'ס טאנץ". [כ"ק ארמו"ר שליט"א צוה לנגן "א הארציגן ניגון" בתור הקדמה לניגון אדמו"ר הזקן, ואח"כ ניגון אדמו"ר הזקן, ולכפול בבא הרביעית ח' פעמים. ואח"כ אמר:] עתה ינגנו "ניע זשוריצי כלאפצי", בשמחה רבה, ומתוך ריקוד – "משיח'ס טאנץ". ובהתאם לב' הפירושים הנ"ל – יצייר כאו"א לעצמו, שמשיח שנאמר בו "ירום ונשא וגבה מאד", למעלה גם מאדה"ר (ואפילו כפי שהיה קודם החטא) – רוקד יחד עמנו, וגם, שריקוד זה הוא הקדמה ויש לו שייכות למשיח. [ניגנו "ניע זשוריצי כלאפצי", וכ"ק אדמו"ר שליט"א רמז בידו הק' שכאו"א ירקוד במקומו, וגם כ"ק אדמו"ר שליט"א רקד על מקומו בשמחה עצומה].

בכמה שיחות קודש נזכר המנהג לנגן "האפ קאזאק" באחרון של פסח.

מי שנמשכה סעודתו במוצאי יום טוב האחרון של פסח עד לאחר צאת הכוכבים מותר לאכול חמץ בסעודה [וכמובן, לא בכלים של פסח] אף שעדיין לא התפלל ערבית ולא הבדיל כלל לפי שאיסור חמץ אינו תלוי בהבדלה כלל. ומזכיר בברכת המזון "ביום חג המצות הזה" (אא"כ הבדיל, קרא ק"ש[585] או התפלל ערבית). [נתבאר בלקוטי שיחות[586]. אבל בהנחה משיחה הנ"ל: איך האב דאס אבער פריער ניט געוואלט זאגען, ווארום דעמאלט וואלט מען מיר מזמין געווען צו דעם, און ביי רבותינו נשיאינו האב איך ניט געזען מען זאל זיך אזוי פירן, אבער ע"פ דין מעג מען עסען חמץ כסעודת שלמה בשעתו פאר ברכת המזון, מתוך שמחה וטוב לבב].

בר"ד משיחת אחש"פ תשד"מ: ההוראה מאחרון של פסח, הממוצע בין חג הפסח לימי החול שלאחריו, שענינו לפעול חיבור בין חג הפסח לימי החול, עי"ז שמשפיע וממשיך את כל העילויים וההפלאות דחג הפסח על כל השנה כולה. ולכן אין ליהודי ליפול ברוחו כו', בידעו שכל עניני חג הפסח נמשכים על כל השנה כולה.

בשיחה הנ"ל: מצינו דבר פלא בהנהגת רבותינו נשיאינו, שמאמרי רבותינו נשיאינו שנאמרו באחרון של פסח, הנה רובם ככולם אינם שייכים להמשך המאמרים דתקופה זו. המאמרים דימים ראשונים דחג הפסח, וכן המאמר דשביעי של פסח, ואפילו המאמר בשבת שלאחרי חג הפסח, הם בהמשך אחד, משא"כ המאמר דאחרון של פסח – הנה רובם ככולם של המאמרים הם ענין בפ"ע ואינם שייכים ל"המשך". ויתירה מזו, כאשר הי' נהוג שהרביים היו נותנים את ה"כתב" לאחרי אמירת המאמר – הנה, בנוגע למאמרים דימים ראשונים וכן שביעי של פסח היתה ההנהגה ע"ד הרגיל, משא"כ בנוגע למאמר דאחרון של פסח, שברובם ככולם לא ניתן ה"כתב" ע"י הרביים, ולכן ממאמרים אלו ישנם רק הנחות שנכתבו ע"י החסידים וכיו"ב (כפי שרואים בפועל בכל ספרי המאמרים שנדפסו). ויש לומר א' הטעמים לכך: כשם שיום השמיני דפסח הוא יום בפ"ע שלמעלה משבעת ימי ההיקף, שמיני מלשון שומן וכו' – מתבטא הדבר גם בעניני התורה דיום זה (ואדרבה – "אסתכל באורייתא ובוא עלמא"), שמאמרי החסידות שנאמרו ביום זה הם ענין בפ"ע, כך שאינם מוכרחים לבוא בהמשך לשאר המאמרים דהתקופה זו. וכמו כן בנוגע לנתינת הכתב דמאמר זה – שלהיותו ענין בפ"ע באופן נעלה יותר כו', הרי לאו דוקא שיבוא במדידה והגבלה דאותיות הכתב וכו'.

מוצאי יום טוב בשעה **8:11**.

ניתן ליהנות מהחמץ הנמכר לגוי **מיד** במוצאי החג, ואין צורך לחכות. מאז ומתמיד נוהגים הרבנים חברי הבד"צ לצאת באמצע ההתוועדות ב–770 כדי לקנות את החמץ מהגוי מיד במוצאי החג.

585) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

586) כרך כב ע' 36 (משיחת אחש"פ תשכ"ז. ועוד).

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, ושם בקשר להתוועדות קודש זו, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

בתפלת ערבית: "מוריד הטל", "אתה חוננתנו", "ותן ברכה". אחר שמו"ע, קדיש שלם. ספירת היום ("שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לעומר"). עלינו.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. שכח להבדיל במוצאי יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום ועש"ק, כ"ג ניסן, אסרו חג הפסח, שמונה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה 9:39.

הלכתא למשיחא: משעבר הרגל מעבירים כלי המקדש ממקומן להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל[587].

תזכורת: ברכת האילנות (למי שעדיין לא בירך בתחילת החודש).

בָּרוּךְ אַתָּה אֲ־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לֵיהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם.

חמץ שעבר עליו הפסח

חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח בין שעבר עליו כל הפסח ובין שלא עבר עליו אלא מקצת הפסח הרי הוא אסור בהנאה לכל אדם מישראל לפי שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא ואסרוהו על כל אדם. ולא עוד אלא אפילו היה בעל החמץ אנוס שלא היה יכול לבערו או שלא היה יודע ממנו כלל עד לאחר הפסח אף על פי כן אסרוהו בהנאה. אבל חמצו של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפילו באכילה.

להסיר מכשול: אין לקנות בחנויות של יהודים שלא מכרו חמצם לפני הפסח[588].

למען דעת: ישנם מוצרים רבים שנמכרים בסופרמרקטים עם תוית "אפוי אחרי פסח" וכדומה. כמה תוויות מציינים אפילו שהמוצר נאפה מקמח שנטחן לאחר פסח. הסיבה לתוויות אלה היא כי יש אנשים הנזהרים לא למכור חמץ גמור למשך הפסח, ולכן הם גם לא רוצים לקנות חמץ כזה לאחר פסח מאת מוכר שמכר אותו. עם זאת, המציאות היא כי אין חשש הלכתי במכירת חמץ גמור, וכל שכן שאין שום דבר לא בסדר עם קניית מוצרים שנאפו לפני פסח, כל עוד הם נמכרו בצורה הלכתית נכונה. במקרים רבים, יתכן כי למרות ההבטחות, פריטים אלה נאפו למעשה לפני פסח, ואם אכן הם היו אפויים לאחר פסח, לעתים קרובות הבצק היה מוכן הרבה לפני פסח ורק אפוי אחרי פסח, אשר אינו עושה הרבה הבדל מנקודת מבט הלכתית. ברוב המקרים, הקמח היה טחון לפני פסח – וקמח הוא לעתים קרובות חמץ גמור; גם אם הקמח היה טחון אחרי פסח והבצק הוכן אחרי חג הפסח, מוצרי המאפה כמעט תמיד מכילים תוספת גלוטן, משפר אפייה ותוספות רבות אחרות, כולן חמץ גמור שהיו ברשות המאפייה לפני פסח. כמובן, כיון שכל הרעיון "אפוי אחרי פסח" לא מושרשת בהלכה, לא צריך להיות מודאג לגבי קמח או תוספים. יצוין גם כי ספקים רבים מוכרים את המוצרים "אפוי אחרי פסח" מיד לאחר פסח, ומוציאים את מוצרי "פסח" לשבועות הבאים[589].

אסרו חג

כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתיה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר

587) וראה לקו"ש חל"ז פרשת שמיני באורך.

588) אבל מותר לקנות אצל מי שלא מכר בערב קבלן – ראה שו"ת באתרא דרב יד'תפא.

589) והארכנו בהסברת החומרא ושלילתה כנחלת הכלל במ"מ וציונים להלכה יומית אות רפו.

אסרו חג בעבותים (פי' בהמות עבות ושמינות) עד קרנות המזבח לפיכך נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ואין מתענין אפילו חתן וכלה ביום חופתם ולא תענית יום שמת בו אביו ואמו ואיסור זה [באסרו חג הפסח] אינו אלא מנהג אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")[590].

כינוס תורה: בשיחת ב' דחה"ש תשמ"ט נאמר: המנהג שנקבע מכו"כ שנים ובכו"כ מקומות לערוך "כינוסי תורה" לאחרי ובסמיכות לכל א' משלש רגלים (שלש פעמים בשנה) . . וכפי שכבר הכריזו אודות הכינוס תורה כאן – בביהכ"נ וביהמ"ד זה, שמגדלין בו תורה ותפלה, בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבהם התפלל ולמד כו' במשך עשר שנים, וקדושה לא זזה ממקומה – שיתקיים למחרת וכו', "אסרו חג". וכאן המקום להציע שישתדלו בפירסום מנהג זה בכל שאר המקומות שעדיין לא נהגו כן – שגם במקומות אלו יערכו "כינוסי תורה" כהמשך ובסמיכות להימים טובים, ב"אסרו חג" או בימים שלאח"ז, באופן שיוכל להיות ברוב עם, כפי תנאי המקום.

> מספר הרב ישעיהו הרצל שליט"א: בשנת תשכ"ו בעמדי בחוץ בחצרו של הרבי שליט"א יחד עם חמי הרב יעקב ז"ל פרידמן בשעת הכינוס תורה באסרו חג דחה"ש פנה אלינו כ"ק אד"ש בשאלה: מדוע עומדים אתם בחוץ מהכנס תורה, ועל תשובתינו מפני חשיבות הענין מצד צרכי חתונה המתקרבים ובאים לא התייחס כלל, אלא העיר עוד הפעם: הלא זה באמצע תורה, ובעניני החתונה צריכים לגזול מן השינה! מאז הוחדר בי החשיבות להשתתף בכינוסים אלו אפילו כשקשה קצת. כשסיפרתי כל זה בכנס תורה דחגה"ש שמח מאוד הגאון הרב מנטליק ז"ל ואמר: למה השארת דבר חשוב כזה לסיום הכנס?

בשיחת אחש"פ תשמ"ט (וש"פ אחרי תשמ"ט) נאמר שבקביעות שנה זו שאסרו חג הוא ערב שבת "מתחיל ה"כינוס תורה" בערב שבת, והמשכו ביום ראשון לאחרי השבת, שאז יוכלו להשתתף בה"כינוס תורה" גם מערי השדה (מה שאין כן בערב שבת שלא יוכלו לבוא ולהשתתף בהכינוס תורה כדי שלא יגרע במעשיהם ועבודתם ופירותיהם במקום מושבם ביום השבת), ואם יוסיפו גם לאחרי יום ראשון – מה טוב ומה נעים".

קריאת שמו"ת לפרשת שמיני.

בנוגע למנהג אפיית "שליסעל חלה" – ראה בהערה[591].

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט שלבשו בגדי שבת ויום טוב ביום טוב שהותרה הוצאה לצורך יום טוב].

זמן הדלקת נרות שבת קודש (18 דקות לפני השקיעה) **7:11**.

שכחה להדליק נרות פעם אחת ביום טוב, תדליק מכאן ולהבא נר נוסף (על מספר הנרות שהיתה רגילה להדליק עד עכשיו) בכל יום טוב, אבל אינה צריכה להדליק נר נוסף לכבוד שבת[592].

שבת קודש פרשת שמיני, כ"ד ניסן, תשעה לעומר

קבלת שבת כרגיל. ערבית של שבת. ספירת העומר (תשעה ימים, גבורה שבגבורה).

להנוהגים לאפות "שליסעל חלה": יש אוסרין לשבור עוגה שיש בה כמין אותיות אע"פ שאין מתכוון למחקם אלא לאכלם. כמו כן, אם יש צורת מפתח על החלה, גם אם נעשית מגוף העיסה, נכון למנוע מלשבור. אבל מקום להתיר ליתן לתוך פיו ולאכול. ואם כל החלה היא בצורת מפתח מותר לשבור[593].

590) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

591) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יד'רפב.

592) ראה צדדי הספק והשקו"ט בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שפא. ועיי"ש בטעם ההכרעה כבפנים.

593) ראה שו"ת באתרא דרב סי' תקצד. שם סי' יג'קטו.

שחרית: אומרים תהלים בהשכמה כבכל שבת מברכים.

סוף זמן קריאת שמע: **9:38**.

הפטרה: ויוסף עוד דוד גו' – וילך כל העם איש לביתו.

בשו"ע אדה"ז הובא שנוהגים שלא לברך בה"ב בשבת שבתוך ניסן אלא ממתינים לשבת הבא.

מברכים חודש אייר. נכון לידע המולד קודם שמברכין החודש. המולד ביום ששי, 5:18 בבוקר ו–14 חלקים.

ראש חודש אייר ביום הששי וביום השבת קודש.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף.

יום התוועדות.

בר"ד משיחת שבת מברכים אייר תשמ"ה: כאשר עומדים בסיום חודש ניסן, בשבת האחרונה דחודש ניסן – יתכן שמישהו יחשוב שמסתיימת כבר העבודה דחודש ניסן באופן של דילוג וקפיצה, ומתחילה עבודה באופן של סדר והדרגה, מדידה והגבלה. ועל זה באה ההוראה דשבת מברכים אייר – השבת המחבר את ב' החדשים ניסן ואייר (ככל שבת מברכים המחבר ב' חדשים) – שעבודת הדילוג דחודש ניסן נמשכת גם בחודש אייר, היינו שגם העבודה דחודש אייר (שמצד עצמה היא בסדר והדרגה) תהי' באופן של דילוג וקפיצה, ועל ידה – נמשך ענין של דילוג וקפיצה בכל השנה כולה, בדוגמת הענין דמ"ת שנפעל ע"י העבודה דחודש אייר (ספה"ע).

אין אומרים 'צדקתך' במנחה.

נוהגין לומר פרקי אבות פרק אחד בכל שבת שבין פסח לעצרת (שבועות) במנחה ואומרים לפני משנת כל ישראל ואחריו משנת רבי חנניא בן עקשיא. בשבת זו אומרים פרק ראשון.

בספר השיחות תרצ"ה[594]: תרנ"ה, ש"ק שאחר חהמ"צ, ביום, אחר הסעודה קראני אדנ"ע ואמר לי: פרק דארפען לערנען אין א וילנער גמרא. און ואס מעהר פירוש אלץ מעהר ענין. ניט דער פירוש זאל זיין א פירוש אויף זיך נאר מ'זאל זיין א פירוש אויפ'ן פירוש. און עס זאל ניט נעמען קיין שעות ארוכות. כשתלמוד תכנס אלי.

בר"ד מש"פ אחרי – מבה"ח אייר – אחר תפלת מנחה תשי"א: (אחר תפלת המנחה אמר כ"ק אד"ש:) איך בין אריין אמאל צום רבי'ן דער ערשטער שבת נאך פסח, האט ער מיר געזאגט אז יעצט דארף מען ארויסנעמען א ווילנא ש"ס און לערנען פרקי אבות, האב איך געזאגט דעם רבי'ן, א ווילנא ש"ס וועט געדוירען לאנג, האט דער רבי געגטפערט, ניט באריכות, אדער געזאגט אדער געלערנט. (וסיים כ"ק אד"ש:) נו, מען דארף יעצט זאגן אדער לערנען פרקי אבות.

בספר השיחות תנש"א[595]: כדאי ונכון ביותר שכאו"א יקבל על עצמו שנוסף על אמירת פרקי אבות ("מילי דחסידותא") בכל שבת משבתות הקיץ, יוסיף וילמד בעיון משנה אחת לכל הפחות) עם הפירושים דמפרשי המשנה, כל חד לפום שיעורא דילי' .

מוצאי שבת קודש בשעה: **8:14**

סיום חודש ניסן

תחנון: בכל חודש ניסן אין אומרים תחנון ולא והוא רחום בב' וה' ולא אב הרחמים לפני מוסף בשבת ולא צו"צ [=צדקתך] שבמנחה בשבת.

בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

תענית: אין מתענין בכל חודש ניסן אפילו תענית יחיד ואפילו בערב ר"ח אייר. ואפילו תענית יארצייט אין מתענין בכל החדש.

---

594) ע' 530. וראה שם ע' 542.

595) ח"ב ע' 597. ושם ע' 560: ומה טוב – אז מ'זאל לערנען איין משנה (אדער עטלעכע משניות) בעיון, בהבנה והשגה.

אין המנהג בניסן ללכת על בית החיים להתפלל על הקברים. ומי שיש לו יארצייט בניסן הולך אל קבר אבות בערב ראש חודש ניסן. ומי שלא הלך בערב ראש חודש ניסן ויש לו יארצייט בניסן יש להתיר לו לילך בניסן, אך לא יאמר כל התחינות שאומרים בשאר ימות השנה. אבל בקברי צדיקים (שאין הולכים על הקבר להזכיר נשמתו ולהתפלל על שכיבתו שתהא במנוחה לתקן מנוחתו אלא להתפלל על החיים שיהי' מליץ יושר בעדם) המנהג לילך גם בימי ניסן[596].

נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת שמתאבלין על כ"ד אלפים מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימים הללו. אבל מותר לעשות שידוכין בלא נשואין ומותר ג"כ לעשות סעודה לאחר השידוכין אבל לא יעשו ריקודין ומחולות ואין צריך לומר שלא יעשו ריקודין ומחולות של רשות אבל מותר לעשות סעודת הרשות כגון שמחת מריעות בלא ריקודין ומחולות ושמחות יתירות.

נוהגים שאין מברכים שהחיינו[597] בימי הספירה, מלבד ביום השבת, ובל"ג בעומר.

בהנחה משיחת ש"פ אחרי תשי"א: כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' נוהג לברך (בתקופה זו) קיץ בריא ("א געזונטן זומער"). – בשנים הראשונות היה נוהג להקדים ולומר שבפולין נוהגים לברך קיץ בריא, אבל בשנים האחרונות לא היה אומר הקדמה או אמתלא, אלא היה מברך בפשטות: "קיץ בריא". ויש להוסיף, שהכוונה בזה היא לא רק בנוגע לענינים גשמיים, אלא גם בנוגע לענינים רוחניים: בנוהג שבעולם – וכן הוא גם אצל בנ"י – שבימות הקיץ עוסקים בענינים של הבראת הגוף. וכיון ש"היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת) ה' הוא" (כפס"ד הרמב"ם), מובן, שהבראת הגוף בימות הקיץ צריכה להיות באופן שיתוסף גם בנוגע לענינים רוחניים. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) קיץ בריא בגשמיות וברוחניות.

א געזונטן זומער!

---

596) ראה שו"ת מלמד להועיל יו"ד סי' קמה. דבר יהושע ח"ב ס"פ. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרפג. שם סי' ג'תתמו. וש"נ.

597) בסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 745: על פרי חדש. [ולפנ"ז שם: יש מקומות שנוהגים לברך שהחיינו על פרי חדש, אבל לא על בגד חדש, ותלוי במנהג המקום]. ובהמשך: אמנם, אלה הנוהגים לברך גם בימי הספירה – בודאי אין למנוע מהם כיון שנהגו בכך, ואדרבה – ימשיכו ויברכו.

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
ניסן ה'תשפ"ו

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ה'	**א' בניסן**	הלי שבת.. פרק כד-כו.	הלי עבודת כוכבים וחוקותיהם .. פרק ט.	מ"ע קנה.
ו'	**ב' בניסן**	פרק כז-כט.	פרק י'.	מ"ע קנה.
ש"ק	**ג' בניסן**	פרק ל. הלי עירובין.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק יא.	מ"ע קנה.
א'	**ד' בניסן**	פרק ג-ה.	פרק יב.	מל"ת שכ.
ב'	**ה' בניסן**	פרק ו-ח.	הלי תשובה.. בפרקים אלו. פרק א.	מל"ת שכא.
ג'	**ו' בניסן**	הלי שביתת עשור.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ב.	מ"ע קסה. מל"ת שכט. מ"ע קסד. מל"ת קצו.
ד'	**ז' בניסן**	הלי שביתת יו"ט.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ג.	מ"ע קנט. מל"ת שכג. מ"ע קס. מל"ת שכד.
ה'	**ח' בניסן**	פרק ד-ו.	פרק ד.	מ"ע קסב. מל"ת שכה. מ"ע קסג. מל"ת שכו.
ו'	**ט' בניסן**	פרק ז-ח. הלי חמץ ומצה.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ה.	מ"ע קסו. מל"ת שכז. מ"ע קסז. מל"ת שכח. קצט.
ש"ק	**י' בניסן**	פרק ב-ד.	פרק ו.	מ"ע קנו. מל"ת קצז. קצח.
א'	**י"א בניסן**	פרק ה-ז.	יפרק ז.	מל"ת ר. רא. מ"ע קנח.
ב'	**י"ב בניסן**	פרק ח. נוסח ההגדה. הלי שופר וסוכה ולולב.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ח.	מ"ע קנז. ספר משנה תורה סוף הלכות חמץ ומצה: נוסח ההגדה. מ"ע קע.
ג'	**י"ג בניסן**	פרק ג-ה.	פרק ט.	מ"ע קסח.
ד'	**י"ד בניסן**	פרק ו-ח.	פרק י'.	מ"ע קסט.
ה'	**ט"ו בניסן**	הלי שקלים.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	מה אהבתי ונו'. ספר אהבה והוא ספר שני.. הלי קי"ש.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קעא.
ו'	**ט"ז בניסן**	פרק ד. הלי קדוש החדש.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ב.	מ"ע קעא. קנג.
ש"ק	**י"ז בניסן**	פרק ג-ה.	פרק ג.	מ"ע קנג.
א'	**י"ח בניסן**	פרק ו-ח.	פרק ד.	מ"ע קנג.
ב'	**י"ט בניסן**	פרק ט-יא.	הלי תפלה וברכת כהנים.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קנג.
ג'	**כ' בניסן**	פרק יב-יד.	כ	כ
ד'	**כ"א בניסן**	פרק טו-יז.	פרק ג.	מ"ע קנג.
ה'	**כ"ב בניסן**	פרק יח-יט. הלי תעניות.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ד.	מ"ע קנג. נט.
ו'	**כ"ג בניסן**	פרק ב-ד.	פרק ה.	מ"ע נט.
ש"ק	**כ"ד בניסן**	פרק ה. הלי מגילה וחנוכה.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ו.	מ"ע נט. ספר משנה תורה: הלכות מגילה וחנוכה.. בפרקים אלו. פרק א-ב.
א'	**כ"ה בניסן**	פרק ג-ד. תורת חכם ונו'. ספר נשים והוא ספר רביעי.. הלי אישות.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ז.	שם: פרק ג-ד. מ"ע ריג.
ב'	**כ"ו בניסן**	פרק ב-ד.	פרק ח.	מ"ע ריג.
ג'	**כ"ז בניסן**	פרק ח-ו.	פרק ט.	מל"ת שנה.
ד'	**כ"ח בניסן**	פרק ח-י.	פרק י'.	מל"ת שנה.
ה'	**כ"ט בניסן**	פרק יא-יג.	פרק יא.	מל"ת שנה.
ו'	**ל' בניסן**	פרק יד-טז.	פרק יב.	מל"ת רסב.

הלכתא למשיחא – נספח

רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח[1]

סידור הקערה: בזמן שבית המקדש קיים צריך להביא גם את הפסח שיהא לפניו בשעת אמירת ההגדה[2]. בשו"ע אדה"ז - לא הובא שצריך להביא בשר חגיגה **בשעת אמירת ההגדה**[3].

[באם הפסח מוגש חם לשולחן, מומלץ לעטוף את הפסח שבקערה בעטיפות חד פעמיות, לפי שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן].

בזמן הבית מביאים שני תבשילין (זרוע וביצה) מלבד טהורים בריאים שנמצאו בירושלים ונמנו על הפסח שמביאים הפסח עצמו.

לפי כמה דעות, יוצא שהחייבים בקרבן פסח, משתמשים למצה העליונה משלשת המצות בקערה ("כהן") בסופגנין [ראה לקמן].

סימני הסדר: ראה להלן ב"רחצה" לשינויים בסדר הדברים.

ורחץ: בנטילת ידים לכרפס, לכמה דעות, בזמן הבית נוטל ידיו ומברך (אף לפחות מכזית).

כרפס: מכוון בברכת בורא פרי האדמה להוציא רק המרור של כורך [כדלקמן, דמשמע שאוכלים מרור רק בכריכה].

יחץ: לכמה דעות, מניח חלק הגדול ל"כורך" וכורכו במפה ומניחו בין הכרים, והקטן יניח בקערה לשם מצות הגדה על המצה.

מגיד: מצות סיפור יציאת מצרים היא גם לימות המשיח[4].

אין אומרים "הא לחמא עניא" בזמן הבית, או עכ"פ אומרים בשינוי נוסח [וי"א שאומרים "כל דצריך ייתי ויפסח" מבעוד יום. ושקו"ט בזה בשיחות קודש. בנוגע לאמירת "כל דכפין וכו" - ראה הנסמן בהערה[5]].

בנוסח "מה נשתנה" שואל: "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי".

בקטע "יכול מראש חודש", אומרים: "בשעה שיש פסח מצה ומרור מונחים לפניך"[6].

בנוגע לדרשת "ארמי אובד אבי", שי"א שבזמן הבית מסיים ודורש גם פסוק "ויביאנו אל המקום הזה" שבסוף הפרשה - ראה בהערה[7].

---

1) "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים". וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 434 הערה 66 על אפשרות לאכול מן הזבחים והפסחים שהקריב אליהו הנביא.

פרטי דיני שחיטת, הקרבת וצליית הפסח, לא נזכרו כאן כ"א השייך ללי הסדר במיוחד. רשימה **חלקית** בלבד, ובכמה פרטים – **כמה וכמה** דעות, ולפעמים – שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרץ ספיקות, ולכשיבוא – משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות, ולפעמים – (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

עוד שינויים מחמת שלעת"ל הלכה כב"ש – נט"י לפני קידוש ("רחץ" ואח"כ "קדש"), בקידוש – ברכת היום (מקדש ישראל והזמנים) קודם לברכת היין (בפה"ג), ואין אומרים בהלל שבמגיד "בצאת ישראל" רק אח"כ בהלל.

2) וצ"ע באופן סידור הקערה, בפרט לדעת האריז"ל שהוא ע"פ סדר הספירות.

3) וראה יבין שמועה להרשב"ץ מאמר חמץ ספכ"ו.

4) וי"מ שלכו"ע (גם לבן זומא) מזכירין יצי"מ לימות המשיח. וראה סה"ש תשנ"ב ע' 247 הע' 32. ובכל אופן, בפשטות ההלכה כחכמים. אבל לכמה דעות הלכה כב"ז (וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצוה עלינו, בא"ד ואף שמצוה, אות ו – ע' טו).

וכש"כ בנוגע לסיפור יצי"מ בליל פסח, שנמנה במנין המצוות, וממילא בהכרח שלא תתבטל (אלא שיש מהראשונים שלא מנו מצות סיפור יצי"מ). וכ"כ בחזון יחזקאל ברכות פ"א הי"ב. (וראה בשיחת י"א ניסן ואחש"פ תשמ"ב). וראה גבורות ה' למהר"ל פנ"ג. וכ"מ בפשטות בהגש"פ שם. וכ"ה בכ"מ שמצות סיפור יצי"מ דנפקא לן מקרא ד"והגדת לבנך" ל"ש לפלוגתת חכמים וב"ז. (ודלא כשו"ת שאילת דוד או"ח ס"א). וכ"מ ברמב"ם הל' חומ"צ פ"ח שהביא סדר עשיית המצות בליל ט"ו בזמן הבית, ונכלל שם גם סיפור יצי"מ (את"ל בדרכו של הרמב"ם שהעתיק הלכות שבזה"ב רק כשהוא גם הלכתא למשיחא לעת"ל) – ראה מנ"ח מ' רמו. שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. דברי ישראל ח"א סמ"ז בשם החת"ס. ובכ"מ).

אלא שבכ"מ הקשו דמסברא היינו הך. גם בשו"ת הרשב"א החדשות סשס"ח משמע קצת דהא בהא תליא. וכ"מ באברבנאל בפי' ההגדה ד"ה הא לחמא ובברכת אשר גאלנו. וראה ישועות משיחו ח"ב פ"ד.

ונפק"מ גם בנוגע לקידוש שבליל פסח אומרים גם לעת"ל "זכר ליציאת מצרים", ובפרט שי"א שיוצא בזה יד"ח סיפור יצי"מ.

5) ראה סה"ש תש"נ ח"ב ע' 403 בהערה.

6) כ"ה בכ"מ בראשונים. ולהעיר מכלי יקר בא יב, כו.

7) כ"כ בשו"ת מלמד להועיל ח"ג סס"ה. מאיר עין על סדר והגש"פ ע' 51. והחרו החזיקו אחריהם כו"כ. וראה הנרשם בפסח דורות תבורי ע' צז הע' 2. (וא"ש גם בל' הרמב"ם שהקדים וכתב "נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות". וכן העירו על השינוי בלשונו "כל הפרשה", וכ"ה בנוסח המשנה בירושלמי וברי"ף, ולא כבמשנה שבבבלי "כל הפרשה כולה". אלא שבכמה כת"י ליתא. ולכאו' יש לקשר גם עם הדעות ששותים כוס חמישי כנגד "והבאתי". וראה דעת זקנים לבעה"ת בא יב, ח. אבל לשאר הדעות אינו שייך לד' הכוסות – ראה הנסמן בלקו"ש חכ"ו ע' 44 הע' 16. וראה גם תורת למשה לחת"ס ס"פ שלח ד"ה מקושש. ד"ה וידבר אלקים תשי"ד. וראה הנסמן בהגדה שלימה כשר במבוא ע' 94. כרם אליעזר רבינוביץ פסח סי"ב. אלא שלא נתפרש בשום מקום שינוי במספר הכוסות בזה"ג מזה"ב. (אמנם, בנוגע לגאולה העתידה – ראה להלן). ואדרבה, י"א שד' כוסות נתקנו רק בזה"ג. וכ"מ בירושלמי פסחים פ"י ה"א בדעת ר' לוי שהן כנגד ד' מלכיות. וראה הר המלך ח"ח הל' חומ"צ פ"ח ה"י. אבל ברמב"ם נזכרו כל

הכוסות כחלק מסדר ההגדה בזה"ב, וכן גם במשנה, ובחדא מחתא עם שאלת כולו צלי. וראה הגדה שלימה שם ע' ריח).

אבל ראה הגהות יעב"ץ פסחים קטז, א ש"כל הפרשה" לאו דוקא. וראה ניצוצי אור שם, שהוא אשיגרא דלישנא במשנה בכורים פ"ג מ"ו. ובהכרח לומר כן שהרי בודאי אינו קורא פסוק ד"ועתה הנה הבאתי את ראשית גו'". ומדוייקים הדברים, שבחל' בכורים פ"ג ה"י כתב הרמב"ם בשינוי "שגומר כל הפרשה עד אשר נתת לי ה'", והיינו דלחלק בא דהתם באמת גומר כולו (זולת המשך הכתובים שאינו בכלל "ועונית ואמרת", מתיבות והנחתו גו' כפשוט. אמנם, ילה"ע שבב"מ משמע שמשלימים אח"כ ואומרים גם פסוק "השקיפה" שבידוי מעשרות – ראה תנחומא ר"פ תבא (אלא ששם לא נזכר להדיא שאומרים כן. ויש שהעתיקו בטעות "ואומר השקיפה" ולא "שנאמר השקיפה"). וכ"כ להדיא בבפרישה או"ח סי' קכח סק"א. ולכאו' כ"מ בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קלב "ולבקש ממנו להתמיד הברכה", וכעי"ז בחינוך מ' תרו. (אבל בחינוך גופא כתב שקורא עד הנה הבאתי גו'", והביא ד"ז רק בשרשי המצוה). וראה גם רבינו בחיי תבא כו, ב. וגם בבעה"ט משפטים (כב, כז) משמע שקרא דהשקיפה שייך למקרא בכורים. ולהעיר שבב"מ נקרא "וידוי בכורים". ושקו"ט גם משום בל תוסיף. וראה בזה כלי חמדה תבא ע' רנח סק"ג. רשימות חו' קעה. והאריכו בזה. וראה שיח שלום (רוטלוי) ר"פ כי תבא, ודברו דחוקים למעיין. ואכ"מ).

גם צ"ב דאי איתא שיש חילוק בדבר בין זה"ב לזה"ג, הו"ל להרמב"ם לאפלוגי בהדיא. ולהעיר גם מל' הרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ג דקאי בזה"ז, ועכ"ז כתב "עד שגומר דרש פרשת אדמי אובד אבי כולה". (ולהעיר מהשינוי בהל' חומ"צ פ"ז ה"ד: עד שיגמור כל הפרשה, ובפ"ח ה"ג: שגומר דרש פרשת אדמי אובד אבי כולה).

וראה ביבין שמועה לרשב"ץ בפי' ההגדה ד"ה כמה מעלות (והובא בלקו"ש חי"ז ע' 79 הע' 20), אף דס"ל שגם קרא ד'ויביאנו' בכלל "מסיים בשבח" כתב שמזכירים שבח ההבאה לא"י באמירת "כמה מעלות טובות". (וא"ש לגירסת הרשב"ץ שבמכילתא, שנמצא שם גם פיוט דיינו, ראה אצלו במגן אבות פ"ג מי"ד. וכ"ה בהמנהיג ס"ג. וכ"מ קצת בראב"ן בפי' ההגדה בד"ה ארמי. אבל בשבה"ל בפיוט הנ"ל משמע שנתחבר אחר החורבן. ובז' פ' לאברבנאל, הובא בהגש"פ עם לקו"ט פיסקא כמה מעלות, שוחיברו ר"ע). וראה גם הגש"פ חלקת מחוקק (פראג, שס"ו) שכ"כ מד"ע. אלא שנוסח הנ"ל אינו ברמב"ם (אף שנהג לומר כן, ראה מער"ק נוסח ההגדה בשם הר"א בנו של הרמב"ם).

גם מה שחידש במלמד להועיל שבזה"ב ההתחלה בגנות היא מארמי אובד אבי (ע"פ פירש"י סוטה לב, ב ד"ה גנותו. וראה גם סידור מקור הברכות ע' 96), וה"ט לפי שאז הסיום בשבח הוא ג"כ בפסוקי ארמי אובד אבי, והיינו בפסוק דיביאנו, עיי"ש – לא א"ש ברמב"ם שלא חילק בדבר. ופשטות דבריו שההתחלה מ"עבדים היינו" או מ"מתחילה היו" היא גם בזה"ב. [ואכ"מ בטעם שבכלל דורש ארמי אובד אבי ולא פסוקי עבדים היינו וכדומה]. (אולם, קצת סייעתא לדבריו מלשון הרמב"ם חומ"צ פ"ז שם "והוא שידדוש מארמי" דמשמע שהדברים תלויים זב"ז. וכן מש"כ "וכל הרעה שגמלנו" נמצא רק בפ' ארמי אובד אבי ולא בעבדים היינו. ויש ליישב בקל. ובפרט להשיטות שדרשת ארמי אובד אבי היא היא הסיום בשבח. וראה לקו"ש חי"ז שם הע' 16. וראה גם פי' דברי סופרים (יברוב) להגש"פ בבירור הלכה לרמב"ם שם. משמרת ליל שימורים סל"ה סק"ג).

ואף שיש למצוא סימוכין לדבריו מסדר ר"ע גאון שכתב בסדר הגדה של פסח "ומתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שגומר כל הפרשה וזה הוא גנות" – לא מצינו כן בשום מקום. ובכל הראשונים נראה ברור שאין שייכות בין הדרשה דארמי אובד להתחלה בגנות או להסיום בשבח (ופירשו הא דמסיים בשבח בכמה אנפי, ולא רמזו כלל לדבריו המחודשים במה שנהגו בזה"ב). וגם בדברי רע"ג אפ"ל בדוחק דקאי אשלאחריו – "וזה הוא גנות וכך היא ההגדה והדרישה עבדים היינו וכו'". וכן גם בקטע "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן וכו'" אומרים: "פסח זה שאנו אוכלים על שום מה". אינו מגביה כבש הפסח (לדעת הרמב"ם)[8].

פשטות המשנה דתרתי קאמר, "מתחיל גנות וכו'", וקאי אשלפניו – "לפי דעתו של בן אביו מלמדו", ומוסיף בו' המוסיף "ודורש מארמי". גם צ"ע לפי שבהגדה שלבן ביקש לעקור וכו' איזה גנות יש בזה (ומש"כ רש"י סוטה שם שאביהן לבן הי' רשע, אינו שייך להפי' בהגדה ש"אבי" לא קאי על לבן אלא על יעקב). ובכלל, הדרשה בספרי עה"פ ויבאנו אינו מסוג הדרשות שבנוסח ההגדה.

ונת' בארוכה בדרשה לשה"ג תשפ"ג. ועיקרי הדברים, שבשורת הכניסה לא"י ענין בפ"ע (ראה הנסמן בלקו"ש חכ"ו שם), ובליל ט"ו שחייב לראות כאילו יוצא כעת ממצרים אין מקום להוסיף ע"ד בשורת הכניסה לא"י שלא היתה בליל ט"ו. ומה"ט, אף שמישך שייכא ליצי"מ, וברי' פסוקים נז' שמטרת היציאה ממצרים להעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ וגו', מ"מ אי"ז שייך להגש"פ, ולכן לא נמצא כלל ד"ז בהגש"פ. (ומה ש"צריך שיאמר ואותנו הוציא משם" – הוא לכלול עצמו בהיציאה, "כאילו הוא יצא ממצרים", ולכן בגמ' לא נז' סיום הפסוק "למען הביא אותנו" (אלא שבפועל מסיים ואומר גם סוף הפסוק דכל פסוקא דל"פ משה ל"פ). ולהעיר מהשקו"ט עד"ז בנוגע להזכרת קרי"ס כחלק מזכירת יצי"מ בכ"י וסיפור יצי"מ בליל פסח. אבל התם שאני שלא נשלמה גאולתן עד קרי"ס).

ולכן, אמירת "כמה מעלות טובות" שנז' בו הכניסה לא"י "לא זכרו [הרמב"ם] בנוסח ההגדה וכו' לפי שהוא בלתי מפורסם בכל המדינות ולא הכרחי" – מער"ק שם, והוא "מנהג שנהגו כל כל ישראל מדורות הראשונים" – ע"פ שו"ע אדה"ז סתע"ג סמ"ג. ונת', שדוקא אחרי החורבן, ובהתקרב יותר לזמן הגאולה, לא סגי בהזכרת וסיפור יצי"מ לחוד, ללא המטרה והתכלית, הכניסה לא"י בזמן הגאולה, וכסברת דעת זקנים הנ"ל.

8) כ"מ מזה שכתב כן במצה ומרור ולא בפסח. וראה כרוב ממשח לרמב"ם שם. ועוד. והארכנו מזה במק"א (נעתק להלן). וראה עוד תי' בס' והאר עינינו (פרידליס) ע' צ.

אבל בחי' תל' הרשב"א פסחים קיד, א ד"ה ובמקדש מפורש שמגביהו. וכ"מ בפירש"י ורשב"ם ועוד פסחים קטז, ב.

ומועתק בזה שקו"ט עם א' הרבנים שליט"א בדעת הרמב"ם: קראתי מש"כ לפי מיסת הפנאי. ואנא טרידנא במילי דמתא למעלה ראש. ובימים אלו שאין הלבלר יוצא בקולמוסו – אין הזמ"ג להעיר כיד ה' הטובה עלינו – ויסלח לי אדוני לדבר הזה. ואני אמרתי בחפזי, בעטיו של נחש:

במש"כ שאין דרכו של הרמב"ם לכתוב דברים מחודשים – דוחק קצת לומר כן בנדו"ז שכל דברי הרמב"ם בפרקין – בסדר עשיית המצות בזמן הבית – לא נזכרו להדיא בגמ' ומכללא איתמר. זאת ועוד אחרת: שבנדו"ז אי"ז דין מחודש כ"א סדר עשיית המצות ע"פ דברי הגמרא ממש. וד"ל. [ולהערתו: אינו מפורש בגמ' **שבזמן הבית** אינו מגבי', ואדרבה – משמעות הגמ' להיפך ממש, ממש"א שנראה כמקדיש קדשים. והאמת יורה דרכו שכפה"נ להרמב"ם נוסחא אחרת כאן. ואכ"מ].

ובמש"כ שלדעת הרמב"ם שכל חבורה צ"ל בפ"ע א"י הקורא להגיבה הפסח עבור כולם – לו יהא כדבריו (שהחבורות התחלקו לאחרי ההגדה. ואכ"מ) – סו"ס יש מקום שיגבי' הפסח עבור עצמו וחבורתו. ולמה יגרע חלקם כיון שיש עוד חבורה אתו עמו.

ומה גם בנדו"ד שכל עיקר ענין ההגבהה הוא לחבב המצוה כמ"ש בפי' הרשב"ם ועוד – וכ"פ אדה"ז בשו"ע סתע"ג ס"ו – ומה לנו אם אי"ז פסח של המסובים.

ויתירה מזו, שבמאירי כתב שכל המסובים מגביהים הפסח. ועיי"ש שגם לדידי' ההגדה נאמרת ע"י קורא (כבכ"מ בראשונים – ושם, שהקורא מגבי' תחילה) וא"כ שפיר יכול להגבי' פסחו. והמנויים בחבורה אחרת יגביהו פסחם.

בסדר ההגדה להרמב"ם, בזמן הבית, אומר "מרור זה" לפני "מצה זו"[9].

בברכת "אשר גאלנו", מסיים במלים: "והגיענו הלילה הזה לאכול בו [פסח] מצה ומרור.

סדר הדברים מ"רחצה" ואילך[10]: רחצה (על נטילת ידים), **מוציא** ("המוציא לחם מן הארץ", על סופגנין. ויחזיק מצה השלישית בידו (משום לחם משנה)[11]. ואין נזהרין מהפסק שיחה בין "מוציא" ל"שלחן עורך"), **שלחן עורך**, קרבן חגיגה ("על אכילת[12] הזבח", בשיעור כדי שביעה), **כורך** (כזית פסח, כזית מצה[13] [החלק הגדול ממצה האמצעית ("לוי") שהונח בין הכרים[14]]. וכזית מרור מטובל בחרוסת ומנער החרוסת מיד). ומברך "על אכילת פסח, מצה ומרור"[15].

בזמן שהפסח נאכל, גם הפטור מפסח, חייב במצה ומרור מה"ת ואוכלן ביחד בכריכה.

אין מתחילין שולחן עורך באכילת הביצה (שהיא זכר לאבלות החורבן).

ברך: מים אחרונים - גם לעתיד לבא.

הלל: נהגו לאומרו על הגגות. י"א שבזמן הפסח, חייב לגמור ההלל קודם חצות.

בכ"מ משמע שישתו כוס חמישי לעת"ל[16].

פרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם[17]

סתם ידים צריכים טבילה לקדשים[18]. מחנכים גם קטנים באכילת הפסח, כל שיכול לאכול כזית צלי. ומותר להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך, אע"פ שלא נמנה עליו, ואינו בר מינוי, כיון שמתכוין לחנכו במצות. בלע כזית קרבן פסח יצא[19]. אכילת כל הקדשים, וקרבן פסח

[ולהערתו: אכן המסובים יוצאים יד"ח מדין שומע כעונה. וכמפורש גם בשו"ע אדה"ז. אבל, מהי השייכות להגבהת הפסח שאין בזה דין שליחות ושומע כעונה וכו'. וכנ"ל, שאין גדר הלכתי בההגבהה כ"א חיבוב המצוה בעיני המסובין. ומאי איכפת לן מזה שא"ז פסחם.

ואדרבה, לדבריו תיקשי לי' בגוף האמירה ד"פסח זה", שהרי לכאו"א מהחבורות – פסח אחר. ואת"ל כדבריו, הרי גם בכוונתו באמירת פסח זה י"ב משום שקר וכו'. ואולי כוונתו דמיחזי כשיקרא. וג"ז צ"ב אצלי.

ובלא"ה, כבר כתבתי שהחבורות התחלקו לפני ההגדה. ומפורש בכ"מ לשון (ודין) חבורה בסיפור יצי"מ ג"כ. וה"נ מסתבר בשכל הפשוט. ועוד, שבהכרח לומר כן להשי' שאמירת פסח מצה ומרור הוא דין בק"פ גופא. ואפושי פלוגתא במציאות למ"ל.

וכבר כתבתי שבד' המאירי נ' ברור שכאו"א הגבי' פסחו. וא"כ הה"נ שי"ל כן להרמב"ם. ולא הבנתי מש"כ גברא אגברא וכו' – שהרי הרמב"ם לא כתב שאין כאו"א מגבי' המצה והמרור (משא"כ הפסח שגם בעה"ב אינו מגבי'). ועיקר כוונתי, שאם חושש ל"שיקרא", הרי אפשר לעשות באופן כזה. וד"ל. (ולהעיר שכמדומני שהרמב"ם לא הביא הכרעה בהפלוגתא אי מצה ומרור לפני כאו"א. ואכ"מ).

ומריש הו"א ליישב דבריו שו"ל שיש דין הגבהה משום "בעבור זה" – וא"כ כשאינו פסחו א"י בזה דין בעבור זה.

אבל לכאו' מ' דלהרמב"ם אין דין אמירת הגדה על הפסח. ולהעיר שלא הביא הנוסחא שפסח מצה ומרור מונחים (ויתכן שזהו רק בנוסח ההגדה דזמן הגלות). ועוד, שמחזירים השולחן לאחרי ההגדה. וא"כ גם המצה אינו מונחים לפניך כפשוטו בשעת ההגדה.

בנוגע לשי' הרמב"ם בפי' "לא יצא יד"ח" – הנה בלקו"ש (בחט"ז ע' 216. חי"ז ע' 79. חל"ב ע' 48) קט בדעת הרמב"ם דהיינו לענין מצות סיפור יצי"מ.

להסברא שא"צ להגבי' מצד הטירחא – מהיכא תיתי שמביאים לפניו הפסח שלם. (אף שכן מ' קצת מהל' "גופו של פסח").

ולהחשש שמא ישבר – לא מצינו בשום מקום שיש איסור וגזירה לטלטל הפסח לאחר צלייתו שמא ישבר.

9) וכבר העיר בזה מהרי"ל בסדר ההגדה. אבל ראה רבינו מנוח לרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ג וכפ"מ שם ה"ד. וראה שו"ת כנסת יחזקאל סי' קי. כתר המלך לרמב"ם שם. ועוד.

10) **כמה** דעות בזה. וי"א כדלקמן. וכן **משמע** דעת אדה"ז.

שיטה אחרת: שמברך על מצה מיד בתחילת הסעודה ועולה לו גם למצה שבכורך. וי"א שאוכל גם בתחילה אחר המצה מהפסח ומברך עליו אז. ועוד כמה דעות בזה. **ואכ"מ.**

11) וי"א שמברך המוציא על פרוסת סופגנין, שברכת המוציא היא על הפרוסה (משום לחם עוני). ולא ימלא כריסו מזה, בכדי שיאכל כזית מצה באחרונה לתיאבון. ולמנהג מדינות אלו שאין אוכלין סופגנין בפסח – על מיני בצקות של נכרים שנאפו לשם פסח אבל אינן שמורות לשם מצה [וכמבואר בראשונים. וראה בספר המנהיג].

12) וי"א: "לאכול".

13) מטובל בחרוסת – ראה צפע"נ על הרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ח (שכ"ה אף לדעת הראב"ד, בזמן הבית). וראה בארוכה לקו"ש חל"ב ע' 44 ואילך.

14) וכדאי להשתמש גם בכזית ממצה השלישית השלימה, לקיים בה מצות מצה. ועוד, שי"א שמברך ברכת המצה על השלימה.

15) עוד גירסאות ושיטות: "לאכול"; "פסחים"; "אכילת פסח על מצה ומרור". וי"א שמברך ברכה נפרדת על כאו"א.

16) וכ"כ הדרש והעיון וארא מאמר מג. שופטים מאמר קכט. וראה גם שער ישכר (להרה"צ וכו' ממונקאטש) מאמרי חודש ניסן מאמר ראשון לחדשי השנה אות כד. (אלא שדבריהם הם להסברא שכוס של אליהו שייך לכוס חמישי. ועד"ז כתבו כו"כ. אבל ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 52 ואילך). וכ"ה בכ"מ. ובתיקון שלמה שפריצר דרוש לשבה"ג דרוש סה בסופו, שכוס חמישי הוא כנגד תחה"מ. וראה לבוש סתפ"א ס"א. ולהעיר משיחת ליל ב' דחגה"פ תשכ"ט. וראה גם שיחת ליל י"ב סיון תשד"מ.

ולפ"ז, יאמרו הלל הגדול על כוס חמישי.

וי"א שיתוספו עוד ב' כוסות לעת"ל – ראה תורת משה לחת"ס ר"פ וארא ד"ה והוצאתי.

17) ראה להלן – לדיני אכילת קדשים בכלל.

ולפ"ז, יאמרו הלל הגדול על כוס חמישי.

וי"א שיתוספו עוד ב' כוסות לעת"ל – ראה תורת משה לחת"ס ר"פ וארא ד"ה והוצאתי.

18) וכבר העירו (מקדש דוד טהרות סמ"ה) שלא נזכר ברמב"ם (חומ"צ פ"ח) ב"סדר עשיית מצות אלו בליל ט"ו". וראה מה שכתבו ליישב בכמה אנפי בס' והאר ענינו (הנ"ל) ע' פו.

19) מנ"ח מצוה ו. וראה אבן יעקב מעסקין מגילה סי"ז.

וחגיגה בכלל, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים. מותר לטבל קרבן פסח במשקין ומי פירות או "קטשופ" (הכשר לפסח, כמובן), ואדרבה - הרי זה כדרך שהמלכים אוכלים. אבל, כשכורכו עם מצה ומרור אין לעשות כן. בכלל, אחרי שנצלה הפסח כל צרכו מותר ליתנו על הפלטה לחממו, אבל לא יבשלו במים. קדשים קלים, והפסח והחגיגה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [וי"א: רק בקומת קרקע של ירושלים]. אסור לשבור עצם בקרבן פסח, ויש ליזהר בזה בעת חתיכתו, וכן שלא לעשות בעצם אפילו פגימה כחגירת הצפורן. כל שסופו להקשות, אע"פ שכעת הוא רך ("כל שאינו נאכל בשור הגדול אחר שיתבשל"), אין לאוכלו בקרבן פסח. דבר שאין דרך לאוכלו אין צריך לאכול[20]. לכמה דעות, נהגו איסור בשמנו של גיד הנשה [ואינו איסור דרבנן ממש] אף במקום מ"ע דאכילת פסח ולאו דנותר[21]. אסור לאכול מבשר הפסח **קודם** הלילה [צאת הכוכבים, ג' כוכבים קטנים]. לכמה דעות, הפסח צריך הסיבה [וכל שכן, שאין לאוכלו בעמידה]. ליזהר שלא לאוכלו אכילה גסה. מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול הפסח והחגיגה המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד–פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים]. אסור לאכול הפסח בשני מקומות. נתנמנם באמצע האכילה - דינו כדין אפיקומן בזמן הזה. אסור להוציא בשר הפסח מהבית ומהחבורה. בשר הפסח שיצא חוץ לחבורה נאסר באכילה. שתי חבורות האוכלות בבית אחד - יעשו מחיצה ביניהם, וכל חבורה הופכת פני' לכיוון אחר שלא יראו מעורבבים (לדעת הרמב"ם). אסור להאכיל מבשר הפסח לשלא למנויו [וערלים, וגרי תושב, ומומרים. ומילתו ומילת בניו ועבדיו מעכבתו מלאכול הפסח]. זמן אכילתו עד חצות (ואם איחר, מחלוקת הפוסקים אם לאוכלו, בלא ברכת הפסח עכ"פ[22]). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו עד חצות [וי"א: עד הבוקר]. אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר. הפסח לאחר חצות [וי"א כשיעלה עמוד השחר] מטמא את הידים. ואין חייבים עליו משום נותר עד שיעלה עמוד השחר [וי"א שמחצות נעשה נותר]. לאחרי זמן אכילתו דינו כמוקצה. מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון. וי"א - כל שבעת ימי הפסח[23]]. חגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד (עד סוף יום ט"ו בניסן. ולכתחילה, עיקר מצותו ביום הראשון ובלילה שלאחריו), אבל אם עלה על השולחן עם הפסח, מתבערים עמו, וכן כל התבשילים העולים עם הפסח [כמו: מצה, ומרור. וי"א רק תבשילי בשר]. וגם הם אין נאכלים אלא עד חצות. הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה. ואין שריפתו דוחה יום טוב. לפיכך, הנותר והגידים והעצמות (גם כשאין בהם מוח) של פסח נשרפים בירושלים בחצרותיהם בט"ז ניסן [יום א' דחול המועד, באה"ק]. כלים שהשתמשו בהם לבשר הפסח והחגיגה בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. וכלי חרס צריך שבירה. בכלי זכוכית, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. ובכלי פלסטיק ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

20) לגבי הרוטב היוצא מהבשר – בתוס' (פסחים עו, א ד"ה אלא) משמע שמצוה באכילת הרוטב (שישנו בבל תאכל נא וא"כ ישנו בקום אכול צלי). וכ"מ בפירש"י שם עה, ב ד"ה נטף. וראה שו"ת שבה"ל ח"ה סנ"ה מה שהוכיח כן ע"פ חוו"ד סצ"ה סק"ד (אבל שם מיירי בבישל שלמים במים. ולא בליחה היוצאת מהבשר). ויל"ע בדעת הרמב"ם ק"פ פ"ח הי"ב, שכתב שאינו צלי. ומשמע שאי"ב מצות אכילה. וראה קר"א נדרים נב, ב.

ולכו"ע אינו יוצא יד"ח אכילת פסח כשאכל רק הרוטב, שאינו מצטרף לכזית – ראה קר"א שם. קובץ שיעורים דלקמן. שו"ת שבה"ל שם.

[ולכאו' י"ל ולחלק, דק"פ שאני, ושבשאר קרבנות אי"ב מצוה כלל – ראה זבחים לה, א. רמב"ם פסוהמ"ק פי"ד ה"ז וה"ח. שו"ת בי"צ סי' קי סק"ד. שם סי' קכא. ובקובץ שיעורים פסחים סי' קפח לא נחית לזה. והתם, מיירי בליחה היוצאת מהבשר ולא ברוטב שנתבשל עמו (וא"ש משה"ק בקובץ שיעורים שם). אבל י"ל דרק לענין פגול לא חשיב, ומ"מ מקיים עי"ז מצוה, כבשר חי, ראה מנחות צט, ב – במשנה. פסחים מא, ב (שמקיים מצות אכילת קדשים (וק"פ) ולא מצות צלי אש)].

21) ולפ"ז, צ"ע בנוגע למנהג בני אשכנז בחלק האחוריים. (וראה השקו"ט בקובץ ישורון חו' כב ע' קכז. ועוד). וי"א, שכשאינו רואי לאכילה מחמת איזה טעם, כיון דאינו עושה מחמת עצלות המצוה אינו בכלל נותר.

22) וראה מה שכתבנו בארוכה בבירור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות (נדפס בפ"ע – בלוח יומי לפסח דשנת תשע"ח בסוף החוברת).

23) ושקו"ט בזה מצד מצות שלמי שמחה שגם בזה צריך לינה. והאריך בזה בקובץ הערות דישיבת חזון אליהו תל אביב יט"כ תשע"ט ע' 42 ואילך.

קצת דיני אכילת קדשים[24]

זהירות מטומאה: כבר נזכר לעיל שהכל חייבים לטהר עצמם ברגל[25].

י"א שברגל לא נכנסו לבתים בירושלים מחשש טומאת אהל, ולנו ברחוב. [ואולי ברגל שכולם מטהרים את עצמם אין מקום לחשש]. ואיך שיהי', בודאי צריך ליזהר לא להיכנס לבית שיש חשש טומאה.

באם נמצא בבית כלי שהי' באהל המת, אפי' הבנין גבוה כמה קומות, אין לשהות שם. כמו כן, יזהר שלא לנגוע בבגד מטה וכסא שאינם בדוקים מטומאה, שמא נגעה בהם נדה וכדומה.

ניתן לישב על כסא פלסטיק, או מזרון מגומי וכדומה. כן, ניתן לאכול אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה.

מעלה תיקנו בקדשים שסתם ידים צריכים טבילה בארבעים סאה לקדשים.

אכילת קדשים: אין לאכול השלמים קודם ההקטרה, שהאימורים מתירים הבשר באכילה. אבל אם נטמאו או שאבדו, אינם מעכבים את האכילה, ומותר לאכול הבשר אחר זריקה.

אכילת קדשים מצוה גם לבעלים ולא רק לכהנים. ומברכים על האכילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח/על אכילת שלמים.

מצות אכילת קדשים בכזית, ושאר הבשר אוכל בכדי שלא יהא נותר. וי"א שיש מצוה באכילת כולו.

עוד מצוה בחג, אכילת השלמים משום שמחת יו"ט, כנ"ל. ומצוה זו מתקיימת בכזית (וי"א שצ"ל לשובע - בכביצה).

אשה: בעלה משמחה שמקריב קרבן ונותן לה לאכול. [ויש חולקים].

קטנים: פטורים מאכילת שלמי שמחה.

אכילת כל הקדשים, גם קדשים קלים, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, וצריך להיות צלי בחרדל[26].

קדשים קלים, ושלמי שמחה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [וי"א: רק בקומת קרקע של ירושלים].

מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול השלמים המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד–פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים].

נותר צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו אחרי סוף זמן אכילתו[27].

אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר.

לאחר סוף זמן האכילה מטמא את הידים.

מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון, ויש בזה ב' אופנים - משום הרגל או משום הקרבן. במדרש עה"פ במגילת רות "באשר תליני אלין", משמע שמצות לינה שייכת גם בנשים, בקרבנות שלהן].

שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד[28], היינו ביום הזריקה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה (ובנדון דידן, כשהוקרב בט"ו ניסן, עד סוף יום ט"ז ניסן.

הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה.

כלי מתכת שהשתמשו בהם לבשר השלמים בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. ו**כלי חרס** צריך שבירה. ב**כלי זכוכית**, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. וב**כלי פלסטיק** ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

24) פרטי דיני שחיטת, הקרבת והכנת השלמים, לא נזכרו כאן כ"א השייך לאכילה בחג במיוחד. רשימה חלקית בלבד, ובכמה פרטים – כמה וכמה דעות, ולפעמים – שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרץ ספיקות, ולכשיבוא – משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים – (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

25) לענין קיום מצות עונה ביו"ט מצד חובת שלמי שמחה – ראה הגהות חשק שלמה ערכין ג, ב. שו"ת מנחת ברוך רסי' עז. העמק שאלה ס"ל סק"ד. ועוד. ולהעיר מנחל קדומים (לחיד"א) סו"פ מצורע בישוב קושיית ברכת הזבח (הובא במג"א סר"פ) לענין עונה בשבת לאוכלי חולין בטהרה. וההי"נ הכא.

26) ולדעת התוס' באם ערב לו באופן אחר – רשאי לשנות באכילתן. ובמק"א – בקובץ הללו עבדי ה' – הארכנו בדעת הרמב"ם. בדרשה לחגה"ש תשע"ה (ב–770) שקו"ט במי שלא הכין חרדל לשלמיו, אם מותר להוציא מרשות לרשות, או לכבות בגחלת של מתכת למתקו ביו"ט, כיון שאכילת חרדל אינו שוה לכל נפש.

27) לגבי הרוטב – ראה לעיל בדיני קרבן פסח בהערה.

28) ולכמה דעות – עיקר מצותו ביום הראשון, ראה שטמ"ק זבחים נו, ב ד"ה ת"ל בשם ר"פ. וכ"כ בכ"מ בדעת רמב"ן עה"ת ז, טז. שו"ת חכ"צ סקנ"א. קרבן אהרן לתו"כ צו שם. רש"ש ברכות ט, א. וראה בארוכה בקובץ בית אהרן וישראל גל' רמב. וש"נ.

הכשרת כלים לפסח

מה ואיך אפשר להכשיר?

סקירה כללית של אופני ההכשרה[1]

ששת אופנים אלו מיוצגים על ידי מספרים בטבלאות למטה.

1. הגעלה[2] (רותחים) – להכניס את הכלי לתוך סיר מים רותחים העולים אבעבועות שנמצא על האש. אין להשתמש בכלי במשך 24 שעות לפני כן והכלי צריך להיות נקי מכל לכלוך וחלודה[3]. לפרטים נוספים, ראה להלן: **פרטים נוספים בדיני הגעלה**.

2. ליבון קל (שריפה קלה) – מחממים את הכלי עד כדי כך שאם שמים קש בצד השני של הדופן, הקש ישרף. במקרים מסוימים, מספיק אם הצד השני חם במידה שהיד נרתעת באופן טבעי מהחום (יד סולדת בו).

3. ליבון גמור (שריפה) – מחממים את הכלי עד כדי כך שהוא יתאדם מהחום, בדרך כלל זה נעשה עם ברנר (מבער) (באנגלית: blow torch).

4. עירוי ואבן מלובנת – יוצקים מים רותחים מכלי ראשון (מים שעדיין נמצאים בכלי שבו התבשלו)[4] על פני[5] הכלי[6] תוך העברת אבן חמה[7] או מגהץ[8] על פני השטח[9].

5. עירוי – יוצקים מים רותחים מכלי ראשון (מים שעדיין נמצאים בכלי שבו התבשלו) על פני הכלי.

6. לא ניתן להכשיר.

לפרטים נוספים ראה: Asktherav.com.

המובא להלן הוא רק להכשרת כלים מחמץ לפסח ולא לשאר איסורי כשרות.
מאחר שרבו הדקדוקים בהלכות הגעלה ואין הכל בקיאין בהם לפיכך ראוי ונכון שתלמיד חכם הבקי בהלכות הגעלה הוא יגעיל את הכלים.

1) הכלים שמכשירים צריכים להיות נקיים מכל לכלוך וחלודה. כשמכשירים ע"י ליבון גמור אין צורך לנקות לפני כן, אבל רצוי לנקות ניקוי בסיסי.

2) במקרה שהגעלה מספיקה, אפשר גם להכשיר עם ליבון קל ולחמם את הכלי עד כדי כך ששני צידי הכלי חמים כך שהיד נרתעת מהחום באופן טבעי.
כאשר יש חלודה או לכלוך או כל חשש שיש חמץ בפועל, ליבון קל חייב להתבצע באופן ספציפי כמתואר בסעיף 2.

3) חלקי כלים שאינם ניתנים לניקוי, דורשים ליבון קל.

4) למעשה, הכי נוח לעשות זאת עם קומקום אלחוטי חשמלי.

5) צריכים לשפוך בזרימה ישירה ללא שום חציצה בין מקור המים למשטח הכלי.

6) הכלי צריך להיות יבש.

7) אמצעי זהירות נחוצים: השתמש במלקחיים, שרוולים ארוכים, ביגוד לא רופף (שיהיה צמוד יותר לגוף, כך שלא יגיע לאש) ונעליים סגורות.

8) שימו לב והיזהרו מהסכנות שבשימוש במגהץ חם הנוגע בכלי.

9) נהוג שלא להשתמש בסיר ששימש להגעלה בפסח מבלי להגעיל אותו לאחר מכן. כדלקמן.

מה מכשירים		אופן ההכשרה ראה ברשימה למעלה בנוגע לאופן ההכשרה שכל מספר מסמל
כלי מטבח	כלי שמחזיקים בו יין שרף (אלכוהול) לקיום [לזמן ארוך]	1 רק אם נשטף עד שנסתלק ממנו הריח לגמרי
	סיר בישול, מחבת טיגון, ומכסיהם, וכלי בישול (לאוכלים עם רוטב או הרבה שמן)	1
	סכו"ם (מתכת)	1
	כלי חרסינה, זכוכית וכלים המצופים בזכוכית	6
	כלי אמייל	6
	כלים שאי אפשר לנקותם היטב או כלים עם סדקים	6
	כלי המתקלקל ברותחין (כלי העשוי מקרן, ידיות מודבקות וכדומה)	6
	סכין מקשה אחת עם הידית	1[10]
	סכין שהידית קבועה במסמרים או דבק	6
	כלי מתכת	1
	כלי פלסטיק, גומי או חומר סינטטי	6[11]
	סיר אפייה ומכסהו (לאוכלים בלי רוטב או מעט שמן)	3
	כלי אבן	6
	אבנים שלמות (כמו משטחי גרניט)	2
	טפלון	6
	כלי עץ – לא צבוע	1
	כלי עץ – מצופים בצבע	6[12]

10) עדיף לקנות סכינים חדשים.
הרבה פוסקים מזכירים זאת לגבי כל הכלים, שעדיף לקנות חדשים, במקום להכשיר.
11) במקום צורך, יש מקום להקל.
12) יש לשייף תחילה כלי עץ שיש בהם סדקים או חורים בנייר זכוכית.

כיור	כיור של אמייל	**4** שלש פעמים ולכסותו עם כיור מפלסטיק ולכסות עם רשת מפלסטיק בתחתית הכיור
	ברז (הצינור)	**1** אם אפשר להוציאו. אם אי אפשר **5**
	ידיות הברז	**5**
	כיור של של קרמיקה או חרסינה	**6**[13]
	כיור של מתכת	**2** או **4**
	המסננת בפתח יציאת המים	**6**
כיריים של גז וחשמל[14]	המגשים המונחים תחת הגז	**2**
	המבערים	**2**[15]
	כיריים חשמליות	**3**[16]
	כיריים עשויות מאמייל	**6**[17]
	כיריים עשויות מזכוכית	**6**
	החצובות	**3** להדליק האש ולכסותו בפח בעת ההכשרה
	הכפתורים	**6**[18]
	כיריים עשויות ממתכת	**2** או **4**

13) צריך לכסותו עם כיור מפלסטיק ולכסות עם רשת מפלסטיק בתחתית הכיור.

14) אם עושה ליבון גמור על החצובות, אפשר להדליק את האש לזמן מה ולכסות כל החלק העליון עם בלעך (פלטה), ואז הכל מוכשר בבת אחת.

15) יש לנקות אותם היטב, במיוחד החורים שהאש יוצאת מהם ולהחזיר ולהשאיר ולהבעיר האש למשך כשעה.

16) להשאיר בטמפרטורת החום הגבוהה ביותר עד שהאלמנט הופך לאדום.

17) לנקות היטב ולכסות בכיסוי מיוחד לפסח.

18) להסיר אותם ולנקות אותם היטב, ואז לכסות בנייר כסף וכדומה.

תנור	תנור (כולל תנור עם "continuous cleaning")	**6** ראה הערה 19 לאפשרויות
	תנור עם ניקוי עצמי – Self-Cleaning oven	ראה הערה 20
מכשירים	מדיח כלים	**6**
	מכונת קפה קיוריג (Keurig)	**6**
	מיקרוגל	**6**
	פלטת שבת (חשמלי)	ראה הערה[21]
	בלעך של שבת	3[22]
	מיחם	ראה הערה[23]

19) עדיף לא להכשיר תנור חמץ לפסח. אם אין אפשרות אחרת, ינקה אותו היטב עם חומר ניקוי לתנורים שפוגם את החמץ הנראה לעין, ויפעיל את התנור בחום הגבוה ביותר למשך שעתיים, ויכניס בתוכו ארגז פח סגור מכל הצדדים כדי לאפות את האוכל בתוכו או לעטוף את כל האוכל פעמיים.

20) אם החום של מחזור הניקוי העצמי (Self-Cleaning oven) מגיע ל900 פרנהייט (483 צלסיוס) יש להפעיל את התנור על ניקיון עצמי על החום הגבוה ביותר למשך מחזור שלם. הדלת צריכה להיות מכוסה בנייר כסף עבה. (תנורים עם "continuous cleaning" מבחינה הלכתית נחשבים כתנור רגיל – ראה הערה הקודמת. יש תנורים חדשים שמשתמשים בטכנולוגיית Aqualift המנקה בחום נמוך; אלו צריכים להיחשב כמו תנור רגיל – ראה הערה הקודמת).

21) אם אפשר, יש לרכוש פלטה חשמלית חדשה לפסח. אם אין אפשרות כזאת, ויש בזה צורך, יש לנקות היטב את כל הפלטה, הכבל, הדפנות והתחתית עם אקונומיקה וכדומה. לאחר 24 שעות, יש להפעיל את הפלטה לחום הגבוה ביותר למשך שעה, ואז לשפוך עליה מים רותחים. יש לכסות את הפלטה עם נייר כסף עבה. ליתר זהירות, אפשר להניח שכבה שנייה של נייר כסף או תבנית אלומיניום על הפלטה.

22) ניתן לעשות זאת על ידי הנחתו על האש למשך כ 20–דקות.

23) אין להשתמש בפסח במיחם המשמש כל השנה ללא הכשרה, בכל אחד מהמקרים הבאים:

- אם הוא קטן ואפשר להביאו להשולחן.
- אם משתמשים בו לחימום משקאות אחרים, או אם אי פעם חיממו חלה או אוכל אחר עליו לשבת.
- אם ניקה אותו אי פעם עם חומץ (כדי להסיר הצטברות של אבנית).
- אם הוא נשטף עם כלי חמץ.
- אם הוא הונח כשהוא חם על חמץ.
- אם שפכו מים חמים מהמיחם על חמץ (למשל על אטריות או תערובת מרק חמץ), או
- אם אחד שפך את שאריות המים החמים לכיור חמץ.

אם בטוחים שלא קרה אף אחד מהדברים האמורים לעיל, לא צריך להכשיר את המיחם. אולם מבחינה מעשית קשה לוודא את זה במאה אחוז.

אם הוא מפלסטיק, אין להשתמש בו, מכיוון שנהוג בדרך כלל לא להכשיר פלסטיק. אם המיחם עשוי מנירוסטה, או אפילו אם הוא מפלסטיק אבל ממש נחוץ, יש לבצע את הפעולות הבאות:

- להוציא את האבנית הקשה מהכד לפני ההגעלה.
- יש לכסות את המיחם עם המכסה שלו בשעת ההגעלה וכדלקמן:
- מלא את המיכל במים והפעל אותו. כשהמים מגיעים לטמפרטורה הגבוהה ביותר, יש להסיר את הכיסוי. ואז לזרוק לתוך המים הרותחים אבן מלובנת [אבן שחוממה עד שקיבלה צבע אדום, או לוח מתכת רותח] כך שהמים יעלו על גדותיו והעבר ברנר (מבער–blowtorch) מעל השפה העליונה של המיכל.

איך להכין כלי מטבח לפסח

ארגז לחם שלפעמים מניחים בתוכו חמץ חם		4. אם יש לחשוש שיש שם פירורי חמץ – ימכרנו
ארונות שמניחים בהם אוכל או כלים צוננים		ינקם היטב כולל הקירות והפינות שלא יהא בהם שום חמץ שנראה לעין ויפרוס נייר על המדפים
כסאות וספסלים		לגרד ולנקות
מקרר ופריזר (מקפיא)		ינקם היטב כולל הקירות והפינות, המדפים והמגירות. וכן ינקה הגומי שבמסגרת סביב הדלת, וינגבם במטלית רטובה וכדומה. יפשיר תחילה הקרח במקפיא ואח"כ ינקנו. נוהגים לכסות בנייר או פלסטיק את המדפים והמגירות ששמים בהם את המאכלים.
כסא גבוה		צריך לנקות ולהדיח היטב. לכסות את המגש עם עטיפת פלסטיק וכדומה שישאר מכוסה במשך כל הפסח.
שלחנות ושיש[24]	משטחי שיש מפורמייקה ששמים עליהם אוכל חם	יכסה אותם. להחמיר, 5.
	עץ, מתכת, אבן (גרניט, קוורץ (quartz))	4[25] יש מחמירים שלא להכשיר קוורץ ובפרט לפסח, ומכיון שכך חייבים לכסותו.
	שולחן שלא מניחים עליו סירים ואוכלים עליו רק על גבי מפה	לנקות היטב ולכסות.

24) מאחר ושפיכת מים עלולה לקלקל את הארונות שמתחת לשיש, מומלץ להניח מגבת מעל דלתות הארון להגנה.

25) מספיק להעביר ברנר (מבער–blowtorch) עד שהצד השני חם במידה שהיד נרתעת באופן טבעי מהחום.
המנהג המקובל הוא גם לכסות את השיש והשולחנות לאחר שמכשירים אותם. צריך גם לכסות את הקיר עד הגובה שאליו מגיעים הסירים כשהם מונחים על השיש.

פרטים נוספים על הגעלה

הכנת כלי להגעלה

לרחוץ ולשפשף היטב ובפרט בסדקים וחריצים מכל לכלוך וחלודה[26] שיש בו ממשות. כתם, שינוי צבע או צריבה אינם מעכבים.

כל מקום שאינו רוצה או אי אפשר לנקותו מהלכלוך או החלודה, כגון סדקים וחריצים, ילבנו בליבון קל. אם לא ליבנו לפני ההגעלה אפשר ללבנו אחר כך.

ברגים, אזור שמוטבע בו השם או הלוגו של החברה, והאזורים סביב הידיות זקוקים לתשומת לב יתרה. לנקות היטב או ללבן בליבון קל.

ב24 שעות שלפני ההגעלה אין לשים אוכל חם בכלים או בסיר שהולכים להגעיל.

הכנת סיר חמץ להגעיל בתוכו

יש למלאות את הסיר במים ולהרתיחו. לשים בתוכו אבן מלובנת כך שהסיר יעלה על גדותיו ויוכשר.

לשפוך את המים ולשטוף את הסיר במים קרים.

למלאות שוב במים רותחים ובהם להגעיל את הכלים.

תהליך ההגעלה

כשמכניסים כלי למים הרותחים, המים חייבים לבעבע. המתן בין הגעלת כל כלי וכלי עד שהמים יחזרו לבעבע. הכלי צריך להיות שקוע לחלוטין בתוך המים אבל לא צריך להגיע לעומק הסיר.

יש להשאיר את הכלי לרגע כדי שהמים יספיקו להוציא את החמץ אך לא להשאיר לזמן רב מדי. מוציאים כשהמים עדיין מבעבעים. יש לשטוף במים קרים מיד.

כלים גדולים שאי אפשר להכניס לסיר בבת אחת אפשר להגעיל בשני חלקים ולנסות כמה שיותר שאותו חלק לא יחזור להיות שקוע פעמיים.

אם יש חלקים שלא מצליחים להכניס אותם למים החמים, אפשר לעשות להם ליבון קל במקום.

כמה נקודות:

- עדיף שלא להגעיל ביחד כלים שבלעו חמץ ברמות שונות, כגון להגעיל ביחד כלי המשמש רק לחמץ קר וכלי המשמש לחמץ על האש.
- הכלי כולו צריך להיות במגע עם המים החמים. אם אתה משתמש במלקחיים, דאג לשחרר אותם ותפוס את הכלי בחלק אחר בשלב כלשהו במהלך ההגעלה. עדיף לשים את הכלי בסל או רשת במקום להכשיר את הכלי חלק אחר חלק בעזרת מלקחיים.
- לא לשים הרבה כלים בסל. צריך שהכלים לא יגעו זה בזה, כדי שכל המשטח יבוא במגע מלא עם המים.
- אם לכלי יש בית קיבול צריך להכניס אותו דרך צידו כך שלא ייווצרו כיסי אוויר.
- מגעילים רק במים נקיים שלא מעורבים בשום דבר.
- אם נעשה שימוש חוזר במים פעמים רבות, החלף אותם.
- אם רוצים להשתמש בסיר שמגעילים בתוכו לפסח והמים שהחזיק לא היו פי שישים יותר מהכלי שהכניסו והגעילו בתוכו, סיר זה צריך הגעלה. אין צורך לשפוך את המים שהוא כבר מחזיק. אלא צריך להוסיף עוד מים וכשהם מגיעים לסף רתיחה, להשקיע בתוכו אבן מלובנת או ברזל כך שהמים יעלו על שפתם. ואחר כך שוטפים במים קרים.
- אם אתה עושה הגעלה בערב פסח, הקפד לסיים לפני סוף זמן אכילת חמץ. יש הנוהגים להכשיר שלושה ימים לפני פסח[27].

26) ניתן להשתמש בחומרים הבאים כדי להסיר חלודה: מיץ לימון, חומץ, אבקת סודה, צמר פלדה או חומר מסיר חלודה.
27) אפשר להכשיר בליבון גמור בחול המועד אבל אין לעשות כן לכתחילה שמא ישכח וישתמש בכלי לפני ליבון.

קיצור דיני שכחה וטעות

פסח תשפ"ו

טעות	נזכר/ה	הדין
בדיקת חמץ		
שכח לבדוק	ביום י"ד ניסן **קודם** סוף זמן ביעור חמץ	בודק לאור הנר בברכה ואח"כ מבטל
	ביום י"ד ניסן **לאחר** סוף זמן ביעור חמץ	בודק לאור הנר[1] בברכה[2] ואינו מבטל
	בימי פסח (חוץ משבת חול המועד)	בודק לאור הנר[3] בברכה[2] ואינו מבטל
	בליל שבת חול המועד	בודק בלילה בחדרים שדולק שם אור החשמל[4] ללא ברכה[5]
	ביום שבת חול המועד	בודק המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות לאור היום[4] ללא ברכה[6]
	לאחר פסח	בודק לאור הנר[7] **ללא** ברכה ואינו מבטל
הדלקת נרות		
ליל יום טוב		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[8] א
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[8] ב
שני לילות הראשונות של פסח		
שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
שני לילות האחרונות של פסח		
בירכה שהחיינו	-	אינה חוזרת[9] ג

1. אם מצא חמץ, מבערו מן העולם מיד.
2. אם מכר חמצו ישאל שאלת רב אם לבדוק בברכה (כיון שבכו"כ נוסחאות שטרות מכירה בימינו כותבים שמוכרים גם חמץ שאינו במקומות המסומנים).
3. אם מצא חמץ ביו"ט, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב יבערנו. ואם מצא חמץ בחוה"מ מבערו מן העולם מיד.
4. אם מצא חמץ, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי שבת יבערנו.
5. המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות בודק למחר לאור היום. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
6. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
7. אם מצא חמץ, מבערו מן העולם לגמרי.
8. כל זמן שהנרות דולקות.
9. ונכון שלאחר שנהנית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

טעות	נזכר/ה	הדין
ערב שבת חול המועד		
אמרה "להדליק נר של יום יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[8] א
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת[ז]
בירכה שהחיינו	-	אינה חוזרת[9] ג
קידוש		
ליל יום טוב		
אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה] וקידוש
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים"[10] ו
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה] וקידוש[ח]
לא אמר "זמן חרותנו"	-	אינו חוזר[ט]
אמר "זמן מתן תורתנו" או "זמן שמחתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[י]
שני לילות הראשונות של פסח		
שכח ברכת שהחיינו[11]	משך החג	מברך מיד
בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	-	אינה חוזרת[יא]
ליל שבת חול המועד		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה[יב] [12]
אמר הנוסח של יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר קדשנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר קדשנו"[יג]
	לאחר שסיים הברכה[13]	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה] וקידוש
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ואינו חוזר
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש השבת"
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה] וקידוש

10. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש[ז] ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה]).
11. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.
12. אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.
13. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת" ויצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
ליל שבת חול המועד ושני לילות האחרונות של פסח		
אמר שהחיינו	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[13]
	לאחר שאמר "אלקינו"	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[13]
ברכת המזון		
יום טוב		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	**ביו"ט:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[14] **בחול המועד:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[15]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יו"ט:** חוזר ומברך ברכת המזון[13] **בסעודות נוספות ביו"ט**[16]**, בחוה"מ ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט:** אינו חוזר[17]
אמר "ביום ראש החודש הזה" או הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	**ביו"ט:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[14] **בחול המועד:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[15]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יו"ט:** חוזר ומברך ברכת המזון[13] **בסעודות נוספות ביו"ט**[16]**, בחוה"מ ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט:** אינו חוזר[17]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים"[18]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים"[18]
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית[18]

14. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים**".
15. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה**". ואינו חותם.

ובשבת חול המועד, אם שכח גם רצה מברך: "**ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים**".

16. לאחר שיצא י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביום.
17. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.
18. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת חול המועד		
שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	**קודם שקיעה:** חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות"[19] **לאחר שקיעה:** חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות"[20] [17]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון[21] **בסעודה שלישית:** אינו חוזר[17]
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר "ביום חג המצות הזה"[22]	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
מעין שלש		
שבת, יום טוב וחול המועד		
שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או "וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא[23] ואינו חוזר[3]
טעה ובירך בורא נפשות על היין	-	חוזר ומברך מעין שלש

19. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת**".

אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים".

20. אבל אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים"[יז].

21. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב[יח].

22. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום חג המצות הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

23. אפילו ב"על המחי'" על פת הבאה בכיסנין וכדומה[יט]. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחי'".

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – ערבית, שחרית ומנחה		
יום טוב		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[24] של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה[25]	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו"[26]
	לאחר שהתחיל רצה	מפסיק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים[כא] וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[29]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
התפלל כל התפלה של חול[33]	-	**הזכיר יו"ט:** יצא **לא הזכיר יו"ט:** חוזר ומתפלל של יום טוב **ספק אם הזכיר יו"ט:** חוזר ומתפלל של יום טוב
	בשחרית: אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[כז]
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"[כז]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[29]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[31]	חוזר[32] לראש התפילה[34] 32

24. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.
25. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.
26. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר הברכה לא יחזור.
27. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"[כב].
28. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"[כג].
29. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".
30. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
31. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'"[לא].
32. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[כז]. ואם טעה במנחה באחרון של פסח ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי יו"ט מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה[כח].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

33. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יום טוב יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.
34. ואפילו הזכיר של יום טוב ביעלה ויבוא לא יצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[35] כח
התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	**בשחרית**: מסיים התפלה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית **בערבית ומנחה:** חוזר ל"אתה בחרתנו"[כט] ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג אחר	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[29]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[29] ח
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
לא אמר "זמן חרותנו"	-	אינו חוזר[ט]
אמר "זמן מתן תורתנו" או "זמן שמחתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[י]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[29]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[31]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה"[36]	קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[ל] 29
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]

35. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"אתה בחרתנו".

36. אם אינו מתפלל מתוך הסידור.

טעות	נזכר/ה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו", קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[לב 29]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
בחול המועד		
שכח[37] יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים
	קודם **שסיים**[38] כב "יהיו לרצון" השני[39]	חוזר[40] לרצה[41]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר[כ]
התפלל של יום טוב	קודם **שסיים**[42] כב "יהיו לרצון" השני[43]	חוזר ל"אתה חונן"[44]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "והשיאנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "מקדש ישראל והזמנים", קודם **שסיים**[38] כב "יהיו לרצון" השני[39]	חוזר ל"רצה"[41]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
מסופק אם אמר "ותחזינה" או המשיך "והשיאנו"[36]	קודם **שסיים**[38] כב "יהיו לרצון" השני[39]	חוזר ל"רצה"[ל 41]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו", קודם **שסיים**[38] כב "יהיו לרצון" השני[39]	חוזר ל"רצה"[לב 41]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[32]

37. וכן הדין אם מסופק[לג].
38. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"רצה"[כב].
39. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"[כג].
40. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא[לד].
41. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".
42. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה חונן"[כב].
43. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה חונן"[כג].
44. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה חונן".

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת חול המועד		
התפלל של יום טוב	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של שבת[כ]
	סיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[45] [כב] "יהיו לרצון" השני[46]	**הזכיר שבת**[47]**:** אינו חוזר[כ] **לא הזכיר שבת:** חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[48] **ספק אם הזכיר שבת:** חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[48]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה של שבת[49]
התפלל כל התפילה של חול[50]	-	**הזכיר שבת ויו"ט**[47]**:** יצא **לא הזכיר שבת ויו"ט:** חוזר[31] ומתפלל של שבת[49] **ספק אם הזכיר שבת ויו"ט:** חוזר[31] ומתפלל של שבת[49]
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[כ]
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[24] של ברכת "אתה חונן"	**בערבית:** ממשיך "קדשת" **בשחרית:** אם יודע ששבת היום - ממשיך "ישמח משה". אם שכח ששבת היום - גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה" **במנחה:** ממשיך "אחד וכו'"
	באמצע ברכה[25]	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית[51]
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים[52]
	קודם **שסיים**[45] [כב] "יהיו לרצון" השני[46]	חוזר לברכה האמצעית[53]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה של שבת
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[כ]

45. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[כב].
46. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[כג].
47. רק אם הזכיר של שבת בחתימה[כז].
48. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני תחימת הברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.
49. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[כו]. ואם טעה במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי שבת מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה[כח].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

50. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.
51. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר "מקדש השבת" אינו חוזר.
52. בנוסח: **ביום השבת הזה וביום חג המצות הזה**, זכרנו וכו'".
53. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני תחימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – מוסף		
יום טוב וחול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ויאמר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[לח]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה
בשבת חול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** אינו חוזר **לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** אינו חוזר **לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** אינו חוזר **לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** חוזר[31] לראש התפילה
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יום טוב בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר[54]
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר[לב]

54. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

טעות	נזכר/ה	הדין
יום טוב וחול המועד		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל מוסף
	קודם **שסיים**[55] כב "יהיו לרצון" השני[56]	חוזר לתחלת ברכה אמצעית של מוסף[57] **בחול המועד** (בחול) **- אם הגיע כבר זמן מנחה:** מסיים התפילה[58]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[59]
התפלל ברכה האמצעית של מוסף שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל מ"אתה בחרתנו"
	קודם **שסיים**[55] כב "יהיו לרצון" השני[56]	חוזר לתחלת ברכה האמצעית של מוסף של יו"ט[57]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה
התפלל תפלת יום טוב ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון, קודם **שסיים**[27] כב "יהיו לרצון" השני[28]	**בחוה"מ:** חוזר ל"אתה בחרתנו"[29] **ביו"ט אם לא הגיע עדיין זמן מנחה:** חוזר ל"אתה בחרתנו"[29] **ביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה:** מסיים התפילה[58]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] ומתפלל מוסף[60]

55. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף[32].
56. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף[32].
57. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת ברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף.
58. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
59. ובחול המועד (בחול) אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
60. וביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה		
בימות החמה - ממוסף יום ראשון של פסח עד שחרית שמיני עצרת		
אמר משיב הרוח ומוריד הגשם[61]	תוך כדי דיבור	חוזר לראש הברכה[62]
	לאחר כדי דיבור	חוזר לראש הברכה[62]
	אחר חתימת ברכת מחי' המתים	חוזר לראש התפלה[63]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר[31] לראש התפילה[64]
תפילת העמידה – מעריב		
בשבת חול המועד		
שכח ולא אמר "ויכולו" ומעין שבע	לאחר שהתחיל קדיש	מפסיק ואומר ויכולו וברכת מעין שבע
	כבר אמר עד "ואמרו אמן"	ממשיך ומפסיק לפני תתקבל (כמו בחצי קדיש)[מ] ואחרי ויכולו וברכת מעין שבע אומר קדיש תתקבל
	לאחר שאמר קדיש תתקבל	אומר קדיש תתקבל עוד פעם[מא] אחרי ויכולו וברכת מעין שבע
מוצאי שבת חול המועד ובמוצאי יום טוב		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו"[מב]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[65]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	טעה ואכל: חוזר[31] ומתפלל
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	עשה מלאכה: מתפלל תפלת נדבה[65] מג
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מנחה		
בימות החמה - מתפילת ערבית אור לי"ח ניסן עד מנחה ערב חנוכה		
אמר "ותן טל ומטר"[66]	תוך כדי דיבור	חוזר לראש ברכת "ברך עלינו"[67]
	לאחר כדי דיבור	חוזר לראש ברכת "ברך עלינו"[67]
	אחר חתימת הברכה, קודם **שסיים**[68] כב "יהיו לרצון" השני[69]	חוזר[70] לראש ברכת "ברך עלינו"[67]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר לראש התפילה[71] מה

61. וכן אם מסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור לט"ו אייר)[לט].
62. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור וכבר אמר השם שבחתימת הברכה,לא יחזור. ויכול להתפלל תפלת נדבה, באם אירע בימות החול.
63. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקיך", וחוזר לראש התפילה.
64. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

65. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.
66. וכן אם מסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור לי"ח אייר)[לח].
67. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור וכבר אמר השם שבחתימת הברכה, גומר תפילתו ומתפלל תפילת נדבה[מד].
68. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ברך עלינו"[כב].
69. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ברך עלינו"[כג].
70. אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת הברכה (וכן אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת שאר כל הברכות), אומר למדני חוקיך וחוזר לראש ברכת "ברך עלינו".
71. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. טעה במנחת ערב

טעות	נזכר/ה	הדין
ברכת ההפטורה		
יום טוב		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ויצא[72] מו
בשבת חול המועד		
אמר הנוסח של יום טוב ולא הזכיר שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה[13]	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום חג המצות הזה"	-	אינו חוזר
חתם "מקדש השבת"	תוך כדי דיבור	חוזר וחותם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
חתם "מקדש השבת"	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר[לב]
ליל הסדר		
קדש - ראה לעיל בדיני קידוש		
ורחץ		
אמר על נטילת ידיים	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך"
	לאחר שאמר "על נטילת ידים"	**יעשה**[73] **כסדר הזה**[מז]**:** "יחץ", "מוציא מצה", "כרפס" ללא ברכת "בורא פרי האדמה"[74], "מגיד"[75], ויטול ידיו בלי ברכה, וימשיך "מרור", "כורך" וכו' עד גמירא - כרגיל.

שבת ויו"ט, מתפלל בערבית (ליל שבת או יו"ט) שתים[מב].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

72. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

73. וזה רק אם היתה כוונתו (בטעות) ליטול ידיו לאכילת פת (מצה), או שנטל בסתמא כרגילותו אחר קידוש, אבל אם כיוון ליטול ידיו רק לדבר שטיבולו במשקה ולא לאכילת פת (אלא שבטעות בירך "על נטילת ידים" מתוך רגילות הלשון" וכדומה), צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וליטול ידיו עוד פעם בלי ברכה עבור אכילת פת, ואח"כ ימשיך מ"יחץ" ו"מוציא מצה" וכו' כבפנים.

74. ואם רוצה, יכול לברך תחילה "בורא פרי האדמה על דברים שאינם באים מחמת הסעודה ויכוון לפטור את המרור והכורך, ואח"כ יקח ירק הרגיל לכרפס.

75. כרגיל עד "גאל ישראל" ומברך "בורא פרי הגפן" על כוס שני, כרגיל.

טעות	נזכר/ה	הדין
כרפס		
אכל כזית		אינו מברך בורא נפשות
צפון		
שכח לאכול אפיקומן	אחרי מים אחרונים	נוטל ידיו בלא ברכה ואוכל אפיקומן בלא המוציא, ונוטל מים אחרונים שוב ומברך ברכת המזון
	קודם שבירך בורא פרי הגפן על הכוס	נוטל ידיו בברכה (אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ואח"כ מברך ברכת המזון ובורא פרי הגפן על הכוס
	לאחר שבירך בורא פרי הגפן על הכוס	שותה הכוס ונוטל ידיו בברכה (אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ומוזג הכוס ומברך ברכת המזון ואינו שותה וגומר עליו הלל וההגדה ואח"כ שותה הכוס
	לאחר שהתחיל לגמור הלל	גומר ההלל וההגדה ושותה הכוס ואח"כ נוטל ידיו בברכה אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ומברך ברכת המזון ללא כוס
ברך - ראה לעיל בדיני ברכת המזון		
הבדלה		
במוצאי שבת חול המועד ובמוצאי יום טוב		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	**שכח במוצאי שבת:** מבדיל[76] עד יום שלישי. **שכח במוצאי יו"ט:** אינו מבדיל[נ]
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר[77 נא]

76. ואינו מברך על בשמים ואש אלא במוצאי שבת (עד עלות השחר)[מז].
77. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[ח].

ב"ה

Pesach 5786

ע"פ לוח הבד"צ דק"ק קראון הייטס

Searching for Chometz	Tuesday March 31	אחר תפלת ערבית After Maariv	מוצאי יום שלישי י"ג ניסן	בדיקת חמץ
Latest time for eating Chometz	Wednesday April 1	10:51 am	יום רביעי י"ד ניסן	סוף זמן אכילת חמץ
Latest Time for burning Chometz	Wednesday April 1	11:54 am	יום רביעי י"ד ניסן	סוף זמן ביעור חמץ
Midday Isur Melocho and haircut. Isur of Cutting nails Lechatchila.	Wednesday April 1	12:59 pm	יום רביעי י"ד ניסן איסור מלאכה גמורה ותספורת. איסור נטילת צפרניים לכתחילה.	חצות
Eruv Tavshilin	כדאי לעשות תזכורת, כי ישנם רבים ששוכחים וזו בעיי חמורה!			עירוב תבשילין
Eruv Chatzeros	כשיש ב' בתים בחצר המנהג לעשות עירובי חצרות בערב פסח ע"י מצה אחת שלימה ומשרבין בה לכל שבתות השנה שיותרו על ידי עירוב זה לטלטל ולהביא העירוב מזה לזה (פרטי הדינים באופן עשיית העירוב ושיעורו – ראה בשו"ע סי' שסו-שסח)			עירובי חצרות
Yom Tov candle lighting	Wednesday April 1	7:02 pm	יום רביעי י"ד ניסן	הדלקת נרות יו"ט (18 דקות לפני השקיעה)
Midnight finish eating the "Afikoman"	Thursday April 2	12:59 am	ליל א' דפסח	חצות סיום אכילת "אפיקומן"
Latest "Shema"	April 2 – 9	9:40 am	ט"ו – כ"ב ניסן	סוף זמן קריאת שמע
Yom Tov Candle lighting after nightfall 2nd night of Pesach	Thursday April 2 2nd night of Pesach	After אחרי 8:03 pm	ליל ב' דפסח	הדלקת נרות יו"ט
Shabbos candle lighting	Friday April 3	7:04 pm	יום שישי ב' דפסח	הדלקת נרות שבת (18 דקות לפני השקיעה)
Shabbos is over	April 4	8:06 pm	מוצאי שבת חול המועד	צאת השבת
Yom Tov candle lighting without "Shehecheyonu"	Tuesday April 7 Erev Shvi'i Shel Pesach	7:08 pm	יום שלישי כ' ניסן ערב שביעי של פסח	הדלקת נרות יו"ט בלי "שהחיינו" (18 דקות לפני השקיעה)
Dawn	Shvi'i Shel Pesach	5:04 am	שביעי של פסח	עלות השחר
Earliest "Shema"	Shvi'i Shel Pesach	5:37 am	שביעי של פסח	תחילת זמן ק"ש
Yom Tov candle lighting after nightfall without "Shehecheyonu"	Wednesday April 8 Night of last day of Pesach	After אחרי 8:10 pm	ליל אחרון של פסח	הדלקת נרות יו"ט בלי "שהחיינו"
Pesach is over	Thursday April 9	8:11 pm	מוצאי אחרון של פסח	צאת החג

מעות חיטים

Your Maos Chitim can change a family's Yom Tov.

Join the Maos Chitim effort today:

KERENANASH.COM

The Rebbe: You cannot experience freedom if your friend is not free...

Therefore the first halacha of Pesach is Maos Chitim.